
3 1761 08158535 8

HERINNERINGEN UIT ZUID-AFRIKA.

HERINNERINGEN

UIT ZUID-AFRIKA

TEN TIJDE DER

ANNEXATIE VAN DE TRANSVAAL

DOOR

THEOD. M. TROMP.

Met eene voorrede van Prof. C. M. KAN
en eene kaart.

LEIDEN, E. J. BRILL.
1879.

Dat dit boekske, een der eerste pennevruchten van een nog weinig ervaren schrijver, de toegevendheid van den lezer behoeft, gevoel ik zeer goed.

Terwijl het is samengesteld uit de talrijke aanteekeningen, die ik op mijn reizen door Zuid-Afrika maakte, heb ik bij de bewerking zooveel mogelijk zorg gedragen, het veelomvattend onderwerp met de meest mogelijke gelijk matigheid en beknoptheid te behandelen.

Aangaande alles wat Zuid-Afrika betreft, zoo opgaven als beoordeelingen, bestaan de meest uiteenloopende lezingen. Daarom ging ik, vooral wat de annexatie der Transvaal aangaat, steeds met mijn eigen bevindingen te rade, slechts hier en daar de meeningen van bevoegde personen, in wier oordeel ik bij ervaring wist vertrouwen te kunnen stellen, aannemende.

De bijgevoegde kaart maakt niet bepaaldelijk aanspraak op geografische nauwkeurigheid, maar diene slechts den lezer tot gids. Alleen de in deze bladen beschreven reizen zijn er op aangegeven.

's Gravenhage,
December 1878.

DE SCHRIJVER.

VOORWOORD.

Volgaarne voldoen wij aan het verlangen van den verdienstelijken en toch zoo bescheiden auteur om zijn werk met een enkel woord bij het Nederlandsche publiek in te leiden.

Naar stof voor dat aanbevelend woord behoeft bij het werk van den Heer Tromp niet lang gezocht te worden.

Nog altijd bestaat hier te lande een levendige belangstelling voor Zuid-Afrika en zijn afgetreden president, een belangstelling, die door het treurige en onbillijke, schoon niet geheel onverdiend lot der Republiek en door de machteloosheid van den Heer Burgers om dat lot tegen te gaan, weinig is verminderd. Niet enkel bij de aanhechting zelve werden hier te lande de krachtigste getuigenissen afgelegd tegen die daad van geweld, nog bij voortduring worden in onze bladen uitvoerige berichten opgenomen over den gang der zaken onder het nieuwe bestuur en de gevolgen, welke de annexatie het land en den annexeerder zelven hebben opgeleverd.

Doch de belangstelling hier te lande in Zuid-Afrika heeft, meenen wij, nog andere gronden. Zooals overal elders,

ziet men ook in Nederland naar terreinen uit, waar voor handel, scheepvaart of kolonisatie nieuwe wegen kunnen geopend worden. Ook na het treurige lot der Transvaal, op wier toekomst velen onzer landgenooten hun toekomst hadden gebouwd, en die, bij 't welslagen der plannen van den Heer Burgers, ongetwijfeld nog vele Nederlanders tot zich zoude getrokken hebben — ook nog na de uitbreiding van het Engelsche bestuur over dit gedeelte van Zuid-Afrika, kan dit werelddeel voor ons Nederlanders zijn aantrekkelijkheid niet verloren hebben. Evenzeer als Engeland, België en Duitschland houdt ook Nederland het oog op Zuid-Afrika gevestigd, dat, van de zuidkust tot de Zambezi onder een geregeld en krachtig bestuur gebracht, zulk een schoone toekomst te gemoet kan gaan; waar de natuur en het volk, ons zoo verwant door afkomst en taal, meer dan elders tot het aanknoopen van betrekkingen uitnoodigt en waarnu reeds Nederlandsche handelslichamen bewijzen van hun geschiktheid om den handel aan zich te trekken hebben geleverd.

Wij verheugen ons dus hartelijk in elke bijdrage, welke tot de kennis van dat Zuid-Afrika wordt geleverd. Schreef de Heer Schüssler onlangs zijne schetsen om aan te toonen, welke voordeelen voor beide landen uit menigvuldiger handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika konden voortvloeien, het werk van den Heer Tromp vult dat van den Heer Schüssler volkomen aan, of liever, het leert Zuid-Afrika weder van zoo geheel anderen kant kennen. De Heer Tromp beweegt zich zoo weinig mogelijk

op handelsterrein, laat de quaestie der kolonisatie onaangeroerd, maar geeft daarvoor een zoo levendige, juiste, volledige en boeiende beschrijving van land en volk, dat daardoor vooreerst de belangstellende nieuwsgierigheid van allen kan bevredigd worden, die zich van Zuid-Afrika een heldere voorstelling wenschen te vormen, helderder dan velen bezaten, die voor eenige jaren hun geluk daar gingen beproeven en, door hun gebrekkige kennis van 't land in hun verwachtingen bedrogen, aan land, volk of zijn bestuurder toeschreven, wat zij aan hun onvoldoende studiën of oppervlakkig onderzoek hadden moeten wijten. Met andere woorden, de Heer Tromp schreef een zeer leerzame en tevens zeer boeiende handleiding voor de kennis van Zuid-Afrika, waarin veel, wat in dikker en geleerder boeken staat, doch niet binnen het bereik van den gewonen lezer valt, op beknopte, levendige wijze, zooals alleen een ooggetuige en een goed, geestig opmerker dat vermag, wordt geschetst en teruggegeven; waarin het droogste onderwerp, bijv. de taal van het volk, op zulk eene wijze wordt behandeld, dat men met leedwezen het daarover handelende hoofdstuk ziet afgesloten. — Dat zulk een beschrijving verder ook hem, die met Zuid-Afrika handelsbetrekkingen wenscht aan te knoopen of zich daarmede op welke wijze ook in verbinding te stellen, allezins ten goede moet komen, behoeft zeker niet met vele woorden aangetoond te worden. Hoewel de Heer Tromp zich van wenken aan handelaars, kolonisten of industriëelen onthoudt, zullen zijne juiste, puntige opmerkingen over

den aard der zoo verschillende bewoners van Zuid-Afrika en over de natuur van het land even nuttig kunnen zijn als menig consulair verslag of menig geschrift, dat zich meer uitsluitend ten doel stelt de handelstoestanden in hun eigenaardig licht te stellen.

Maar er is meer, waarom wij het werk van den Heer Tromp met warmte kunnen aanbevelen. De aanhechting van de Transvaal is een drama, dat, te midden van stormachtige gebeurtenissen in Europa afgespeeld, toen allicht minder de aandacht heeft getrokken dan het in kalmer tijden zou gedaan hebben. Zij blijft echter een gebeurtenis, waarop later nog herhaaldelijk zal worden gewezen en die door de sympathie, welke de persoonlijkheid van den Heer Burgers, vooral hier te lande, heeft opgewekt, of door de rol, welke hij later nog in Zuid-Afrika zou kunnen spelen, niet licht uit het geheugen zal gewischt worden. Ook afgescheiden van dit alles, zal die aanhechting voor de beoordeeling van toestanden en karakters een belangwekkend feit mogen genoemd worden.

Welnu, zoo iemand, dan is de Heer Tromp bevoegd zijne bijdrage tot beoordeeling van personen en gebeurtenissen te leveren. Als particulier secretaris van den Heer Burgers is hij met de zoo verschillende acteurs, in dit drama optredende, in aanraking gekomen en niet het minst met den hoofdpersoon, dien hij onder zoo verschillende omstandigheden tot in alle bijzonderheden heeft leeren kennen. Zooals hij een open oog heeft voor 't eigenaardige van land en volk, zoo weet hij ook de verschil-

lende partijen en leiders te karakteriseeren en heeft hij den slag om ons de gebeurtenissen, zooals zij de een uit de andere volgen, soms in hun diepen ernst, soms in hun lachwekkende dwaasheid, maar altijd levendig, voor oogen te stellen. — De aanhechting der Transvaalsche Republiek door Groot-Brittanië, zooals wij die uit losse, onsamenhangende berichten hadden leeren kennen, zooals zij ons van zoo verschillende zijden onder zoo verschillende kleuren was voorgesteld, wordt hier in samenhang, door een ooggetuige, uitvoerig medegedeeld en verklaard.

Doch zal het oordeel van den Heer Tromp door de nauwe betrekking, waarin hij tot den Heer Burgers heeft gestaan, ten opzichte van dezen zelfstandig en onbevangen kunnen heeten? De lezer zij gerust. De Heer Tromp spreekt over den Heer Burgers met die achting, met die warme liefde en met dien eenvoud, welke ons in hooge mate voor den schrijver zelven inneemt en hem doet kennen als iemand, wien gelukkig genoeg geloof aan het ideale is bijgebleven, om een karakter als dat van den Heer Burgers naar waarde te schatten. Overigens laat hij, zooals hij op blz. 279 van zijn werk uitdrukkelijk verzekert, zooveel hem mogelijk was, de feiten zelve spreken, „waaruit elke lezer vrijelijk een eigen oordeel vellen kan".

Dat hij zelf ten slotte ook een oordeel velt ligt wel in den aard der zaak; hij die, zooals schrijver zich uitdrukt, het treurig voorrecht had Burgers waar te nemen in zeker wel de moeilijkste omstandigheden; hij, die niet blind is voor zijne gebreken, maar wien gebeurde, wat een ieder

geschiedde, die met den Heer Burgers in aanraking kwam: dat men hem steeds liever had en des te meer eerbied en bewondering voor zijn groote persoonlijkheid gevoelde, naarmate men hem meer van nabij leerde kennen. Zoo iemand, zouden wij meenen, heeft niet alleen het recht, hij is verplicht zijn oordeel uit te spre- ken en een tegenwicht te leggen in de schaal, die zoo dikwijls, bij 't mislukken hunner plannen, ten ongunste van groote perso-onlijkheden overslaat. Wij zijn den Heer Tromp evenveel dank schuldig voor zijn objectieve voorstelling der gebeurtenissen als voor het niet terughouden zijner subjectieve meening.

Ten slotte nog dit. Heeft het werk van den Heer Tromp, in weerwil van zijn eenvoudigen, vriendelijken en anspruchslosen vorm, dus wel degelijk wetenschappelijke verdienste, m. i. ontbreekt ook geenszins de letterkundige waarde aan zijn boeiende en geestige beschrijving. Moge de ontvangst, die dit werk bij het Nederlandsche publiek te beurt valt, den jeugdigen schrijver aanmoedigen om het niet overgroote aantal letterkundige reizigers of reizende letterkundigen te vergrooten.

Amsterdam 25 Nov. '78. C. M. KAN.

I.

Van Rotterdam tot Kaapstad.

Het was den 18den Augustus 1876, des middags ten 2 uur, dat met het lichten der ankers van de stoomboot „Batavier" mijn reis te Rotterdam een aanvang nam.

Gelukkig behoorde ik niet tot de vele emigranten naar Zuid-Afrika, die, vol geestdrift en met een onbeperkt vertrouwen in de toekomst bezield, slechts smartelijke teleurstellingen konden vinden. Ik wist, dat ook daar, gelijk overal, alleen door arbeid en inspanning voorspoed en welvaart konden worden verkregen en dat ik mij had voortebereiden op velerlei moeielijkheden en tegenspoeden. Dit heeft mij later voor menige teleurstelling bewaard.

De „Batavier" bracht mij te Londen, vanwaar de reis een dag later werd voortgezet op de „Edinburgh Castle", een der vele mailbooten van Currie & Co., die behalve eenige andere lijnen ook een geregelde vaart op Afrika onderhoudt. Onze boot, ofschoon een van de traagste (gemiddeld liep zij slechts 10 mijlen in het uur) is misschien de meest comfortable van allen, én door de breedte van het dek, én door de wijde gangen tusschen het boord en de dekhutten. Zij meet 2680 ton, en kan 162 passagiers bevatten. Zooals de commandanten van de meesten dezer booten,

was ook die van de onze een officier van de Royal Naval Reserve en een knap en flink zeeman, die bovendien uiterst voorkomend voor de passagiers was en hen de reis zoo kort mogelijk trachtte te doen vallen. Onder de passagiers 1ste klasse behoorde de President van de Republiek de Oranje Vrijstaat, de Heer Jan Brand, die op de terugreis was van eene politieke zending, hem door den Volksraad van den Vrijstaat opgedragen.

De tijd aan boord ging spoedig voorbij. Dans en concerten wisselden elkander af, en nu en dan hadden wij zelf een vertooning van Christie minstrels [1]), waarbij de kaptein, in weerwil van zijn knevel, tot algemeene hilariteit als dame optrad.

Een week na ons vertrek van Londen kregen wij Madera in zicht. Het eerste, wat men van dit eiland ziet, zijn eenige hooge, majestueuse rotsen, die hun grauwe koppen dreigend uit het water opheffen, en de schepen door hun ongastvrij uiterlijk nopen op eerbiedigen afstand van hen voorbijtevaren. Toen wij de eerste daarvan gepasseerd waren, belette de duisternis ons dien dag van Madera iets meer waartenemen, dan een zwarte massa, zich afteekenende langs een donkeren hemel.

Ten 10 uur kwamen wij ten anker voor Funchall, de hoofdstad van het eiland, dat dadelijk kenbaar was door de tallooze lichtjes aan den voet en op de helling der bergen, waartegen het is aangebouwd. Den volgenden morgen werden wij nu verrast door een zoo grootschen aanblik, als het oog van de meesten onzer nog nimmer getroffen had. Ontdaan van haar nachtelijken sluier lag zij voor ons, de koningin van den Atlantischen Oceaan, badende

---

[1]) Negervoorstelling.

in de liefelijke stralen van de schitterende morgenzon. Hoe heerlijk waren die bergen in hun veelkleurigen dosch, hoe ontzagwekkend en grootsch hieven zij hun toppen ten hemel, als wezen zij met trots naar den Maker hunner grootheid en zagen zij neder op de schilderachtige woningen langs hunne zijden en aan hunne voeten.

Na ons gedurende het quarantaine-onderzoek bezig gehouden te hebben met de kunsten der duikers, die behendig kleine geldstukjes tot op een diepte van 15 voet ophalen, gingen de meesten onzer aan wal.

Funchall, gebouwd aan de eenige bruikbare landingsplaats van het eiland is een arm en leelijk stadje met enge, gekronkelde en slecht geplaveide straten.

Het hoofdmiddel van bestaan der Maderasche bevolking is suikercultuur, daar de wijnoogst in de laatste jaren aanhoudend mislukt is. In het hotel Miles was echter gelukkig nog een glas echte madera te krijgen.

Toen wij weder op de boot kwamen, waren de matrozen reeds bezig, de talrijke negotiedrijvers van boord te jagen die de ongelukkige achtergeblevenen met de aanbieding hunner koopwaren komen troosten. Deze waren bestaan uit vruchten, zooals bananen, gajavas, creamapples, perziken, mangoes enz., mandwerk, zooals vogelkooitjes met kanaries, stoelen, tafels en mandjes, borduurwerk, wandelstokken van inheemsch hout en bouquetten van kunstbloemen, die van verschillende gekleurde veeren vervaardigd zijn. Deze laatste vijf artikelen, die in groote massa's te Madera gemaakt worden, vormen eene industrie, die honderden menschen daar werk en brood verschaft.

Het eerste land, dat zich na Madera aan ons vertoonde was Teneriffe, van welk eiland wij de ZOkust op zeker niet meer dan 300 yards passeerden, en waarvan wij nog

tot laat in den avond de beroemde Piek als een grijzen kegel, met de basis op den horizon rustende, onderscheiden konden.

Den 5den September passeerden wij onder vuurwerk en muziek de Linie, en begon het weder, dat tot nu toe nog altijd goed geweest was, omteslaan. Plotseling, bijna zonder eenige voorafgaande waarschuwing, werden wij door een uitschieter uit het ZO. verrast; die ons zonder erbarmen tot 3 dagen arrest tusschendeks veroordeelde.

Eindelijk, in den vroegen morgen van den 16den September zagen wij de Afrikaansche kust, en des middags ten 1 ure lagen wij veilig en wel in de Alfred Docks, op ongeveer een kwartier afstands van Kaapstad.

II.

Kaapstad. Berichten uit Transvaal. Port Elizabeth. Geschiedenis der Kaapkolonie.

Kaapstad, de hoofstad der Kaapkolonie, is gelegen op het strand van Tafelbaai en aan den voet van den beroemden Tafelberg, wiens bovenvlak op ongeveer 4000 voet, evenwijdig loopende aan den grondlijn, den berg het aanzien van een tafel geeft. Een liefelijker plekje, dan men voor Kaapstad heeft uitgekozen, is zeker moeielijk elders te vinden, en een heerlijker natuur en eene grootere verscheidenheid van zee-, bosch-, berg- en landgezichten zal men nergens ter wereld aantreffen.

De stad, die ± 33000 inwoners telt, is op zich zelf

reeds zeer fraai te noemen. De meeste straten zijn recht, breed en rein, de huizen, gewoonlijk van één verdieping (de rez-de-chaussée niet meegerekend), zijn meestal goed onderhouden, en wat de oudere aangaat, in oud-Hollandschen stijl gebouwd. De kleurlingen wonen bijna allen in afzonderlijke wijken, en door de krachtige maatregelen van de Municipaliteit treft men in Kaapstad tal van stedelijke werken en inrichtingen aan, die het publiek gemak, genoegen en veiligheid tot bijna Europeesche hoogte gebracht hebben.

Na afscheid van President Brand te hebben genomen, die door het gouverneursrijtuig, een adjudant en een bataillon natgeregende soldaten werd afgehaald, alsmede van de andere passagiers, die ons eveneens in Kaapstad zouden verlaten, begaf ik mij met een kennis mijns vaders, die mij aan den boot kwam afhalen, naar Seapoint, waar mijn vriendelijke gastheer woonde.

Aan beide zijden door schilderachtige villa's omgeven, buigt zich op korten afstand van het strand een uur langen straatweg daarlangs, die over Greenpoint naar het midden van Seapoint voert. Onder aan het strand, te midden van rotsen en rotsblokken, waarop sinds eeuwen de Oceaan vruchteloos zijn krachten beproefde, ligt mijns gastheers woning. Van voren met het onmiddellijke uitzicht op de rustelooze watervlakte en van achteren op den gerimpelden top van den kegelvormigen Lionshead, in wiens asverlenging zij gelegen is, lag zij aan het uiteinde van Seapoint, juist daar, waar ter linker het rotsomboorde strand zich kromt tot het omvatten van een schilderachtige, kleine baai.

Hier aanschouwde ik eene natuur, zoo goddelijk schoon en heerlijk, als ik mij ook bij de gloeiendste beschrijving niet had kunnen voorstellen.

Beroemd is de wandeling „round the Kloof." Zooals de

Duivelspiek de rechterbuurman van Tafelberg is, zoo is de meer naakte, maar niet minder fantastische Lionshead de linkerbuur, en springt hij even als de Duivelspiek een weinig naar voren. Van Kaapstad gaande en halfweg Seapoint met een scherpen hoek op den straatweg staande, dan loopende langs de helling van Lionshead, om plotseling met scherpen bocht aan diens Zuidzijde, op ongeveer 300 voeten van de zee en 150 voet van de bergspits verwijderd, doorteloopen in oostelijke richting, verliest zich den kloofweg na twee teruggaande bochten in den kloof tusschen Lionshead en Tafelberg, en keert daarna in bijna rechten lijn weder in Kaapstad terug,

Al te spoedig, reeds na 5 dagen, moest ik van de bekoorlijke omgeving der Kaapstad en van hare gastvrije, welwillende bewoners afscheid nemen, om mij weder op de „Edinburgh Castle", die intusschen gelost en geladen had, inteschepen.

Gedurende mijn verblijf had ik mij een weinig op de hoogte gesteld van de nieuwste berichten uit de Transvaal, die, jammer genoeg, verre van gunstig luidden.

In Holland reeds had ik vernomen, dat de oorlog met het oproerig kafferhoofd Secocoeni eindelijk was uitgebroken, nadat President Burgers te vergeefs getracht had, de geschillen met den zwarten vorst op vreedzame wijze te beslechten. Ook hadden Hollandsche bladen reeds een begin van succes vermeld en hoop gegeven op een spoedig en gunstig einde van den krijg.

In Kaapstad nu hoorde ik daarop het vervolg.

Johannes, een der machtigste kapteins van Secocoeni, was na een hardnekkige bestorming uit zijn onneembaar gewaande sterkten verdreven; kleine schermutselingen waren gelukkig afgeloopen, maar op Secocoeni's stad leed de zoo

goed aangevangen veldtocht schipbreuk. Men weet, hoe moeielijk de toegang is tot de streken, door Secocoeni en zijne talrijke onderzaten bewoond, en hoe gevaarlijk door de bergen en passen, rotsen en spelonken, bosschen en stroomen, bij eene eenigszins wakkere en welbestuurde verdediging de weg voor den aanvaller wordt. Maar onder omstandigheden, die het gezond verstand voor krijgskunde doen gelden, had President Burgers, die zich aan het hoofd van het commando [1]) geplaatst had, niettegenstaande de maatregelen van den vijand, de boeren tot voor Secocoeni's door de natuur versterkt verblijf gebracht. De aanval werd gedaan, maar een noodlottige paniek onder de burgers en besluiteloosheid bij de reserve waren oorzaak van een algemeenen aftocht, te schandelijker door het hulpeloos achterlaten der Amazwaziekaffers, die als bondgenooten der Republiek het commando volgden, en het eerste de stad waren binnengedrongen. Te vergeefs trachtte Burgers de vluchtelingen te keeren, en later tot een nieuwen aanval te bewegen, met diepe smart uitroepende: „Schiet mij liever neer, dan lafaards te worden!" Deze mislukking verhoogde intusschen de reeds bestaande ontevredenheid der boeren, die, geheel ongedisclipineerd en sinds lang den krijg ontwend, naar huis begonnen te verlangen en eindelijk door desertie het totaal opgeven der expeditie noodzakelijk maakten.

De President keerde naar Pretoria terug om dadelijk de gevolgen van het gebeurde tegentegaan. Ongedaan kon het helaas niet gemaakt worden. Er was een smet op de Transvaal geworpen, die niet licht kon worden uitgewischt, en waarvan Engeland later handig partij zou weten te trekken.

Dadelijk na de terugkomst van Burgers werd de Volks-

---

[1]) Commando wil zeggen: onder de wapens geroepen burgers.

raad (het wetgevend lichaam in Transvaal) opgeroepen tot eene buitengewone zitting. Cetewayo, de machtige Zoeloe-koning, die ten Zuiden van het oorlogsterrein, Wakkerstroom, Utrecht en Nieuw Schotland gedeeltelijk bewoont, had moed geschept uit de nederlaag der boeren, en maakte aanstalten tot de ondersteuning van zijn Lijdenburgschen vriend. Op Maandag den 4den September was de Volksraad geopend en in de openingsrede noemde Burgers, nevens eenige minder belangrijke, 3 hoofdpunten op, die onder de aandacht der landsvaderen zouden gebracht worden. Deze punten waren:

a. Reorganisatie van het krijgswezen.

b. De grensgeschillen met Cetehwayo.

c. Uitgaven voor de expeditie, en eene nieuwe belasting ter bestrijding van verdere oorlogskosten. Ook deelde de President mede, dat hij, onder bevel van den dapperen kapitein von Schlickmann, eene bezetting had achtergelaten in het fort van Steelpoortrivier, — Burgersfort genoemd — dat tijdens het commando was gebouwd.

Hoewel men uit berichten uit het binnenland aan de Kaap gewoonlijk vele en zeer verschillende lezingen weet optemaken, bleken zij ditmaal volkomen juist te zijn. Ik merk hier echter bij op, dat ik de Afrikaansch-Hollandsche en niet de Engelsche bladen raadpleegde. De laatste toch zijn ter kwader trouw, en zonderling genoeg, vinden bij velen hunne fabelen toch nog steeds geloof. Zoo vernam ik van verschillende kanten, dat Pretoria uitgemoord was en dat de President met een groot gedeelte der bevolking van Transvaal, vooral uit de verwoeste en bedreigde streken over de grenzen was gevlucht, terwijl men toch uit de geschiedenis van Zuid-Afrika had kunnen weten, dat een stad voor de aanvallen der Kaffers veilig is.

Ik verliet Kaapstad op Donderdag den 21sten September, stoomde langs de stormachtige Zuidkust en bereikte toen de tweede koopstad van Zuid-Afrika, namelijk: Port-Elizabeth.

Een lichter zou ons den volgenden morgen op de kleine en ellendige „Florence" brengen, die ons van Port-Elizabeth naar Natal zou schommelen. Maar het gezicht van een woelige stad, welke door hare gezellige drukte uitnoodigt tot het verwisselen van den wiegelenden scheepsbodem met den vasten wal, is eene te sterke verzoeking, en dus waagde ik ook mij weldra aan de slagzeetjes, het onmogelijke bootje en den kostbaren overtocht, om eens een kijkje in de stad te gaan nemen.

Zij gaf mij, vooral toen ik in de breede, lange hoofdstraat kwam, al dadelijk den indruk, veel handel te drijven. Ik wandelde wat door de Zaterdagsbeweging rond, verdiepte mij in de beschouwing der eigenaardige bouworde, en keerde eindelijk zeer voldaan weder naar boord.

In de stilte van den avond, het oog gericht op de met tintelende lichtjes bezaaide kust, den helderen hemel en de voor anker liggende koopvaardijvloot, rees het beeld van het verleden voor mij op.

Eeuwen geleden was, wat nu zee is, land en gaf de groote wereldvloed van het Noorden Afrika's zuidpunt zijn tegenwoordigen vorm; daar verhieven de later geheel verwilderde Kaffer- en Betsjoeanenstammen zich tot eenige beschaving, lang voordat op den 14den September 1486, Bartholomeus Diaz, pogende over het water een weg naar Indië te vinden, Afrika omzeilde; en van dat tijdstip af, trad het Kaukasische ras met de overmacht zijner beschaving en ontwikkeling op.

Diaz had om de stormen, die hij eenige dagen bij

de Kaap had moeten doorworstelen, haar Cabo de los Tormentos, d. i. Stormkaap gedoopt. Bij zijne terugkomst in Portugal echter, zou deze naam door Jan II, den toenmalige koning, veranderd zijn in dien van Cabo de la bueno Esperanza, d. i. „Kaap de Goede Hoop."

Onder de regeering van Emanuel den Gelukkige, die Jan II opvolgde, zette Vasco de Gama den 8sten Juli 1497 aan de Kaap voet aan wal. De weg naar Indië was nu gevonden en weldra passeerden er vele schepen der Portugeezen. Somtijds ook landden zij, maar nimmer deden zij een poging, een volksplanting of station aanteleggen. Zoo bleef Zuid-Afrika nog meer dan een eeuw na de ontdekking, onbewoond door blanken. Door de Hollanders zou hier een einde aan komen. Cornelis Houtman zag de Portugeezen, die tot nog toe de vaart op Indië alleen kenden, het geheim af. Te Lissabon voor deze onbescheidenheid in de gevangenis gezet, werd hij door zijn landgenooten losgekocht, om van zijn ontdekkingen partij te trekken. Tegen het einde van de 16de eeuw zeilde nu zekere Jan de Molenaar met vier schepen de Kaap om, en na hem deden Hollandsche zeevaarders haar dikwijls aan. Onder zekere, gemerkte rotsblokken werden brieven voor latere reizigers neergelegd, en niet alleen als postkantoor, maar ook voor het innemen van water werd de Kaap bezocht. In 1602 had men in Holland de Oost-Indische Compagnie opgericht, en voornamelijk waren het de schepen dezer maatschappij, die de Kaap aandeden. Eindelijk het belang eener nederzetting aldaar inziende, nam het bestuur der Compagnie het besluit, er eene te stichten. Dit voornemen bleef lang onuitgevoerd, totdat van Riebeek gezonden werd met drie schepen, Dromedaris, Reiger en Goede Hoop en den 9den April van 1652 bezit nam

van het stuk grond, waarop heden ten dage Kaapstad gelegen is. Bij zijn eerste vertrek naar Holland liet Riebeek eene bezetting achter, die bij zijn terugkomst als Gouverneur der nieuwe kolonie nog vermeerderd werd en wier leden, als vormende het eerste colonistencorps, de stichters van de tegenwoordige Zuid-Afrikaansche Staten en koloniën geworden zijn. Langzamerhand breidde zich onze macht en ons grondgebied daar uit. Matrozen, die van Kaapstad aandoende schepen deserteerden of afgezet werden; van tijd tot tijd eene bezending bannelingen, of wel misleide emigranten, schipbreukelingen, op het strand geworpen, en later Hugenoten, deden de bevolking aanmerkelijk aangroeien, en al stonden de kolonisten, vooral in den aanvang, groote ellende uit, de Compagnie veroorloofde geen terugkeeren en weerde daardoor ontvolking.

Indien men het wonderlijk mengsel nagaat, dat door de stamvaderen van de Oud-Afrikanen werd gevormd, zal men kunnen beseffen, hoe ongerijmd en onjuist de voorstelling is van zoovelen hier te lande, omtrent de sympathie en nationale verwantschap van de Hollanders en de Transvaalsche boeren. De zooeven genoemde Hugenoten, die tusschen 1685 en 1690 ten getale van 300 door de Staten-Generaal naar de Kaap werden gezonden, veredelden het gehalte der toenmalige Afrikanen natuurlijk aanzienlijk. Daarentegen waren de aangevoerde vrouwen, die van regeeringswege werden uitgezonden om de ongelukkige Kaapsche vrijgezellen van hun gedwongen celibaat te ontheffen, voor 't grootste gedeelte dames, op wier zedelijkheid niet te roemen viel, en die door de politie als van de straat waren opgeraapt. Zulke elementen, dit spreekt van zelf, droegen niet veel bij tot de verbetering van het zedelijk karakter der kolonisten.

Gedurig in oorlog met de Bosjesmannen, drongen de boeren-kolonisten al meer en meer het binnenland in, zonder zich voor het overige iets om de regeering of de wetten te bekommeren. Opgeroepen om voor den rechtbank te verschijnen, kwamen zij niet, en zoo men troepen op hen afzond vereenigden zij zich en hakten zij die in de pan. De opvolgers van Riebeek, waarvan Wagenaar, Simon van der Stell, van Noot en de Chavannes de meest bekende zijn, en die in den regel zich schuldig maakten aan een onvergelijkelijk wanbebestuur, regeerden in naam der Compagnie, tot eindelijk in 1795 Admiraal Elphinstone en Generaal Craig de kolonie voor Engeland veroverden. Tot aan den vrede van Amiens in 1802 bleef zij onder het bestuur van Craig, in Engelsche handen, uit welke zij daarna weder in het bezit der Bataafsche Republiek overging. Toen de oorlog met Engeland weder was uitgebroken, verscheen andermaal een Engelsche vloot, met een landingsleger aan de Kaap; de landing werd den 16den Januari 1806 volbracht; 2 dagen later werd Gouverneur Janssens verslagen, en door het schandelijk gedrag onzer troepen was hij spoedig daarop genoodzaakt te capituleeren. Engeland nam toen de Kaap in bezit voor ons. Evenzoo onze andere koloniën, Decima uitgezonderd, maar toen de vrede in Europa hersteld was, behield het voor de moeite dezer voogdij, benevens eenige andere onzer bezittingen, ook de Kaapkolonie.

Men moet evenwel erkennen, dat het Engelsch bestuur, hetwelk nu weder een aanvang nam, wijlen het onze verre overtrof, en dat de kolonie zoo in welvaart als uitgebreidheid verbazend toenam. Vooral maakte men in Engeland werk van landverhuizing. Zoo stond bijv. het Lagerhuis in 1809 de som van £ 50.000 toe voor de

emigratie van meer dan 4000 zielen, en voortdurend werd het emigreeren ook op meer indirekte wijze in de hand gewerkt. Het vreemdenlegioen, dat, door Engeland voor den Krimoorlog aangeworven, na afloop daarvan (echter zonder den krijg te hebben medegemaakt) naar Britsch Kaffraria werd gezonden, vermeerderde de bevolking met menschen van allerlei nationaliteit. Door het Gouvernement werd elk man van het Legioen in het bezit gesteld van een groot stuk grond aan de grenzen, hetgeen hun repatriatie verhoedde, en tegelijkertijd een militairen gordel tegen kafferinvallen om de bedreigde provincien trok.

Voor het uitbreiden der grenzen, behoef ik wel niet te zeggen, dat door het rechtlievend Engelsch bestuur behoorlijk zorg werd gedragen. De Engelsche annexatiemanie, die nog kort geleden zulk een kostbaar slachtoffer eischte, was sinds 1809 in volle werking. Den 23sten December 1847 werd Britsch Kaffraria geannexeerd en reeds 3 jaren vroeger (31 Maart 1844) had Natal hetzelfde lot getroffen. De talrijke en bijna aanhoudende oorlogen, die intusschen met de inlandsche stammen gevoerd werden, waren veelal direct of indirect het gevolg van Engelands inslokkingen. Engeland strekte zijn beschermende hand over de lieve zwarten uit, kneep die nu en dan wel eens bij vergissing toe en hield dan, wat het had. De inboorlingen waren nog te onbeschaafd om eene dergelijken maatregel behoorlijk op prijs te stellen, en er ontstond krijg.

In 1837 had de beroemde „trek" (volksverhuizing) van Pieter Retief en zijn 6000 volgelingen plaats. Deze trek was geheel uit Hollandsche boeren (of liever uit afstammelingen van de kolonisten, die nog onder Hollandsch bestuur gestaan hadden) samengesteld. De klachten dezer boeren waren: de ongenoegzame protectie van het Gouver-

nement tegen de naturellenstammen en de onwil, op hunne wenschen en verlangen te letten. Ook de afschaffing der slavernij, die reeds in 1834 was aangevangen, hoewel eerst in 1838 voltooid, had groote ontevredenheid onder de boeren, die dezen maatregel als een groote onrechtvaardigheid beschouwden, opgewekt, en toen Retief eindelijk in openlijken twist kwam met den Luitenant-Gouverneur Stockenstrom, barstte de bom los en begon men het koloniaal gebied in massa te verlaten. De voorstelling, die sommigen zich van de oorzaak dezer daad maken, als ontstaan te zijn uit haat tegen de Engelschen en verlangen naar een eigen bestuur, is ten eenenmale onjuist, want deze redenen komen slechts in de tweede plaats in aanmerking.

In 1853 eindelijk werd aan de kolonie een Self-Government, onder een door de Kroon benoemden Gouverneur-Generaal, (die tevens Harer Britsche Majesteits Hooge Commissaris voor de Britsche belangen in Zuid-Afrika is) toegestaan.

III.

De Florence. East London. Durban. Iets over de Zoelookaffers. In de postkar van Durban naar Pieter-Maritzburg. Pieter-Maritzburg.

Zooals ik reeds zeide, werden wij per lichter naar de „Florence" gebracht, in welk ongemakkelijk en waterscheppend vaartuig wij, in gezelschap en onder de zenuwachtige

angstkreten van eenige verschrikte dames-passagiers, tot twee malen toe een compleet stortbad genoten.

Het is waarlijk een schande voor de Currie maatschappij, een zoo goed betaalde passage als die van Port-Elizabeth naar Natal, in een zoo ellendige boot, met zoo weinige gemakken voor passagiers, te moeten maken. Tenzij men zeer gering in aantal is, heerscht er een absoluut gebrek aan ruimte op deze coaststeamers, en zoo waren de mannelijke passagiers onder ons, die, zooals ik, zich dadelijk van een hutkooi hadden weten meester te maken, beleefdheidshalve verplicht, deze veroveringen, ter wille van de dames, prijs te geven en zich met de canapés, de tafel of den vloer tevreden te stellen. Om elf uur gingen wij onder stoom en van dat oogenblik tot aan onze landing in Natal, schommelde en stampte de boot zoodanig, dat men in het salon en op de campagne, met alles, wat men vergeten had vast te sjorren, heen en weer werd gegooid. Ook was de tafel slecht en het geheel onzindelijk. De tweede klasse, hoorde ik, was zoo slecht, dat eenige passagiers te Port-Elizabeth bedankten, den overtocht op zulk eene wijze te maken.

Gedurende deze vierdaagsche zeereis hadden wij bijna voortdurend en dikwijls op zeer korten afstand de schoone Oostkust in het gezicht, die, gedeeltelijk met groene heuvelen bedekt, ons nu en dan een Kafferkraaltje (Kafferdorpje), eene kudde vee of een huisje te zien gaf.

's Maandagsavonds kwamen wij te East London aan, waar wij tot den volgenden middag voor anker bleven om de voor die stad bestemde goederen te ontschepen. Van landen was geen sprake, daar de branding het naar wal gaan zeer gevaarlijk maakte en naar boord weertekeeren ondoenlijk was. Een paar passagiers, die ons te East Londen verlie-

ten, hadden twee en een half uur werk, de 400 yard afteleggen, die de stoomboot van de kust verwijderd was, en in den voormiddag sloeg er voor onze oogen een lichter om, waardoor drie personen in de branding omkwamen.

Met belangstelling volgde ik het ontladen der koopgoederen, die door een boom als kraan uit de steamer in den tegen ons aanbotsende lichter werden neergelaten. Eenige kisten braken, een enkele verbrijzelde, en bijna alle kisten met gebotteld bier, waarvan wij veel inhadden, lekten uit alle reten en scheuren door de onverantwoordelijk ruwe behandeling, die hen zoo van ontladers als innemers ten deel viel. Ik heb mij later dan ook zeer goed kunnen begrijpen, waarom mijne drie spiksplinternieuwe koffers zoo gehavend en ontredderd in Port-Natal aankwamen.

East-London ligt zeer lief tusschen de bergen en aan den mond van den Buffalo. Als haven van de grensdistrikten drijft het veel handel, maar het maakt desniettegenstaande een zeer armoedigen indruk. Tegenwoordig is men bezig te arbeiden aan de kolossale havenwerken, die het naderen der stad veiliger en gemakkelijker moeten maken.

Woensdagavond ten 8 ure zagen wij den vuurtoren voor ons, die op een voor Port-Natal uitstekende bergrots gebouwd is, en openden wij een geregelde vuurwerk-conversatie met den signaalpost in zijn nabijheid. De vuurtoren gepasseerd zijnde, zagen wij de stad voor ons. Den volgenden dag ten 12 uur werden wij in een boeier naar de hoofden gebracht, die den rechteroever vormen van de fraaie, kleine baai, wier linkerzijde begrensd wordt door den Noordkant van de zooeven genoemde bergrots.

Toen ook ons goed geland was, lieten wij dit door

een paar Kaffers naar het custom-house brengen, waar het, nadat wij een langen tijd in een snikheete loods gewacht hadden, gevisiteerd werd.

Tegelijk met het mijne werd het goed van een heer onderzocht, die plechtig verklaarde, geen vuurwapenen bij zich te hebben. Zijn bagage werd even nagezien, geteekend en goedgekeurd, toen bij het oplichten der laatste kisten de bodem er uitviel, en het gesmokkelde revolvers begon te regenen. Daar men in Natal 10 sh. per loop moet betalen, zoo voor geweren als pistolen, was de ongelukkige er slecht aan toe, en werden niet alleen zijne kisten, maar ook hij zelf formeel geconfisceerd.

Van het custom-house lieten wij onze bagage naar den trein brengen, om, na eene hernieuwde geduldsoefening, zelf in een der wagons plaats te nemen. Deze spoorweg is slechts 3 Eng. mijlen lang en eindigt aan den Zuidoostkant van de stad. De wagons zijn open en vrij smerig en er is maar ééne klasse. Het vorige jaar had men zich bij vergissing een paar malen gehaast en was de trein eens gedérailleerd. Nu had men een batig saldo aan tijd overgehouden en wij vertrokken niet meer dan een half uur te laat. De kaartjes werden ons aan het portier van de wagon verkocht.

Na een half uur stoomen door een prachtige streek, die geheel met tropische boomen en planten bedekt is, kwamen wij in de stad aan en nam ik dadelijk mijn intrek in een mij zeer aanbevolen hotel. De zeereis was gelukkig ten einde, en ik voelde mij blijmoedig gestemd.

Het was een vreeselijk warme dag. Ik verfrischte mij dus wat, en nam de gelegenheid waar, mijn kamer eens op te nemen. De inspectie was, tenzij ik de scheuren in wand en dak had willen tellen, zeer spoedig afgeloopen.

De wind, tot tocht omgezet, had er vrijen toegang in, en maakte hiervan een onbeperkt gebruik, maar zelfs in weerwil hiervan was het er alles behalve frisch. De kale witte muren en de hobbelige kleivloer waren erg onzindelijk. Op een omgekeerde kist lag een doekje en stonden de overblijfselen van een gebroken waschstel, die volgens de bescheiden meening van den hotelhouder nog wel dienst konden doen.

Een kreupele stoel, een in lang vervlogen tijden nieuwe kapspiegel en twee bedden maakten het verdere ameublement van mijn statievertrek uit.

Na een wandelingetje gebruikten wij het luncheon, hetgeen eenigszins op oud Hollandsche wijze geschiedde. De hotelhouder en zijn volumineuse wederhelft presideerden den disch en namen de honneurs van de tafel op zoo gastvrije wijze waar, dat ik een oogenblik meende gast instede van betalend logé te zijn.

Na tafel hervatte ik mijne wandeling, en deed ik de volgende bijzonderheden betreffende Port-Natal op.

Port-Natal, meer algemeen Durban genoemd, is een stad van ongeveer 9,000 inwoners. Zij is niet ten onrechte trotsch op hare fraaie ligging en omgeving, en vooral de voorstad Berea, die bijna geheel uit bekoorlijke villa's bestaat en, tegen de schilderachtig begroeide berghelling gelegen, een heerlijk uitzicht op de havens en de zee oplevert, munt uit door schitterend en afwisselend natuurschoon. Ten Noorden van Durban treft men koffie- en suikerplantages aan en ziet men vruchtboomen, vooral bananen, oranje-, vijgen-, nartjes-, ananas-, loquat- en goeavaboomen in overvloed.

Durban is, zoolang de lijn Lorenzo Marques—Pretoria nog niet geopend is, de eigenlijke haven van Transvaal,

en Natal en ook gedeeltelijk van de Diamantvelden en den Oranje Vrijstaat. De handel is er ten deele transito en voor de rest op het binnenland, want artikelen van uitvoer heeft Natal bijna niet, en de daarevengenoemde koffie- en suikercultuur brengt weinig op.

De stad is regelmatig gebouwd, de straten zijn zeer breed en druk, de huizen geheel op het warme klimaat ingericht, laag van verdieping en ruim.

Daar Durban spoedig na hare stichting in Engelsche handen overging, treft men er bijna uitsluitend het Engelsche element aan, doch evenals in Port-Elizabeth, en over het algemeen in alle zeeplaatsen, vindt men er ook vele Duitschers. Voorts wonen in de aan de Westkust der stad gelegen wijken eenige duizenden Kaffers. Dezen ziet men er in groote verscheidenheid. Hottentotten schijnen er niet veel te zijn, maar Zoeloe's, Swasie's, Basoetoe's en Fingoe's zijn er daarentegen in overvloed.

De Zoeloe's, die in Natal inheemsch zijn, en door prachtigen, krachtigen lichaamsbouw, ridderlijkheid, moed en trouw boven alle andere Kafferstammen uitsteken, schijnen eenigen aanleg te bezitten, zoowel tot huis- als veldarbeid. Hunne kleeding is uiterst primitief en bepaalt zich tot een gordel om het middellijf en eenige koperen ringen als versierselen om armen, beenen en polsen, en, als zij gehuwd zijn, een zwarte ring op den kruin van het met kort, dik kroeshaar bedekte hoofd. Hun huidkleur is bij pikzwart af, hun gang veerkrachtig, hunne bewegingen zijn bevallig, hun taal is welluidend en bloemrijk in uitdrukking. Hoewel weder elke tak van den Zoeloestam zijn afzonderlijke taal heeft, vindt men bij allen de zoogenaamde „clic" terug. Deze clic is een geluid, dat, door het slaan van de tong tegen het verhemelte ontstaan, in de plaats komt

van sommige woordklanken. De Zoeloe's, meen ik, hebben twee clics.

Toen de avond begon te vallen, werden de straten stil en verlaten, daar de kleurlingen allen ten 8 ure in hunne woningen moeten wezen [1]). De aangename avondstilte, de verfrisschende koelte, na een smoorheeten dag, de heerlijke sterrenhemel en de alom schilderachtige omgeving lokten mij uit, mijn wandeling voorttezetten, en het vroege rustuur der Durbanners voor mijn persoon nog ietwat te verschuiven.

En ik werd voor mijne moeite beloond. De fijne geuren van bloemen en groen, de vreemdsoortige dierengeluiden, die zich van verre en nabij helder in de avondstilte hooren lieten, de fantastisch gevormde boomen en planten, die hun grillige schaduwen wierpen op den bleeken zandweg, en dan hier en daar een lichtje of houtvuurtje in een negerhutje, dat verscholen ligt tusschen de bladeren, in één woord de geheele natuur stemde mij tot bewondering en genot. Met groote moeite kwam ik eindelijk weder t'huis, want daar ik mij te ver van de stad had gewaagd, was ik den terugweg bijster geraakt, en er was geen sterveling meer in den omtrek te ontdekken. Wel schoot mij nu en dan een ruiter voorbij, die uitging op eenigen nachtelijken tocht, of die zich verlaat had op zijn weg en de stad niet eerder had kunnen bereiken, of gleed een zwarte gedaante langs mij henen, om, weder verdwijnende in het kreupelgewas, den weg te nemen naar zijne woning, die hij tegen de bepalingen der overheid eerst zoolaat opzocht, maar overigens lag alles in diepe rust.

---

[1]) Deze policiemaatregel strekt ter voorkoming van diefstallen en moorden.

Eindelijk bereikte ook ik mijn kamer, en dit wel juist bijtijds, want nauwelijks voelde ik mijn oogleden zwaar worden, of een sterke wind stak plotseling op, die dadelijk oversloeg tot een woedenden orkaan. Het ijzeren dak, dat luide protesteerde tegen zulk onstuimig weder, het onverstoorbaar snorken van mijn slaapkameraad en niet het minst het huilen van den stormwind, die mij door de talrijke reten en scheuren van dak en muren, zelfs in mijn vertrek opzocht, hielden mij wakker tot vroeg in den morgen. Den volgenden dag, die zoo helder en aangenaam was, als wist Durban niet, wat een storm was, besteedde ik voornamelijk tot het inwinnen van narichten omtrent den toestand in Transvaal.

Deze waren voor zoo dichte naburen der Republiek belachelijk overdreven.

Alom, zoo heette het, waren de Kaffers er in oproer na den grooten slag, die het prestige der boeren door Secocoeni was toegebracht. De Kaffers rukten op Pretoria aan en Burgers had geen leger om hen tegentehouden. Vele reizigers naar Transvaal (dit alleen bleek mij later juist te zijn geweest) wachtten in Ladysmith en New-Castle op gunstiger berichten, om daarna hun reis voorttezetten.

Te Port-Elizabeth had ik reeds vernomen, dat de Belgische Consul-Generaal voor de Zuid Afrikaansche (Transvaalsche) Republiek, Baron de Sélys Fanson, het niet wagen dorst, zijn reis daarhenen onder de bestaande omstandigheden te ondernemen, en daarom voorloopig te dier plaatse bleef vertoeven. Ook zou de geheele bevolking van Transvaal woedend zijn op Burgers, als de oorzaak van al het gebeurde. Burgers toch wilde de boel maar in de war helpen, en bewerkte opzettelijk den ondergang van den Staat enz. enz. De wegen waren onveilig; als ik zoo gek,

zoo roekeloos was, de reis te ondernemen, moest ik mij wapenen met een geheel arsenaal, want moorden waren er aan de orde, en het plunderen en ombrengen van reizigers was er tijdverdrijf.

Ondertusschen hoorde ik toch ook, dat de postdienst niet gestaakt was, maar geregeld doorging. En omdat ik dit laatste niet wist te rijmen met al het voorgaande, maakte ik mij niet te ongerust, en zag ik uit naar eene reisgelegenheid, om mijne bestemming zoo spoedig mogelijk te bereiken. Ik sprak met een transportrijder — ossenwagendrijver — af, dat hij mijn koffers per wagen zou „opbrengen" dat is, naar Pretoria vervoeren, en nam toen mijn plaatskaartje naar Pieter-Maritzburg, de gouvernementsstad van Natal, voor de postwagen, die den volgenden Dinsdag vertrekken zou. Eerst echter had ik nog een h o l i d a y ter eere der wedrennen bijtewonen.

Wedrennen zijn bij den Engelschman een nationale hartstocht en worden in Afrika, waar een iegelijk paard rijdt en velen als er op leven, niet minder genoten. De drukte en de opgewondenheid, die de plechtigheid dan ook vergezelden en die twee dagen later nog uit de gesprekken niet verdwenen waren, vermaakten mij zeer, en de wedkoorts stak mij ten laatste zoo aan, dat ik mijn linker en rechter vestzak, de een op een zwart, de ander op een bruin paard, een stukje zilvergeld zetten liet.

Eindelijk brak de Dinsdag aan. Ik betaalde een ontzettend hooge hotelrekening. nam mijn reiszak op, hing een taschje op den rug en wrong mij op een plaats in de met reizigers, goederen en mailzakken beladen tentwagen, die mij naar Maritzburg brengen moest. De afstand tusschen Durban en Maritzburg is slechts 50 Eng. mijlen. Toch kost de reis, hoe gebrekkig de inrichting ook is, £ 1, terwijl slechts

12 Eng. ponden aan bagage vrij zijn. Voor overwicht betaalt men tot aan Pretoria ± 6 sh. per pond.

Met ons zevenen passagiers vulden wij den tentwagen, die, door 6 paarden getrokken, klokke 8 des morgens in galop van Durban afreed, en des avonds ten 7 ure te Maritzburg aankwam. Al botsende en wippende, hotsende en schuddende op een weg, die verre van volmaakt is, ging het over berg en heuvelen, door dalen, kloven en riviertjes, langs afgronden en berghellingen, terwijl zich op elk punt van onzen weg nieuwe panorama's voor ons oog ontrolden, die in den voormiddag liefelijk, later woest en naakt werden. Na 2 uren gereden te hebben kwamen wij aan het eerste station, waar wij voor 3 sh. in tien minuten den inwendigen mensch wat versterkten en waar onze paarden tegen versche verwisseld werden. Passeerden wij postkantoren, d. i. woningen van personen, die zich voor zekere som verbinden, de brieven in hun omtrek te doen bezorgen of ter afhaling te bewaren, dan werden de voor deze plaatsen bestemde postzakken onder het voortrijden uit den wagen geworpen, want de tijd is kostbaar en de mail eischt spoed.

Somtijds ontmoetten wij een ruiter of wel een ossenwagen. Zulk een wagen is een zwaar, vierwielig voertuig met ronde linnen kap en langen boom, waarvoor, twee aan twee, een span ossen staat, dat dikwijls 14 à 20 stuks telt. Als boomverlenging doet een langen ijzeren ketting dienst, die bevestigd is aan de over de nekken der dieren geworpen jukken. De drijver, bijgestaan door eenige Kaffers, die langs het span voortloopen en de ossen op het pad houden, is in voortdurende conversatie met de beesten, van tijd tot tijd afgewisseld door den klap of slag van de groote, lange zweep, waarmede hij zelfs het voor-

span bereiken kan. De ossen, in Transvaal gewoonlijk Roodman, Blauwberg, Kolkop of zoo iets genaamd, zijn schraler, maar tevens taaier en sterker dan de Hollandsche, en onderscheiden zich van deze laatste door hunne lange, zware, uitstaande hoornen.

Gemiddeld legt men, met ossen reizende, slechts 15 à 25 mijlen per dag d. is. 7 à 10 uur af. Bij het uitspannen laat men de beesten maar los, die, wanneer zij niet dadelijk gaan liggen, zich al grazende toch nooit ver van de wagen verwijderen. Ossen, stieren en koeien worden in Afrika allen onder den naam „beesten" begrepen.

In het geheel hadden wij op den weg 6 wisselplaatsen. De paarden, waarvan op zulk bergachtig terrein natuurlijk zeer veel gevergd wordt, werken dus nimmer lang achtereen, en worden lang gespaard.

Aan de vierde wisselplaats kregen wij een vrij wild span, en toonden de paarden op onmiskenbare wijze, dat zij aan op stal staan de voorkeur gaven. De reizigers werden nu verzocht, onder het rijden intestappen, hetgeen ons tot de lichaamsbeweging verplichtte, ongeveer 10 minuten achter het weghollend voertuig aantedraven, om er ons dan eindelijk na eenige mislukte pogingen, al springende en klimmende intewerken. Daar deze inspanning een der medereizigers veel moeite en angst had doen uitstaan, oordeelde een andere passagier het gepast, te verhalen, hoe het vorige jaar zijn broeder op deze route het leven bij een postwagen-accident gelaten had. En waarlijk, wanneer men het gevaar nagaat, aan deze woeste wijze van reizen verbonden, kan men niet anders, dan zich verwonderen, dat men niet nog meer van dergelijke ongelukken hoort.

Eenmaal konden wij niet voort, omdat de weg versperd

was door een troep ossen; van uitwijken was geen sprake. Links een hooge, steenachtige berg, rechts onder ons de misschien wel 300 meter lager liggende bergvoet en voor ons de smalle, kromme rijweg, die afloopt met sterke glooiïng. Was de toestand ook nog verre van gevaarlijk, grillig was hij in elk geval. De ossen werden teruggedreven tot waar de weg breeder en het passeeren mogelijk was en de reis werd gelukkig zonder verdere hindernissen voortgezet. Hier en daar zagen wij geraamten van ossen of paarden, waarvan sommigen nog door aasgieren en andere vogels werden afgepikt, of ontmoetten wij een ruiter, of een inboorling in zijn vroeger beschreven nationaal kostuum. Nu en dan verliest zich de weg voor den in het Afrikaansch reizen ongeoefende, en duiden half uitgewischte sporen op den vaak harden bodem of in het hooge gras het pad aan; toch missen de bekwame postdrijvers hun weg nimmer, en weten zij zelfs in de duisternis in het rechte spoor te blijven.

De zon stond reeds laag aan den hemel, toen wij Maritzburg binnen reden. Wij werden afgezet aan het Crown-hotel en begroetten met vreugde de gelegenheid, weder iets te kunnen gebruiken en de aandoeningen der maag, die een vasten van bijna een geheelen dag met zich brengt, te bevredigen.

Pieter-Maritzburg ligt in een groot en rijkelijk besproeid dal, dat gevormd wordt door de samenloopende hellingen van drie groote en fraai begroeide bergen en een afloopend hoogland. Het is een schoone stad, heeft een heerlijk klimaat en eene bevolking van tusschen de 6 en 7000 zielen. De straten zijn even als in Durban regelmatig, breed, lang en recht, en even als daar wonen ook hier de kleurlingen in afzonderlijke wijken.

Vernemende, dat ik niet voor Donderdagmorgen kon vertrekken, maakte ik gebruik van eenige aanbevelingsbrieven mijns vaders, die in het begin van hetzelfde jaar een reis door Zuid-Afrika gemaakt had, en bezocht ik den volgenden dag een paar families, die mij bewezen, in hartelijkheid en gastvrijheid met de Kapenaars op een lijn te kunnen worden gesteld.

Ook trof ik het, dat het Natalsch Parlement juist zitting hield. Ik bracht dus een bezoek aan de ruime Raadzaal, het grootste vertrek uit het Gouvernementsgebouw, dat voor een koloniale stad werkelijk grootsch genoemd mag worden. Tot mijne groote verbazing zag ik onder het publiek meer dames dan heeren, hetgeen mij in de gelegenheid stelde, om, voor zooverre ik er over kan oordeelen, met overtuiging te verklaren, dat de schoone sexe te Pieter-Maritzburg werkelijk schoon is.

IV.

Natal. De geschiedenis van Natal.

Natal is het meest tropische gewest, dat ik op mijn reizen in Zuid-Afrika's binnenlanden en kuststreken gezien heb, en hoewel het klimaat er bijzonder gezond is, schijnt de vreeselijke hitte (de gemiddelde jaarlijksche temperatuur is 65°), die vooral in Durban voor weken achtereen duren kan, voor vele gestellen zeer nadeelig.

Het wordt begrensd, ten Oosten door den Indischen Oceaan, en ten Noordoosten door de Tugela en Bufalo-

rivieren, die het van Zoeloeland afscheiden. De Drakenbergen bepalen den Noordwestelijken grens, en scheiden het in het Zuidwesten van Basoetoeland, terwijl de Umtafuna en Umzinkoeloe de grensscheiding van het eigentlijk Kafferland uitmaken.

De oppervlakte van Natal is ongeveer 20.000 □ Mijlen (even als alle maten, gewichten of munten, die verder voorkomen, volgens Engelsche rekening) en de bevolking bedraagt tusschen 310 en 340.000 inwoners, waaronder slechts 20.000 blanken. De rest bestaat uit Kaffers, ongeveer 5.000 koelies en eenige inboorlingen van St. Helena. De koelies — Hindoes en Maleiers — die vroeger voor den arbeid op de suikerplantages in Natal waren ingevoerd, zijn even als de emigranten van St. Helena zeer geschikt voor huiswerk. De Kaffers zijn grootendeels vluchtelingen van de naburige Zoeloe- en Basoetoelanden, die zich onder de bescherming van het Gouvernement op het Natalsch grondgebied hebben neergezet. Zij zijn van zeer weinig nut voor de blanken, daar zij warsch zijn van allen arbeid, een weinig landbouw uitgenomen. Bovendien genieten zij in Natal eene zoo groote persoonlijke vrijheid, en zoovele privilegiën, dat tot niet gering ongenoegen van allen, die met hen in aanraking komen, zij dikwijls meer bescherming vinden bij de wet, dan de blanken zelven. Een vonnis te verkrijgen tegen een misdadigen Kaffer is even moeielijk als het gemakkelijk is, tegenover hem door de Natalsche overheid in het ongelijk te worden geteld.

Dit stelsel van Kafferprotectie is hoofdzakelijk een uitvloeisel van overdreven en onpraktische menschlievendheid, en werd, na in het Engelsch Parlement ontworpen te zijn, nog volmaakt door de bekende Secretary for native affaires in Natal, Theophilus Shepstone,

dezelfde, die later met een Sir voor zijn naam en een volmacht in zijn zak door het Engelsch Gouvernement naar Transvaal werd gezonden, om dit op de wijze, die hem zou goeddunken, even te annexeeren.

Even prachtig als de natuur, is de grond vruchtbaar en rijk. Tal van mineralen liggen gereed voor den ondernemenden ontginner, en vooral in het Noorden van Natal treft men groote steenkolenvelden aan. De inboorlingen verbouwen tot eigen verbruik veel mielies (maïs), en over 't geheel levert Natal dezelfde producten op als de Kaapkolonie. De uitvoerartikelen zijn hoofdzakelijk struisvederen, meel, katoen, suiker en wol. Een voorname bron van inkomsten zijn de invoerrechten, èn door het groote transito, èn door de hoogte, waartoe zij zijn opgevoerd.

Natal gaat in de laatste jaren zeer vooruit. Reeds in 1874 was de uitvoer, die in 1866 nog slechts £ 203,402 bedroeg, tot £ 770,034 gerezen, terwijl de invoer gedurende dit tijdsbestek van £ 263,305 op £ 1,121,948 was geklommen. Dit maakt bij beiden dus een verschil van ± 300°/₀. De Regeering van Natal is geheel afgescheiden van die der Kaapkolonie, maar even als deze bestuurt het, hoewel niet ten volle, zich zelf. Aan 't hoofd van de Regeering staat de Luitenant-Gouverneur, een Legislative Council, bestaande uit vijf officieele, 8 benoemde en 15 verkozen leden, en een Executive Council, samengesteld uit vier vaste officieele en twee benoemde leden. Als hoogste rechterlijk ressort heeft Natal een Supreme Court, gevormd uit een Chief Justice en twee rechters. Daar in Afrika bijna alle nationaliteiten in meerdere of mindere mate vertegenwoordigd zijn, worden er ook ongeveer allerlei kerkgenootschappen aangetroffen. De Engelsche, Schotsche, Hervormde en Roomsch Katholieke zijn daarvan de voornaamste.

De wegen zijn nog slecht en de eenige spoorweg is de reedsgenoemde van de landingsplaats bij Durban tot aan de stad. Echter wordt een eenigszins voldoend spoorwegnet over de kolonie gelegd.

En nu nog een enkel woord over de geschiedenis van Natal.

Voor nog Retief met zijn trek de Kaapkolonie verlaten had, hadden reeds talrijke kleinere trekken plaats gevonden. In 1815 ging een trek de Oranje rivier over, om met opoffering van de achtergelaten bezittingen, aan de lastige wetten te ontwijken, die onder de krachtiger heerschappij van Engeland niet meer zooals vroeger konden worden getrotseerd. Zoo trokken ook in 1835 tal van boeren onder Renzeburg en Trichard naar het Noordoosten, met het voornemen, de Portugeesche bezittingen op de oostkust te bereiken. Van de jacht levende, en op goed geluk voorttrekkende door de hen onbekende streken, kwamen zij eindelijk aan de Olifantsrivier, waar zij de Bapedies onder hun machtig hoofd Lekoati aantroffen. Dezen zagen de boeren voor een soort Godmenschen aan. Nu trok men het Drakengebergte over, de uit elkaar genomen wagens met zich voortsleepende, en splitste de trek zich aan de andere zijde in tweeën. Renzeburg en zijn mannen, die meer noordwaarts trokken, werden nog in het gezicht van Trichard's troep door de Kaffers van Manekos overvallen en vermoord, maar Trichard bereikte, na zware verliezen aan menschen en dieren, eindelijk Delagoabaai, vanwaar de Gouverneur dezer bezitting hen naar Natal zond.

Intusschen hadden weder versche trekken de Kaapkolonie verlaten. Een daarvan stond onder den lateren stichter der Lijdenburgsche en Zoutpansbergsche Republieken, Hen-

drik Potgieter; een ander onder Gerrit Maritz, van wien Pieter-Maritzburg gedeeltelijk zijn naam ontleent. Ook hen trof een ongelukkig lot. Bij Vaalrivier gekomen, werden zij door Moselekatse aangevallen en bij Mosig vielen 50 mannen en vrouwen in handen van den vijand.

Door hunne wagens in een kring te zetten, en de tusschenruimten met boomen aantevullen, maakten de boeren een versterkt kamp, dat de Zoeloe's herhaaldelijk, maar steeds zonder succès aanvielen. Eindelijk werd aan dezen toestand een einde gemaakt, door het vernielen van Moselekatses stad, hetgeen hem noodzaakte, naar het Noorden de wijk te nemen. De volgende trek was die van Retief. Deze trek richtte zich rechtstreeks naar de kust van Natal, waar zij Trichards volgelingen en eenige handelaren aantroffen. Daar de Zoeloevorst Tsihaka de zwarte bevolking in Natal had uitgeroeid, vroeg men aan diens opvolger Dingaan verlof, het land te mogen bewonen. Tegen betaling van 700 beesten werd dit verlof gegeven, en in Dingaans kraal zou het contract geteekend worden. Retief begaf zich er ongewapend met 70 man henen, maar werd den laatsten dag van het feest, dat de plechtigheid besloot, op een gegeven sein en onder de kreten van: „bulalani amatakati!" d. i. doodt de toovenaars, verraderlijk overvallen en met al zijn metgezellen vermoord.

Een daarop volgende aanval der Zoeloe's op de van geen gevaar bewuste boeren, kostte aan meer dan 600 personen, zoo vrouwen als mannen, bij Blauwkransrivier het leven. De plaats, waar deze schanddaad is gepleegd, werd ter herinnering daaraan Weenen genoemd.

Ondersteund door de voortrekkers aan den Vaalrivier, werd den 14den April 1838, een aanval op Dingaansstad gewaagd, die echter mislukte. In December van hetzelfde

jaar, werd door Andries Pretorius met 400 man eene nieuwe expeditie ondernomen, die met beteren uitslag bekroond werd. Een aanval van den vijand op het boerenkamp werd met 3000 man verlies aan den kant der Zoeloe's afgeslagen, en na een jaar van voortdurende schermutselingen, gelukte het Pretorius, in verbond met Panda, een anderen Zoeloe-koning, Dingaan uit het land te verdrijven [1]).

Onder voorwendsel, dat de boeren door hunne voortdurende oorlogen met de naburige Kafferstammen ook de Kaapkolonie in gevaar brachten, werd een detachement Engelsche soldaten met eenige artillerie van Kaapstad naar Natal gezonden, om het boerenrijk te veroveren. De boeren verschansten zich, openden het vuur, en sloegen eenen nachtelijken aanval van de Britsche troepen onder den dapperen Smith af. Een maand lang werd Smith door de verwoede boeren ingesloten, en juist toen hij op 't punt was, zich door gebrek en ontbering te moeten overgeven, werd hij door de aankomst van een Engelsch fregat met landingstroepen ontzet. De boeren werden geslagen, en Natal werd den 31sten Maart 1844 tot eene Britsche kolonie geproclameerd. De arme overwonnenen trokken het land weder uit, en verder naar het noorden, waar zij aan de andere zijde der Vaalrivier de Transvaalsche Republiek stichtten.

Uitgezonderd eenige geschillen met de in en om Natal wonende Kaffers, waarvan sommige met de wapenen moesten worden beslecht, levert de geschiedenis van Natal verder niets bijzonders op.

---

[1]) Deze werd op zijn vlucht naar het Noorden door de Amaswasies vermoord.

V.

Van Natal's blanke bevolking. Van Pieter-Maritzburg naar New-Castle. Een Kafferkraal.

Hoewel gematigder dan in Durban, luidden ook te Maritzburg de berichten uit Transvaal zeer ongunstig. De transporten werden dikwijls gestoord, vertelde men mij; de handel stond stil en de gemoederen waren zeer gedrukt. De schatkist was geheel leeg, en de tractementen der ambtenaren konden niet worden uitbetaald. Lydenburg zou geheel door de bewoners verlaten zijn en ook uit verscheidene andere districten verhuisde men naar Oranje-Vrijstaat en Kaapkolonie. Ik liet mij echter niet terughouden en nam een plaats op de postkar, die mij tot aan New-Castle zou brengen, en aansloot aan den dienst naar Pretoria, — waarvoor ik niet minder dan de verbazende som van £ 5 moest betalen.

Voordat ik Natal verlaat, zij het mij vergund een paar opmerkingen te maken.

De eerste betreft het ontzettend misbruik, dat men in Natal van sterken drank maakt. Bij gebrek aan goedkoopen wijn of bier drinkt men in Natal de sterke en onzuivere Natalsche rum, in schrikwekkende hoeveelheden. Ik heb dikwijls gezien, dat zij in bierglazen, en onvermengd werd gedronken. Vooral op de Kaffers, die zeer licht schijnen verslaafd te raken aan den drank, heeft deze drinkwoede een demoraliseerenden invloed. Worden de vrachten en transporten echter eenmaal goedkooper en brengt meerdere concurrentie eens eene zorgvuldiger behandeling bij het goederenvervoer mede, dan zullen de nu in Natal ge-

bruikte sterke dranken, waarschijnlijk wel door de goedkoope en aangename Kaapsche wijnen en koloniale bieren vervangen worden. Voorloopig blijft de kolossale spiritsconsumptie evenwel een voorname hinderpaal voor de meerdere ontwikkeling der Natalsche kolonisten.

In dit rijke land zijn, niettegenstaande de verscheidenheid en talrijkheid der hulpbronnen, honderden handen zonder werk, en honderden monden zonder eten, en gewoonlijk is het overmatig gebruik van sterken drank er de schuld van. Want maar al te dikwijls geeft het bezoeken der „bars" aanleiding tot lediggang, en maar al te licht gaat men daartoe over, door de schijnbare gemakkelijkheid, waarmede men gelooft, weder arbeid te zullen kunnen krijgen. Het schijnt dan ook een treurige waarheid in deze wereld te zijn, dat hoe heerlijker de gaven, waarmede een land gezegend is, hoe ongelukkiger vaak zijne bewoners worden. Wil men leering trekken uit de vreemdsoortige toestanden, die men in eene zoo geheel van onze samenleving verschillende maatschappij aantreft, dan kan men vooral daar veel nut trekken uit zijne omgeving, en veel kennis opdoen van de menschen en het leven. Want, terwijl men in onze maatschappij zijne hartstochten en gebreken, zijn deugden en ondeugden verbergt achter een bedriegelijk masker, legt men die in de primitiever en minder geregelde landen bloot voor den onderzoeker, die er gemakkelijker de kwalen van het menschelijk hart kan herkennen, door hare vrijere uiting en welsprekende gevolgen.

Zooals men zich kan voorstellen, levert ook de blanke bevolking van Natal de grootste verscheidenheid op. Vóór ruim 40 jaren nog onbewoond, is het thans bijna uitsluitend bevolkt door Europeanen of hun afstammelingen. De

meesten zijn Engelschen uit bijna alle deelen van het groote rijk. De helft heeft zijn geluk reeds beproefd in andere werelddeelen en in zeer verscheiden werkkringen. Uit alle standen der maatschappij treft men er gelukzoekers aan. Rijken, die arm waren geworden, en omgekeerd anderen, wien de fortuin had toegelachen en die zich eindelijk, moe van het zwervend en ongewisse leven, in het nieuwe vaderland vestigden; nog anderen, die weder voorttrekken naar nog onbezochte streken; velen met het schandmerk van een misbruikt leven op 't voorhoofd, die hun ellendig bestaan verkorten in losbandigheid en ontucht, en niet in kleinen getale, zij, die ilussiën en grootsche voorstellingen hadden weggelokt uit beteren toestand. Dat bij zulk eene gemengde bevolking het verschil in stand ongeveer geheel wegvalt, spreekt van zelf, en het geringe onderscheid, dat er nog tusschen zekere kringen gemaakt wordt, is een gevolg van de overdrevene strenge afzondering der officieren en hooge ambtenaren en van het onderscheid in fortuin. Behalve die officieren, ambtenaren en rijken, leven alle blanken als broederen of althans familiaar als oude kennissen, een gevaarlijke intimiteit, door het groote aantal gelukzoekers, met een bijna grenzeloos ruim geweten. Het misanthropisch motto: „vertrouw niemand, en je vrienden 't minst," is er 't eenig praktische. Ik weet dit ook uit eigen bittere ervaring.

Donderdagmorgen, den 4den September ten half zeven, nam ik mijn plaats in de postkar in. Daar men in Afrika alle vierwielige voertuigen met den naam wagen, en alle tweewieligen met die van kar bestempelt, volgt reeds uit den naam postkar, dat deze slechts twee wielen heeft en dus niet bijzonder ruim of groot wezen kon. Het karretje, voorzien van een hooge, weinig schaduwgevende kap, had

een voor- en achterbank. Op de achterbank met den rug naar voren namen twee heeren en een dame plaats. Op de voorbank, met den drijver in het midden, zaten twee andere passagiers. De ruimte tusschen voor- en achterbank en die onder onze voeten, werd opgevuld, of beter gezegd overvuld met mailzakken en verdere bagage.

De twee belangrijkste personen onder ons zessen waren voorzeker wel de drijver en de dame op de achterbank. Beleefdheidshalve met de laatste beginnende, moet ik zeggen, dat zij, gedurende de geheele reis tot aan New-Castle mijne bewondering opwekte door de kloekmoedigheid, waarmede zij als vrouw alleen, de ongemakken en vermoeienissen, en somtijds de gevaren trotseerde. De drijver, antwoordende op den naam: Abraham, wekte mijne belangstelling op door zijne interessante figuur en verbazende rijkunst. Met het stel zware leidsels van het onstuimig zesspan in de vereelde en toch bloedend opengereten handen, wist hij, niettegenstaande de onstuimige vaart, waarmede wij als voortvlogen, meestal ons te vrijwaren voor elken vermijdbaren stoot of slag, op den ongebaanden, steenachtigen grond. Naar zijn huidskleur te oordeelen was hij een bastaard Zoeloe, terwijl de fijnere en scherpe gelaatstrekken om neus en mond mij deden vermoeden, dat zijn blanke vader van Angel-Saxische afkomst was.

Aan het eerste station na Pieter-Maritzburg hielden wij een half uur halt, waarvan ik gebruik maakte om den prachtigen waterval van Umbeli te gaan zien, die op een 10 minuten afstand van het hotel zich stort in den kloofweg, die zich kronkelt naar het bijgelegen laagland. Hoewel verscholen tusschen de rotsen, verraadt hij reeds van verre, door een donderend geraas, zijn bestaan. De

breedte van den vallenden waterstroom is in den droogen herfsttijd niet meer dan eenige voeten; maar toch maakt het geheel, door de hoogte, waarvan hij zich afstort, een grootschen en heerlijken indruk. De natuur, die een paar uur van Maritzburg nog eenigszins liefelijk was, begon nu langzamerhand overtegaan tot woester en romantischer tooneelen. Wij reden den ganschen dag door, en kwamen eindelijk laat in den avond te Escourt aan, waar we na 't gebruik van een vleeschrijk souper onze slechte bedden in onze nog slechtere hotelkamertjes betrokken.

Het was nog geen dag, toen de posthoorn ons wakker blies en de reis hervat werd, maar toch was het reeds licht genoeg om te bespeuren, dat Escourt een zeer klein en onaanzienlijk plaatsje is. Door prachtige bergen en bosschen omgeven ligt het dorpje aan den linkeroever van den hier vrij breeden Bushmansrivier te midden van vruchtbare gronden. Zooals overal in de binnenlanden, behoorden bij elk huis tal van beesten, en kippen, eenden, poelepetaten, pauwen, kraanvogels, kalkoenen, varkens, geiten, honden, katten enz. loopen op de hoeven rond en leven in de meeste verdraagzaamheid.

Van Escourt tot Ladysmith, dat wij ongeveer ten 1 ure bereikten, en dat onder de steden van Natal gerekend wordt, ontmoetten wij geen enkele woning, slechts eenige loodsen voor de wisselpaarden, die gemeenlijk door Kaffers worden opgepast. De weg zelf werd hoe langer hoe slechter, totdat wij Heidelberg bereikten. Bij Ladysmith zag ik voor het eerst een grasbrand. Deze grasbranden, die zich in vurige, kronkelende strepen over de vlakten en langs de berghellingen met steeds aangroeienden omvang en snelheid voortbewegen, bieden vooral des avonds, wanneer zij zich tot aan den horizon uitstrekken,

een schitterend schouwspel aan, en de hevige gloed, die in den wind tot vaak op grooten afstand merkbaar is, en de viervoetige dieren, die het veld bedekken, in angstigen vlucht voor zich uitjaagt, deden mij denken aan de verschrikkelijke prairiebranden in Amerka. In Afrika echter is het gras niet hoog genoeg, de grond te steenachtig en zijn de kale plekken te talrijk om eenig werkelijk gevaar voor den doortrekkenden reiziger opteleveren. In de beide Afrikaansche Republieken komen grasbranden zeer dikwijls voor. Men verkeert er nog in het denkbeeld, dat zij een gunstigen invloed op de vruchtbaarheid van den bodem uitoefenen.

Ladysmith is een plaatsje, dat behalve door zijn bewoners door niemand mooi gevonden wordt. De omgeving is niet onaardig, maar de stad (?) zelve klein en onbeduidend. Hare min of meer centrale ligging, te midden van andere eenigszins belangrijke vlekken, en de transito-handel komen haar ten goede.

De rest van den dag leverde weinig bijzonders op. Geen sterveling ontmoetten wij meer; de wisselplaatsen liggen, hoe verder men het binnenland intrekt, steeds verder van elkander en slechts geraamten van beesten en nu en dan eenig wild, een vlucht patrijzen of een koppel kraanvogels, wisselden de eentoonigheid af. Ook werden de bergen kaler en hadden de tropische planten en boomen, die wij vroeger ontmoetten, plaats gemaakt voor dor en schraal heidekruid. Ten 8 ure des avonds bereikten wij ons nederig hotel, bestaande uit een paar armzalige tentjes, die van binnen, zelfs wanneer het gelukte de hoofdopening te sluiten, genoegzame gelegenheid tot het doen van sterrekundige observaties opleverden. Toch hadden wij er bij aardappeltjes, die gedeeltelijk nog

en *robe de chambre* waren, een heerlijk stuk wildbraat en onder presidium van onze vrouwelijke reisgezel, werkelijk een gezelligen en geanimeerden maaltijd. Na tafel maakten ik een wandelingetje met onze tafelpresidente naar de een kwartier verwijderde Sundayriver, die eenige weinige mijlen van daar zijn oorsprong neemt, toen het plotseling betrekken van den hemel en eenige zware voorloopertjes van een dito regenbui ons haastig naar ons tent-hotel deden terugkeeren. Spoedig brak daarop een onweer los, zoo hevig en zwaar, als ik er nog nimmer een had bijgewoond. Bijna zonder tusschenpoozen doorkliefde de bliksem de lucht, de grond dreunde van de voortdurende donderslagen, en een ontzettende regen kletterde op en door onze linnen muren.

Door en door nat geregend, hervatten wij den volgenden morgen onze reis. De koele morgenwind en later de warme voormiddagzon droogden onze plunje, voordat we nog New-Castle ten 6 ure 's avonds bereikten. De reis daarheen was verschrikkelijk. De doorweekte bodem, waarvan met elke omwenteling van de wielenas ons de klonters in de kar kwamen, maakte het trekken zwaar voor de arme paarden. Een leege maag en nat pak ontstemden beiden ons ten zeerste en de weinig afwisselende natuurgezichten maakten den tijd lang en de humeuren slecht. Aan dit gedeelte van den weg scheen de Regeering een weinig te laten arbeiden, althans ontmoetten wij tweemalen een troepje Zoeloe's, die als wegwerkers dienst deden. Ik kon niet nalaten op nieuw hun forschen en reusachtigen lichaamsbouw te bewonderen, dien men door hunne naaktheid en bij den zwaren arbeid zoo goed zag uitkomen. Eenmaal ook ontdekten wij in de verre verte een Kafferkraal.

Deze Kafferkralen bestaan uit hutten van stroo en riet, die den vorm hebben van een halven bol, in zeer korten tijd kunnen worden gebouwd, ongeveer 6 voet hoog zijn en van onder van een 2 voet hoog gat voorzien zijn, dat als deur en schoorsteen dient, en waardoor de bewoners hun hut in- of uitkruipen. Kleinere kraaltjes zijn onregelmatig gebouwd. Grootere daarentegen volgens vaste regelen. Meestal hebben de laatste in 't midden een ronde markt, in welker middelpunt de hut van den kapitein staat en waarom in opvolgende cirkels de overige hutten gebouwd zijn, waartusschen dan als stralen van die cirkels straten naar de markt loopen. Sommige hutten zijn van eene omheining en enkele van eene 3 voet hooge warande voorzien. Daar een Kaffer, als zijn laatst gehuwde vrouw hem wat te oud wordt, zijne huishouding zoo mogelijk telkens met eene jongere vermeerdert, en al deze dames onderling soms niet al te best harmonieeren, bouwt een Kaffer evenveel hutten, als hij vrouwen heeft. De hutten zijn inwendig versierd met een paar op den grond gelegde karossen, (eenige aan elkaar genaaide dierenvellen, en wel voornamelijk springbok- blesbok- tijger- of jakhalsvellen,) eenige muziekinstrumenten, een koehoorn om dagga uit te roken, een paar lepeltjes om snuif mede in neus en mond te werken, eenige amuletten, somtijds een paar kleedingstukken; verder eenige kralen of koperen versierselen, een paar huisdieren of tamgemaakte velddieren, en eindelijk eenige kleine, schreeuwende, groothoofdige, vieze, naakte zwartjes, die door het uitsluitend gebruik van mielies, met een komiek opgezet buikje rondloopen, en er allerpotsierlijkst uitzien.

VI.

Van New-Castle tot Pretoria.

De omtrek van New-Castle is vlak en boomloos. Een kleine rivier kronkelt zich op korten afstand van het dorp, welk stroomtje een zijtakje is van de Ingagane, die weder een tak van de groote Bufalo uitmaakt. De frissch groene, steil oploopende hooge oevers, die het reeds op eenige meters afstand, aan het oog onttrekken, de groote rotsblokken, en liefelijke eilandjes, die den sterken stroom in het voorbijgaan nog versnellen, en de schilderachtige watervalletjes, die men op bijna elken bocht een schuim ziet opwerpen, dat getuigt van hunne kracht, maken het vischrijk riviertje een bezoek waardig.

Deze streek is bijzonder gezond. Dun gekleed en den geheelen dag in de buitenlucht, harden de inwoners zich van hunne kindschheid tegen atmosferische invloeden, en alleen eenige periodieke ziekten, als koorts, griep, influenza, longhoest en Natalsche brand en niet het minst de hooge rekeningen houden de dokters er in 't leven. De volgenden dag, een Zondag, om halfvijf in den morgen, werd ik, zooals overal en altijd in alle hotels en boarding-houses van Zuid-Afrika, met een kop koffie gewekt, om een kwartier later met de postkar naar Wakkerstroom te vertrekken. Deze weg, die in groote bochten en kronkelingen door de kale, maar majestueuse bergen loopt, is een van de slechtste, die ik heb aangetroffen. In de postkar was ik de eenige passagier, en had ik tot nog toe in vol vertrouwen op de rijkunst van Abraham zonder zorg mijn reis gemaakt, met den drijver, dien ik nu had, was het

anders gesteld. Duitscher van geboorte, was hij uitgekomen met het vroeger genoemden vreemden-legioen, en had hij ook een stuk grond van de Regeering ontvangen. Het geluk was hem toen meegeloopen, en thans was hij post-kontraktant voor de lijn New-Castle—Wakkerstroom, waarop hij gewoonlijk zelf als postillon dienst deed. Zorgvuldig over elken steen heenrijdende, en de arme paarden in vollen galop voortjagende tegen de ongelijke en dikwijls steile berghellingen, was hij, nog vóór wij halfweg waren, meer dan halfweg dronken. Van dat oogenblik af, ik moet 't erkennen, voelde ik mij niet geheel op mijn gemak, en ik geloof, dat ik mijn behouden aankomst te Wakkerstroom geheel aan Waterloo, het slimme vierspan, te danken heb, waarvan de twee voorste paarden, Napoleon en Wellington, in onhistorische samenwerking, de zwaaiende kar in het spoor hielden.

Bij het doorwaden der Bufalo, passeerden wij de grens van Natal en Transvaal, en na nog de Slangrivier en de Libalelas-bergen, die een zijtak vormen van het Drakengebergte gepasseerd te zijn, bereikten wij des middags ten 1 ure tot mijn verbazing, heelshuids, het eerste Transvaalsche dorpje Wakkerstroom of Wesselstroom, de hoofdplaats van het distrikt van eerstgenoemden naam.

Ik vond Wakkerstroom, dat voor een groot gedeelte Engelsch is, in oproerigen toestand. Den vorigen dag had men op een meeting besloten, den President door een gezantschap van 30 man te verzoeken aftetreden, maar gelukkig had men zich later bedacht. Dat Burgers het geld met handen vol wegnam uit de schatkist, die op zijn kantoor stond, wist iedereen met de grootste zekerkeid, en men wedijverde in het uitvinden van dergelijke ongerijmdheden.

Ten 2 uur verliet ik de plaats met een vrij goede kar,

een flinken bastaard-Hottentot als drijver, een uitmuntend span paarden, en slechts een medepassagier. Mijn medgezel, een rechtsgeleerde van Pieter-Maritzburg, die voor zaken op reis was, en zich uit vrees voor de Kaffers tot de tanden gewapend had, was een corpulente grappemaker, die mij door zijn zonderlinge uitvallen en geestige aanmerkingen den weg zeer kort deed vallen. Op zijn 14de jaar van zijn oudelui weggeloopen, werd hij eerst tamboertje, toen matroos, toen slager, daarna koopman en eindelijk procureur, na in drie werelddeelen zijn fortuin te hebben beproefd. Op dit traject zagen wij niet alleen veel wild, maar ook tal van vreemde dieren. Troepen springbokken, gnoes of blesbokken van 4 à 500 stuks zijn niet zeldzaam op de groote grasvlakten ten noorden van Wesselstroom. Pauwen, zeer gezien om hun smakelijk vleesch, kafferkranen, die men gewoonlijk twee aan twee aantreft, quagga's, [1]) die zoo vet zijn, dat zij bijna niet voort kunnen en door den jager worden doodgereden, en secretarisvogels, die in voortdurenden strijd met de tallooze slangsoorten leven. Ook woningen van witte mieren, 2 à 3 voeten hoog, als die der Kaffers gevormd en die de vlakten bij duizenden en duizenden bedekken en gaten die toegang verlenen tot het hol van een aardvarken of bunsing trekken allerwege de aandacht. Ook luchtbewoners zagen we in geen geringe hoeveelheid. De vele roofvogels en aasvogels bewijzen, dat ook aan kleinere vogelen geen gebrek was. Toen de avond begon te vallen, konden wij aan de ongewone koelte duidelijk gevoelen, dat wij ons

---

[1]) De quagga's zijn een soort zebra's. Hun huid bestaat uit verscheidene vellen en wordt tot 't vervaardigen van karossen, schoenen enz. benuttigd. De vellen leveren goed leer op tot het maken van handschoenen.

op een hoogland bevonden, en werkelijk ook waren wij volgens den hoogtemeter van mijn reismakker op ongeveer 5 à 6000 voet boven de zee. Een ongeval vertraagde onze reis. In het duister viel de kar om. Wij kwamen er met eenige kneuzingen af, maar het kostte eenige moeite, een verblijfplaats voor den nacht te vinden. Na een paar uren bereikten wij eene kleine boerewoning aan de Bushmansspruit, waar ons tegen meer dan Londonschen hotelprijs vergund werd, het restje van den nacht in het eenige vertrek, dus in gezelschap van de gansche gastvrije familie, doortebrengen. De hoognoodige reparaties aan het karretje vertraagden ons vertrek den volgenden morgen een paar uurtjes. Dit verschafte mij de gelegenheid, een praatje te houden met onze gastvrienden.

Met de instellingen van hun eigen land waren zij echter evenmin bekend, als met het gebruik van landkaarten en dat de aarde om de zon draait, was voor hen een onbijbelsche nieuwigheid.

Ten 8 ure des avonds reden wij Heidelberg de derde stad van Transvaal binnen. Zij ligt op een der hoogste bergen van den Suikerboschrand en is door verscheidene rijke „plaatsen" (boerderijen) omgeven. Hare huizen zijn voor het binnenland van Afrika, vrij goed, ofschoon onregelmatig gebouwd. Door hare hooge ligging is 't er uitermate gezond, en de zandachtige, met steenen bedekte grond zuigt de zware regens zoo spoedig op, dat zij ook gevrijwaard blijft voor de nadeelige gevolgen van vochtigheid. Op mij maakte de plaats, door hare ongeregelde bouworde, den indruk, alsof de huizen er uit een zak waren geschud.

De uit opeengestapelde klippen (steenen) samengestelde muren, waardoor elke woning, 't zij tot opsluiting of tot

afwering van vee omgeven is, geeft het stadje het ongezellig voorkomen van eene verzameling vestingwerken.

Den volgenden dag, den laatsten van de reis, waren de paarden door een span muilezels vervangen, waarvan er onderweg een op den loop ging. Wordt er namelijk op reis in 't open veld uitgespannen, dan worden de paarden of muilezels gekniehalterd, en bij 't einde van het oponthoud door de gezamenlijke pogingen van reizigers en drijver weder opgevangen. Vooral muilezels en ezels, die door hun taaiheid meer op lange tochten gebruikt worden, veroorzaken bij dit opvangen veel last.

Van Heidelberg tot Pretoria is de grond vlak, en gedeeltelijk met struikgewas, gedeeltelijk met gras bedekt. Slechts een enkele woning ligt aan den 56 mijl langen weg. Toen wij des avonds ten 8 ure eindelijk Pretoria naderden en den bergweg inreden, die toegang tot de stad verschaft, zagen wij een lange streep lichtjes voor ons, die, zich afteekenende tegen den zwarten achtergrond der kale en grijze Apiesbergen, ons de nabijheid van Pretoria verraadden. Eenige minuten later stond de postkar voor het Edinburgh-hotel, en waren de 365 mijlen, die Pretoria en Pieter-Maritzburg van elkander verwijderd zijn, in het betrekkelijk kort tijdsbestek van 6 dagen afgelegd.

VII.

Transvaal. Haar grenzen, bodem, bewoners, plantengroei enz.

Gelegen tusschen 22 en 28° ZB. en 25 en 32° OL., wordt Transvaal begrensd, ten N. en NW. door de Limpopo- of Krokodil- en Notuani-rivieren, die het afscheiden van de Kafferlanden, waar Lobengula, Sechomo, Sechelie en andere groote inlandsche vorsten wonen; ten Oosten door de Pongola, de Lebombo-bergen, de Lebubo en de rechte lijnen, welke laatstgenoemde stroom met de Olifantsrivier, en de Pongola met de Tugela verbinden. Het Lebombo-gebergte maakt de grensscheiding uit van de Portugeesche bezittingen aan Delagoabaai, de Pongola die van Zoeloeland, en de lijn van de Lebubo tot de Lebombo-bergen die van de rijken der Knopneus-Kaffers en Amatongas. Ten Zuiden wordt Transvaal begrensd door Bufalo-, Klip- en Vaalrivier, die ook Natal en Oranje Vrijstaat gedeeltelijk begrenzen, en ten Noorden door de Hartsrivier, die het afscheidt van de gronden der Koranna's, Barolongs en Batlapins en door de in noordelijke richting voortloopende lijn, die, in het midden, zich ombuigende naar het Westen, samentreft met de Marico.

De bevolking bedraagt ongeveer 50.000 blanken en 450.000 inboorlingen, d. i. 4 zielen op de □ Eng. mijl.

Het is verdeeld in de twaalf distrikten Pretoria, Potchefstroom, Rustenburg, Waterberg, Zoutpansberg, Lydenburg, Middelburg, Wakkerstroom, Utrecht, Heidelberg, Marico en Bloemhof, die te zamen eene oppervlakte van ± 120.000 □ Eng. mijlen beslaan.

Vooral de midden, noordelijke en oostelijke gedeelten

zijn zeer bergachtig. Ten Oosten toch verheft zich, zooals wij reeds zagen, het Drakengebergte, dat in den Mauchberg eene hoogte van 7.177 en in de Klipstapel eene van 6,020 voeten bereikt; in het Noorden loopt ongeveer parallel aan den equator de Blauwberg, en de zich tot aan den Limpopo later in drie takken voortzettende Zoutpansberg; eveneens parallel aan den evenaar loopen twee andere takken, de eerste bestaande uit de Magalies-bergen, en de tweede, die tusschen de beide reeds genoemden ingelegen is, samengesteld uit de Dwarsberg, Witfonteinsberg, Marikel-bergen, Waterberg, Makapansrug, Zebedeliesrug en de Maschimala'sberg. Behalve eenige losse bergruggen als Suikerboschrand, Gatsrand, Maquasiberg enz. vormen, zich van Natal tot aan Olifantsrivier, nog andere bergketenen, die als takken van het Drakengebergte, uit Verzamelberg, Randberg, Slangapiesberg, Komatiberg en eenige andere ruggen gevormd zijn. Het hoogland, dat door Wakkerstroom en Heidelberg, Nieuw Schotland, Middelburg en Utrecht gedeeltelijk ingenomen wordt, scheidt het zuidelijk en noordelijk rivierstelsel en verheft zich tot soms 6000 voet.

Talrijke rivieren en spruiten (kleinere riviertjes, gewoonlijk zijtakken) besproeien Transvaals vruchtbaren bodem, en bewijzen daardoor, zoo niet door hunne bevaarbaarheid en daaruit volgende geschiktheid als waterwegen, toch veel dienst. De twee voornaamste stroomen zijn de Limpopo- en de Vaalrivier. De laatste ontspringt op het plateau van Nieuw-Schotland en neemt in haar loop de Kliprivier, Kromrivier, Bushmansspruit, Watervalsrivier, Kalkspruit, Kliprivier, Riet- Eland- en Enselsspruit, Mooirivier met Loopspruit, Bahen- Matshavi- en Koekemoerspruit, Klip-, Maquasi-, Bamboesspruit en Hartsrivier op,

en vereenigt zich eindelijk, na ook alle Vrijstaatsche rivieren in zich te hebben opgenomen met de Oranjerivier.

De Limpopo- of Krokodilrivier vindt zijn oorsprong op hetzelfde hoogland, en neemt gelijk de Vaal talrijke andere stroomen op, waarvan de Pinnaarrivier, Apiesrivier, Sandspruit, Heksrivier, Maricorivier, Notuani, Matlabas, Pangola, Palala, Magalakoena, Shashi, Ingelale en eindelijk de Olifantrivier de voornaamste zijn. Onder andere belangrijke stroomen in Transvaal mag de Sabia en Komatie, die op de Drakenbergen ontspringen en zich later tot de Manica vereenigen onder vele andere [1]) gerekend worden. Het eenige meer, dat noemenswaard is, is het in Nieuw-Schotland gevonden Chrissiemeer, dat 36 mijlen in omtrek en redelijk diep is. Koude en warme bronnen vindt men in Transvaal in overvloed en zelfs is het zoogenaamde Warmbad bij Nijlstroom zeer bekend door zijn genezende kracht.

Het klimaat is bijna overal uitstekend, natuurlijk niet het minst op het hooge veld. De natte saisoenen in het noorden worden door enkele moerassen somtijds gevaarlijk, terwijl ook de groote hitte, die hier en daar heerscht, nadeelig op sommige gestellen schijnt te werken. Pretoria, waar de hitte door de groote hoogte (4450 voet) een weinig getemperd wordt, is zeer gezond, en uitgenomen het aldaar zeer veel heerschende katzenjammer en de periodieke oogziekten en influenza, treft men er geene vaste ongesteldheden of ziekten aan.

's Zomers (October tot April) valt er veel regen, maar in den winter zoo weinig, dat de anders zoo waterrijke Vaal somtijds doorwaadbaar wordt. In het Noordwesten en in

---

[1]) Zooals: de Umcomogasi, de Umbalasi, de Katesubi, de Maputa.

Namaqualand valt dikwijls jaren achtereen geen regen, en ook in Oranje Vrijstaat heerscht bij wijlen eene zoo groote droogte, dat de sterfte onder wild en vee tot eene onrustbarende hoogte stijgt. Terwijl de gemiddelde temperatuur in de Kaapkolonie $13^{1}/_{2}{}^{\circ}$ R., en die te Natal $14^{2}/_{9}{}^{\circ}$ is, komt die van Transvaal op $16^{2}/_{9}{}^{\circ}$, en die van Pretoria op 14°, dat is $5^{5}/_{9}{}^{\circ}$ meer dan die van Parijs en Weenen. Des zomers kan de warmte dikwijls verschrikkelijk wezen, en moeten bijna dagelijksche, zware onweersbuien met opvolgende slagregens de lucht zuiveren en den nacht koelte aanbrengen. De nacht is in den wintertijd echter gewoonlijk zeer frisch, en levert dan in den regel op den thermometer een zeer groot verschil op met den warmtegraad van den dag.

De grond in Transvaal, is zooals ik reeds zeide, buitengewoon vruchtbaar, en bijna overal kan men tweemalen in het jaar oogsten. Terwijl men in het zuiden ongeveer uitsluitend boschveld en grasvlakten ziet, is het noordelijk en oostelijk gedeelte van het land voor een groot gedeelte met zware en dikwijls ondoordringbare bosschen bedekt, waardoor dan ook de bewoners der zuidelijke distrikten zich meer aan veeteelt, paardenfokkerij, en den bouw van koorn, tabak en vruchten, en die der noordelijke streken zich meer aan jacht en den daaraan verbonden handel in vellen, ivoor en soortgelijke artikelen wijden. In het westen van Transvaal ligt de Karroo, eene groote vlakte, waar de regen zeldzaam is en de grond dus woestijnachtig dor en schraal.

Ten noorden der Lepalule vindt men den door slingerplanten aan elkaar gestrengelden geelhouthoorn (taxus elongata), den ijzerhoutboom (sideroxylon) en den stinkhoutboom in groote getale. Zij leveren den bewoners

van Zuid-Afrika in hunne groote bosschen onuitputtelijke voorraadschuren voor den bouw hunner huizen. Op de vlakten treft men de doornstruiken aan, somtijds door de mimosa en de acasia, met hunne fijne bladeren, afgewisseld. De overal verspreide wacht-een-beetje, en de vinnige haak-en-steek, die den onvoorzichtige met honderden armpjes grijpen, bedekken het reeds genoemde boschveld. De heuvelen dragen talrijke soorten wilde cactussen, en de oevers der rivieren zijn in den regel omzoomd met hoogopgaande boomen. In het Noorden, waar klimaat en plantengroei het meest trotsch zijn, treft men den met apen bevolkten apen-broodboom aan, en in het Zuidoosten ziet men den wilden pisang, en den palmboom, die de daar vruchtbaarder grasvlakten tooien met sierlijken dosch. Kafferkoren, grove gierst en aan den Delagoa-baai, rijst, worden tot voeding der inboorlingen in massa's aangebouwd, terwijl tarwe en wijnstok, door de natte zomers, aan eene ziekte der sappen onderhevig zijn, die men met den naam van „brand" bestempelt, en rogge er geheel onbekend is. Van groente maakt men over 't algemeen weinig werk, niettegenstaande de grond bijna overal voor den aanbouw er van geschikt is, en er in de steden groote aanvraag naar bestaat. Vruchten zijn er in Transvaal in overvloed, en in den goeden tijd, bekomt men te Pretoria voor een zuur gezicht een mandje perziken, eenige trossen druiven of een paar dozijn lemoenen (sina'sappelen) of nartjes. Deze laatsten zijn een kleiner soort lemoenen; men treft ze overal in Zuid-Afrika aan. De perziken, die in vastpitten en lospitten verdeeld worden, zijn niet zoo geurig en fijn, als bij ons, en kunnen slecht door zorgvuldige behandeling met de onze wedijveren. Granaatappelen, vijgen, water- en kaffermeloenen, beide laatsten van kolos-

sale grootte, komen ook in menigte voor, en zijn eveneens voor zeer geringen prijs te koop. Suikerriet, pisang, ananas, gajava's, loquaten en creamapples zijn echter bij lange niet zoo menigvuldig als in Natal, waar men een honderd pisangs (in Afrika bananen genoemd) of een dozijn ananassen, allicht voor een shilling of ninepence krijgen kan. perziken, kweeperen en abrikozen worden zeer veel gedroogd, om gestoofd of als lekkernij gebruikt te worden. Daar, waar het klimaat meer met dat van Noordelijk Europa overeenkomt, treft men ook onze inheemsche vruchten als peren, appelen en pruimen aan; slechts de kerseboomen schijnt door hunne al te spoedige ontwikkeling geen behoorlijk gerijpte vruchten te kunnen dragen. Behalve de reeds genoemde boomen, komt bijna allerwege de zoogenaamde bluegomboom (*eulalyptus globulus*) voor, die in moerassige streken koortswerend werkt.

Vooral ook aan delfstoffen bevat Transvaal bodem groote rijkdommen, en de elementen, die in de eerste plaats noodig zijn om nijverheid en handel te scheppen en te doen bloeien, namelijk — steenkool en ijzer, komen beide in groote hoeveelheid, dikwijls reeds aan de oppervlakte en volgens den grooten mineraloog Simonin vaak in zeer goede hoedanigheden voor, en dit wel niet het minst in de nabijheid van den door President Burgers ontworpen spoorweg. De exploitatie dezer schatten wacht dan ook slechts op een beter, veiliger en gemakkelijker vervoer. Deskundigen beweren zelfs, dat, zoo de lijn Pretoria—Lorenzo—Marques voor dit vervoer bruikbaar zal zijn, Transvaal het kolenmagazijn kan worden, niet alleen voor gansch Zuid-Afrika, maar ook voor Indië, Suez en Aden. Ook zou dan de brandstof, die tot heden, bij gebrek aan brandhout, uit met andere bestanddeelen vermengde

mest bestaat, hetgeen vele nadeelen in het gebruik oplevert, door een gedeelte der Transvaalsche kolenopbrengst kunnen worden vervangen. De reeds genoemde omstandigheid, dat de kolenlagen op verscheidene plaatsen, zooals voornamelijk in Nieuw-Schotland, reeds aan de oppervlakte van den bodem voorkomen, zou bovendien in den aanvang de moeite van boringen en de daaraan verbonden kosten neutraliseeren en de afgeworpen winsten daardoor in belangrijkheid doen toenemen, vooral daar deze boringen niet altijd tot het gewenschte resultaat leiden.

Behalve kolen en ijzer bevat Transvaal nog koper, tin (dit meer in de lagere streken), lood (voornamelijk nabij Marico, waar de mijnen erts bevatten, dat 70 à 80% zuiver lood en 6 à 9% zilver inhoudt), magnetisch ijzeroxyde (dat zich over gansche mijlen uitstrekt, en uit elken steen het ijzer en daardoor zelfs het zand aan de wagenwielen aantrekt), potlooderts, door de inlanders tot het verglazen van potten en pannen gebruikt, kobalt, dat bij Botsabelo 18 tot 24% nikkel bevat en waarmede eene maatschappij daar ter plaatse reeds goede zaken maakt, diamanten aan beide zijden der Vaalrivier, en ten slotte goud, in bijna geheel het Noordelijk gedeelte, waarvan Lijdenburg alleen gemiddeld reeds £ 25.000 per maand uitvoert.

VIII.

De goudvelden, Transvaals dierenwereld.

De beroemde natuurvorscher Mauch ontdekte voor een twaalftal jaren, dat de grond aan de Taterivier op enkele plaatsen goud bevatte. De exploitatie van deze bijna onbereikbare streek, hoe moeielijk ook, leidde tot de ontdekking van de goudvelden in het distrikt Lijdenburg, en Zoutpansberg. Dit goud komt niet voor in kwartsaderen maar in stofdeelen of kleine stukjes, zoodat men het vaak niet aan de kwarts kan waarnemen. De Basoetoe's maalden de kwartssteenen eenvoudig met den handmolen, evenals de Malakala's (de bewoners van Monomotapa), die de opbrengst hunner gouddelving aan de Portugeezen verkochten. De blanken echter voerden, toen men tot de exploitatie dezer mijnen overging, molens en stoomwerktuigen in, en daar de bekostiging daarvan de middelen der mindere gouddelvers te boven ging, bepaalden dezen zich tot het zoeken van het goud, dat in het alluvium voorkomt.

De goudvelden naderende, ziet men reeds van verre de talrijke stoomwerktuigen, die ter ontginning van den edelen bodem, door eene Engelsche maatschappij, te midden van deze woeste en bijna onbewoonde streken, werden opgesteld, zich door de lucht kronkelen. Menig Lijdenburgsche goudzoeker vergenoegt zich, met de spa het slib der rivier te onderzoeken, maar ziet zich toch menigmalen rijkelijk voor den eenvoudigen arbeid beloond. In het dal der Blijderivier (Lijdenburg) vond men in het alluvium goud, en nauwelijks werd dit bekend, of duizenden togen

derwaarts, ten einde hun geluk in de loterij der natuur te beproeven. De wetten der Republiek beschermden den gouddelver en vergemakkelijkten zijnen arbeid. Werd er een nieuw goudveld ontdekt, dan had ieder delver het recht, een stuk grond (claim genoemd), waarvan de grootte afhing van de wijze, waarop geaccordeerd werd, in bezit te nemen.

Om het goud te winnen boort men den grond uit, en schudt men de aarde in kokers; door deze kokers stort men water, waardoor de aarde wordt weggenomen en het goud in de holten van den bodem van den koker achterblijft. Hoewel menigeen op de goudvelden zijn fortuin maakte, en men door het vinden van een groot „nugget" (stuk goud) menigmaal een goeden dag kan maken, worden er ook tal van lieden arm. Levensmiddelen, kleederen, ja alle artikelen zijn er bovenmate duur, en het spoedig gewin en het onzekere van den uitslag der werkzaamheden, heeft evenals op de diamantvelden in Griqualand West, geringschatting en verspilling van geld ten gevolge. Vóór weinige jaren vond men een nugget, dat ettelijke honderden ponden waard was. De president kocht dit, later werden er in Engeland de eerste, doch helaas tevens ook de laatste Transvaalsche munten (goudstukken ter waarde van ongeveer *f* 13, met het wapen der Republiek aan de eene zijde, Burgers buste aan de andere, en een gekartelden rand) van geslagen, die men in de wandeling „Staatsponden" noemde.

Andere artikelen van opbrengst zijn ivoor, waarvan de uitvoer in 1875 £ 26667 bedroeg en struisvederen, die een nieuwen, in Afrika steeds toenemenden tak van nijverheid vormen.

Als een huisdier gekweekt en behandeld, vertegenwoor-

digt een struisvogel eene waarde van £ 5 à £ 60, naar gelang van geslacht en leeftijd. In 1874 voerde Zuid-Afrika voor £ 205,640 aan vederen uit, en terwijl de eieren voor 12 jaren 1 sh. kostten, doen zij nu £ 5, dus 10000% meer.

Ook wol is in Transvaal, zooals in geheel Zuid-Afrika, een belangrijk uitvoerartikel, zoodat van de £ 3,000,000 in 1875, als de opbrengst van ruim 20 millioen Merino-schapen door de gezamenlijke Republieken en koloniën uitgevoerd, £ 250,000 aan Transvaal toekwamen. Huiden van wild en vee worden ten bedrage van honderdduizenden guldens uitgevoerd, en het export van Transvaalsche ossen, voornamelijk trekdieren, bereikte in 1876 't cijfer van ruim 13000 stuks. De prijs dezer ossen is de laatste jaren belangrijk gestegen, en de gemiddelde prijs, die in 1860 voor een goede os £ 2 was, is nu ongeveer £ 8 a £ 10, zoodat het nationaal vermogen, wat de ossen betreft, in 17 jaren zoo goed als vervijfvoudigd is.

Voor maïs-koren, vond men bij het ontdekken der diamanten een markt, waar in 1875 102,000 Hectoliter werd gesleten. De prijs per Hectoliter is tusschen £ 2 en 3.

De tabakscultuur, die jaarlijks toeneemt, ook voor uitvoer op groote schaal, vindt in den laatsten tijd meer bijval. Niettegenstaande de weinige zorg, aan 't verbouwen van tabak besteed, is de hoedanigheid reeds zeer goed. Jammer echter is het, dat door het tot rollen draaien der bladeren, de tabak slechter en duurder wordt. Het hart van deze rollen toch begint al zeer spoedig te rotten, en de buitenbladeren droogen in korten tijd geheel uit. Een der Hollanders te Pretoria, die van de anders zoo uitstekende Transvaaltabak uit losse bladeren sigaren rolde, zag zijne moeite beloond door het verkrijgen van een

maaksel, zoo geurig en aangenaam, dat het met goede Java- en Havannamerken kon wedijveren, die er peperduur zijn. Voor het dagelijksch gebruik echter waren deze sigaren te zwaar en te saprijk. Het meest worden dan ook pijpen gerookt.

Geiten, bokken en schapen, allen onder den naam van bokken (men spreekt zelfs van bokkemelk) begrepen, worden uitgevoerd, maar ook in veel verbeterde soorten, tot veredeling van de reeds aanwezige rassen, ingevoerd. Ook de Angora-geit, van wier haar men de zijde namaakt, wordt overal aangefokt. Daar de bodem, zelfs voor de den grond meest uitputtende produkten geen mest behoeft, ziet men ook de beetwortel, alsmede rijst, katoen en hennip hier en daar aangeplant. Vóór de achttiende eeuw kende men in Zuid-Afrika geene paarden; en eerst tegen het einde van dit tijdperk werden zij door het bestuur der Oost-Indische Compagnie ingevoerd. Thans treft men ze overal en in grooten getale aan. Zij zijn leelijk, niet groot van stuk, maar zeer geschikt tot zwaar werk.

Een groote vijand van de Transvaalsche paarden is de besmettelijke en periodieke longziekte, die enkele jaren tot 15% van hen wegrukt, maar op sommige plekken, bijv. op de hoogergelegene, niet voorkomt. Deze longziekte, die gewoonlijk den dood ten gevolge heeft, ontstaat voornamelijk door het vreten van het met dauw bedekte gras, of ook wel door het inademen van de vochtige avondlucht. Zij komt dan ook uitsluitend in de natte saisoenen voor, en vereischt groote behoedzaamheid in de verzorging van de nog door deze kwaal niet aangetaste dieren. Zij openbaart zich door schuim, dat de neus van het zieke dier uitloopt en door hevig zweeten, is gewoonlijk binnen weinige weken verloopen, waarna zij zich, volgens het bijna alge-

meen, maar ook dikwijls weersproken zeggen der boeren, niet herhaalt. De paarden, die aan deze ziekte ontkomen zijn, dragen er gewoonlijk in onthaarde plekjes de bewijzen van op den kop, zijn lui en zwak in de voorpooten en worden, evenals hunne afstammelingen „gezouten" genoemd. In den regel zijn deze gezouten paarden £ 25 à £ 50 waard, d. i. 25% meer dan de ongezoute. [1]) Opzwelpaardeziekte, een uitvloeisel van verstoppingen en »paapjes", d. w. z., maagwormpjes, komen er meer en in ernstiger graad, dan bij ons, voor. De muilezels en ezels, die men in Zuid-Afrika overal aantreft, zijn de eersten weinig, en de laatsten bijna geheel niet aan de longziekte onderworpen.

Nog vóór weinige jaren ontmoette men op Transvaals onafzienbare vlakten, springbokken in troepen van 15 tot 100,000 en de andere antilopensoorten naar evenredigheid. Nu echter, hoewel nog overvloedig, zijn zij veel minder in aantal, en zoo de Regeering omtrent de jacht geene voorziening maakt, is het tijdstip niet ver meer, dat de laatste bok valt door het moordend lood van den jager. Niet, dat men al het geschoten wild verbruikt, o, neen! maar velen jagen uit lust tot dooden, als tijdverdrijf of uitspanning, anderen dooden om de vellen der arme slachtoffers, en door het vuren op dikwijls grooten afstand, wordt menige bok aangeschoten, en sterft dan buiten het bereik der menschen. Ook de leeuwen, tijgers, panthers, luipaarden, hyena's, wolven, jakhalzen en wilde

---

[1]) Wanneer de longziekte, of meer algemeen, paardenziekte optreedt, kan men er van verzekerd zijn, dat de koorts, die zoowel kleurlingen als blanken aantast, in aantocht is.

honden, die nog op verscheidene punten in Transvaal gevonden worden, brengen het hunne bij tot de uitroeiing van het groot wild. De springbok, de kleinste en sierlijkste in lichaamsbouw onder de Afrikaansche antilopen, komt nog het meeste voor. Door honden achtervolgd, weet hij dezen door het zoogenaamde „pronken" dikwijls te verschrikken en tot staan te brengen. Dit pronken bestaat uit het als een kam overeindzetten der rugharen, waardoor een witte streep, boven den ruggegraat zichtbaar wordt, en bij het tot op 20 voet hoog opspringen, 't welk dit pronken steeds vergezelt, een zonderlingen indruk teweegbrengt. De blesbokken zijn iets grooter van stuk, dan de springbokken. De gnoe, die, als 't ware een tusschendier vormt tusschen een stier, een paard en een antilope, is door de hardnekkige jacht, die men terwille van zijn huid op hem maakt, niet zeer talrijk meer. Ook is zijn vleesch niet, zoo als dat der andere antilopen, geschikt om gedroogd gegeten te worden onder den naam van „biltong" (iets als het „ding-ding" van Indië en het „carnesec" van Zuid-Amerika). De eland-antilope die men nog hier en daar in het gebergte aantreft, is ten gevolge harer geringe snelheid, bijna geheel uitgeroeid. In het noorden vindt men de koedoe, met zijne kurketrekkervormige hoornen, de grijsblauwe kokoen (catoblepas taurina), de paardantilope (aegocerum), den gevaarlijken Afrikaanschen buffel, den steenbok, de bonte antilope en den waterbok. De giraffe kan men in de lage vlakten der binnenlanden nog vinden in kleine troepjes, maar ook slechts daar, waar hij zich buiten menschelijk bereik gelooft. Het vel, gevlekt als dat van den tijger, is zeer geschikt tot 't maken van riemen, zolen enz.

De spelonken en bergholen worden bewoond door den

klipspringer, van welke de boeren, om zijne groote vlugheid gelooven, dat hij met den duivel in verbond staat, en den klipdas, door Cuvier zeer ten onrechte tot de klasse der dikhuiden gerekend. De olifant, die velen het levensonderhoud verschaft, legt in Maart en April ter wille van de bedwelmende murillavrucht bezoeken af in het zuiden, en wordt in den winter opgezocht door de jagerkaravanen, die met hunne zware geweren hem somtijds vervolgen door de eeuwenoude bosschen en van het noorden tot in de tooverwereld, die de trotsche Zambezi in zijn boezem verbergt. Daar, waar de koning der dieren nog brult om roof, wiens kracht alleen onderdoet voor de list van de slang, die van de boomtakken aan den stroomoever zich in doodelijke omhelzing om hem kronkelt, waar de Kaffer nog leeft in zijn natuurstaat, bloeddorstiger dan de tijger en woester dan zijn geboortegrond, volgt de onverschrokken jager zijn zwaren buit, die, zich een weg banende door de dooreengestrengelde boomtakken een gemakkelijk te herkennen spoor achterlaat. Des zomers, wanneer de laaglanden door koortsen worden bezocht, staakt hij de jacht en leeft van hetgeen hij in den winter verdiende. Op deze jachttochten blijft ook de zeekoe (nijlpaard) niet verschoond, die in Zambesi en Limpopo, evenals de krokodil en salamander voorkomt, en zich behagelijk wentelt in het slik aan den oever. Haar spek is, als men er eerst aan gewend is, lekker en gezond en haar huid is taai genoeg om er riemen, schoenen en samboks (d. i. rijzweepen) van te maken. De leeuwen, die vooral in 't noorden, maar nog overal in de minder bewoonde streken voorkomt, werden, toen de boeren het land in bezit namen, bij honderden gedood, en nog heden worden somtijds heele expedities tegen dezen vijand georganiseerd. De boeren vereenigen

zich dan, zoeken het roofdier op, omsingelen het, en maken van zijn weifelen, wien der jagers hij zal aanvallen, gebruik om hem het altijd doodelijke schot in het lichaam te jagen. De panter wordt door de boeren met honden, en door de inboorlingen bij voorkeur met schild en speer gejaagd. Ook tegen wolven en wilde honden, die groote verwoestingen onder de kudden aanrichten, wordt een voortdurende krijg onderhouden.

Ook verschillende soorten vogels zijn in Transvaal vertegenwoordigd, waarvan ik noem: flamingo's, waterhoenen ganzen, Turksche eenden en lepelganzen op de meren, korhoenders, patrijzen, snippen enz. op de vlakten, papegaaien en tal van andere bontgekleurde en schoongevederde vogels in de meer begroeide streken, en menigten van minder fraaie, maar meer muzikale vederlingen in de zuidelijke distrikten. Den wilden struisvogel, hoewel bijna uitgeroeid, treft men nog hier en daar aan in de vlakte of op het boschveld. Die op de vlakte zijn meer waard dan de andere, daar de wacht-een-beetje zelfs den schoonen slagveder van den grootste der vogelen niet ontziet. De eieren van den struis worden door mannetje en wijfje om beurten uitgebroeid, en in het midden van den winter, wanneer de ruitijd voorbij is, hebben de veeren van het mannetje de grootste waarde. De veeren van het wijfje zijn veel minder kostbaar, maar worden toch als „fancy-feathers" aan de markt gebracht. Het struisvogelboeren is eene voordeelige zaak. De vogels worden in een kamp, door een enkel ijzerdraad omspannen, bewaard, met weinig kosten gevoed, zooveel mogelijk aangefokt en op gezette tijden van de beste vederen, vroeger door uitplukken, thans door afsnijden beroofd.

Onder de kruipende dieren moet in de eerste plaats de

krokodil genoemd worden. Volgens het beweren der boeren pakt hij een os, die aan den stroom komt drinken, bij den snuit, trekt hem in het water en verslindt hem, en hangt een olifant, wanneer de krokodil hem bij de snuit grijpt, het dier eenvoudig in een der omstaande boomen op. De boa constrictor, de boa natalis, de ratel- en brilslang komen vooral in 't noorden menigvuldig voor. De zoogenaamde „beestbijter", een slang, die men nergens dan in Afrika aantreft, de pofadder en verscheidene andere addersoorten, maken in het natte jaargetijde tot zelfs de huizen onveilig, en te Pretoria kan men in de tuinen en in het hooge gras langs of op de wegen gevaarlijke ontmoetingen van dien aard hebben. Onder het huis van den president waren groote slangennesten, en bij het oplichten van een steen van de stoep, welke naar de warande voert, kropen slangen van 4 tot 6 voet het gat uit. Hagedissen, cameleons (verkleurmannetjes genoemd) en trapzoetjes (eene soort hagedisje) komen in groote verscheidenheid voor. Schorpioenen, spinnen, oorwurmen en pissebedden maken ook de huizen onveilig; vliegen, mosquito's en muggen ontbreken er helaas ook niet; zelfs treft men er een zekere vlieg aan, die een soort zure honig vervaardigt.

De beruchte tetsevlieg is de groote plaag van het noordoostelijk gedeelte van Transvaal en vooral van de omstreken der Limpopo. Een steek van de tetsevlieg is doodelijk voor paard en trekos, en dit is een groote hinderpaal voor het goederenvervoer tusschen Delagoabaai en Transvaal. Het beestje heeft ongeveer den vorm en de grootte van onze gewone vlieg, een behaard lichaam met gele en zwarte strepen op den buik, en wordt door de inboorlingen als voorbehoedmiddel den trekdieren ingegeven. Groot wild laten die vliegen met rust, maar ook op de huisdie-

ren hebben hunne steken een noodlottige uitwerking. Honden en rundvee vond men bij de ontdekking van Afrika inheemsch, het Afrikaansche rund was echter zeer verschillend van het onze, en zelfs nog heden ten dage is er een belangrijk verschil tusschen het vee der Kaffers en dat der boeren, hetwelk meer den Indischen karbouw nabijkomt.

IX.

De Regeering der Zuid-Afrikaansche (Transvaalsche) Republiek. Godsdienst en onderwijs. De spoorweg van Lorenzo Marques naar Pretoria. President Burgers in Europa. Zijn terugkomst.

De Regeeringsvorm in Transvaal is (ik spreek uit de tijd vóór de annexatie) zuiver republikeinsch. De Volksraad, die uit 42 door het volk voor 4 jaren gekozen, maar dadelijk herkiesbare leden bestaat, maakt de wetten, die door den Staatspresident en den Staatssecretaris worden uitgevoerd. De Uitvoerende Raad, die is samengesteld uit beide genoemde ambtenaren en 3 door de burgerij verkozen en eveneens herkiesbare leden, vormt het dagelijksch bestuur, en heeft het recht, dekreten uit te vaardigen, over vrede en oorlog te beslissen en belangrijke besluiten te nemen, behoudens verantwoordelijkheid aan den Hoogedelen Volksraad. Zijn leden hebben even als de Staatsprocureur het recht aan de discussiën in de Raadzaal deel te nemen, maar kunnen geen stem uitbrengen. De

Volksraad bevat drie afgevaardigden uit elk distrikt, benevens een lid van elk der vier steden — Pretoria, Potchefstroom, Lijdenburg en Rustenburg —, en vergadert, tenzij de Staatspresident het noodig oordeelt hen opteroepen tot het houden van eene buitengewone zitting, slechts eenmaal in het jaar, in Mei. Om lid van den Volksraad te kunnen wezen, moet men den leeftijd van 30 jaren bereikt hebben, lidmaat zijn van de Protestantsche kerk, vast grondbezit binnen de grenzen der Republiek bezitten, inwoner zijn van den Staat en geen onteerend vonnis te zijnen laste hebben. Kleurlingen en bezoldigde ambtenaren worden niet in dit Lichaam toegelaten. De Staatspresident, die voor 5 jaren gekozen wordt, is herkiesbaar en moet aan de volgende eischen voldoen. Hij moet 30 jaren of ouder zijn, tot de Protestantsche kerk behooren en geen onteerend vonnis te zijnen laste hebben. De Staatssecretaris wordt voor 4 jaar door den Volksraad, de Staatspresident door de geheele burgerij gekozen. De bepalingen omtrent het kiesrecht, zoo van den President, als van een der andere regeeringsleden, zijn zeer weinig beperkt. Aan het hoofd van elk distrikt staat een landdrost, die als Magistraat en Civiel Commissaris optreedt, en bijgestaan wordt door een Landdrostklerk, die tevens postmeester, publieke vervolger (openbare aanklager) en zegeluitdeeler (ambtenaar belast met het uitgeven van zegels) is. Ter uitvoering van de wet heeft de Landdrost een Baljuw, een Cipier en een corps Constabels (gewoonlijk kleurlingen) tot zijne beschikking. Elk distrikt is weder verdeeld in wijken, die door veldkornetten, door de inwoners hunner wijk gekozen, worden bestuurd. In tijd van oorlog staat de veldkornet aan het hoofd van de uit zijn wijk opgeroepen manschappen.

De hoofdambtenaren, die te Pretoria hunne kantoren hebben, zijn: de Staatssecretaris, die uitvoering geeft aan de besluiten van den Volksraad en den Uitvoerenden Raad en door 3 klerken, waarvan de 1ste tevens Secretaris van den Uitvoerenden Raad is, wordt bijgestaan, de Staatsprocureur, de Auditeur-Generaal, de Thesaurier-Generaal, de Landmeter-Generaal, de Registrateur van Acten, de Weesheer, en de Zegelbewaarder. De twee eerste ambtenaren dragen den titel van WelEdelGestreng, de daarnagenoemde die van WelEdelZeerGeleerd en alle andere ambtenaren, hetzij hoofd of inférieur, die van WelEdel. De Staatspresident is evenals het Wetgevend en het Uitvoerend Lichaam HoogEdel. De hoofdambtenaren hebben, even als de Landdrosten in de verschillende distrikten, naar gelang van den omvang van hunnen arbeid een of meer klerken onder zich, terwijl een privaat-secretaris den President terzijde staat. Men heeft in Transvaal 4 rechterlijke Hoven, zijnde Landdrosthof, (alleen uit den Landdrost bestaande), Hof van Landdrost en 6 door het publiek benoemde Heemraden, en ten slotte het Hooggerechtshof, bestaande uit 3 Landdrosten en 12 door het volk gekozene gezworenen, waarbij de Staatsprocureur als Advocaat-Generaal optreedt en dat op last van den Staatspresident zitting neemt. Dit geschiedt wanneer er eene genoegzame hoeveelheid zaken aanwezig is. Hoewel het Hooggerechtshof, het hoogste ressort is, kan de beschuldigde somtijds nog voor den Volksraad in appèl komen. Doodvonnissen moeten met algemeene stemmen door den Uitvoerenden Raad zijn bekrachtigd, en dan nog heeft de Staatspresident, het recht gratie te verleenen. Het strafrecht is geschoeid op oud-Hollandsche leest en de autoriteiten, die men er omtrent rechtszaken raadpleegt, zijn nog immer bij voorkeur Grotius en Voet.

In oorlogstijd roept de Staatspresident een commando op. De eerste ban bevat de strijdbare mannen tusschen 18 en 34 jaren, de tweede die tusschen 34 en 50, de laatste die tusschen 50 en 60 jaren. Van de twee eerste lichtingen zijn Volksraadleden, ambtenaren, geestelijken en onderwijzers vrijgesteld. Een iegelijk, die door ziekte of andere redenen belet is, mede ten strijde te trekken, betaalt £ 15, en buiten den staat wonende Transvaalburgers moeten voor een plaatsvervanger zorgen. Op deze wijze kan het Gouvernement bijna 8000 man onder de wapenen brengen. Opgeroepen tot den dienst in het commando, is een ieder gehouden zich zelf van wapenen, amunitie en kleederen te voorzien, en zoo mogelijk wagen en ossen medetenemen. Onder den President, die opperbevelhebber is, staat de door het geheele „lager" benoemde Commandant-Generaal, benevens de commandanten, die voor ieder distrikt door de veldkornetten van dat distrikt gekozen worden. Behalve eenige vrijwilligercorpsen, bestond er vóór den oorlog met Secocoeni geen enkel vast corps, wanneer men de 30 man sterke staatsartillerie, die door een kapitein en twee officieren gecommandeerd wordt, niet mederekent. In de najaarszitting van den Volksraad werd in 1876 op voordracht van den President besloten, een corps vrijwilligers opterichten en daarmede onder kapitein von Slickmann den krijg met Secocoeni voorttezetten. De voorwaarden, waarop deze vrijwilligers, die ongeveer 250 man sterk mochten zijn, werden aangeworven, waren £ 5 soldij per maand, na afloop van den oorlog een plaats van 2000 bunders in het Noorden of Noordoosten van de Loeloebergen, en al den op den vijand veroverden buit, terwijl het Gouvernement amunutie, voedsel, wapenen en kleederen zou leveren.

Het volle burgerrecht heeft elk burger, die den leeftijd

van 21 jaar bereikt heeft. Het wordt verkregen, door het bezit, (na een jaar in de Republiek te hebben gewoond), van vaste eigendommen, of door de storting van £ 7 10 sh. Bij Volksraadbesluit echter was een ieder, die zich na 12 Juni 1876 in de Republiek met ter woon kwam vestigen, verplicht den eed van trouw aan de onafhankelijkheid van den Staat, en van gehoorzaamheid aan zijne wetten afteleggen. De gouddelvers waren van deze bepaling uitgesloten, maar hadden ook geen kiesrecht, vóór zij hunne burgerrechten verkregen hadden.

De Nederduitsch Hervormde kerk is de Staatskerk, die van de Regeering een jaarlijksche subsidie van £ 225 ontvangt, en wier belangen door eene algemeene kerkvergadering behartigd worden. De Nederlandsch Gereformeerde kerk en de Gereformeerde of „Dopperkerk" hebben ook vele belijders, vooral de laatste, die door de overdreven orthodoxie van een groot gedeelte der boeren, tot de alleenzaligmakende verklaard is. De Engelsche Episcopale en de Wesleyaansche kerken tellen hare belijders uitsluitend onder de Engelsche ingezetenen.

Het onderwijs, sedert kort in handen van de Regeering overgegaan, was slecht, en is nog verre van volmaakt. Meest ongeëxamineerde personen onderwezen de meer ontwikkelde standen, terwijl het onderwijs der boerenjeugd bijna geheel aan zoogenaamde boerenschoolmeesters was opgedragen, menschen, die dikwijls zeer fatsoenlijk zijn, maar in den regel er niet voor zijn opgeleid, voor 't oogenblik niet weten, wat anders te doen, en veeltijds van eene niet onbesproken reputatie zijn. Vooral van de pas uitgekomen Hollanders hebben velen als laatste toevlucht dit middel te baat genomen, om althans iets te verdienen.

Als boerenschoolmeester leeft men bij den boer, wiens kin-

deren men onderwijzen moet. Men heeft van £ 2 tot £ 4 per maand salaris, (dat, als 't eenigszins mogelijk is, door den boer in landbouwproducten of dergelijke betaald wordt), en gewoonlijk nog het vrije gebruik van een paard. Daarvoor tracht men gedurende eenige uren daags de beginselen der Bijbelsche geschiedenis, het alphabet en de eijfers, en later iets van schrijven en lezen in de harde hoofden der meestal vrij onwillige discipelen te krijgen. Na eenige maanden ontdekken dan de ouders plotseling, dat hunne kinderen volleerd zijn, en kan men zijn fortuin elders gaan zoeken. Men gevoelt, dat eene zoodanige opvoeding uiterst gebrekkig is, en toch ware 't te wenschen, dat zij nog maar algemeen ware, want, gaan verscheidene boeren wat verder met de ontwikkeling hunner kinderen, velen gaan niet eens zoo ver, en laten hen opgroeien in de grofste onwetendheid.

Door de bekwame leiding en onvermoeiden ijver van den Superintendent-Generaal van onderwijs en opvoeding, den Heer W. J. van Gorkom, die zich op aandrang van President Burgers, met deze gewichtige en moeielijke betrekking belastte, heeft het onderwijs in 1876 en 1877 echter verbazende vorderingen gemaakt. Overal zijn Staatsscholen geopend, en waren in den aanvang de boeren minder geneigd, hunne kinderen te laten school gaan in inrichtingen, waar niet juist de Godsdienst het hoofdvak der studie was, later werden zij door zichtbare resultaten van zelf bewogen, hunne goedkeuring aan de nieuwe en eerst verketterde richting van 't onderwijs te schenken.

Daar Hollandsch natuurlijk de hoofdtaal bleef, ontmoette men in de steden veel tegenstand van de Engelsche partijen, die met de bewering, dat de kinderen hun Hollandsch vanzelf in de „kombuis" (keuken) zouden

leeren (dit is nam. het gebroken Hollandsch, dat de Kaffers spreken) hen bij Engelsche onderwijzers in de leer wilden doen. Aan het hoofd van een na de annexatie opgeheven Hoogere school, destijds door President Burgers opgericht en waar de beginselen der hoogere wetenschappen worden onderwezen, stond Dr. J. A. Roorda Smit, die de waarde dezer inrichting nog door het oprichten en bijvoegen van eene bibliotheek, museum en laboratorium aanmerkelijk heeft verhoogd.

De uitvoer der Republiek bestaat voornamelijk uit vee, ivoor, huiden, leder, perzikken, brandewijn, tabak, boter, gedroogde vruchten, wol en struisvederen. Hij werd in de laatste jaren verre door den invoer overtroffen, en deed de noodzakelijkheid van de opening der Republiek, door een geschikt vervoersysteem, meer dan ooit inzien. In aanmerking genomen, dat Delagoabaai de geografische haven van Transvaal en Pretoria door hare ligging het centraalpunt der republiek is, kon deze opening niet beter plaats vinden, dan door een spoorweglijn tusschen beide genoemde punten. In de Meizitting van den Volksraad legde President Burgers nu het plan tot dezen spoorweg voor, en ontwikkelde tegelijkertijd de talrijke gronden, waarom deze maatregel hem wenschelijk voorkwam.

Durban en Port-Elizabeth waren de voornaamste havens voor Transvaal, en de hooge invoerrechten daar zelf op transitogoederen geheven, alsmede de groote kostbaarheid van het lange, onzekere en slechte vervoer der goederen naar hunne bestemmingsplaatsen, deden de prijzen van alle invoerartikelen tot eene ongeloofelijke hoogte stijgen. Aan rechten en Natalsche transportrijders betaalde de Republiek alleen reeds meer dan £ 150,000 's jaars, hetgeen met een schatting ten bate der koloniën gelijk stond. De uitvoer

daarentegen, werd voor vele artikelen, zooals die van den landbouw, door de enorme vervoerkosten onmogelijk gemaakt, en voor andere te kostbaar om behoorlijke winsten afte werpen. De boeren arbeidden dus slechts voor het hoognoodige, wetende dat, zoo zij hunne produkten al ter markt brengen konden, de genomen moeite en zorg niet voldoende zouden vergoed worden. Kon men nu eene overeenkomst met Portugal omtrent den ontworpen spoorweg aangaan, dan zou door lagere vervoerkosten en minder hooge rechten de aanvoer niet alleen veel gemakkelijker, goedkooper en zekerder worden, maar ook al dadelijk de nu daarvoor aan de koloniën opgebrachte sommen in het land blijven, terwijl door de uitroeiïng der bosschen van den Lebombo de koortsen, en door het verkeer der menschen de tetsevlieg, die bewoonde streken schuwt, zouden verdwijnen, en dit traject ook voor andere vervoermiddelen bruikbaar worden. Eveneens zou men dan het jaarlijks verloren kapitaal van £ 12,000 aan verlies aan trekvee, op dienzelfden weg, besparen. Omgekeerd zou ook de uitvoer zeer vergemakkelijkt kunnen worden. De boeren zouden steeds een markt voor hunne waren vinden, de werkkrachten van het land zouden zich ontwikkelen, in het buitenland zou men Transvaal leeren kennen als den voorraadschuur van Zuid-Afrika, en de degelijkheid der voortbrengselen van zijnen bodem zouden handelsrelatiën uitlokken en de mijnontginning mogelijk maken. Het groote bezwaar van eene geringe bevolking zou worden opgeheven, want de reis naar Transvaal zou lichter te ondernemen zijn, en de vooruitzichten zooveel beter worden, dat gewis duizenden zouden toestroomen naar dat prachtige land der toekomst.

Als de lijn Pretoria—Lorenzo-Marques eenmaal tot stand

is gekomen, dan lijdt het geen twijfel, of zijtakken zouden weldra de voorname punten aan de hoofdplaats aansluiten, en zelfs de verre gewesten, zooals Marico en Waterberg, meer direct in de voordeelen doen deelen. En niet alleen was deze lijn voordeelig, zij was ook noodzakelijk, want zoolang zij niet bestond, zou de invoer den uitvoer blijven overtreffen, en ging de Republiek dus haren ondergang te gemoet.

Maar voor het aanleggen van dien spoorweg was nog iets anders noodig, dan de gemakkelijk verkregen toestemming van den Volksraad, namelijk: het geld voor den aanleg. Om ook hierin te voorzien, werd de President gemachtigd, eene leening te sluiten. De Kaapsche banken waren niet in staat of genegen hulp te bieden en men richte het oog op Europa, en wel in het bijzonder op Holland. Er zou na raming van alle kosten £ 300,000 noodig zijn. De hoofdsom zou door de opbrengst van den spoorweg zelven worden gedelgd; de rente, 5%, zou betaald moeten worden uit eene spoorwegbelasting, en als borgtocht voor het geheel zou men stellen een eerste hypotheek op 1,500,000 morgen Gouvernementslanden, die, gelegen in de streken aan den spoorweg, door dezen nog aanmerkelijk in waarde zouden verhoogd worden.

Het eenige zwakke punt in deze berekening was de afkeer der boeren van alles, wat naar een belasting zweemt. Men zou echter trachten hen te doen inzien, dat zij reeds het eerste jaar van de inwerkingtreding van den spoorweg, door het dalen in prijs van de invoerartikelen, hunne 3 jaar (dit was het tijdsbestek, voor de voltooiïng van den spoorweg bepaald) belasting in hunne beurzen zouden hebben teruggevonden. Een meer politiek bezwaar waren de gevolgen, die men van Engelschen naijver te wachten had. Doch van

twee zaken moest het beste gekozen worden. Transvaal kwijnde weg en verstikte in zijne opsluiting. Een opening was noodzakelijk voor den aanvoer van nieuwe levenskrachten, en mocht Engeland haar vreezen, en den herstellende bedreigen met handelingen, die de slimme gewetenloosheid van de Engelsche politiek niet schromen zou te doen, er was geen ander redmiddel, en de spoorweg moest gelegd.

De President, door den Volksraad van de noodige volmachten voorzien, vertrok naar Europa, om daar de belangen van zijn geliefd volk te behartigen. Een warme en welverdiende ontvangst wachtte hem in Holland. Met geestdrift sprak hij van het volk, dat hem gezonden had tot een broedernatie, en van het heerlijk verschiet, dat hij voor zijn land zag in de toekomst. Intusschen verscheen in Nederland de prospectus der ontworpen leening, die verdeeld werd in obligatiën van *f* 1000, voorzien van halfjaarlijksche coupons van *f* 25, te Amsterdam betaalbaar op 1 Januari en 1 Juli. In December 1877 zou door uitloting de aflossing aanvangen, die in 25 jaren geëindigd wezen moest. Later zal ik aantoonen, dat, wat President Burgers toen zeide, aan hem zelf en ieder Transvaler waar scheen, en hoe eerst weinige maanden na de terugkomst in zijn land, hem en velen met hem de blinddoek van de oogen gerukt werd.

Behalve voor den spoorweg, zorgde Burgers tijdens zijn verblijf in Europa, ook voor het aanknoopen van vriendschapsbetrekkingen met andere landen. In België wachtte hem, vooral van den Koning, een hartelijke ontvangst, en diens belangstelling in Transvaal zou later van veel nut voor de Republiek hebben kunnen geworden. Ook de Portugeesche Regering, met welke Burgers een voordeelig

tractaat omtrent den spoorweg sloot, betuigde, bij monde van haar vorstelijk hoofd, groote ingenomenheid met hem en zijn land, en in Engeland werd Lord Carnarvon, de Minister van Koloniën, wat beter onderricht van de ware toestanden in Transvaal, die door de Kaapsche Regeering zoo onjuist waren voorgesteld.

Met gejuich begroette men Burgers bij zijne terugkomst in het vaderland, dat, gebukt onder bange omstandigheden, zijn tegenwoordigheid en hulp angstig verbeidde.

Kort daarop werd de oorlog met Secocoeni onvermijdelijk en werd een commando opgeroepen. De afloop daarvan, die de snoevende en nog onbeproefde boeren deed kennen voor hetgeen zij waren, heb ik reeds geschetst. Volksraad en volk overlaadden den President nu met verwijten, en daar niemand de schuld van het gebeurde dragen wilde, wierp men haar gemakshalve op de schouders van het Staatshoofd. Maar ondank en laster, tegenspoed en moeielijkheden waren niet bij machte hem den moed te doen verliezen, en evenals zijn onderzaten, in schelden en verzuchtingen, een laffe moedeloosheid te doen verraden. Zonder zijne energieke volharding ware de Republiek reeds toen verloren geweest, want de toestand werd door de dolheid der burgerij met ieder oogenblik hachelijker. Belastingen werden niet betaald, de wetten werden niet gehoorzaamd; partijgeest en verdeeldheid stelden den burger tegenover zijn medeburger; de schatkist was ledig, en zelfs niet in staat de huurlingen te betalen, die den Staat moesten beveiligen tegen een oproerig Kafferhoofd. Onrust buiten en binnen, en een steeds aangroeiend ongenoegen van alle partijen. En erger dan dit alles, de Regeering, door de gebrekkige Constitutie, welke het conservatisme der boeren belette aantevullen of te verbeteren, niet bij machte, de

burgerij te houden onder het landsgezag en te leiden volgens orde en regel.

Ook de spoorwegleening was een bron geworden van hevig ongenoegen. Men verweet den President openlijk in den Volksraad, dat hij de waarheid daaromtrent verborgen hield, want reeds was er iets uitgelekt van het feit, dat de leening niet volteekend was, en men slechts £ 90,000 had kunnen bijeenbrengen. Men vergat echter bij die beschuldiging, dat geheimhouding betreffende deze zaak in het belang was van de verdere vandehandzetting der spoorwegeffecten en dat het openbaren er van zelfs in geheime zitting, door de maar al te zeer onparlementaire eigenschappen der boeren in den Volksraad, zoo goed als publiceeren was. Een treffende rede van den President bedaarde eenigermate de opgewonden gemoederen, en ten tijde van mijn aankomst te Pretoria hadden de zaken reeds een beter aanzien gekregen.

X.

Geschiedenis der Transvaal. Thomas François Burgers.

Reeds sprak ik van de omstandigheden, die tot de trekken naar het tegenwoordig Transvaalsch grondgebied hadden aanleiding gegeven, en vermeldde ik de vestiging van deze voortrekkers in Lijdenburg en Zoutpansberg. Ook in Potchefstroom en omstreken had eene dergelijke nederzetting plaats, die aanvankelijk eene afzonderlijke Republiek vormde, maar in 1851 zich met beide eerstgenoemde tot ééne Republiek (de Zuid-Afrikaansche of Transvaalsche Republiek

genoemd) vereenigde, wier onafhankelijkheid in 1852 bij het verdrag van Zandrivier door Engeland erkend werd. Zij had reeds toen ongeveer dezelfde grenzen, als op 't oogenblik der annexatie. Dat én de regeeringsvorm én alles, wat daarmede in betrekking stond, toenmaals nog uiterst gebrekkig was, spreekt van zelf. De willekeur der ambtenaren ten opzichte van vreemdelingen en hunne machteloosheid tegenover de burgers waren groote beletselen voor de geregelde ontwikkeling van land en volk, en hoewel President Pretorius eenige verbeteringen hierin wist te brengen, duurde deze toestand voort tot diens opvolger, Thomas François Burgers, de teugels van het bewind in handen nam.

Tot aan de Regeering van dezen President viel er weinig meldingswaardigs voor. Een twist met den Oranje-Vrijstaat, eindigende met het elkaar omhelzen der twee legers, die aan beide zijden van den Vaal opgesteld, binnen het bereik der kogels elkander eerst wat hadden uitgescholden, en daarna op genoemde broederlijke wijze een vredelievend einde maakten aan de spoedig uitgebrande krijgswoede; een soort burgeroorlog, die tusschen twee candidaat-presidenten gevoerd werd, waarbij Pretorius door de hulp van zijn commandant-generaal Paul Krüger de overhand behield, en waaromtrent men nog de wonderlijkste en grappigste anecdotes hoort verhalen en ten slotte eenige Kafferoorlogen, die grootendeels onder denzelfden Paul Krüger met goeden uitslag werden uitgevochten, waren de eenige gebeurtenissen, die het hoogst gebrekkige bestuur van Burgers voorgangers afwisselden.

Burgers is den 15den April 1834 te Graaff-Reinet geboren. Reeds op jeugdigen leeftijd onderscheidde hij zich door die schitterende gaven, welke hem later zouden doen rangschik-

ken onder de grootsche figuren van zijnen tijd. Bestemd tot den geestelijken stand, werd hij naar Europa gezonden, waar hij zich te Utrecht in korten tijd den graad van Doctor in de Theologie verwierf. Spoedig na zijn terugkomst in Afrika, werd hij in het dorpje Hanover (in de Kaapkolonie) beroepen, waar hij tot aan zijn optreden als President tot voldoening van zijne geestverwanten in de gemeente, die hem liefhadden en hoogachten, werkzaam was:

Maar het rustige en eentoonige dorpsleven voldeed zijn werkzamen en rusteloozen geest niet, en weldra voelde hij zich, niettegenstaande het gevaar van zich het algemeen ongenoegen op den hals te halen, verplicht, uit kracht eener heilige overtuiging, den kamp optenemen tegen de algemeen gehuldigde, en nog onaangetaste, overdreven, orthodoxsche beginselen zijner Kaapsche ambtsgenoten. Een hevige pennestrijd ontstond, talrijke processen kwamen er uit voort, maar het einde bekroonde zijne pogingen, en tegenover de geheele geestelijkheid van Zuid-Afrika werd Burgers, bij hoogste uitspraak, de kroon der overwinning op het hoofd gedrukt. Deze godsdienstquestie en een reis door het Zuidelijk gedeelte van Transvaal, gedurende welke Burgers eenige predikbeurten waarnam, en na afloop waarvan hij eenige schetsen over de Republiek, geschreven met den hem eigen, bloemrijken, vloeienden stijl, en juistheid van opvatting, in het licht gaf, deden, bij het zoeken van een candidaat voor de presidentsbetrekking, de aandacht op hem vestigen. De 1ste Juli 1872, na met meerderheid van stemmen gekozen te zijn, legde hij als President van de Zuid-Afrikaansche Republiek te Pretoria den eed af.

Zijn eerste daad was het land te redden van een geldcrisis, door het sluiten van eene leening van £ 63,000 met de Kaapsche Handelsbank, ter intrekking van de noten,

die in 1862, door het Gouvernement uitgegeven, ten laatste slechts 25°/₀ van de nominale waarde golden, en bij alle mogelijke transactiën een groote hinderpaal waren. Door het ondernemen van een reis door het geheele land, maakte hij zich bekend met de dringendste behoeften van het volk en de noodigste verbeteringen. Spoedig werden daarop allerwege kantoren en andere publieke gebouwen, zooals tronken (gevangenissen), die tot daartoe ontbraken, gebouwd; het ambtenaarspersoneel werd gaandeweg gezuiverd en vele ingrijpende verbeteringen aangebracht.

Het gevolg van dit alles bleef niet lang uit; de inkomsten van den Staat werden verbazend vermeerderd; de wetten werden beter gehandhaafd; de veiligheid werd verhoogd; handel en landbouw namen eene hoogere vlucht, en ware hij door eene hevige en langdurige ziekte als gevolg van overmatige inspanning, niet gedurende eenige maanden verhinderd geweest met de leiding der zaken op den ingeslagen weg voorttegaan, dan zou het verschil tusschen den toestand der Republiek bij zijn optreden als President en dien bij zijn vertrek naar Europa, nog gunstiger geweest zijn.

En nog meer moet dit alles worden op prijs gesteld, wanneer men nagaat, dat de President niet alleen de denkbeelden moet aangeven en de plannen vormen, maar die ook bijna alleen tot uitvoering moet brengen en daarna voor hun geregelden gang waken, — iets wat op den duur de krachten van een enkel mensch te boven gaat, terwijl daarenboven de Grondwet zijne handen bindt, en hem bij weinig macht alle verantwoordelijkheid op de schouders legt, zoodat hij de bliksemafleider is van Wetgeving en Executief, en de „jumping-jack" van zijn volk.

Tot staving van dit gezegde, en tot afwisseling op al

deze proza, laat ik hier eenige dichtregelen van den eenigen Transvaalschen dichter, den heer Albert Brodrick, over het kiezen van een President, volgen.

Wanted a President, fitted to fill
The post of a leader, with competent skill.
He must know how to drive an ass, ox or mule,
Draw the line when required, — yet not rule by rule,
He must always be civil, give each one the hand,
And the odour of — moleskin must cheerfully stand.

. . . .
. . . .

Who, when Gold, or what not, beside us is found,
Can stop the „slim" English from taking our ground;
And in fact, can, whenever we seek arbitration,
Go in like a bird, and prevent annexation.

. . . .
. . . .

His religious opinions must roll like a ball,
„Hervormd," „Reformeerd," „English," „Romish" and all.

. . . .
. . . .

He must hold with the people, although bored to death,
He must speak of their faults only under his breath;
He must think them the wisest and best in the world,
Or else from his seat by „Besluit," he'll be hurled.

Wanted a President, plucky, yet cool,
He must ever be wise, yet at times act the fool.
Be prepared for big meetings of Boers on his stoep,
Demonstrations-, memorials- and take them like soup,

With this saving clause, only known to a few,
Resign when too hot, and next morning renew.

Wanted a President! Age, rank or name,
Don 't matter a farthing, as long as he's game.
The payment is certain, as certain as truth,
But we don 't want „a raw, unexperienced youth;"
We offer 800 per annum, (in notes),
And we'll chuck in at times some old trousers and coats.

XI.

Petroria en omstreken. Christen-Kaffers.

Nauwelijks had ik in het Edinburgh-hotel mijn intrek genomen, of ik was door tal van lieden omringd, die mij van alle kanten opnamen, en mij ten slotte landgenooten bleken te zijn. De uitroeṕen van: „nog een slachtoffer" of „ook als een misleide," waren weinig bemoedigend, doch nog vóór den avond, dien ik verder in hun gezelschap doorbracht, verstreken was, wist ik, wat ik van deze stemming moest denken.

De zaak is, dat velen op zeer onvoldoende of zeer gebrekkige inlichtingen naar Transvaal vertrokken, zich daarbij ongerijmde en onmogelijke voorstellingen van 't nieuwe vaderland hadden gemaakt en na hun aankomst te Pretoria, zich dikwijls zeer weinig moeite gaven om vooruittekomen. Ook moet gezegd worden, dat, hoewel er vele jongelui van fatsoenlijken huize en onberispelijk gedrag onder hen gevonden werden, verscheidenen een verleden achter zich

hadden, waarvan de oorzaken ook wel eens in hunne handelingen van 't tegenwoordige doorstraalden. Bij hunne aankomst in Pretoria gelukte het aan bijna allen, die er zich een weinig moeite voor wilden getroosten, eenige betrekking te krijgen, of eene gelegenheid te vinden, op voldoende wijze in eigen onderhoud te voorzien. Door de pressie der Engelsche partijen, en de haat, die de boeren allengs tegen al, wat Hollander was, begonnen optevatten, en niet 't minst door het gedrag van enkelen hunner, werden deze kansen later minder goed en eindelijk zeer slecht, totdat de annexatie een werkelijk zorgelijk verschiet voor hen in 't leven riep. Degenen dan ook, die op 't oogenblik nog daar zijn, beklaag ik van ganscher harte, vooral, daar ik velen van hen als trouwe en goede kameraden leerde liefhebben.

Het hotel, dat voor Transvaal onverbeterlijk was, had veel overeenkomst met dat te Durban, en hetzelfde ongerief, dat men soms genoodzaakt was, den nacht met allerlei soort menschen in dezelfde kamer doortebrengen. De drie andere hotels, of beter gezegd, herbergen, waren evenwel nog minder goed.

Den volgenden morgen legde ik, gewapend met introductiebrieven, eenige bezoeken af, en kreeg ik een uitnoodiging mijn intrek voorloopig bij eene familie te nemen. Ik zou dan op mijn gemak naar kamers kunnen uitzien. Het huis van mijn gastheer lag aan den rand van 't dorp, te midden van boomen en groen. Na kennis gemaakt te hebben met de vrouw des huizes en hare lieve dochter, die mij met groote hartelijkheid ontvingen, spoedde ik mij weder naar de stad om mijne opwachting bij President Burgers te maken.

Geheel verdiept in de stapels papieren, die voor hem

lagen, had hij mijn binnenkomst niet bespeurd en had ik gelegenheid den man, van wien ik zooveel gehoord en gelezen had, en van wien ik mij zulke groote verwachtingen gemaakt had, eens optenemen. Daar zat hij, met zijn bleek en peinsend gelaat, waarop zorg en inspanning diepe voren getrokken hadden, verzonken in de belangen van een volk, dat hem niet begreep, en hem verguisde en miskende in domme kortzichtigheid. Hij ontving mij uiterst vriendelijk en bood mij na een kort onderhoud de betrekking aan van privaat-secretaris.

In afwachting van het bezoek, dat ik 's avonds aan zijne familie brengen mocht, begon ik mij eens door eene wandeling op de hoogte te stellen van de plaats, waar ik mij nu in bevond. De stad (want zoo noemt zich Pretoria) bleek mij vrij regelmatig gebouwd. Het vierkante plein in het midden, waarop de vier hoofdstraten uitkomen, is ruim, maar bedekt met hobbeligen grasgrond. In 't midden staat de kerk der Hervormde gemeente, terwijl de Gouvernementskantoren, de societeit „de Club'', het Edinburgh Hotel, eenige winkels en een paar huizen en kantoren van particulieren het plein omgeven. Tusschen de vier hoofdstraten liggen tal van andere huizen verspreid, die dikwijls op belangrijken afstand van elkander gelegen, de stad een zeer uitgebreid aanzien geven. De huizen zijn even duur als slecht, voor 't meerendeel (zelfs de woning van den President) met stroodaken voorzien en van steenen of klei opgetrokken. Het hout is te duur om er vloeren van te maken, en zoo zijn de meeste van zand, dat door het wekelijks insmeren met koeienmest voor verstuiving bewaard blijft. Alle vertrekken zijn gelijkvloers, en gewoonlijk van een linnen plafond voorzien, dat door zijne geringe soliditeit licht scheurt en water doorlaat. Een huis

met een paar slaapkamers, een huiskamer, zitkamer en kombuis (keuken) noemt men groot en kost allicht een £ 1200. Enkele huisjes, vooral ateliers, zijn geheel van ijzer, en kunnen in een oogenblik uit elkaar worden genomen en ergens anders neergezet.

Over het afvoeren der faecaliën bezwaart men zich minder dan te Amsterdam. Op eenige meters van de huizen vindt men meestal een klein steenen huisje, dat, met een zeildoek tot deur, een gewoonlijk hoogst onzindelijke en ongemakkelijke inrichting oplevert. De kuilen, waarin de faecaliën worden verzameld, worden nu en dan geleegd, en dragen niet bepaald tot verbetering der gezondheidstoestand bij.

Bijna alle woningen, vooral die meer buiten af liggen, zijn voorzien van groote tuinen, die in den regel, even als sommige wegen, door ettelijke voeten hooge en breede rozenhagen, welke gedurende een groot gedeelte van 't jaar met duizende roosjes bedekt zijn, worden omgeven. Behalve de vruchtboomen in de tuinen, vindt men hier en daar een groepje bluegoms, populieren of wilgen, die evenwel om hunne schaarschte veel opgeld doen.

Eenige kerken, een paar scholen, een kazerne, bestaande uit een rij hokjes en een ommuurde plaats met afdak voor een paar kanonnen, en buiten de stad een tronk en kruitmagazijn zijn de publieke gebouwen; en als eenige publieke instelling kan ik noemen den botanischen tuin, die onder protectie van den President staat en door een Duitschen hortulanus verzorgd moet worden, maar waarmede men door de weinige medewerking van het publiek niet veel verder is gekomen, dan het graven van een diepe sloot, die verdwaald vee moet tegenhouden en de plaats aanwijst, waar de tuin onder betere omstandigheden zou gevonden worden.

De winkels, waarvan men er ongeveer een dozijn

aantreft, worden stores genoemd. Zij komen eenigszins overeen met onze Indische toko's, daar er van alles in verkocht wordt: meubelen, komenijswaren, wijnen, sigaren, kleederen, galanteriën, manufacturen enz. enz. enz. De Pretorianen krijgen hun water door de voren (beekjes) die, afgeleid van de Apiesrivier, de stad in alle richtingen doorsnijden. Deze voren zijn niet diep., en drogen somtijds zelfs uit. Hun water is door het doortrekken van voertuigen en paarden, en tengevolge van het doorwaden van bloote Kaffersvoeten dikwijls troebel en ondrinkbaar. Een ambtenaar, waterfiscaal genoemd, is belast, eenden, varkens enz. uit deze voren te houden en een iegelijk te beletten, het water ten nadeele van anderen af te leiden.

Zoo als ik reeds zeide, ligt Pretoria in een dal, gevormd door de Apiesbergen ten Noorden en door eenige op zich zelf staande bergen ten Oosten en in 't Zuiden. Deze laatste, die geheel begroeid zijn, en heerlijke stukken bouwgrond in hunne plooien verbergen, zijn het doel van vele wandelingen en rijtoertjes. Een kabbelend beekje, dat kronkelt door de bergkloven en zich kromt naar de met bloemen en struikgewas bedekte glooiïngen, leent zijne groene oevers tot menigen pic-nic, vooral daar, waar het zich verbreedt tot een door de afhangende boomtakken overdekte kom. Men noemt deze plek de „Fountains", en evenals de „Loverswalk", (een liefelijk laantje niet verre van daar) werd het reeds dikwijls genoemd in de beschrijvingen, die menig landgenoot van de nieuwe plaats zijner inwoning naar 't vaderland zond. De berg ten oosten van Pretoria, van wiens voet, aan het begin van een lange, schoone laan, de woning van den President niet ver verwijderd ligt, is even als de Apiesbergen onbegroeid en kaal. Zelfs de weinige grasscheutjes, die men op de minder steenach-

tige plekken ziet, worden jaarlijks door de grasbranden, die de hellingen als met een zwarten sluier bedekken, vernield. Gaat gij een der poorten (bergpassen) van de Apiesbergen door, na de rivier van dien naam op eene smalle plaats te zijn overgesprongen, dan bevindt gij u andermaal op vlak terrein. Een half uur verder echter komt gij aan de Wonderboomspoort, gevormd door de Magaliesbergen, die evenwijdig loopende aan de minder hooge Apiesbergen, Transvaal en zijn klimaat in tweeën splitsten. Deze bergstreek is van vulcanischen oorsprong, en draagt vooral op hare toppen en kloofhellingen de ontzaglijkste rotsblokken, die tot schuilplaats strekken aan groote troepen bavianen. Dikwijls, wanneer gij de kloof nadert, kunt gij de seinen hooren, die uitgezette posten, ter waarschuwing aan hunne kameraden toeschreeuwen, en ziet gij dezen dan in overhaasten aftocht met ongeloofelijke snelheid en behendigheid zich langs steilten en klippen uit de voeten maken. Enkele malen ook, wanneer zij, bij het vallen van den avond, hunne schuilhoeken verlaten, om zich te drenken aan het heldere water van de Apiesrivier, die als een groenen ader zich in tallooze bochten door de kloof wringt, kunt gij hen hand aan hand in lange rijen een huppeldans zien uitvoeren. Maar ik raad u, er geen te schieten, want de baviaan, hoe schuw ook, is gevaarlijk wanneer men hem wondt, en zijn beet, die een geweer in tweeën breekt, zou vreeselijke sporen op uw lichaam kunnen achterlaten. En dan, wanneer hij ontvlucht, en zich onder een schreien als dat van een mensch, de ingewanden uit de wonde rukt, wordt 't u wee om 't harte, en zoudt gij berouw hebben over uwe daad. Laat de bavianen dus met rust, en tracht uw paard door den lastigen en bijna onbegaanbaren kloof naar den anderen kant

van de bergen te voeren, want al kost dit veel moeite, het gezicht van den schilderachtigen kloof zelven, en niet minder 't geen zich daarbuiten aan uwe blikken vertoonen zal, is de inspanning overwaard. Eindelijk zijt gij den kloof uit, en ik verbaas mij niet, u de teugels een oogenblik te zien inhouden, en verrassing en bewondering te lezen in uwe oogen. Immers ik zeide u reeds, dat de schoone natuurpoort, die gij zijt doorgetrokken, u den toegang verleenen zou tot de tropische wereld, en dat de tegenstelling groot is van de zoo even verlaten, dorre vlakte en de onbeschrijfelijk heerlijke natuur, die daar voor u ligt. Vergast u aan den zeldzamen aanblik, die de golvende bodem, bedekt met al den rijkdom en al de pracht van den tropischen plantengroei u aanbiedt, en wanneer gij verzadigd zijt, richt dan uwen viervoet naar den wonderboom, aan uw rechterhand, waaraan de poort zijn naam ontleende. Zich verheffende boven alle andere, wijst hij u vanzelf zijn standplaats aan. Zijn kruin is afgehakt, en verrotting en brand waren de gevolgen van dit vandalisme. Maar nog doet hij den aanschouwer verwonderd staan, en met eerbied staren op zijn eeuwenheugende takken, en nog kunnen honderden onder zijn bladerendosch bescherming vinden tegen de gloeiende zonnestralen.

Daar te Pretoria omstreeks 1 uur het middagmaal genoten wordt, en men des avonds in de meeste gezinnen slechts een koud souper gebruikt, zijn de avonden er wel wat lang. Bij goed weder zitten de meeste families buiten, of maakt men een wandelingetje door de straten om tot afwisseling eens hier of daar aantewippen. De jongelui blijven meestal wat laat op, om in gezellige samenkomsten of door de open ramen hunner kamers, de prachtige

avonden te genieten, die het Transvaalsch klimaat gedurende bijna het geheele jaar oplevert.

Toen mijne visite bij den President was afgeloopen, en ik tot mijne groote tevredenheid kennis had mogen maken met zijne lieve familie, hervatte ik onder het genot van duizendkeelig kikkergekweel, mijn wandeling, en wel ditmaal naar de zoogenaamde „Schoolplaats". Dit is een Kaffersdorp aan den rechteroever van de Apiesrivier, bewoond door een duizendtal Kaffers, die door de zendelingen tot Christenen zijn gemaakt en eenige — maar zeer weinige — beschaving hebben opgedaan. Deze Kaffers kleeden zich een weinig, stelen nog meer dan de andere, laten zich veel op hunne gelijkheid in godsdienst met de blanken voorstaan, en zijn het slechtste, luiste en onhandelbaarste slag van dienstboden, dat men zich denken kan.

Dit Kaffersdorp bestaat niet uit hutten, maar uit kleine leemen huisjes, die, door een tuintje omringd, in vier lange straten zijn opgesteld. Terwijl deze Kaffers bijna alle goede eigenschappen van hun stamgenooten hebben verloren, hebben zij van de kwade er nog vele overgehouden, waaronder m. i. het houden van hun vinnige, schrale Kaffershonden niet de minste is. Ik heb dikwijls opgemerkt, dat honden, aan blanken toebehoorende, 't liefst in een zwart been happen, en dat omgekeerd de Kaffershonden sterke gemoedsbewegingen ondervinden, bij 't zien van de beenen, bedekt of niet, van een blanke. De Kaffershonden hebben veel van onze schaapshonden, maar zijn, geloof ik, gewoonlijk valscher. Bij het naderen van een Kafferskraal wordt men dadelijk door een hondenkoor verwelkomd, en beweegt men zich bij ongeluk, in welke richting ook, eenigszins snel voort, dan wordt men door deze dieren dadelijk achtervolgd. Ik voor mij, mag den Kaffershond evenmin

lijden als den Kaffer, en houd 't er voor, dat, in geval van zielsverhuizing, hond en meester omwisselen.

Munten de Zoeloe's uit door hunne vele goede en prijzenswaardige eigenschappen, de Basoeto's, Makateezen, en de andere Kafferstammen in Transvaal doen vrij wel 't omgekeerde. Trouw, dankbaarheid of oprechtheid behoeft men van deze Kaffers niet te wachten. Lui, onwillig en laf zijn zij in de hoogste mate, en met ongeloofelijke sluwheid weten zij gebruik te maken van de zwakheden hunner meesters, die zij in de eerste oogenblikken der kennismaking reeds hebben weten uittevinden. Zelfs de zoogenaamde „Baar-Kaffers", d. w. z. diegene welke pas hunne kraal verlaten hebben, zijn volmaakte meesters in de kunst van veinzen, en in den beginne laat men zich allicht door het onnoozele en domme gezicht van zijn Kaffer verleiden, om eenigen misslag toeteschrijven aan zijn onwetenheid, of hen vrijtepleiten van eenige vermoede oneerlijkheid.

XII.

De toenmalige toestand der Transvaal. Het leven in Pretoria. Aankomst van de Europeesche mail.

Den volgenden morgen ving mijn arbeid aan. Vóór mijne beëediging echter, moest ik eerst een soort oefentijd ter orienteering in de Regeeringszaken passeeren, die evenwel slechts van korten duur zou wezen. Het personeel op 't kantoor van den Staatssecretaris, (waar ik gedu-

rende genoemden oefentijd werkzaam zou zijn) was even als deze ambtenaar zelf, van Hollandsche afkomst. Later bleek mij, dat bijna een derde van de ambtenaren der Republiek Hollanders waren, waarvan het meerendeel tot de pas aangekomenen behoorde. Vooral de eerste tijd leverde voor mij veel afwisseling op, daar al hetgeen er op het bureau omging, mij nog vreemd was en buitendien op zichzelf reeds verscheidenheid genoeg opleverde. Behalve dat ik in staat gesteld was, een blik te slaan in de toestanden en aangelegenheden van het land, had ik tevens gelegenheid in overvloed, mijne opinie over de boeren van alle de verschillende distrikten verder te ontwikkelen.

Bij mijn aankomst, dus vóór het midden van October, werd Secocoeni in toom gehouden door de vrijwilligers in de forten. Olifantsfort onder Kapitein Ferreira had reeds een voldoend garnizoen. De bezetting van Burgersfort daarentegen had nog versterking noodig, waartoe Kapitein von Schlickmann, de dappere commandant van deze sterkte, op de Diamantvelden nieuwe troepen aanwierf. De ingenieur Hall, die de spoorwegwerken te Lorenzo Marques leiden zou, zat met de handen in 't haar, daar het gezonden spoorwegmateriëel juist datgene was, wat men 't laatst zou noodig hebben, en hem het geld ontbrak tot betaling der werklieden. De schatkist was ledig, daar de boeren weigerden, de belasting te betalen, en de Regering niet bij machte was, hen daartoe te dwingen. De President zelf wilde geen tractement ontvangen, voordat de andere ambtenaren althans gedeeltelijk hun achterstallig salaris kregen. De spanning onder de burgerij was nog slechts weinig afgenomen, en ook dit werkte ongunstig op het regeeringscrediet. Een sergeant van de Staatsartillerie vertelde mij, hoe hij niet

dan tegen contanten een aan den Staat toebehoorend paard kon laten beslaan, en van een ander vernam ik, dat men een wissel met de handteekening van den President aan de Bank had geweigerd te disconteeren. De geldcrisis trouwens was algemeen, en half Pretoria leefde op crediet. Geld zag men bijna niet meer, en dit zegt veel in een land, waar een penny als curiositeit met een halve kroon betaald wordt, en de kleinste munt een sixpence is.

Men kan zich dan ook geen voorstelling maken van de verbazend hooge prijzen, die men in Transvaal zelfs voor de noodigste levensbehoeften betaalt. In de hoofdstad toch van een boerenrijk verwacht men niet boter en landbouwproducten betaald te zien met somtijds 3 of 4 malen Hollandsche prijzen, te meer daar de grond er zoo vruchtbaar en goedkoop is, en de oogst er nimmer mislukt. En nog is men verheugd, zelfs tegen deze hooge prijzen, genoemde artikelen te kunnen machtig worden, want maar al te dikwijls kan men ze in 't geheel niet krijgen en is men bijv. verplicht, wat de boter betreft, weken lang zijn toevlucht te nemen tot blikjes. Brood bakt men in bijna elk gezin zelf, daar een broodje van 10 cent in Holland te Pretoria allicht ninepence kost. Ik zou echter aan de waarheid te kort doen, zoo ik achterwege liet te zeggen, dat enkele artikelen er ook zeer goedkoop zijn. Hieronder behooren o. a. vleesch, dat hoewel slagerswerk even als alle handenarbeid er goed moet betaald worden, aanmerkelijk goedkooper is dan bij ons. Voorts, gevogelte, wild, vruchten enz.

Ik laat hier een lijstje volgen van den gemiddelden prijs van enkele der voornaamste artikelen van dagelijksch gebruik:

	sh. d.	guld. cent.
Mielies (per mud).	11.0.	6.60.
Aardappelen (per emmer)	3.0.	1.80.
Ongezift meel (per mud)	25.0.	15.00.
Gerst (per emmer)	3.0.	1.80.
Boter (per kilogr.)	3.6.	2.10.
Kippen (per stuk).	1.0.	0.60.
Eieren (per dozijn)	1.0.	0.60.
Rundvleesch (per kilogr.)	0.6.	0.30.
Schapenvleesch (per kilogr.).	0.8.	0.40.
Eenden (per stuk)	1.3.	0.75.
Haver (per 100 bossen)	27.0.	16.20.
Tabak (per rol van 5 kilogr.). . . .	4.0.	2.40.
Brandhout (per 20 takkebossen) . . .	20.0.	12.00.
Timmerhout (geelh. planken van 20 voet).	12.0.	7.20.
Lemoenen (Sina'sappelen, per 100) . .	3.6.	2.10.
Melk (per flesch)	0.6.	0.30.

Dranken zijn in Pretoria ontzettend duur. De reden hiervan ligt natuurlijk weder in het kostbare en slechte transport. Brandewijn, in onderscheiding van de Fransche brandewijn (French) de Kaapsche (Cape-smoke) genoemd, is betrekkelijk nog het goedkoopst, en wordt dan ook in buitensporige hoeveelheden verbruikt. De kantiens, die men overal, door het geheele land, langs de wegen en in de dorpen, in overvloed aantreft, leveren, niettegenstaande de hooge patenten, een uitstekend levensonderhoud op, en zijn dan ook op elk uur van den dag, te beginnen met zonsopgang, druk bezocht. Even als bijna elke ontmoeting in België en Frankrijk door een café- of estaminetbezoek gevolgd wordt, zoo lokt eene ontmoeting

in Pretoria meestentijds de uitnoodiging uit een „tot" (borrel) te gaan gebruiken. Men loopt dan een „bar" (kantien) in, dobbelt (tossen genoemd) om de betaling, en zwelgt, gewoonlijk onder gretige aanschouwing van eenige heel of half dronken medebezoekers, die zich nog niet konden vermannen, het heiligdom te verlaten, zijn „tot" naar binnen.

De wonderlijkste dranken worden daar dan verkocht, en in nog wonderlijker combinaties gebruikt, waarvan echter de „split" (brandewijn met sodawater of limonade) verreweg de meest geliefde is. Voor de curiositeit laat ik hier eene opgave volgen van de wijze waarop men in Transvaal wijnen, geestrijke vochten enz. gebruikt:

Split, brandy en sodawater (of limonade).
Shandycaff, porter en limonade.
Kaapsche sherry.
Foreign (Engelsche) sherry.
Gingerbeer (gemberbier) en gin.
„ en gingerbrandy (gemberbrandewijn).
Gingerbrandy en gingerale.
Pontak { sweet (zoete) / dry (drooge) / rough (ruwe) } met gingerbeer.
Sodawater en bitter.
Old Tom (een soort van Engelsche genever).
Limejuice (lemoensap) en sodawater (of limonade).
Wijn (Kaapsche) en bitter.
Brandewijn en bitter.
Champagne, sodawater en roode wijn.
Cango-brandewijn.
Dognose, brandewijn (of gin) met ale.
Natalsche rum.

Cognac.
Iersche whisky.
Schotsche whisky enz., enz., enz.
Roode wijn, (claret genoemd).

Zelfs de meest ordinaire Fransche wijnen kosten allicht 6 of 8 sh. de flesch, Rijn- of Moezelwijn (beiden Hock genaamd) 8 à 12 sh. en Champagne £ 1 of meer. Bier, 't zij ale of porter, komt op 4 à 6 sh. de flesch. Een gewone „tot" kost minstens een sixpence, en een split 1 sh. ninepence.

Dat ik over dit punt dermate uitwijdde, is wegens den grooten en verschrikkelijken invloed, dien het overmatig drinken uitoefent op de maatschappelijke toestanden. De ongelukkige, die eenige vatbaarheid heeft, verslaafd te raken aan den drank, ontloopt in Transvaal, of meer algemeen in Zuid-Afrika, zijn noodlot niet; het groote aantal dronkaards en het zoo dikwijls voorkomen van delirium tremens bewijzen dit. Menigeen, van wien men reden had te veronderstellen, dat hij zijn weg naar wensch door de wereld vinden zou, zag ik ondergaan door den heilloozen invloed van den drank, en menig voorbeeld zou ik kunnen aanhalen van personen, die in korten tijd physiek en moreel volkomen te gronde waren gericht. Een van dezen, herinner ik mij, was reeds, eenige maanden na zijn aankomst in Pretoria, zoo ver, dat ik op de vraag, waarom hij geen water in zijn brandewijn deed, het verontwaardigd antwoord kreeg: „wat water? daar wascht men zich mede!"

Is dus hetgeen ik omtrent het drinken in Natal gezegd heb, ook, maar nog in meerdere mate, geldig voor Transvaal, ook hetgeen ik aangaande de nationaliteiten aanvoerde blijft er van kracht. Slechts is het volksgehalte

er nog minder, door den toevloed van personen, die het gerecht zoo van naburige als van verder gelegen landen ontvlieden en in Transvaal een schuilplaats komen zoeken tegen den straffenden arm der wet. Men verkrijgt dan ook merkwaardige uitkomsten, wanneer men zich de moeite geeft, eens aangaande het eerste dozijn personen, dat men ontmoet, inlichtingen intewinnen en hun verleden te onderzoeken, want zeker zal een groot gedeelte blijken een of meer vlekken op hun verleden te dragen, terwijl bijna geheel de rest, door het voortdurend in wrijving komen met zoodanige boeven, zelf niet van een te ruim of rekbaar geweten is vrijtepleiten. Onder zulke omstandigheden wordt onder een dergelijke maatschappij wantrouwen een noodzakelijkheid, en het onvoorzichtig vertrouwen dwaasheid.

De groote dag uit 'de week was immer de dag, dat de Europeesche mail aankomt. Op het uur, dat deze verwacht wordt, staat de warande voor het postkantoor reeds stampend vol, en ziet men nog tal van ongeduldigen rusteloos over het marktplein wandelen. Eindelijk hoort men in de verte het schetteren van den posthoorn, en een oogenblik later ziet men de postwagen, al zwaaiende en wippende, met afgematte, maar toch galoppeerende paarden, het plein overvliegen en voor de post stilhouden. De zakken worden afgeladen, en zijn zij talrijk, dan is er bij de koloniale mail ook nog eene Europeesche. Niet immer gebeurt dit; niet elke week wordt men verheugd door tijdingen uit het vaderland! Somtijds duurt het wel twee, ja, heel enkel zelfs wel drie weken. En dan, wanneer de brieven uitgezocht zijn, de raampjes van het kantoor geopend worden en de brieven afgegeven, dan is het een gedrang, een geroep, een gevraag en een leven, als werd er daarbinnen over leven en dood beslist. Met den glans

van vreugde op het gelaat spoedt zich de een naar huis; anderen ziet men zich verwijderen met diepe teleurstelling, en dikwijls bitterheid in het hart. O, het geluk is zoo groot, berichten te ontvangen uit het verre, lieve vaderland, van hen, die men liefheeft, en vanwie het gescheiden zijn somtijds zoo zwaar valt, zoo naamloos zwaar! Kent gij het gedicht: „news from home?" De naam van de dichter is weinig bekend, maar hij verdiende bekend te zijn, al was het alleen om de gevoelvolle en welsprekende wijze, waarop hij in poëzie bracht, wat ik hier boven weergaf in gebrekkig proza. Ja het geluk is groot, „news from home," te ontvangen! Het is het eenige draadje, dat u op tastbare wijze noch vasthecht aan alles wat gij achterliet. Geheel en al alleen gevoelt gij u nog niet, zoolang ook deze gemeenschap nog niet verbroken is. Ondervindt gij zorgen en tegenspoed, gij voelt u gesterkt en opgewekt door het vriendelijk woord, dat, over golven en vlakten zijn weg tot u wist te vinden, al maakte de lengte van dien weg ook den tijd wat lang, waarin het tot u kwam.

En deze tijd is wel zeer lang; op zijn minst genomen, duurt het zes weken, eer een brief uit Holland, (zoo hij al niet verloren gaat, en ook hierop hebt gij niet weinig kans) te Pretoria is, en menigmaal dacht ik met schrik aan hetgeen eenmaal een landgenoot daar overkomen was. Een zijner liefste familieleden was gestorven, en terwijl deze ziek werd, wegkwijnde, stierf en begraven werd, ontving hij nog altijd de berichten van haren welstand. Ook is het correspondeeren naar Holland lang niet goedkoop en een brief behoeft al niet zeer zwaar te wezen om een paar shilling te kosten.

XIII.

Mijn kamer en mijn Kaffer. Verkiezing van een Staatspresident.

De eerste weken, die ik in Pretoria doorbracht, behoorden zeker wel tot de aangenaamste, daar de politieke hemel toen nog niet zoo dreigend stond als later, en dus ook de gemoederen nog niet zoo gedrukt waren. De aanstaande verkiezing van een Staatspresident begon wel langzamerhand 't onderwerp te worden van opgewonden gesprekken, maar de voorstanders van Burgers gevoelden zich zeker van hunne zaak, en bekommerden zich al zeer weinig over de toekomst. De berichten van het oorlogstooneel luidden gunstig; de spoorweg zou waarschijnlijk in Belgische handen overgaan, en de Regeering dus ontlast worden van de moeite en de risico van den aanleg, en het veelbesproken Belgisch plan, de oostelijke grenzen van Transvaal te maken tot een soort strafkolonie, waardoor dan de bedreigde zijde der Republiek als door een militair cordon zou kunnen omtrokken worden, werd in vele kringen met ingenomenheid begroet.

Stond de politieke barometer echter ook op gunstig, de gewone barometer deed dit volstrekt niet. Onweer, stortregens en stormwinden toch wisselen elkander in dit jaargetijde af, zoo zij al niet te zamen komen. De door het dorp loopende strepen, die men er wegen noemt, waren evenals de rest van den bodem tot op groote diepte doorweekt, en legden onbepaald huisarrest op; terwijl de dagelijksche onweersbuien, in al hun tropische grootschheid, de lucht als 't ware in vuur en vlam zetten, en dikwijls

met inslaan of met doodslaan, vooral van paarden, gepaard gingen.

Toen mijn proeftijd geëindigd was, werd ik de 28sten October ingezworen. Spoedig daarop verliet ik de familie, die mij met ware gastvrijheid tot nu toe geherbergd had, en betrok ik mijne eigene appartementen. Doch van deze ben ik den lezer, voor ik verder ga, nog eene beschrijving schuldig.

Aan den zuidelijke rand van het dorp, te midden van een geheel verwilderden, maar zeer fraaien, tropisch bewassen tuin, lag eene gewone Pretoriaansche woning. Aan den achterkant daarvan lag een sloot, en een door plat getrapt gras aangeduide, weinig bezochte weg. Aan de voorkant had het huis, dat, ruw opgetrokken van gepleisterden steen, door een strooien dak gedekt werd, een warande. In het midden daarvan vond men den ouden, zwaren, versleten huisdeur, die toegang verleent tot een even prachtige corridor, waarvan de twee zijdeuren weder aan weerszijden toegang verschaffen tot een vrij ruime, vierkante kamer, die beiden door een deur aan de achterkant verbonden zijn met een langwerpig, vervallen hokje met schuin afloopend dak. Kamer en hokje aan de rechterzijde van den hoofdingang (of eigenlijk van de hoofddeur, want de hoofdingang was voor mij, dank zij de koppigheid van genoemde deur, gewoonlijk door het raam), waren mijne met £ 3 in de maand betaalde appartementen, in wier huur evenwel nog het gebruik van de kombuis, en een reeds vroeger beschreven tempeltje, dat eenige voeten van het huis stond, en al den schijn had van daar verdwaald te zijn, begrepen was. De omvang van het enkele raam was wel wat nedrig, met betrekking tot de kamer zelve, maar al liet het slechts een gematigd grooten lichtstroom door, het verschafte een schilderachtig

uitzicht op den woesten en padeloozen tuin, die, door 6 à 8 voet hooge en evenzoo diepe rozenheggen omgeven, zich kon beroemen op een dozijn hoogopgaande boomen en tal van aloës, cactussen en vijgenboomen.

Maar ik verzoek den lezer eens even een kijkje te komen nemen in mijn kamer, of, zooals ik wel zeggen mag, de kamer, daar het hokje er achter ook maar een ellendig en schamel hokje is en niet op den wijdschen titel van kamer bogen mag. Het plafond zooals ge ziet, is van linnen, hangt als een zak wat uit in 't midden, en heeft den muur op enkele plekken losgelaten. De muur was bedekt met behangsel, maar daar de sloot achter het huis hooger ligt dan de fondamenten, hangt het hier en daar in wapperende stukken naar beneden. De grond levert een miniatuurvoorstelling van een bergachtig terrein op, bestaat uit ongelijke steenen, en wordt voor het verstuiven, van tijd tot tijd met koeienmest bestreken, d. i. wanneer het de Kaffer behaagt deze noodzakelijke bezigheid eens op zich te nemen. Het hokje achter de kamer is nog een graadje minder vorstelijk dan deze, en onderscheidt er zich in hoofdzaak van door de geringe ruimte en de directe verbinding met de buitenwereld, door de talrijke openingen in het dak. Tuin en huis hebben, behalve aan den linkerkant, waar een altijd ruziemakenden man, met delirium tremens en een talrijk gezin, woont, geen buren, en is aan den Noord- en Oostkant door een grasveld, en aan de Zuidzijde door een grooten diepen tuin begrensd. Benevens enkele meubelen schafte ik mij eenig huisraad aan, zooals een petroleumkachel, borden, vorken, messen, een paar pannetjes, een ijzeren pot, een keteltje enz.

Nu bleef mij nog slechts het huren van een Kaffer over. Deze was spoedig gevonden. Een jongen van ongeveer 6

voet, met een allercomiekst uiterlijk, en zooals hij ons tot meerdere inlichting mededeelde, „banje zomers" (vele zomers) oud, huurde ik voor £ 1 in de maand en vrijen kost. Daar hij niets aan had, behalve een gordel om de middeldeelen, vermoedde ik, dat zijn plunje in het zakje zou zijn, dat hij op den rug medebracht. Tot mijn verbazing echter bevatte dit niets dan een voorwerp, dat eenmaal een pet was, een snuifkokertje, een muziekinstrument in den vorm van een kleinen boog, waarop hij voortaan de avonden zou wegtokkelen, eenige eierlepeltjes, eenige messen, een koehoorn, en één schoen. Ook droeg hij nog een karos op den schouder, en bezat hij een paar kammen, om het kort, kroezig haar te versieren. Als verkorting van den naam dien hij ons opgaf, en die zoo iets van zeven lettergrepen was met een half dozijn a's en even zoovele o's er in, noemden wij hem „Penny." Daar hij baar-Kaffer was, sprak hij bijna geen Hollandsch, en was hij eigenlijk tot niets nut. Intusschen had ik ook een commensaal gevonden, die mijn gezelschap en mijn hoogen huur met mij deelen wilde. Ter vermijding van onkosten gebruikten wij ons ontbijt en luncheon t'huis, waartoe wij boter inkochten in blikjes, elken morgen ons brood bij den bakker halen gingen, en onze gemeenschappelijke bekwaamheid op het petroleumkooktoestelletje tot het maken van spiegeleieren enz. beproefden. Penny hield intusschen onze kamer zoo schoon, als hem doenlijk of aangenaam was, en was hij niet eens een paar dagen zoek of onwillig, dan werd er ook voor het schoenpoetsen, het waterkooken en de boodschappen gezorgd.

Intusschen begon het daar buiten weder troebel en onrustig te worden. Voornamelijk de Presidentsverkiezing veroorzaakte veel spanning. De kans der herkiezing van

Burgers, die door velen als zeker beschouwd werd, verminderde door het candidaat-stellen van den Heer Reitz, die hoofdrechter van Oranje-Vrijstaat en een zeer gezien en kundig man is. Werden er Requisities (d. i. adressen aan de candidaten) aan Burgers gezonden, en kwamen velen van diens vroegere tegenstanders op zijn hand, ook Reitz werd van alle kanten aangezocht de candidatuur te aanvaarden, vooral door de Engelschen en de ontevreden partijen. De penne- en woordenstrijd, die tusschen de aanhangers der beide candidaten gevoerd werd, nam dagelijks toe, en werd, zooals in bijna alle Republieken, algemeen met al de hardnekkigheid en onverdraagzaamheid volgehouden, welke alleen de partijgeest kan ingeven. Maar behalve dat deze verkiezingen de verdeeldheid vergrootten en voedsel gaven aan den partijgeest, wakkerden zij ook het reeds bestaand ongenoegen aan. Utrecht en Wakkerstroom waren dan ook, evenals Marico, in een toestand van bijna volslagen oproer, en in alle deelen van het land hoorde men de kreten van „verraad!" en „weg met de Regeering!" Ook de geldcrisis verergerde bij den dag, en de brooddronkenheid der bevolking, en de woekerhandel van de Bank, die in troebele tijden haar kans het schoonste ziet, verergerden den toestand voortdurend. Wel begonnen de boeren hier en daar belastingen te betalen, en dus voor de ambtenaren de kans te vergrooten op eenige uitkeering van tractement, maar toch bleven vele posten voortgaan, niets te brengen, of nog erger, berichten van klimmend ongenoegen. Zoo kwam er uit Wakkerstroom, het bij uitstek oproerig en opgestookt district, een dreigend schrijven aan President en Staatssecretaris, waarin zij verzocht werden, binnen 14 dagen het land te verlaten, daar hen, na verloop van dit tijdsbestek, de wraak

dreigde van een verbolgen burgerij, die verlangde naar afrekening voor de tallooze wandaden der Regeering; en het slot luidde: „Wee U Thomas François Burgers, en U Nicolaas Swart!" Dit theatrale en comieke stuk had gelukkig geen gevolgen, en werd, daar het anoniem was ingezonden, volkomen geïgnoreerd, vooral door den President, die nooit persoonlijk gevaar kende.

In het begin van November trokken de op de Diamantvelden, in Oranje-Vrijstaat en de Britsch-Afrikaansche koloniën aangeworven vrijwilligers, onder bevel van Von Schlickmann en Aylward door Pretoria naar Burgersfort. Voor 't Gouvernementshuis aangetreden, werden zij begroet door een krachtige toespraak van den President, die in opgewonden woorden door Aylward werd beantwoord, en een daverend hoerah aan de talrijke omstanders en de honderd man sterke troep ontlokte. Zelden echter zag ik zulk eene verzameling van onheilspellende gezichten bij elkaar, als die der vrijwilligers. De meesten waren Engelschen, hoewel er ook van vele andere nationaliteiten onder waren.

XIII.

Op reis met President Burgers. Twee bezoeken aan een „plaats". Potchefstroom. Von Schlickmann gesneuveld.

Drie weken na mijne inzwering kwam in mijne nieuwe betrekking eene zeer aangename plicht voor, namelijk het vergezellen van den President op een reis naar de dis-

tricten Bloemhof en Marico, waar, op dringend verzoek van de inwoners, eindelijk de lang hangende grensquestiën met de naburige Kaffersstammen zouden worden opgelost.

Des Donderdags morgens, den 23sten November, ving deze reis aan. Het lichte, fraai geschilderde Kaapsche karretje, in de wandeling onder den naam van Presidentskarretje bekend, werd bespannen met twee prachtige blauwschimmels, vóorzien van de noodige levensbehoeften, eenige bagage, en een paar geweren.

Een paar uren buiten Pretoria, toen wij weder op vlak terrein waren, hielden wij een oogenblik op om het grootste der talrijke raadselachtige gaten te bezichtigen, die tusschen Pretoria en Potchefstroom gelegen zijn, en door hunne peillooze diepte en plotseling ontstaan doen vermoeden, dat een gedeelte van den bodem dezer streek onderwelfd zijn moet. Het gat was ongeveer rond en een 20 meter in omtrek. De bodem was niet te bespeuren, maar terwijl men in den geheelen omtrek bijna geen enkelen struik ziet, waren de zijden van het gat, tot zooverre wij ze konden waarnemen, met planten en struikgewas begroeid. Weder een paar uur verder spanden wij uit, om ons luncheon in de schaduw van ons karretje op den grond te gebruiken. De President maakte mij opmerkzaam op de tallooze en vreemdsoortige insecten, die in groote verscheidenheid en hoeveelheid zich om ons heen bewogen, en deed mij de wijde en kale vlakten van Zuid-Transvaal, die ik reeds voor doodsch en eentoonig had uitgekreten, kennen als een overbevolkte wereld van kleinere wezens, die bij nauwkeuriger waarneming de belangstelling van den onderzoeker in hooge mate zal opwekken. En niet alleen de kleinere dierenwereld, ook het plantenrijk heeft hier tallooze kleinere vertegenwoordigers verstoken tusschen

grasscheut en heideplant. Kleine bloempjes, gedragen door fijne stengels en omgeven door teedere blaadjes, varens met al hare bevallige vormen, en slingerplantjes en planten zich met lange armen uitstrekkende over weg en velden, doen ons zien, dat ook, hier gelijk overal elders, geen plekje, hoe klein ook, gevonden wordt, waar bij nauwkeurige beschouwing de natuur ons niet lof en bewondering voor hare grootheid afdwingt. Toen de paarden, die, terwille van een op vrij grooten afstand van ons verwijderden stroom, wat ver van ons waren afgedwaald, eindelijk door vereenigde pogingen weder waren opgevangen en ingespannen, werd de reis voortgezet.

Weinig belangrijks deed zich dien dag verder aan ons oog voor; altijd vlakte na vlakte, hier en daar afgewisseld door een „kopje" (alleen staande berg of heuvel), een smallen, gewoonlijk fraai bewassen bergrug, die bij het overtrekken ons eenige prachtige panorama's schonk, of het doortrekken van een spruitje, (d. i. kleine rivier) dat gelijk de Juckschuitrivier, door zijne hooge oeverboomen en sierlijke kronkelingen een schilderachtig plekje deed ontdekken, en in de zomermaanden even gemakkelijk te doorwaden is, als dit moeielijk wordt in het natte jaargetijde; of eindelijk door eenig wild of een enkelen boom.

Tegen acht uren des avonds kwamen wij bij een der rijke boeren aan, die in deze zuidwestelijke districten zoo talrijk zijn. Een der paarden vertoonde sporen van ongesteldheid en belette ons, de reis nog dien avond te vervolgen. In afwachting dus van het avondmaal wandelden wij in gezelschap van onzen gastheer de plaats eens rond, onder voortdurende beleefdheidsuitroepen van bewondering en verbazing. En werkelijk behoefden deze uitroepen niet immer geveinsd te zijn. Wanneer men nagaat, welke

heerlijke plaatsen de arbeid van de boeren in woeste streken schiep, dan heeft men alle reden tot verwondering, minder over de arbeidzaamheid van de bewoners, want zij is maar zeer betrekkelijk, en zou, hoewel gunstig afstekend tegen die der andere districtbewoners, nog zeer veel grooter kunnen wezen, maar meer bepaald over den ontzettenden rijkdom en de vruchtbaarheid van den grond. Ook de verbazende verzameling dieren, die trouwens op elke plaats gevonden wordt, is een oogenblik de aandacht waard, als gevende elke boerderij op zich zelf, eenigermate het aanzien van een zoölogischen tuin.

Eindelijk werd door een Hottentot aangekondigd, dat het avondeten was opgezet. Binnengekomen, schudden wij, voordat wij ons aan den maaltijd zetten, de hand aan de „neefjes en nichtjes", „tantes en ooms" (deze termen, gebruikt naar gelang van den leeftijd van den aangesproken persoon, vervangen het zelden gebruikte mijnheer of juffrouw) of liever, legden wij onze hand op de hunne, want in Transvaal geeft men de hand op die onvoelbare wijze, waartegen de Génestet zich zoo sterk verklaart. De President werd verzocht het gebed uittespreken, en volgens de bekende en gemakkelijke methode van „ieder voor zich" viel het gezelschap aan op het „bokkevleesch" (d. i. schaapsvleesch), het brood en de melk. Aan tafel is het den jongeren leden van het gezelschap niet geoorloofd te spreken, en daar de deftigheid bij de boeren zich niet alleen uit in langzaamheid van bewegingen, maar ook in een bijna absoluut zwijgen, was de conversatie niet bepaald opgewekt. De President echter, kreeg eindelijk den gastheer wat los, en riep nu en dan een begin van een glimlach te voorschijn op de begrafenisgezichten van de rest van het gezelschap. Deze wijze van elkander te onderhouden, gepaard

met de gulzigheid, waarmede ik de bergen bokkevleesch om mij heen verslinden zag, maakte het mij van tijd tot tijd vrij benauwd. Na tafel gingen wij naar de voorkamer, die, hoogst eenvoudig gemeubileerd, echter door de toevoeging van een hangklok, een harmonica en een bijbel, nog grooter dan gewoonlijk, deed vermoeden, dat de eigenaar van al dit schoons een welgesteld man was. De geheele familie verzamelde zich nu in dit vertrek, en verspreidde zich in de verschillende hoeken en langs de wanden zoodanig, dat men zoover mogelijk van elkaar afzat, en het voorkomen had, alsof geen van het gezelschap met de rest daarvan op een goeden voet stond. Onder den invloed van deze gezelligheidsmaatregelen dommelde ik langzamerhand in, en toen ik, door een luiden lach van den President, die het eindelijk gelukt scheen, het gesprek afteleiden van het eenige onderwerp, dat een boer weet te behandelen, d. i. politiek en zijn beesten, wakker geschrikt, eenigszins beschaamd opkeek, zag ik tot mijne groote geruststelling, dat het gansche gezelschap, in onverstoorbare harmonie zat te knikkebollen, tot eindelijk de President zijn wensch te kennen gaf, naar bed te gaan. Eenige oogenblikken later lag de President in een soort logeerkamer en ik op eene constructie van een met ossenriempjes overtrokken bank, 6 dito stoelen, een matras en 2 karossen heerlijk te slapen. Ter vermijding van wijdloopigheid zal ik den lezer de beschrijving besparen van mijn nachtelijke jacht op een varken, dat de kamer had weten binnen te dringen, alsmede het treurig gevolg van woelen, dat mij met het heele bedstellaadje deed omverstorten.

Reeds vroeg werd den volgenden morgen de reis hervat, en na menig bedankje, twee kommen koffiewater en tal van innerlijke beschouwingen over de onnoodigheid, eerder op

te zijn dan de zon, zat ik weder, huiverend en nog ver van uitgeslapen, in het karretje, tegen de kap en den President aan te botsen, totdat de fraaie uitzichten op den Witwatersrand (een schoone, korte bergrug) en de verkwikkende stralen van de morgenzon, mij mijn aandacht op de heerlijke natuurtafereelen die ons van alle kanten omgaven, deden vestigen. Het toenemend waggelen en zweeten van het zieke paard noopte ons tegen 5 ure rust te nemen. De plaats, waar wij uitspanden, behoorde aan een boer, die door arbeidzaamheid en verstandige bewerking in nog geen 4 jaren uit een droog en schijnbaar onvruchtbaar stuk grond, de prachtige bezitting had weten te scheppen, die hem nu een rijk man deed zijn. De heerlijke boomgaard, de groote bouwvelden, de moestuin; de huisjes en schuren, de veestapel en de goedgevulde paardenstal waren allen de vrucht van weinige jaren inspanning en arbeid, bijna geheel van eigen hand. Hoewel ongeletterd en zonder eenige wetenschappelijke ontwikkeling, was deze man niet alleen aangenaam in het gesprek, maar werkelijk leerrijk in zijne nederig meegedeelde, scherpzinnige opmerkingen. Ook bij dezen boer troffen wij, zooals overal, aan alle deuren en woningen billetten aan, waarop met groote letters gedrukt stond: kies Thomas François Burgers als Staatspresident.

Den volgenden morgen stierf het zieke paard onder hevige stuiptrekkingen, na stervende gevaarlijke pogingen te hebben aangewend, alle omstanders nog een afscheidspoot te geven. Daar men zich in alle primitieve landen, waar het dier dikwijls de eenige vriend van den mensch is, zeer daaraan hecht, en dit paard door zijn dood bovendien een kostbaar en prachtig vierspan schond, was de President verlangend te weten, wat het beest gescheeld

had, en openden wij het doode lichaam. Bij de opening bleek, dat de oorzaak van den dood maagwormen waren, in Afrika „paapjes" genoemd, waardoor vooral in Transvaal vele paarden sterven. Met drie geleende paarden en den overgebleven schimmel werd de reis voortgezet. Na twee haltes en een tocht over de prachtige Gatsrand (weder een bergrug) en door de niet minder heerlijke omstreken reden wij tegen twee ure in den namiddag Potchefstroom binnen, waar wij onzen intrek namen bij een aanzienlijk, invloedrijk burger, den heer Munnich, die als lid van den Volksraad zich veel naam, en als procureur, koopman, notaris, boer, vendu-afslager, makelaar, transport-uitmaker, [1]) diamantgraver enz. een groot vermogen verworven had. In Holland geboren, woonde hij reeds 20 jaren in de Transvaal. Ons was hij een gul en vriendelijk gastheer.

Potchefstroom is gelegen aan den „eenigen Mooirivier" [2]), den prachtigen, groenomzoomden stroom, die niet verre van daar te midden van een ware tooverwereld ontstaat uit tallooze grootere en kleinere bronnen en zich kronkelt door de groote, golvende vallei, in wier midden de stad is gebouwd. Verscholen tusschen populieren, wilgen, bluegoms en andere hoogopgaande boomen, bestaat zij uit vier lange, evenwijdige straten, die onderling weder door kleinere, smalle straten verbonden worden. In het midden van de stad vindt men het groote marktplein, waar publieke gebouwen staan. Evenals te Pretoria is de ongelijke, hobbelige grasgrond onaangenaam. De huizen zijn beter en regelmatiger gebouwd dan ergens elders in Transvaal, en

---

[1]) Opmaker van transporten (of overgangen) van eigendommen.
[2]) Zie Schetsen uit de Transvaal door Thos. Burgers p. 4.

staan, behalve in de hoofdstraat, ook ver van elkander af. Toch levert het geheel een regelmatiger indruk op dan Pretoria.

Potchefstroom, gelegen op 3.900 voet hoogte, 27°45′ OL. en 26°40′ ZB., is grooter dan de tegenwoordige hoofdstad, en drijft vooral op de diamantvelden veel handel. Tot onder President Pretorius was zij de zetel der Regering, maar de meer centrale ligging van Pretoria was oorzaak, dat die daarheen verplaatst werd. De bevolking is er helaas! zeer Engelschgezind. De requisities aan den tegencandidaat Reitz waren in Potchefstroom dan ook door velen geteekend, en de nadering van President Burgers had de geheele kliek, die er tegen opzag, haar opwachting bij ZHEd. te maken, op de vlucht doen slaan, onder het voorwendsel te gaan visschen, in een tweedaagsche pic-nic aan de vischrijke Mooirivier; maar met de visschers scheen ook alle oppositie verdwenen te zijn. Want had men nog vóór weinige dagen, moord geschreeuwd tegen den President, op groote meetings zijn regeeringsbeleid veroordeeld, en tegen hem de onzinnigste beschuldigingen uitgebracht, ja, een algemeenen rouw bedreven over de weigering van Reitz, zich candidaat te stellen tegenover Burgers, met wien, zooals hij zeide, men toch waarlijk wel tevreden mocht wezen, — gedurende ons tweedaagsch verblijf in de stad werd de President door iedereen als op de handen gedragen. Visites, demonstraties enz. moesten hem overtuigen van de onveranderlijke en diepgevoelde sympathie der Potchefstroomsche burgerij. Wilde men deze hovelingen gelooven, dan had er niemand in de geheele stad aan de verdiensten en grootheid van den gevierde getwijfeld.

Des Maandagsmiddags bracht de post van Pretoria ons

het treurig bericht van den dood van kapitein von Schlickmann, den heldhaftigen en bekwamen aanvoerder der vrijwilligers van Burgersfort. Von Schlickmann, wiens naam in de korte geschiedenis der Transvaalsche Republiek met gouden letteren staat geboekt, behoorde tot eene aanzienlijke, Duitsche, adellijke familie. Reeds op jeugdigen leeftijd onderscheidde hij zich als een bekwaam militair, en een glansrijke toekomst ware zeker zijn deel geweest, indien zijne gehechtheid aan graaf Arnim, wiens secretaris hij gedurende diens gezantschap in Parijs was, en bijkomende omstandigheden, hem niet hadden gedrongen, zijn ontslag aantevragen en in den vreemde zijn geluk te beproeven. Bij de annexatie der velden, kwam hij in openlijk verzet tegen de Britsche Regeering, en verbaasde hij een ieder door zijn groote stoutmoedigheid. In het kommando tegen Secocoeni eindelijk onderscheidde hij zich zoo zeer, dat hem op voordracht van den President het bevel over de Lijdenburgsche vrijwilligers werd opgedragen. In den aanvang gelukkig in den krijg, werd hij bij een stouten aanval op de verschanste Kaffers, veertien dagen ongeveer na zijn aankomst op het fort, geveld door het vijandelijk lood. Pretoria, Potchefstroom, ja, bijna alle plaatsen in Transvaal bedreven rouw over zijn dood; de couranten waren vol van zijn levensgeschiedenis en wijdden hoofdartikels aan zijn nagedachtenis; en in geheel Zuid-Afrika, bij vriend en vijand, ging de mare rond: „de held van Transvaal is gevallen." Zijn opvolger, door de keuze van de manschappen, werd zijn vriend en lotgenoot Aylward, die zich meer door woestheid en roekeloosheid, dan door waren moed en beleid onderscheidde.

XIV.

Van Potchefstroom tot Christiana. Christiana. De koning der Batlapins. Een gezantschap der Barolongs. De krijgsdans.

Des Dinsdags ten 8 ure in den morgen verlieten wij Potchefstroom, na een extra dag van oponthoud tengevolge van den doortocht van den Baron de Sélys de Fanson, den Belgischen Consul-Generaal, die eindelijk zijn vrees voor de Kaffers overwonnen had en den tocht naar Transvaal had aangevangen. Wij passeerden ten 1 uur het dorpje Klerksdorp, dat gelegen is aan den voet van een steenachtigen, hoogen berg, waar ik mijn plaats in het Presidentskarretje tegen die van den Heer Munnich in den postwagen verwisselde, daar genoemde heer als lid van de Bloemfonteinsche Landkommissie, nog het een en ander met den President te bespreken had. Wij kwamen des avonds ten 1 ure aan een store in Maquassi[1]), waar wij den nacht op een toonbank doorbrachten en des morgens een meer zwaar dan aangenaam ontbijt kregen.

Voor zonsopgang weder op reis, waren wij ongeveer ten 12 ure in Bloemhof, de hoofdstad van het distrikt van dien naam. Reeds waren de eerebogen opgesteld, waaronder de President zou doorrijden, en heerschte er eene opgewondenheid als ware Bloemhof, dat den laatsten tijd zeer vijandig tegen den President gezind was, nimmer anders

---

[1]) Het noordelijk gedeelte van het distrikt Bloemhof.

dan Burgersgezind geweest. Hoorende dat ik de privaatsecretaris van den President was, noodigde de schoolmeester, die tevens president van de commissie van ontvangst was, mij uit, het middagmaal met hem te gebruiken, en vroeg men mijn oordeel over een adres, dat, met vele grammaticale fouten en in zeer sterke stadhuistaal geschreven, door den genoemden schoolmeester zelf was opgesteld.

Bloemhof is een dorpje van een dozijn huizen, waarvan de helft stores zijn. Vroeger was het de zetel van het landdrosthof, dat echter later met alle provinciale autoriteiten naar Christiana, het tweede dorp van het district, verplaatst werd. Ten 4 ure waren wij in Kareepan, een station bestaande uit een store en 2 huizen, en ten 7 ure kwamen wij na vele wederwaardigheden te Christiana aan, waar ik het voorloopig einddoel van mijn reis bereikt had.

Christiana is, evenals Bloemhof, gelegen aan den rechteroever der Vaalrivier, die Oranje-Vrijstaat van Transvaal scheidt. De rivier is ongeveer 5 minuten van het dorp gelegen, terwijl de drift (doorwaadbare plaats in de rivier) Zoutpansdrift genoemd, er nog geen 10 minuten van verwijderd is. Het dorp zelf bestaat uit: 3 woningen van ambtenaren, 2 stores, het landdrostkantoor, een soort hotelletje en nog 2 andere ijzeren huisjes, terwijl al deze woningen op betrekkelijk grooten afstand van elkander gelegen zijn. Het hotelletje bevatte een eet- en drinkkamer, en nog twee andere kamertjes, waarvan er een door den hotelhouder en zijne vrouw waren ingenomen. Ook behoorde er een gebouwtje toe met twee kamers, waarvan de grootste vijf en de andere twee bedden bevatte en dat schuinsch tegenover het hotel aan den overkant van den weg gelegen was. Daar de kleinste dezer twee kamers reeds bezet was,

kreeg ik tot slaapplaats een der bedden in de andere. Tegen 10 ure, na genot van een vrij ellendig avondeten en een bezoek bij den Landdrost, die drie mooie dochters heeft, zocht ik mijn sponde op, doch nauwelijks in den dut geraakt, werd ik gewekt door een paar dronken lieden, die spoedig door anderen, die in denzelfden toestand verkeerden, gevolgd werden en door het voortdurend rollen op, tegen, of onder mijn bed, mij tot diep in den nacht wakker hielden. Den volgenden morgen vernam ik, dat dit vrijwilligers waren voor de forten in Lijdenburg, dat zij van de Diamantvelden kwamen en wel gedeeltelijk uit de gevangenis daar ter plaatse, en hier hun commandant en inzwering afwachtten. Hadden deze heeren mij den nacht ondragelijk gemaakt, den dag daarop deden zij mij, zonder het zelf te weten, kort vallen. Den ganschen tijd dronken, werden zij door de vrouw van den hotelhouder, gewapend met een bezem, in toom gehouden, en 's middags sloegen twee van hen volgens de regelen der bokskunst, onder regeling en opzicht van een derde, en ten aanschouwe van de rest, elkander bloedend en blauw. Den volgenden dag werd deze vermakelijkheid herhaald, en ik ben overtuigd dat een ieder die de „Boxeurs Anglomanes" van Béranger gelezen heeft, het met hem eens zal zijn, dat een dergelijk duël, hoewel in Engeland gebruikelijk, dierlijk en bespottelijk is.

Des avonds kwam de President met den heer Munnich aan, en werd een adres ter zijner ontvangst voorgelezen. Een Koranna-kapitein met gevolg wachtte den President reeds op, en een boodschap werd onmiddellijk verzonden aan het Batlapin-hoofd, Botlasitse Gasibone Makalabanke, dat de President hem tot een onderhoud in Christiana uitnoodigde. Den volgenden morgen vroeg nam ik een bad

in de Vaalrivier, en zag ik eenige ossenwagens (Christiana is een grensplaats, heeft als zoodanig veel transito en ontvangt groote sommen aan in- en uitvoerrechten) door de drift trekken. Een daarvan bleef in den modder ter zijde van de drift steken, en nu werden de ossen van de elf andere wagens voor den vastgeraakten gespannen, en werd deze door bijna 150 beesten weder in de drift en tegen de helling van den tegenovergestelden oever opgetrokken, 't geen, daar de stroom zeker een 200 voet breed is, een alleraardigst schouwspel opleverde.

Des middags, terwijl ik in de logeerkamer van den Landdrost, die door den President betrokken was, de stukken voor de aanstaande onderhandelingen met Gasibone gereed maakte, kwam deze in persoon met een 50 man gevolg te paard aanrijden. Reeds van verre kon men den vorst herkennen, die op een reusachtigen schimmel gezeten, en gehuld in een leeuwenhuid, fier zijn prachtigen kop boven al de hem omringende stamhoofden verhief. Breed van schouders en met opgerichten hoofde, trad hij den President te gemoet, wien hij begroette met al de bloemrijkheid van den Kafferstaal. Vooral door zijne houding, die het bewustzijn van zijn onafhankelijkheid uitdrukte, deed hij mij denken aan de typen, die ik op doek vaak van de Arabieren zag, en het speet en ontnuchterde mij werkelijk toen hij na afloop der conferentie, waarbij ik als secretaris fungeerde, mij om een stuk tabak vroeg en een glas brandewijn afbedelde. Bij den aanvang dier eerste samenkomst zette hij zich, zonder een uitnoodiging af te wachten in een leunstoel, terwijl zijne volgelingen, die gedeeltelijk buiten waren gebleven, en gedeeltelijk binnen geslopen waren, evenals de tolk, neerhurkten, uit eerbied voor het hooge gezelschap. De tolk, die David heette, was een

merkwaardig ontwikkelde Kaffer, en gaf, hoewel geheel ongeletterd, onderricht in de Christenleer. Gasibone, wiens woorden hij vloeiend, hoewel in Kafferhollandsch vertolkte, drukte zich steeds op Oostersch beleefde wijze uit, en scheen zeer geneigd, de grensquestiën met inschikkelijkheid te behandelen. En hoewel de Kaffer, die gewoonlijk slechts zijn direkt voordeel raadpleegt, zelden trotsch is, was Gasibone dit wel, en kostte het hem somtijds blijkbaar moeite, voorkomend te zijn tegen een „wit mensch", wiens voorgangers zijn vader verdreven hadden uit de bijna onneembare kraal, en diens hoofd als bloedige tropee geschud hadden op het slagveld, waar zoovelen zijner broederen gevallen waren.

Vóór ik des avonds ter ruste ging, (ik had sedert de aankomst van den Heer Munnich met dezen de tweepersoonsslaapkamer gekregen) zag ik nog iets, dat der vermelding waardig is. Een diamantgraver van de Velden (Diamantvelden), op weg naar Lijdenburg, passeerde des avonds Christiana, waar hij zich in bijna geen tijd zwaar bedronk. Weder te paard gestegen, en door het trouwe dier zooveel mogelijk in evenwicht gehouden, viel hij eindelijk op den grond. Dadelijk zette het paard zich over hem heen, een ieder door slaan belettende bij zijn meester te komen, tot deze, na zijn roes te hebben uitgeslapen, eindelijk weder onder het dier uitkroop en in helderder toestand zijn weg vervolgde.

Den volgenden dag kwam ook een gevolg van Matlebaan, het hoofd der Barolongs aan, onder aanvoering van diens tweeden zoon. Matlebaan was oud en ziek, en was verhinderd zelf te komen. Ook andere onbeduidender stammen lieten zich bij den President vertegenwoordigen, en de verschillende kampen, die om het dorpje waren opge-

slagen, veroorzaakten een leven en drukte, als men er nimmer vóór dezen had gezien. Een oogenblik vreesde men voor oneenigheid tusschen de verschillende Kafferhoofden, waarvan er sommige elkander niet goed verdragen konden, en de maatregel, den toegang tot de kantiens aan de Kaffers te ontzeggen, werd dan ook strenger dan ooit in acht genomen.

Des avonds, wanneer de verschrikkelijke hitte, die op de zandige vlakte en in het onbeschaduwde dorp dikwijls ondragelijk werd, een weinig was afgenomen, en ik mij door een avondbad in de Vaalrivier wat verfrischt had, was het eene aangename uitspanning, na de drukke bezigheden van den dag, eens een kijkje in de kampementen te gaan nemen. Te midden der ossenwagens, en om de vuren nedergehurkt, zaten de Kaffers dan in troepjes elkander met verhalen bezig te houden, of het eenvoudig avondeten van mielies en biltong te bereiden. Eens zelfs trof ik het kamp van Gasibone in de bij de Kaffers nu en dan dikwijls voorkomende, eigenaardige geestvervoering, die zich eindelijk in een krijgsdans oploste. Komt een Kaffer in eene sterke gemoedsbeweging, zooals bijv. het verhaal van een strijd op hem kan teweegbrengen, dan vangt hij aan, onder eene gelijkmatige schudding van het neergehurkte lichaam, een soort van rhytmisch gegons te doen hooren. In een oogenblik doen al de andere Kaffers mede, totdat het gegons eindelijk zijn toppunt bereikt heeft en allen opspringen en den woesten en hartstochtelijken krijgsdans uitvoeren. Springende en huppelende, onder het zelfde geraas van daareven, dat echter nu en dan, 't zij door eene plotselinge stilte afgebroken wordt, 't zij tot schreeuwen overslaat, bewegen zij zich in wijde kringen om de vuren, die de halfnaakte, woeste lichamen

van de met assegaaien (werpspiesen) zwaaiende en opgewonden strijders met fantastische flikkeringen beschijnen.

Maandag, den 4den December, had, toen al de daartoe opgeroepen burgers waren aangekomen, de eerste zitting van de Landcommissie plaats, die met behulp van vroeger gesloten tractaten en overeenkomsten de grensgeschillen zoude beslechten. Deze commissie bestond behalve uit den heer Munnich, uit de heeren Bodenstein, Voorzitter van den Volksraad, de la Rey Swart en Bezuidenhout, beiden leden van genoemd Lichaam, Doms, als agent van de betrokken Naturellenstammen, en den heer Genis, landdrostklerk van het distrikt, als secretaris. De heer Doms was Duitscher van geboorte, en reisde uit liefde tot de wetenschap gedurende lange jaren in de Kafferlanden, die ten westen van Bloemhof en Marico gelegen zijn. Zich somtijds voor maanden in een kraal vestigende, 't zij om zich een nieuwe taal eigen te maken, 't zij om een kaart af te werken, of wel om de zeden en gewoonten van eenigen stam te bestudeeren, verwilderde hij op 't laatst zoodanig, dat hij zijn eigen taal begon te vergeten, een Kaffermeisje nam, bij wie hij een talrijk kroost verwekte en die hij later uit gewetenswroeging huwde. De belangwekkende verhalen, die deze schrandere, door en door kundige man mij omtrent de Kaffers deed, maakten mij op gemakkelijke wijze, met hunne levenswijze, gewoonten en eigenaardigheden bekend. Zaterdags, den 9den December, verlieten wij eindelijk Christiana. De Landcommissie had hare werkzaamheden geëindigd, en niets bleef haar te doen over, dan het plaatsen van de bakens en het opzoeken der voornaamste Kafferhoofden in hunne kralen.

XVI.

De staatkunde der Kaffers. Een Korannakraaltje. Het bezoek aan Gasibone. Matloena. Matlebaan's kraal. Mamoesa. Een ontstuimige audiëntie bij Massou Riet Taaibosch.

Allicht zal het den lezer bevreemden, dat de President en de Commissie, in plaats van de hoofden bij zich te laten komen, hen in persoon opzochten. Dit is echter gemakkelijk te verklaren. Een Kaffer is nooit te vertrouwen, en vertrouwt van zijn kant ook niemand. Zelf in staat, een bezoeker, zoo hij er voordeel in ziet, gevangen te houden en desnoods om te brengen [1]), vreest hij ook steeds verraad van anderen. Neemt men daarbij in aanmerking, dat de boeren zich in sommige opzichten veel tegenover de Kaffers te verwijten hebben, die zij, vooral in de eerste jaren der Republiek, lang niet altijd eerlijk behandelden, dan kan men zich deze voorzichtigheid van den loozen en achterdochtigen Kaffer licht verklaren. Het gebeurt dan ook dikwijls, dat zij, beloofd hebbende te komen, eenvoudig wegblijven; ook wel dat zij, vóór het einde der conferentie onder eenig voorwendsel, waaraan het hun nimmer ontbreekt, vertrekken, of dat zij, wanneer de zaak hun niet aanstaat, haar zoolang ophouden en onbeslist laten, dat er ten slotte in het geheel niets van komt. De Kaffer toch is een geboren diplomaat. Weinig sprekende, en zich kin-

---

[1]) De geschiedenis der Kaffers is rijk aan zulke voorbeelden, zelfs ten opzichte van blanken. Zie moord van Retief bladz. 29.

derlijk dom houdende, laat hij zijn tegenpartij aan het woord, vergeet van hetgeen deze hem vertelt, geen enkele syllabe, maar weet er dadelijk of veel later zijn voordeel mede te doen. Blootgeven doet hij zich nooit; halve of dubbelzinnige antwoorden stelt hij tegenover strikvragen of kunstige gesprekwendingen, in één woord, elke Kaffer is op zijn gebied een onderhandelaar van den eersten rang.

Uit vrees voor Engelschen laster, die een gewapend escorte allicht voor een dwangmiddel tegenover de Kafferhoofden zoude uitkrijten, commandeerde de President, zeer tot hun ongenoegen, de 25 boeren af, die volgens een eerst gegeven bevel, hem te paard als eerewacht zouden vergezellen. Het gezelschap bestond nu, behalve de President, de Landcommissie en mijn persoon, uit den Landdrost van Bloemhof en slechts vier boeren, die zich als vrijwilligers met hun karretje bij den tocht aansloten, te zamen dus 13 man, ingeval van vijandelijke ontmoetingen een genoegzaam sterke macht. Ten 5 ure op weg gegaan, kwamen wij 3 uur later aan de laatste, door blanken bewoonde plaats, en trokken wij het Kafferland in, waar nog slechts zeer zelden een blanke zijn voet had gezet.

Het distrikt Bloemhof, dat begrensd wordt door de Vaal- en Hartsrivieren ten Oosten en Westen, en door de Maquassi-spruit ten Noorden, is, op eenige alleenstaande berggroepjes na, een groote, akelige vlakte, waar, al ontmoet men hier en daar nog eens een lap boschveld, wel 't allerminst aan bloemen kan gedacht worden. Hoe het dan ook aan zijn naam komt, is mij duister. De natuur leverde dan ook weinig verrukkelijks op, en van harte verheugde ik mij, toen wij (ik behoorde tot de voorhoede van het gezelschap), tegen 4 uur in den namiddag aan een kraaltje kwamen, dat bij nader onderzoek bleek aan

een onderkapiteintje der Koranna's te behooren. De Koranna's maken een onderdeel uit van den grooten stam der Hottentotten. Zij zijn geel van huid, klein van gestalte, breed van rug, vlug en slim. De jonge meisjes, die er niet kwaad uitzien, worden echter al spoedig leelijk, en de oude vrouwen met hun gerimpeld vel en lange, afhangende borsten zijn werkelijk afschuwelijke gedrochten. Terwijl de Kaffers meestal baardeloos zijn, hebben de Hottentotten een weinig haar onder den neus en op de wangen. Hun hoofd is bedekt met kleine, zwarte, hardharige krulletjes, die op ongeveer een duim afstand van elkaar verwijderd, het kale hoofd overal laten doorschijnen. Hun kaken springen sterk vooruit, en hun neus is nog platter dan die van de Kaffers. De Koranna's hebben verscheidene clics in hun taal, zoodat zij tong en gehemelte in het gesprek meer dan lippen en keel gebruiken, en bij hun praten steeds aan het leegschenken van een flesch met nauwen hals doen denken.

Het kraaltje bestond uit slechts weinige, onregelmatig gebouwde hutten. De bewoners waren bijna geheel ongekleed, en genoten hun zalig niets doen met blijkbaar welbehagen. Hier en daar een blik in de hutten slaande, ontdekte ik eene mate van smerigheid, waarvan ik mij nooit eene voorstelling zou kunnen gemaakt hebben. Eenige gereedschappen, kleederen, huisdieren en onreine, kleine, naakte kinderen waren er in opeen gehoopt, en veroorzaakten een stank, die mij het hoofd spoediger uit deze verblijfplaatsen deed terugtrekken, dan ik het er in gestoken had. Een paar jonge meisjes, die bezig waren mielies te stampen, en door mijn haastig toetreden eerst op de vlucht sloegen, bezorgden mij een groote schaal beestenmelk, die onze gansche karavaan, waarvan ook de rest

intusschen was aangekomen, mij bereidwillig hielp ledigen.

Vreezende, dat zoo wij hier den nacht doorbrachten, onze paarden en ossen gestolen zouden worden, trokken wij dien avond weder voort, totdat wij tegen 8 ure in het boschveld uitspanden. De vuren werden aangemaakt, de onder weg geschoten springbokken en hoenders aan de spitten gestoken, en na afloop van het souper met een paar glazen brandewijn doorgespoeld. Op korten afstand zagen wij de wolven en jakhalzen om ons kamp heensluipen, wier akelijk gehuil en geblaf hunne begeerlijkheid naar onze beesten verrieden. Volgens het beweren der boeren leven ook leeuwen en luipaarden in deze streken; ja, men had er zelfs nog vóór korten tijd een leeuwin met twee bijna volwassen welpen gedood. Met mijn valiesje onder het hoofd als kussen, en een springbokkaros tot matras, sliep ik evenals de anderen, te moe om aan leeuwen of wat ook te denken, al spoedig na den maaltijd in, met het vooruitzicht, in een motregen eene zeer korte nachtrust te zullen genieten. Een weinig stijf en vrij nat ontwaakte ik den volgenden morgen echter verkwikt en onopgegeten, en voelde ik mij geheel gereed tot het doorstaan van een vermoeienden dag. Na het vleeschrijk ontbijt werd er een plan de campagne voor dien dag opgemaakt. Een gedeelte der Landcommissie zou met den President in noordwestelijke richting voortgaan, tot het opzetten van het eerste baken, terwijl de rest van de Commissie, waarbij ik mij aansloot, te paard naar Gasibone's kraal zou rijden, om hem uittenoodigen, bij het bakenoprichten tegenwoordig te zijn. Ten 6 ure zetten de beide troepjes zich in beweging en al spoedig hadden wij onze makkers uit het oog verloren. Tegen elf uur eindelijk zagen wij van den top van een berg, in het dal aan

onze voeten en op de hellingen aan de andere zijde, Gasibone's kraal voor ons. Daar de bergen hier overal dicht bewassen waren en de poort ten noorden van het dorp toegang verleent aan een schilderachtig zijtakje van de Hartsrivier, kan men zich voorstellen, dat het prachtige natuurtooneel, dat zich voor ons oog ontrolde, en als 't ware een oasis was in de dorre, nare vlakte, die wij zooeven hadden doorgetrokken, ons een oogenblik in bewondering deed stilstaan. De onbegaanbaarheid van den weg, die afdaalt naar het dorp, maakte deze kraal nog ontoegankelijker en onneembaarder, en doet ons de inspanningen begrijpen, die het Krüger en zijn commando eenmaal kostte, Gasibone's oproerigen vader ten onder te brengen. Eindelijk reden wij de kraal binnen. Op het plein aangekomen, richtten wij ons naar de groote, omheinde hut, die Doms ons zeide, dat Gasibone's woning was, toen mijn paard, plotseling een tegenzin opvattende tegen een aantal kleine, naakte, zwarte kindertjes, die ons uit de verte nieuwsgierig en angstig begluurden, zeer tegen mijn zin een charge op deze menschjes maakte, die met luid geschreeuw op de vlucht sloegen en tusschen de hutten verdwenen. Eindelijk afgestapt van mijn eigenzinnig ros, dat in de deskundige handen van de Kaffers, aan wien ik het overgaf, dadelijk een uittartende gedweeheid aan den dag legde, voegde ik mij bij het gezelschap, dat gedeeltelijk op één voet hooge tabouretconstructies van vijf houtjes en een paar ossenriempjes gezeten, een halven kring vormde om Hare Majesteit, de gemalin van Gasibone, die plat op haar buik, met een stuk tabak achter de kiezen, en omgeven door een twintigtal neergehurkte oude vrouwen en jonge meisjes, in hetzelfde hoogst primatieve costuum als zij, op den grond lag.

Koningin Matloena, de jongste en meestgeliefde vrouw van Gasibone, kon werkelijk schoon genoemd worden. De prachtige lichaamsbouw, de schitterend witte, regelmatige tanden, de fijne gelaatstrekken, wier gezamenlijken indruk niet bedorven werd door overdreven dikke lippen of neus, de schitterende, schrandere oogen, en de kleine handen en voeten deden, vooral ook door de achtelooze, bevallige houdingen, welke zij soms aannam, het oog met welgevallen op haar rusten. Een handdruk, en een geschenk van stukken tabak en een paar zilverstukjes waren onze welkomstgroet, dien zij met woorden van vriendschap en vreugde over ons bezoek beantwoordde. Gasibone, vertelde zij ons, was op jacht, op wolven, die den laatsten nacht weder eenig vee gestolen hadden. Ons drinkwater, dat reeds vroeg in den morgen op was, werd door hare bedienden op koninklijk bevel hernieuwd, en ook verbood zij den omstaanden Kaffers, die uit alle hoeken van de kraal, om de witmenschen te zien, waren saamgelopen, ons te betasten.

Toen wij ons een uurtje met Matloena onderhouden hadden, stegen wij weder te paard, om ons na eene vermoeienden rit van bijna 3 uren eindelijk weder bij de overigen te voegen. Mijn verschijning verwekte een groot gelach. De felle zonnestralen hadden mij hals en gezicht geheel rood gebrand en ontveld, en de schrijnende pijn die dit mij veroorzaakte, werd nog verhoogd door de pijnlijke gewaarwordingen, welke een rit van 8 uren op een onwillig paard mij, onbedreven ruiter, hadden veroorzaakt, en met mijn gescheurde kleederen maakte ik zeker een lachwekkende figuur, maar ik troostte mij met de gedachte aan mijn dubbelen triomf. Ten 1ste toch had ik de moeielijke, ja, bijna ondoenlijk geachte reis naar Gasibone's kraal medegemaakt, en veel belangwekkends op

dien tocht gezien, en ten 2de had ik mijn eerste springbok geschoten, ter herinnering waaraan ik, volgens Transvaalsche gewoonte, het staartvelletje met pluimpje om den steel van mijn pijp droeg.

Den volgenden dag brachten wij een bezoek aan de kraal van Matlebaan, den Barolong-vorst, en hoewel dit dorp op lange na niet zoo interessant is als dat van Gasibone, was het toch wel de moeite van een bezoek waard. Wat mij zeer trof, was, dat aan den ingang van het dorp een loods gebouwd was, die ik bij het binnentreden bemerkte, dat als school dienst deed. Een hoopje zwartjes werd uit een zwart-vuil a-b-c boekje het alphabet onderwezen door een grooten, schreeuwenden Kaffer, die ter wille der deftigheid zijn kleeding, anders bestaande uit een mantel en een broek met $1^1/_2$ pijp, met een staanden boord, door middel van een touwtje om den hals vastgehouden, vermeerderd had.

Na het oprichten van nog twee andere bakens verdeelde het gezelschap zich in tweeën. De grootste helft ging terug naar Christiana, terwijl de overblijvenden, d. i. de President, een paar boeren en ik, onze reis in noordelijke richting bleven vervolgen. Twee dagen later kwamen wij eindelijk weder aan een bewoonde streek. Reeds van verre zagen wij het kopje, waarop Mamoesa, de hoofdstad van de Koranna's gelegen is, boven de vlakte uitsteken. Vóór wij Mamoesa nog in het gezicht kregen, was ons gezelschap vermeerderd met den veldkornet Weeber, en vier gewapende boeren, die, tengevolge van het gerucht, dat Massou, het groote Korannahoofd, in staat van oproer was, zich bij den President kwamen aansluiten, om hem niet geheel onbeschermd te laten. De vroegere koning van Mamoesa, Massou Riet Taaibosch genaamd, was over de honderd

jaren oud en had vóór weinige jaren de regeering aan zijn 60 jarigen zoon Massou overgedragen.

Aan de voet van het kopje hadden een paar Engelsche een store (natuurlijk weder met een kantien) gebouwd, en toen wij daarin ons breakfast genuttigd hadden, werd een boodschap naar Massou gezonden om hem te verzoeken, voor den President te verschijnen. In antwoord daarop kwam het verzoek van Massou, of de President zoo vriendelijk wilde wezen, bij Massou te komen. De President, die liever niet onverrichter zake wilde voortreizen, gaf hieraan gehoor en weldra werd de vermoeiende, onaangename klimpartij tegen het met klippen en op den top met kransen (muren van steenen, dienende tot borstweringen) bedekte kopje ondernomen. Eindelijk, hijgende en zweetende, kwamen wij op den top aan, waar wij door eenige Kaffergrooten ontvangen, en in een huisje werden gebracht, dat twee vertrekken bevatte, en waarschijnlijk door blanken gebouwd was. Dadelijk was het gebouwtje met mannen, vrouwen en kinderen volgeloopen, en werden wij het onderwerp van eene nauwkeurige en nieuwsgierige opneming. Eindelijk werd ons aangekondigd, dat het Massou behaagde, ons te ontvangen in de school. Deze school bevonden wij een bouwvallige, hoewel nog nieuwe schuur te zijn, die als eenvoudigste middel voor luchtverversching en lichttoelating van eenige gaten, als ramen, in den muur voorzien was.

Massou, die in zijn compleet stel zwarte kleederen en met een gebroken bril, evenals zijn eerste raadsheer, die naast hem zat, er uitzag als de zwarte éditie van een plattelandsschoolmeester, ontving ons met nederbuigende beleefdheid, en gaf ons door een zwaaiende handbeweging te kennen, dat hij ons wel veroorlooven wilde, te gaan

zitten. Doch nog vóór de beraadslagingen een aanvang namen, begon de zaal zich te vullen met Koranna's, en werden ook de gaten in dak en muren alsmede de deuren door hunne samengepakte hoofden verduisterd. Massou begon een toon aantenemen, die door het auditorium met een onstuimig, hoewel onderdrukt gemompel van goedkeuring werd begroet. Het traktaat, door de Republiek met zijn vader gesloten, was, zoo beweerde hij, door diens aftreden krachteloos geworden. De raadsheer, die met een bedenkelijk gezicht scherpzinnige opmerkingen uitdacht, werd op 't laatst zelf brutaal, en de adhesie, die het publiek maar al te merkbaar aan zijne uitvallen schonk, deden mij het hart wat sneller kloppen, en, den revolver in mijn zak met vaster hand omklemmende, wat dichter toeschuiven naar den President. Deze, zag ik, bedwong zijn opkomende drift met groote moeite, en hoorde met steeds zwaarder gefronste wenkbrauwen de onbeschaamde sprekers aan, totdat hij eindelijk opsprong en met een zwaren vuistslag op het bij hem staande tafeltje den tolk vroeg, of Massou hem voor een klein kind aanzag, dat men kon bedriegen en beangstigen met drogredenen. De uitwerking van deze losbarsting was grappig om aan te zien. Massou beefde als een meisje en werd oogenblikkelijk zachtmoedig als een lam. Weinige oogenblikken later was er eene overeenkomst, geheel ten gunste van het Transvaalsche Gouvernement, gesloten en door Massou geteekend. [1])

Vóór wij de kraal weder verlieten, brachten wij eerst nog een bezoek aan den ouden Massou. Dezen, die ten

---

[1]) Massou kon toevallig zijn naam zetten. Moet een boer of Kaffer, die dit niet kan, teekenen, dan laat men hem ten overstaan van getuigen eenvoudig een kruisje zetten.

gevolge van zijn zeldzaam hoogen leeftijd, blind, doof en half lam was, vonden wij met een tammen, gekortwiekten steengier en een mooie achterkleindochter, die hem steeds in zijn hut gezelschap houden. Hij was geheel kindsch, zag er uit als een uitgedroogde perzik, en scheen niet veel van ons bezoek te begrijpen. Toen wij hem goed hadden opgenomen, wat vrij spoedig gedaan was, begaven wij ons weder naar de store, om een paar uur later, ditmaal alleen, onze reis te vervolgen.

XVII.

Leigroeven. Lichtenburg. Iets over de zendelingen en hunne gemeenten. Polfontein, de kraal van het kafferhoofd Matjabie. Tweelingfontein.

Vrijdag avond kwamen wij weder aan eene, door blanken bewoonde woning, die, hoe ellendig ook gebouwd, door hare vriendelijke ligging en de groote menigte dieren van allerlei soort, die tot de huishouding van de twee jonggetrouwde, vriendelijke bewoners behoorden, de plaats het aanzien van een klein paradijs gaven. Het woonvertrek, dat door een afhangende lap van de slaapkamer gescheiden was, droeg de sporen van den vroegeren welvaart van den gastheer, die ons, bij nadere kennismaking een der vele avonturiers van goeden huize bleek te zijn, die te eerlijk voor den Afrikaanschen handel, een vermogen op de Diamantvelden had verloren, en zich nu genoodzaakt zag, zijn toevlucht tot het boeren te nemen.

Twee korte jaren hadden den man van rijk en ontzien, arm en verlaten gemaakt, en toch, zeide hij, terwijl zijne oogen zich met tranen vulden, was hij nooit zoo gelukkig en tevreden geweest als thans. L'amour dans une chaumière, het ziekelijk idéalisme van zoo menig jong meisje, bleek hier, door de verstandige en liefderijke eigenschappen van een vrouwtje, dat toch ook in weelde en gemak was opgebracht, mogelijk te wezen.

Na tafel werden wij uitgenoodigd, een bezoek te brengen aan de nabijgelegen leigroeven. Een karretje, dat niet veel meer dan een bak op twee wielen was, kon juist vier personen bevatten, en zou ons, als de ezeltjes gunstig over de zaak wilden denken, in een half uur ter bestemder plaatse brengen. De jonge, tamme gnoe, die mij door zijne vermakelijke sprongen en bewegingen, reeds een uur lang had bezig gehouden, sloot zich bij den tocht aan, en gaf ons onderweg heel wat stof tot lachen. Verbazend vlug in al zijne bewegingen, huppelde hij langs het karretje voort, vlug ter zijde springende, wanneer een zweepslag hem trachtte van de ezeltjes aftehouden, die hij, wanneer hij zijn kans schoon zag, nu en dan eens een prik met de horens gaf, om vervolgens, een oogenblik stil staande, op eenige meters afstand den aanblik van de verwarring te genieten, die eene dergelijke aanval onder de langoortjes teweegbracht.

Aan de leigroeven aangekomen, werden wij zeer ceremonieus ontvangen door den Ierschen werkman, die er in arbeidt en er blijkbaar genoegen in vond, de heerlijkheden van zijn rijk, eens aan bezoekers te laten zien. Van de eene groef in de andere gebracht, kwamen wij ten slotte aan de woning, die opgetrokken uit klei en leem, hem en zijne vrouw voor wind en weder beschutte. Zeer tevreden

keerden wij huiswaarts, om na korte nachtrust onze reis den volgenden morgen vroeg te hervatten.

Eindelijk zagen wij den horizon van de schijnbaar eindelooze vlakte afgebroken door eenige stippen, die ons weldra Lichtenburg bleken te zijn. De bewoners van dit dorp, onze nadering bespeurende, zetten zich te paard, om ons, evenals de Kaffercavalcade van het Kafferhoofd, dat sedert eenige dagen de komst van den President afwachtte, tegemoet te rijden. In triumf reden wij nu het dorp binnen, waar wij bij den onder-commissaris voor Naturellenstammen, den Heer Scholtz, afstapten.

Lichtenburg is gelegen in het distrikt Marico, maar om zijn grooten afstand van Marico's hoofdplaats, Zeerust, hoopt het de hoofdstad van een afzonderlijk distrikt te worden. Het telt 600 zielen en bestaat uit een 60 tal, zeer ver van elkaar gelegen huizen, die ieder door een grooten tuin met meest uitgestrekte boomgaarden omgeven zijn.

Den volgenden morgen begaven wij ons met den Heer Scholtz naar de Kafferkraal Polfontein, die op ongeveer 6 uren rijdens van Lichtenburg gelegen is. Deze kraal is de stad van het Barolonghoofd Matjabie, die gedurende zijn geheele leven onafgebroken in oneenigheid met de Republiek en de witmenschen leefde. Wij werden ontvangen met salvo's uit olifantsgeweren en een afgrijselijk gegil en geschreeuw, als vreugdebetoon. De Duitsche zendeling, die zich onder deze Kaffers gevestigd had, noodigde ons beleefdelijk uit, onzen intrek in zijne schamele woning te nemen, 't geen wij bij gebrek aan beter, in dank aannamen.

Onze gastheer was een der talrijke leden van het zoogenaamde Berlijnsche Zendelinggenootschap, dat over bijna de geheele wereld zijne predikers ter verkondiging

van het Woord heeft verspreid. In Zuid-Afrika vooral is het genootschap sterk vertegenwoordigd, en oefent het een zeer grooten invloed uit op de staatkundige toestanden, vooral ten opzichte der Kaffers. Wij weten, hoe men in Europa de rechten van den zwarten medemensch voorstaat en tracht te bevorderen. De zwarte is immers even goed als wij en verwijt men hem zijne mindere beschaving en ontwikkeling, dan vragen wij op onze beurt: „hoe staat het met de mindere volksklassen in het geciviliseerd Europa?" Vooral in Engeland is deze beschouwing van de gekleurde rassen zeer algemeen, en tallooze philanthropen bewijzen onverpoosd hunne feitelijke sympathie door opoffering van tijd en geld, en bewerken, dat het Parlement in de politiek tegenover de inboorlingen beginselen voorstaat, welke een iegelijk, die beter met de ware geaardheid van den zwarte bekend is, onpraktisch en dikwijls gevaarlijk verklaren moet. De zwarte staat nu eenmaal lager dan de blanke, en voelt dit ook zelf, hetgeen zeer gelukkig is voor de onderlinge verhouding. De boer spreekt van den Kaffer als „schepsel" en erkent hem niet als zijns gelijke, en hoe langer men in aanraking met de gekleurde rassen is, hoe meer men gevoelt, dat men hen niet op ééne lijn kan stellen met zichzelven. Wat doen nu de zendelinggenootschappen? Zij overstroomen het land met hunne leeraars, welke in den regel van minderen stand en mindere ontwikkeling, hunne missie, die bekostigd wordt met het geld der liefdadigen, meer aan hunne orthodoxie, dan aan hun kennis te danken hebben Gesteund en beschermd door de Wet, vestigen zij zich in de een of andere kraal, waar zij eerst als indringers worden beschouwd, maar langzamerhand uit gewoonte geduld worden. De meeste Kafferkapiteins zijn niet afkeerig van

de zendelingen, en steunen hen allicht in hunnen arbeid. Ten eerste toch is het voor hen van veel belang, dat eenigen hunner onderzaten eenigermate in die wetenschappen zijn ingeleid, die de overmacht der blanken zoo groot maakt, namelijk lezen en schrijven. Ten tweede hebben zij onwillekeurig reeds eenig vertrouwen in den God der blanken, daar zij zien, hoe dezen voorspoedig zijn boven hen. Zelf zoowat zon- en maan-aanbidders, zijn zij volstrekt niet fanatiek en vinden zij er weinig bezwaar in, een ander geloof overtenemen. Ten slotte begrijpen de Kaffervorsten zeer goed, dat het belang van den zendeling medebrengt, de gemeente met zijne meerdere kennis van de belangen en staatkunde der blanken ter zijde te staan in de bijna onafgebroken kleine geschillen, die zij met de witmenschen heeft. Is de zendeling nu een beetje bij de hand, dan maakt hij daarvan gebruik, om zich voorzichtig, maar steeds zekerder in de aangelegenheden van zijn leerlingen te mengen, en daarop een toenemenden invloed uitteoefenen. Vroom in handel en wandel, mag hij weleens — de mensch is zondig van nature en struikelt allicht — nu en dan van het zeer smalle weggetje der strikte eerlijkheid afwijken, en zijn voordeel doen, met de dikwijls voorkomende gelegenheid. Zoo ziet hij zijn bezittingen vermeerderen, zijn veestapel toenemen, zijn beurs zwellen, en eindelijk het oogenblik aanbreken, dat na eenige jaren gewijd te hebben aan den Godgevalligen arbeid, hem de rust in het vaderland wacht.

Wat is nu intusschen de invloed, die zijn onderricht op zijne zwarte leerlingen heeft uitgeoefend, en in hoeverre draagt zijn godsdienstonderwijs vrucht?

Deze vraag hoorde ik altijd door deskundigen beantwoord met de volgende opmerkingen. Een ieder, die eenigszins

bekend is met den Kaffer en zijne afkeer van ontwikkeling en wetenschap [1]), zal wel dadelijk inzien, dat de hooge opvatting van zedelijkheid en de abstracte begrippen, die aan de leer van het zedelijk leven ten grondslag liggen, buiten het bereik van het begrip eens Kaffers vallen. Mocht men er echter in slagen, hem tot zekeren graad van ontwikkeling op te leiden, en hem daardoor te brengen tot het peil van beschaving van de meerderheid der blanken, dan voorzeker had men grond te verwachten, dat het onderwijs van den godsdienst ook bij hen die vruchten zou dragen, welke men daarvan hoopt. Nu echter brengt men het niet verder dan het inprenten van eenige, altijd slecht begrepen en verkeerd uitgelegde geschiedkundige noties, die, te zamengenomen, den kaffer een zeer verdraaide en geheel onvruchtbare voorstelling van den godsdienst geven. In plaats van beter, ziet men dan ook de meesten hunner slechter worden, zoodat men veel meer dan onder de onbekeerde kaffers, zedeloosheid, oneerlijkheid, luiheid en ijdelheid bij hen zal aantreffen. De wijze zelf waarop het godsdienstonderricht aan den inboorlingen gegeven wordt, is reeds een bewijs van hunne onvatbaarheid er voor. Zoo kan ik als feit aanvoeren, dat zeker Hottentot, die door zijne bizondere vorderingen in de Bijbelstudiën uitmuntte boven zijne stamgenooten, en dezen nu het woord verkondigde, de hemel aan zijne toehoorders voorstelde als een plaats: „waar die Groot Baas, zoo maar

[1]) Er bestaan voorbeelden, dat men Kaffers op jeugdigen leeftijd onttrok aan hunnen natuurstaat, en hun in Europa eene beschaafde opvoeding geven liet. Doch altijd bleven de oorspronkelijke neigingen de overhand behouden boven de later aangenomene beschaving, en zag men hen terugkeeren tot hunne stamgenooten, wier zeden en gewoonten zij dadelijk weder overnamen.

ieder dag al die kelovige een banje groote zopie (d. i. een zeer grooten borrel) gê.” Een andermaal hoorde ik op de vraag, waarom het heden (het was Hemelvaartsdag) zulk een heilige dag was, door een christenkaffer ten antwoord geven: „die klein kaptein is gaan kuier[1]) bij die groot kaptein.”

Ook het gehalte der zendelingen, waar ik straks reeds ter loops melding van maakte, laat dikwijls veel te wenschen over, en hoewel ik gaarne erken, dat er velen onder hen gevonden kunnen worden, die werkelijk uitsluitend krachtens eene heilige roeping en met een edel en schoon doel voor oogen, hun zwaren taak, naar kennis en vermogen trachten te volbrengen, is het den meesten echter te doen om, door het voorgeven eener zoodanige roeping, eene betrekking te erlangen, die zij weten, dat ook groote wereldsche voordeelen opleveren kan. Meermalen hoorde ik zeggen, dat 25 zendelingen het talrijke geslacht der Griqua's (Koranna's van moederskant, en blanken van de zijde des vaders) deden ontstaan, 't geen toch waarlijk van geene bijzonder gunstige meening omtrent hunne zedelijkheid getuigt.

Den volgenden morgen vingen de conferenties met Matjabi aan, en hoewel Engelsche invloed blijkbaar getracht had, Matjabi ongunstig ten opzichte der onderhandelingen te stemmen, deed reeds de aanvang daarvan een spoedig en gewenscht einde verwachten. Een ander Barolonghoofd uit den omtrek zond in een, klaarblijkelijk door een Engelschman opgestelden brief, den President de boodschap, dat hij weigerde te komen, en zich op het Kaapsche Gou-

---

[1]) Kuieren beteekent: voor eenigen tijd op reis of uit logeeren gaan.

vernement zou beroepen, indien de beslissing, die door ZHEd. zoude genomen worden, hem niet aanstond.

Twee dagen later verlieten wij de ellendige kraal weder, tot groot genoegen van alle partijen. De Kaffers waren blijde, ons kwijt te raken, de zendeling verheugde zich over de verlossing van de gasten, die zijne armzalige woning nu reeds zoolang overvuld hadden, en wij zelven waren niet het minste in onzen schik, naar iets beschaafder gewesten terug te kunnen keeren.

Het bezoek aan Polfontein was intusschen niet geheel vruchteloos geweest. Wij hadden er kennis gemaakt met de Lichtenburgsche boeren, van welke verscheidenen hunne opwachting bij den President waren komen maken. Naar ik later vernam, zijn de olifantboeren, of beter gezegd de olifantjagers uit het Noorden van Transvaal nog onbeschaafder dan de Lichtenburgers; hoe dit mogelijk is, weet ik niet Stel U voor een menschelijk wezen, en nog wel een blanke, die zich niet wascht, kamt of de haren knipt; die levend in een kleine hut, zich dekt met beestenvellen, een zeer onvolledige taal spreekt, waarin slechts de namen van de weinige zaken en hoedanigheden, die hem bekend zijn, voorkomen, en die ten slotte bijna uitsluitend zijn onderhoud (waarin trouwens met weinig te voorzien is) in jacht en somtijds roof vindt; die, ten slotte, laf, haatdragend, huichelachtig, lui en zelfzuchtig is, en gij hebt het type van den boerjager uit de groote wijk Lichtenburg, een type, waarvan slechts weinigen hunner afwijken. Het is dan ook gemakkelijk te verklaren, dat de blanken en Kaffers in deze streken voortdurend in strijd leven, en dat moorden van beide kanten dikwijls voorkomen.

Niet ver van Polfontein doet zich een aardig optisch bedrog voor. Polfontein naderende, ziet men namelijk de beek,

die uit den bij de kraal gelegen vijver het water afvoert naar het dorp, schijnbaar tegen den helling oploopen, die vijver en kraal scheidt. Als eenige verklaring van dit verschijnsel kan dienen, dat de geheelen omtrek helt, maar dat, door de groote oppervlakte van het glooiend terrein, men dit niet kan waarnemen.

Deze vijvers, die eigentlijk niets anders dan welbronnen zijn, treft men in het westelijk gedeelte van Transvaal veel aan. En dit is zeer gelukkig, daar men in deze streken geene besproeiing van rivieren of spruitjes heeft, en zij dus zonder genoemde welbronnen onbewoond zouden moeten blijven. De plaatsen, die een bron bezitten, zijn dan ook veel kostbaarder dan de andere. Daar de boerenwoningen, zooals trouwens overal in de Republiek, op halve of heele dagreizen van elkaar gelegen zijn, is het verkrijgen van water een groot bezwaar. Op deze reis trof ik plaatsen aan, waar men het water wekelijks uren ver halen moest, en men het, zelfs wanneer het reeds een weinig bedorven was, met 6 stuiver per flesch moest betalen. In het algemeen is dan ook de onvoldoende besproeiïng, en nog meer het daarmede in verband staande gebrek aan bevaarbare rivieren, de groote reden, dat Zuid-Afrika niet reeds vroeger, en thans nog slechts voor een klein deel bewoond en geëxploiteerd is. Zelfs de twee grootste stroomen van Zuid-Afrika, nam. de Limpopo en de Oranje-rivier, zijn door vele ondiepten en watervallen niet geschikt als waterwegen gebruikt te worden.

Den avond na ons vertrek van Polfontein weder in Lichtenburg aangekomen, ondernamen wij den volgenden morgen de terugreis naar Pretoria. Het eenige merkwaardige dien dag, was het waarnemen eener groote troep wilde honden. Deze dieren, die slechts zelden voorkomen,

zijn, naar men verzekert, in Zuid-Afrika inheemsch, en niet, zooals anderen vermoeden, verwilderde huishonden. Zij hebben een dikken, zwaren kop, donkeren huid, korte pooten en ongeveer de grootte van een gewonen jachthond. Op grooten afstand ruiken zij de kudden schapen- of het wild- die zij in den wind naderen, op eigenaardige wijze bespringen en waarvan zij er eerst zooveel mogelijk dooden, om later tot het verslinden der prooi overtegaan. Indien zij zich door hun aantal sterk genoeg rekenen, den aanval te wagen, en de honger hen daartoe aandrijft, tasten zij ook menschen aan. De President schoot er een, waarop het gewonde dier oogenblikkelijk door zijne makkers werd afgemaakt en verslonden.

Des avonds kwamen wij aan de prachtige plaats van den Heer Watermeijer, waar wij een dag overbleven. Deze plaats, die, ik zou bijna zeggen, de mooiste en rijkste uit Transvaal moet wezen, was ongeveer 12000 bunder groot. Een gedeelte was bedekt met struikgewas, terwijl talrijke klipkopjes de bewoners ruimschoots van steenen tot vervaardiging van schuren, beestenkralen, omheiningen van tuinen en boomgaard, en een paar bronnen hen van water voor besproeïing en algemeen gebruik voorzagen. Vóór weinige jaren voor een betrekkelijk geringe som aangekocht, was de plaats nu veel geld waard. Het vee had zich vermenigvuldigd, en, door de kruising met meer gezochte rassen, veredeld. Telde men de paarden en ezels bij dozijnen, de schapen en runderen werden met honderden gerekend, en vormden door de nabijheid der Potchefstroomsche markt een belangrijke bron van inkomsten.

Den middag na ons vertrek van Tweelingfontein (zoo heette de plaats), kwamen wij aan de bronnen der Mooirivier. Eene beschrijving te geven van de liefelijke natuur,

te midden waarvan de talrijke stroompjes ontstaan, die te zamen den prachtigen stroom vormen, is mij onmogelijk! en toen wij, na een paar uren rustens onder het lommer der boomen, die de kom van het kristalreine welwater omzoomen, de heerlijke plek weder verlieten, was ik nog lang niet verzadigd van den verrukkelijken aanblik.

Naarmate wij de wegen, die van Potchefstroom naar Pretoria leidden, weder naderden, werd het zware wild schaarscher en zagen wij slechts nu en dan een troepje springbokken of blesbokken. Den avond van den volgenden dag, d. i. van den eersten Kerstdag, zagen wij Pretoria voor ons. Onze reis had bijna zes weken geduurd.

Op korten afstand van de stad ontmoetten wij een paar ruiters, die ons mededeelden, hoe de gansche omtrek in rep en roer was over de treurige tijding, dat onze kar den vorigen avond op eenige uren buiten Pretoria was omgevallen, de President zijn been had gebroken, en ik zware kneuzingen bekomen had. Het been van den President, zoo vertelden de verontruste stadgenooten elkander, was onherstelbaar, daar de knieschijf er uit was gevallen, en de beenderen onder de knie op zijde uitstaken. Onder meer bijzonderheden, die met het accident gepaard gingen, wist men ook te noemen den uitroep van den President, die halfdood van pijn, gezegd had: „Mijn God, Transvalers, wat moet er nu van U worden!”

XVIII.

Mijn terugkomst in Pretoria. Paul Krüger en zijn Presidents-candidatuur. Sir Theophilus Shepstone in aantocht.

In Pretoria zag het er uit, alsof het kermis was. De geheele markt toch was bedekt met ossenwagens en tenten, die, zooals ik later vernam, het kamp der nachtmaalsgangers (d. i. avondmaalsgangers) vormden, welke voor het op tweeden Kerstdag te houden nachtmaal waren overgekomen. Bij de dopperkerk, aan het einde van Pretoria, was nog een grooter kampement opgeslagen. Daarentegen waren de meesten mijner kennissen uit de stad om acht dagen picnic te houden aan de Krokodilrivier. Ongeveer 110 personen in aantal, hadden zij den vorigen dag, per ossenwagens en te paard, de dagreis naar de feestplaats aangevangen, waar zij het Kerst-, Oude- en Nieuwejaarsfeest zouden vieren. Mijn commensaal was eveneens uit, en zou eerst laat in den avond terugkomen.

Intusschen waren na een reis van bijna 3 maanden mijne koffers van Durban aangekomen. Nog splinternieuw in Holland, zagen zij er echter uit, alsof ze reeds jaren dienst hadden, en verscheidene voorwerpen waren er uit verdwenen. Ik was evenwel reeds te veel Afrikaan geworden, (te veel „gezouten", zooals de boeren het noemen) om mij over het een en ander te beklagen: integendeel gevoelde ik stof tot dankbaarheid, dat niet alles weg was, hetgeen ook wel eens voorkomt. Daarin moet men dan echter maar berusten, want de transportrijders stellen zich niet verantwoordelijk voor het wegraken van de goederen, die hun zijn toevertrouwd, en verontschuldigen zich met

te zeggen, dat zij niet altijd bij het goed kunnen blijven staan.

Den volgenden morgen begon ik mij eenigszins op de hoogte te stellen der jongste gebeurtenissen en toestanden, die tot mijn groote teleurstelling niet al te gunstig bleken. Gedurende de afwezigheid van President Burgers, had Paul Krüger, het invloedrijk Lid van den Uitvoerenden Raad, die zich als Dopperpredikant en Commandant-Generaal een grooten invloed onder de boeren, en wel voornamelijk onder zijne geloofsgenooten, had verworven, zich candidaat gesteld voor de aanstaande Presidents-verkiezing, en hadden tal van requisities zijne candidatuur gesteund.

Paul Krüger, in de wandeling: „oom Paul," is nog een van die oude voortrekkers, die Transvaal stichtten. Zijne godsdienstige dweeperij, natuurlijke slimheid, groote moed en buitengewone geestkracht maakten hem reeds op jeugdigen leeftijd tot een voorwerp van vereering voor zijne mededoppers. De oorlogen met omliggende Kafferstammen en later de burgeroorlog, werden door hem als Commandant-Generaal met den besten uitslag voor zijn partijgenooten geëindigd, en de dikwijls in zijn preeken geuite bewering, nu en dan door Gods geest te zijn geinspireerd, deed het overige om hem tot een bijna alvermogend man te verheffen. Men zegt van hem, dat hij, gedurende den burgeroorlog drie dagen, in gebeden verzonken, op de Magalies-bergen doorbracht. Voedsel wilde hij niet medenemen, daar hij zeker was gespijzigd te zullen worden door „eene reine maagd." Alhoewel eenige ongeloovigen beweren, dat hij zijne zakken voor de voorzichtigheid met biltong had volgeladen, ingevalle de reine maagd eens mocht falen te komen, moet deze driedaagsche godsdienstoefening en nog meer het welvarend voorkomen

van den vromen Paul bij zijn terugkeer een zekeren indruk te weeg hebben gebracht, die door zijn daaropvolgend krijgsgeluk niet weinig werd versterkt.

Ten bewijze van 's mans woeste energie kan ik het volgend feit vermelden. In een zijner oorlogen door een kogel in het bovenste lid van den duim getroffen, snijdt hij, toen hij verschijnselen van koud vuur zag in het gewonde deel, het aangestoken lid, en later toen ook het tweede duimlid ontstoken bleek te zijn, dit volgende met zijn jachtmes af. Deze primitieve operatie vereischt, indien men haar op zich zelven moet toepassen, zekerlijk geene kleine mate van moed en geestkracht, welke eigenschappen vooral den Afrikaanschen boer groote bewondering afdwingt.

Met het oog op Pauls grooten invloed deed zijn candidatuur de aanhangers van President Burgers dan ook niet weinig vreezen voor den uitslag der verkiezing. Men verweet hem, den President aanvankelijk verzekerd te hebben, zich niet tot tegenkandidaat te zullen stellen; ook verwonderde men zich over zijne groote inconsequentie, daar hij Burgers wilde vervangen, terwijl hij in de laatste jaren in den Uitvoerenden Raad steeds dezelfde inzichten en denkbeelden als de President was toegedaan geweest. Ten slotte meende men, moest Paul toch genoegzaam weten, dat, door volslagen gebrek aan wetenschappelijke ontwikkeling, hij ongeschikt was voor eene betrekking, die eene zoo algemeene en grondige kennis van zaken vereischt. Maar dit laatste argument had Paul reeds bij voorbaat weerlegd in het schitterend antwoord, dat hij op de eerste, hem toegezonden requisitie gegeven had. Daarin toch drukt hij de overtuiging uit, dat door Gods hulp en medewerking aftebidden, hij per ingeving de gave zou erlangen, op het juiste oogenblik naar be-

hooren te handelen. Deze tirade, waarmede zijn kerkgenooten volkomen genoegen namen, bleek evenwel onvoldoende, om zijn meer ontwikkelde tegenstanders te overtuigen, en werd dan ook de oorzaak van menig spotschrift. Een dezer, dat hoewel overdreven, den lezer tevens eenig denkbeeld van de begrippen der „doppers” geven kan, zal ik hier gedeeltelijk inlasschen. In de Pretoriaansche courant „de Volksstem” en in tal van verspreide vlugschriften, brachten eenige spotters de volgende plannen van het misschien aanstaand régime, ter kennisse van het publiek.

„Het hoofddoel van de Regeering zal zijn, om het land binnen den kortst mogelijken tijd, terugtebrengen tot het peil beneden beschaving. Tot dat einde zullen de volgende voorschriften voorloopig van kracht zijn, onder nadere goedkeuring van den Volksraad.

„De Schoolwet zal worden verbrand.

„Het gebruik van zakdoeken wordt onherroepelijk afgeschaft en streng verboden, op straffe van boete en gevangenis, later nader te worden bepaald.

„Al de laatst ingekomen Hollanders en Nattes (d. i. pas aangekomene Europeanen) zullen een *colloquium doctum* ondergaan en bij weigering of onbekwaamheid binnen 24 uren over de Vaalrivier worden gezet.

„Alle pianos en violen zullen door de Regering in beslag genomen en verbrand worden.

„De Gereformeerde Kerk zal als Staatskerk beschouwd en alle predikanten zullen bezoldigd worden.

„Alle Loges zullen afgebroken en alle Vrijmetselaars verbrand worden. [1]

---

[1]) De afwezigheid van ramen in de gebouwen, waarin de Vrijmetselaars

„Om kosten te besparen zal de post worden vervoerd door ossenwagens, dertig dagen van hier naar de Diamantvelden en dertig dagen terug. Bij het toewijzen der tenders zullen de hoofdambtenaren de voorkeur hebben.

„De bestaande schulden des lands worden nietig verklaard.

„Het land zal worden bestuurd zonder heffing van belasting.

„Indien noodig, zullen mandaten en noten gemaakt en door de Regering in omloop gebragt worden.

„Geen buitenlander zal zitting mogen nemen in den Volksraad en ook niet als burger van den Staat worden erkend. Alleen zullen zij in geval van nood dienst moeten doen.

„Alle banken zullen, met achterlating harer kontanten, over de grenzen worden gezet.

„Geene machinerie of spoorwegmateriëel zal ingevoerd mogen worden.

„De laatste Kommandowet zal nimmer in werking mogen treden.

„Alle weelde-artikelen zullen het driedubbele invoerregt betalen, alleen snuif en brandewijn zullen geheel vrij van belasting zijn.

„Het zal bepaald verboden zijn om kousen in te voeren, op straffe dat de invoerder gratis pijpen en tabak aan de Regering zal verschaffen, genoegzaam voor eene week.

„Allen die lange jassen of stevels dragen, zullen over de grenzen worden gezet; alleen korte baatjes en veldschoenen (het kostuum der doppers) zullen geoorloofd zijn.

„De oude Wet van Houd je Smoel (waarvan eenige hoofdstukken verder gewag wordt gemaakt), zal direct weder in werking treden tot herstel der burgerlijke vrij-

---

vergadering hielden, is de reden, waarom de doppers de Vrijmetselaarsloges als instellingen van den Duivel beschouwden.

heid. Overigens worden alle andere wetten uit genomen de 33 artikelen afgeschaft.

„Alle Editeurs van kouranten die tegen de Regering durven schrijven, zullen zonder verhoor in het blok (een oude, vroeger zeer dikwijls toegepaste straf, waarbij de voeten en somtijds handen van den gevangene in een van gaten voorzien blok worden opgesloten) gesloten worden.

„Al de ambtenaren zullen de helft van hun salaris in de schatkist storten tot heil van het vaderland.

„Geene consuls zullen zich hier mogen vestigen, en alle tractaten met vreemde mogendheden gesloten worden dadelijk van nul en geener waarde verklaard."

Pauls aanhangers namen intusschen met den dag toe, en werden eindelijk nog vermeerderd door de Engelsche partijen, die van Krügers Presidentschap de spoedige inmenging van de Kaapsche Regeering hoopten. Dat zij bij het ondersteunen van Pauls kandidatuur niets anders dan de bevordering en bespoediging dezer inmenging voor hadden, blijkt genoeg uit het feit, dat zij, die hun naamteekeningen hadden gezet op Pauls requisitiën, toch veel ophef maakten van een vermeend bedrog van Paul tegenover het Gouvernement, dat een poos nog al sensatie opwekte. Als opkooper van paarden voor het Gouvernement en ten dienste der forten in Lijdenburg, had hij ongezouten paarden als gezouten in rekening gebracht, en daardoor aanleiding gegeven tot het vermoeden, dat hij het belangrijk verschil in prijs tusschen beide soorten in zijn eigen zak had laten verdwalen. Gelukkig voor hem evenwel raakte deze kleinigheid door gewichtiger gebeurtenissen in het vergeetboek.

Uit een officiëel schrijven van het Natalsch Gouvernement, en een daaropvolgende kennisgeving van den hoogen

bezoeker zelven bleek de spoedige aankomst van den Hoogen Commissaris Harer Britsche Majesteit, Sir Theophilus Shepstone.

Deze Shepstone, die zich als Secretary for native affairs in Natal een grooten naam had gemaakt, en van onbeduidend en arm ambtenaar zich reeds op betrekkelijk jeugdigen leeftijd tot die betrekking had opgewerkt, was, zoo vernam men, op een verlofsreis naar Engeland, bij den minister van koloniën, Lord Carnarvon, ontboden, die hem een ridderkruis [1]) geschonken en eene geheime zending naar Transvaal had opgedragen. Reeds sedert lang was men van de komst eens Commissaris onderricht, doch daar men in Transvaal niet gewoon is, te zorgen voor den dag van morgen, had nog bijna niemand over de zending nagedacht. Nu het gezantschap evenwel de grenzen reeds begon te naderen, werd de algemeene oplettendheid er plotseling op gevestigd, en begon men zich niet alleen te verdiepen in allerlei gissingen, die bij de verschillende partijen nog al uiteenliepen, maar ving men ook aan, aanstalten te maken tot het bereiden van een behoorlijke ontvangst aan den voornamen gast.

Den zesden Januari hield men eene groote bijeenkomst in het schoolgebouw te Pretoria, waar eene commissie van ontvangst werd benoemd, die Shepstone bij zijne nadering van de stad zou tegemoet rijden, en stelde men het volgend adres op:

---

[1]) Een Engelsch ridderkruis verheft tevens in den persoonlijken adel, en geeft het recht den titel Sir te voegen voor den naam. Gewoonlijk spreekt men van een zoodanigen persoon dan als Sir John, Sir Theophilus of wat ook zijn voornaam wezen mag.

„Aan den H. W. G. Heer Theophilus Shepstone, R. K. M. G., H. B. M., [1]) Speciale Commissaris naar de Z. A. Republiek.

„Mijnheer, — Wij, de ondergeteekenden, inwoners van het dorp en het distrikt Pretoria, wenschen u hartelijk welkom in dit land.

„Wij vertrouwen dat uwe aankomst onder ons veel goed in dezen Staat zal doen en dat uwe ontvangst hier u zal bewijzen onze hoogste achting voor H. B. M. Gouvernement en voor u persoonlijk, die zoo lang eene eerste positie in Zuid-Afrika hebt bekleed.

„Wij hebben de eer," enz.

Kort daarop ontving men het bericht, dat Shepstone en zijn gevolg (3 secretarissen, 2 aides-de-camp, een tolk, een rechtsgeleerd adviseur, een dokter, benevens een luitenant der Mounted Police — d. i. Rijdende Policie, — met 25 man), te Wakkerstroom waren aangekomen, en daar een zeer hartelijke ontvangst hadden gevonden. Vlaggen en speeches hadden die ontvangst opgeluisterd, en in antwoord op een hem aangeboden adres had Shepstone te kennen gegeven, dat hij in last had, bij de Regeering aan te dringen op het nemen van maatregelen tegen het toenemend verlies van prestige der blanken tegenover de Kaffers. Dit prestigeverlies toch, zoo beweerde hij, kon gevaarlijk worden voor de naburige koloniën, waarom de Britsche Regeering besloten had, door eene zending en op minnelijke wijze daaromtrent met de Regeering der Republiek tot eene schikking te komen.

---

[1]) Deze letters beteekenen: Ridder Kommandeur van de Orde van St. Michael en St. George, en Harer Britsche Majesteit......

Spoedig daarop vernam men te Pretoria de aankomst van Zijne Excellentie te Heidelberg, waar bij die gelegenheid veel champagne werd gedronken, en een soortgelijke mededeeling van den Commissaris als zoete koek werd opgegeten.

Champagne, moet ik hier bijvoegen, bleek steeds een niet onaanzienlijke factor te zijn geweest van Shepstone's berekeningen, en de wagenvrachten er van, waarmede de slimme gezant de op niets verdachte Pretorianen en bezoekers in een soort roesachtige opgewondenheid voor zijn persoon en regeering bracht, werden door de uitkomst ruim genoeg betaald. Op de grenzen reeds begon het schenken aan een ieder, die maar drinken wilde, en zoo ging het voort, totdat de annexatie ten slotte met de rekening kwam.

Maar ook op andere wijze wist Shepstone zich nog in den gunst der Transvalers te dringen, want nog meer dan op handjes en complimentjes, is de Transvaler op den Mammon gesteld. Met het oog hierop dankte hij, eenmaal op Transvaalschen grond gekomen, de Natalsche wagens, die hem tot zoover gebracht hadden af, om voortaan door de burgers der Republiek zelven, tegen hooge betaling, in de veelvuldige behoeften van zich en zijn gevolg te laten voorzien.

XIX.

Oudejaar. De politieke hemel bewolkt. De Transvaalsche boer.

Het behoeft zekerlijk niet gezegd te worden, dat een half ontvolkte stad, verre van gezellig is. De Kerstdagen, die over de geheele wereld vreugde aanbrengen en vrede, door velen beschouwd worden als de grootste, de voornaamste dagen van het jaar, en die bij gure hageljacht en storm, in zoo hooge mate de genotvolle eigenaardigheden van kerstboom, haardvuur en familiekring doen uitkomen, vonden mij puffende van de vreeselijke hitte, en verlegen met mijn overkompleeten tijd ontstemd terug in mijn weinig uitlokkende appartementen. Op deze wijze bracht ik met een beetje heimwee, vruchten eten en verveling den verrukkelijken Kersttijd door, blijde dat op Zondagen weder werkdagen volgen, en deze mij geen tijd genoeg lieten, om de warmte en mijne verlatenheid zoo deerlijk te gevoelen.

De laatste avond van Decembermaand is gelijk overal elders ook in Transvaal Oudejaarsavond. Echter viert men dien er eenigermate anders. Tot laat in den nacht hoorde men de troepjes jongelui (van beiderlei kunne) de stad doortrekken, en kon men ook de begeesterde vreugdeuitingen vernemen, die de volgelingen van Bacchus, in en buiten de kantiens, met beklemd zangvermogen het nieuwe tegemoetzonden. Den volgenden morgen zag men op alle deuren het jaartal vermeld, waarin men de laatste maal, met of zonder hoofdpijn, was wakker geworden, en prijkten voornamelijk de Gouvernementskantoren met veelal onbegrijpelijke geestigheden.

Als nieuwjaarsgeschenk ontving de regeering in de eerste dagen van Januari berichten van vijandige handelingen van Cetehwayo, die geheel in den geest waren van wijlen zijn moordzuchtigen vader Panda. Hij had de Amaswasies [1]) aangevallen, en verscheidene hunner kraaltjes uitgemoord, en deze tijding deed velen met onrust weder den blik naar het Zuidoosten wenden. Zoolang ik in Transvaal was, dreigde een oorlog met den machtigen en gevreesden Zoeloe-koning. Nu waren de tijdingen wat vredelievender, dan weder oorlogzuchtiger, en van tijd tot tijd hoorde men zelfs de verschrikkelijkste verhalen van vijandelijke invallen en verwoestingen, die, hoewel steeds verzonnen, toch deden zien, dat er gedurende al dien tijd werkelijk een onweder in dien hoek broeide. En dat dit onweder niet reeds lang geleden uitbrak, moet men, geloof ik, voornamelijk toeschrijven aan de voorzichtige staatkunde en den grooten invloed op den Zoeloe-koning van den Landdrost van Utrecht, den Heer Rudolph, die zich zelfs eenmaal, bijna zonder geleide, tot bemiddeling in het kamp van den vorst begaf, toen deze reeds besloten had, den oorlog met de Republiek aan te vangen.

Cetehwayo kan, naar men beweert, 50,000 gewapende mannen in het veld brengen, en, naar ik reeds vroeger zeide, zijn de Zoeloes om hun roekeloosheid, kracht en verachting van den dood, vijanden, die men niet gering mag schatten. Terwijl de andere Kafferstammen zich in den krijg verschuilen achter klip en struikgewas, treedt de Zoeloe in het open veld op. Zijn leus is: „dood of over-

---

[1]) Ama geeft aan het daarmede verbonden woord eene meervoudige beteekenis. Amatonga of Amaswasie beteekent dus: meerdere Tonga's, meerdere Swasie's.

winning," en meermalen hoorde ik als zeker verhalen, dat de Zoeloe, die vlucht uit den strijd, door de vrouwen van zijn kraal wordt omgebracht.

En nu, vóór ik overga tot Shepstone's komst en werkzaamheden in Pretoria, zal ik den lezer eerst trachten eenig denkbeeld te geven, ten 1ste van den Transvaalschen boer, ten 2de van den Kaffer, ten 3de van de Afrikaansche taal en ten 4de van de Pretorianen of de bewoners van Transvaal, die niet genoemd kunnen worden als Afrikaansche boeren.

Ten eerste dus de boeren.

Eene nauwkeurige beschrijving van deze menschensoort te geven, gaat natuurlijk niet; velen, en wel voornamelijk zij, welke meer in de onmiddellijke nabijheid der markten leven, komen te veel in aanraking met andere nationaliteiten, om, geheel en onvervalscht, den oorspronkelijken stempel te blijven dragen. Voor zooverre zij daartoe de vatbaarheid bezitten, beginnen zij dan eenigszins den prikkel der weelde (hoewel nog in zeer eenvoudigen en primitieven zin) te gevoelen, als uitvloeisel waarvan hunne behoeften en dus ook hunne arbeid toenemen. Daarbij nemen zij enkele denkbeelden over van degenen, met wie zij in maatschappelijke aanraking kwamen, en waarvan chronische ontevredenheid met het bestaand Gouvernement en nog ruimere opvattingen van het begrip: „zedelijkheid", wel de voornaamste zijn. Voor de rest bezitten zij ongeveer dezelfde ondeugden en deugden als zij, die niet met de beschaving in aanraking kwamen. Zij verschillen in elk geval aanmerkelijk van het heldentype, dat de romantische en in dit geval inderdaad scheppende pen van zoo menig schrijver over Zuid-Afrika schetste.

De Afrikaansche, onvervalschte boer is eigenlijk

laf, al bergt hij een grenzeloozen heldenmoed in zijn tong. Als bewijs hiervan deel ik nog het een en ander mede omtrent de Secocoeni-expeditie, en wel uitsluitend wat ik uit den mond van ooggetuigen vernam. Ik sprak reeds vroeger van het prachtige adres aan President Burgers, waarbij deze verzocht werd, zekeren aanval, ter wille van het daaraan verbonden gevaar, maar achterwege te laten. Hierbij voeg ik de sterke neiging der boeren, achter steenen of boomen den vijand, al zat deze ook verscholen in holen enz., te bombardeeren, en, ook weder ter wille van het daaraan verbonden gevaar, steeds buiten het bereik te blijven van de vijandelijke, en nog wel slecht treffende kogels. Zoodra men in het lager (kamp) de lucht kreeg van een aanstaand gevecht, werden zij bij hoopen ziek, en meldden zich dan bij den lagerdokter (den Heer Rissik, vroeger praktiseerende te Utrecht in Nederland) aan rillende van angst, om drankjes, verlof of voorloopige vrijstelling van dienst verzoekende. Dokter Rissik vertelde mij zelf, hoe hij hun, na behoorlijke polsvoeling, dan plechtig verklaarde, dat zij „kugelfieber" hadden, en dat hij na den slag hun zeker een drankje zou geven. Voorts is het bekend, hoe zij hun makkers steeds in de steek lieten, en de bondgenoten, de Kaffers, de schermutselingen lieten uitvechten. Ook hoe zij, te midden van overdaad, over gebrek aan levensmiddelen klaagden en steeds tal van andere uitvluchten hadden om zich aan den dienst te onttrekken; eindelijk hunne schandelijke aftocht, bij Secocoeni's stad, en de verhalen der heldendaden en de opgaven der dozijnen eigenhandig verslagenen, die zij later aan de achtergebleven met het meeste aplomb voordroegen.

Behalve laf, zijn zij valsch, huichelachtig, meineedig, onzedelijk, ongastvrij, lui, vuil en ondankbaar.

Als bewijs hunner valschheid voer ik aan, het vleien van en meepraten met personen, die ze dadelijk daarna achter hun rug zullen belasteren, alsmede de minder fatsoenlijke gewoonte hun naam te teekenen op de meest tegenstrijdige adressen, requisities en stukken van dergelijken aard. Op de requisities aan President Burgers kwamen namen voor, die ook op die van Kruger stonden, en waarvan er velen nog niet eens van kiesgerechtigden, ja, van kinderen en gefingeerde personen, waren. Hun huichelarij openbaart zich het ondubbelzinnigst in de opvatting en uitoefening van de Bijbelgeboden, waaraan zij de uitlegging geven, die hun het best te pas komt. Intusschen houden zij zich op de manier der Farizeeërs voor het uitverkoren volk, en spreken zij dan ook alleen van zichzelven als „menschen." Kaffers zijn „schepsels" en een Engelschman of Hollander, of wie ook, wordt genoemd naar zijne nationaliteit, maar is evenmin als de Kaffer eigenlijk „mensch". Met al hun gemis aan ontwikkeling en diepe verdorvenheid, hebben zij echter, — vraag het hun slechts, — het monopolie van alwetendheid en deugdzaamheid.

Een meineed is een kleinigheid, waarop bij hen minder gelet wordt. Gedurende mijn verblijf in den Oranje-Vrijstaat werd ik gewaar, dat ook daar de meineed geen zeldzaamheid is, en toch is het genoeg bekend, dat de Oranje-Vrijstaatsche boeren, wat ontwikkeling en zedelijkheid betreft, verre boven hun Transvaalschen broeders verheven zijn. Er deed zich daar namelijk in het midden van de maand Mei een proces voor, waarin ruim een dozijn getuigen ter eener het alibi, en een ongeveer gelijk aantal getuigen ter andere zijde de aanwezigheid van den beschuldigde (op de plaats der misdaad) onder eede bevestigden. Het gerecht in beide Republieken liet de straffen,

die overal op zulke zware misdaden gesteld zijn, dan ook maar achterwege, waarschijnlijk van oordeel, dat het uitroeien van zulk een diepgeworteld kwaad onbegonnen werk was.

Met de zedelijkheid der boeren is het ook bedroefd gesteld. Hoewel de vergrijpen daartegen meer in het geheim plaats vinden, getuigt menige zaak, die zelfs aan de kortzichtige oogen van het gerecht niet ontging, dat die vergrijpen niet weinig talrijk zijn. Het is dan ook volstrekt geene zeldzaamheid, eene zaak van bloedschande voor 't Hof te zien gebracht. Zooveel mogelijk de letter der Wet en der Bijbelsche geboden volgende, houdt, naar ik meermalen vernam, de Afrikaansche boerin zich aan dezen stelregel: „Er staat geschreven: gij zult niet begeeren een andermans vrouw, maar nergens vindt men: gij zult niet begeeren den man eener andere vrouw".

Dat zij ongastvrij zijn geworden, kan men hun, met het oog op de omstandigheden, die daartoe leidden, lichtelijk vergeven. Vroeger, en dit vloeit uit den aard van de toestanden, waarin zij leven, voort, waren zij zeer gastvrij. Menigmaal echter werden zij door den gast met ondank en bedrog betaald, en niet zelden gebeurde het zelfs, dat deze bij vergissing een of meer paarden of andere voorwerpen van waarde met zich nam. Daar de boeren, die hoe oneerlijk zij ook in transactiën zijn mogen, echter niet bepaald diefachtig zijn ten opzichte van elkander, waren de schuldigen altijd buitenlanders. Het gevolg van dit alles is evenwel, dat een groot gedeelte der boeren weigeren gastvrijheid te verleenen, of, wanneer zij dit al doen, den gast op de achterdochtigste en lompste wijze behandelen, en hem bij zijn vertrek behoorlijk voor het genotene laten betalen. Dat zij de voorzichtigheid zoodoende te ver drijven, en somtijds zelf (wat bijv. mij eenmaal gebeurde), een

glas water weigeren aan den dorstigen voorbijtrekker, is natuurlijk verkeerd en onchristelijk, daar zij even goed als elk ander weten kunnen, dat, al bestaan er ook lieden, die feitelijk gedeeltelijk of geheel van boerenbedriegen leven, er ook vele anderen gevonden worden, tegenover wien gastvrijheid, 't zij betaald of onbetaald, een plicht is der menschelijkheid.

Ook voor hunne luiheid zou men een eenigszins verontschuldigende oorzaak kunnen opnoemen. Door de geringheid toch hunner behoeften, het moeielijk en kostbaar transport, benevens de dikwijls grooten afstand der markten, die het loon gering maken voor extra-arbeid, werken zij zeer weinig. Daarbij komt nog de verlammende invloed van het warme klimaat, waarin zij leven, en de dankbaarheid van den grond, die ten koste van zoo weinig zorg en moeite voorziet in de behoeften van den verbouwer.

Dat zij vuil zijn, is misschien gedeeltelijk een uitvloeisel dier luiheid, en waarschijnlijk ook gedeeltelijk het gevolg van de hier en daar voorkomende, schaarschte van water, het spoedig weder onrein zijn, en de eigenaardige gewoonte van velen hunner, gekleed te gaan slapen en slechts Zaturdag avond ('t geen in warme streken toch vaker behoort gedaan te worden) schoon goed aantetrekken. Dit gekleed naar bed gaan is nog een overblijfsel uit de tijden, toen de boer genoodzaakt was, met het geladen geweer naast zich ter ruste te gaan, teneinde elk oogenblik gereed te zijn tot het afslaan eener nachtelijke overrompeling van den vijand. Ten slotte noemde ik hen ondankbaar, hetgeen ik door te menig voorbeeld bevestigd zag, om het, zooals ik aanvankelijk deed, als bij uitzondering voorkomende te kunnen beschouwen.

Het spreekt van zelf, dat op den hier gegeven schets

van den Transvaalschen boer tal van uitzonderingen te noemen zijn, en ik moet zelfs bekennen, dat ik ook dikwijls mannen onder hen aantrof, die mij werkelijk achting inboezemden. Zij zijn dan ook niet allen ongastvrij, laf, lui, valsch, vuil of ondankbaar, o, neen! Bovendien levert bijna elk distrikt eene verschillende schakeering op van mijne teekening, hoewel ik vrij en met overtuiging durf beweren, dat het onderscheid dier verschillende schakeeringen meer in den meerderen of minderen graad, waarin al deze eigenschappen bij hen voorkomen, te vinden zal wezen, dan in de totale afwezigheid van een of meerdere daarvan. Wat zij evenwel allen gemeen hebben is: gezond verstand, dat zij reeds op zeer jeugdigen leeftijd bezitten. Of dit moet geweten worden aan de eigenaardige levenswijze, die de kinderen reeds dadelijk dwingt tot nadenken en zelfhandelen, kan ik niet met zekerheid zeggen, maar wel dunkt mij, dat dit de eenvoudigste en eenige oorzaak wezen moet.

De levenswijze van den boer is zeer eenvoudig. Zeer vroeg op en even vroeg weder te bed, besteedt hij den dag met rijden, jagen, een weinigje arbeid, het ontcijferen van eenige oude courant, het lezen van een paar hoofdstukken uit den Bijbel, het kijken in de lucht en het drinken van groote kommen zwart vocht, dat hij koffie noemt, maar dat eigenlijk niets is dan een met ontzettend veel suiker en melk vermengd, slap aftreksel van chicory en koffieboonen van de minste soort.

Zijn voedsel bestaat uit vleesch, voornamelijk schapenvleesch of wild, tarwebrood, gepelde mielies en vruchten. Vele boeren verlaten des winters, ter wille van het voedsel voor hun vee, hun zuidelijk gelegen plaatsen, om hoogerop, met huisgezin, ossenwagen en tenten, gedurende deze maanden in warmer streken hun kampement opteslaan.

Hoewel men, behalve hier en daar in het noorden, geen boeren meer aantreft, die bijna uitsluitend van de jacht leven, besteden velen nog veel tijd aan deze, tegelijk eenigermate winstgevende liefhebberij. Het wild, hoewel nog overvloedig, wordt dan ook met het jaar schaarscher, en zoo binnen eenige jaren de vrije jacht niet wordt afgeschaft of eenigermate beperkt, kan men verwachten, dat het spoedig geheel zal zijn uitgeroeid. Toen het tegenwoordig gebied der Transvaal door de boeren werd ingenomen, had een ieder der voortrekkers het recht, zich een stuk land toeteeigenen. Door de groote kudden vee, die sommigen hunner bezaten, waren zij gedwongen, deze stukken zeer groot te nemen, waardoor men dan ook nog tot op heden plaatsen aantreft, ter grootte van halve provinciën. Ook voor hunne kinderen namen de boeren stukken grond in bezit, en dit ging zoolang voort, tot eindelijk alle grond persoonlijk eigendom was geworden. Het gevolg van deze willekeurige grondverdeeling was, 1ste dat menig geschil met aangrenzende Kaffersstammen ontstond en 2de dat het later dikwijls zeer moeielijk viel, uittemaken, aan wie zekere stukken grond behoorden. Elke boer bouwde nu eene woning op zijne plaats, liefst in de onmiddellijke nabijheid van een beekje, riviertje of bron. Aanvankelijk waren deze woningen van klei of met aarde aangevulde klippen vervaardigd en bevatten zij slechts één vertrek. Het dak was dan gemaakt van stroo en gras, en het geheel droeg een uiterst primitieven stempel. Later verbeterden vele boeren hunne woningen, en werden er ook schuurtjes en verscheidene veekralen bij gemaakt. Vlak bij het huis treft men eenigen bouwgrond aan, en om het huis zijn in den regel, ter wille van dekking voor de gloeiende zonnestralen, eenige hoogopgaande boomen ge-

plant. Is de bewoner der plaats ijverig, dan is het stuk bouwgrond grooter, de boomen, schuren en veekralen talrijker, en vindt men niet zelden groote, diepe greppels ten aanvoer of afvoer van water door het bebouwde of te bebouwen deel der plaats. Bij den eersten aanblik kan men dan ook den aard van zijn bezitter opmaken. De meeste plaatsen echter, en wel voornamelijk die, welke wat ver van de dorpen verwijderd liggen, brengen een treurigen indruk op den aanschouwer teweeg. De laatste jaren is het boeren met vee aanmerkelijk toegenomen, en wel het meeste op de hoogvlakten, waar vooral het schaap beter voedsel vindt, dan in de lagergelegene streken en ook het paard veiliger is voor de vroeger vermelde paardenziekte. Vooral van het aanfokken van ossen, die als trekdieren goeden dienst bewijzen, maakt men veel werk, en terwijl een os vroeger met een paar ponden sterling goed betaald was, kost hij nu allicht het drie- à vijfvoud daarvan.

XX.

Vervolg van het vorig hoofdstuk.

De Afrikaansche boer trouwt op zeer jeugdigen leeftijd. In een pak speciale huwelijkslicentiën, die door de verschillende Landdrosten naar het Gouvernementskantoor waren opgezonden, zag ik verscheidene gevallen van huwelijken tusschen knapen van 16, 17 en 18, en meisjes van 14 en 15 jaren. De huisgezinnen zijn in den regel

zeer talrijk, en 6 of 8 kinderen zijn voor een Afrikaanschen boer nog maar een kleinigheid. Van een kinderloozen echt onder hen hoorde ik slechts zeer zelden.

Wanneer een boerenzoon zijn hof gaat maken, doet hij dit op de volgende, zonderlinge wijze. Hij trekt zijn mooiste kleeren aan, steekt zijn beste pijp in den mond (zonder een pijp is de Transvaalsche boer niet compleet), zet zich op het joligste paard, dat hij krijgen kan, ten einde een ridderlijken indruk op de aangebedene te weeg te brengen, voorziet zich ten slotte van eenig cadeautje om den gunst der schoone daarmede te winnen, en begeeft zich naar de plaats, waar zij woont. Daar aangekomen doet hij, wat men in Europa ook in zoodanig geval doet, namelijk hij zet zijn beste beentje voor. Na op gebruikelijke wijze aan de gansche familie de hand te hebben gegeven, gaat hij zitten, en doet zich dan aanvankelijk zeer natuurlijk, d. i. zeer beteuterd voor. Eindelijk, na de plechtige stilte, die een boerenbezoek, van welken aard dit ook zijn moge, altijd voorafgaat, informeert hij belangstellend naar den welstand der aanwezigen. Tante antwoordt dan: „ja, neef, wat zal ik ver neef zè, dat gaat nog maar wel neef." Oom is steeds van oordeel dat „ie het maar banje zwaar het", de neefjes en nichtjes geven tot opheldering een „dankie neef," en de jonge dame, om wie het eigenlijk alleen te doen is, blijft hardnekkig stilzwijgen. Intusschen is nu het geschenk, dat gewoonlijk uit een tabberd (japon) maar in elk geval uit een kleedingsstuk bestaat, overhandigd, en de daarbij passende, kleine redevoering stotterend, schuchter en met een wegstervend slot afgestoken, en gevoelt de aanbidder zich wat meer op zijn gemak. De schoonpapa in spe breekt de opvolgende pause af, door, in het volle besef van zijn wijsheid en zedelijk

overwicht tegenover den baardeloozen minnaar, den ongelukkige te overstelpen met onzamenhangende beschouwingen over de tegenwoordige Regeering en den goeden ouden tijd, toen men geen belastingen, wetten of straffen op het mishandelen van Kaffers had. Het merkwaardige van dergelijke voordrachten is gewoonlijk, dat de eigenwijze spreker met het grootste aplomb zich ieder oogenblik tegenspreekt en dus beter ingelichten in een oogwenk doet inzien, dat hij er zelf niets van begrijpt en behalve, dat hij plichtmatig al het bestaande afkeurt en al het niet-bestaande prijst, ook niet weet, wat hij eigenlijk meent. Reeds vroeg in den avond retireert de familie zich, ten einde den bezoeker gelegenheid te geven, uit den hoek te komen. Gewoonlijk (want ook in Transvaal wijzen de meisjes niet spoedig een aanbidder af) verschijnt nu de „nooie" (d. i. jonge dochter) met het haar pas geschonken kleedingsstuk aan, hetgeen als eene bemoediging door den aspirant mag worden beschouwd. Op de tafel staat een kaars, en deze kaars speelt een grooten rol in de aantevangen onderhandelingen. Zoolang toch de kaars niet is uitgebrand, mag het beslissend antwoord niet worden gegeven, want de tijd, dien de kaars tot uitbranden noodig heeft, moet den jongman gelegenheid geven, zijn hart voor het meisje te openen en haar zijne vooruitzichten (bijv.: 4000 bunder grond, 20 ossen, 100 schapen, een goede gezondheid, een moeder, die ook als schoonmoeder goed belooft te zijn, een eigen huisje enz. enz.) medetedeelen. Somtijds brengt de jonge dame, (want de kaars verschijnt tegelijk met haar), een zeer kort end binnen, en vooral dit geval is zeer benauwend, daar het even goed het bewijs wezen kan, dat zij maar spoedig het neen, als het ja wil uitspreken. Een lange kaars beduidt dan ook, op denzelfden grond, weife-

ling. Naar ik hoor, gebeurt het ook heel dikwijls, dat het meisje onder het gesprek een stuk van de kaars afneemt, of wel dat zij, korte metten makende, deze plotseling snuit en tot antwoord den verliefde jongman in de armen valt, of althans het veelbezongen jawoord geeft. Na nog een paar uurtjes aan de vrijerij te hebben gewijd, die, tusschen twee haakjes, zoo zij in het gezelschap van anderen zijn, door Transvaalsche boerenlieden in twee tegenovergestelde kamerhoeken plaats vindt, begeven zij zich naar bed. Zoo de familie niet in één kamer slaapt, verdeelt zij zich naar gelang van de grootte van het huis in meerder vertrekken. Echter vindt men steeds meer dan een persoon in dezelfde slaapkamer. De jonge bruid slaapt nu met den aanstaanden bruidegom in hetzelfde bed, zij onder en hij, naast haar op de dekens; in dezelfde kamer slapen dikwijls ook haar zusters. Met het eerst volgend avondmaal begeven de betrokken partijen zich naar het naastbijgelegen dorp, waar de laatste hand gelegd wordt aan de kennis van den catechismus der twee geëngageerde jongelieden. Zijn zij zoo ver dat ze weten wie Adam was, dan worden ze aangenomen en bevestigd en na afloop van het avondmaal plechtig in den echt vereenigd. Deze gebeurtenis wordt dan door de genoodigde vrienden en bekenden gevierd met overmatig gebruik van perzikkenbrandewijn, (d. i. brandewijn, die de boeren zelf maken van perzikken, en wel van de schil, het vleesch en de pit te zamen) koek, koffie, lekkergoed (bonbons, in Transvaal in botteltjes d. i. fleschjes verkocht, en zeer geliefd) en andere heerlijke zaken, alsmede door het maken van zooveel geraas mogelijk.

De kleederdracht der boeren is geheel volgens Europeeschen stijl. Slechts dragen zij groote, breedgerande hoeden

en gewoonlijk hooge laarzen, of leeren slopkousen. Zij scheren zich weinig of niet en dragen dan ook lange snorbaarden. Daar de achting van een boer voor eenigen perpersoon stijgt, naarmate deze ouder is, en jongelieden bij hen niet geteld worden, is het bezit van een baard voor hen veel waard. De oprechte doppers houden er een aparte kleederdracht op na, bestaande uit een kort baaitje, veldschoenen (schoeisels door de boeren zelven van beestenvel vervaardigd) en den traditioneelen breedgeranden hoed.

De vrouwen, die nog vóór een twintigtal jaren op dikwijls vrij primitieve wijze gekleed gingen, dragen rokken, een japon, en een groote kap, welke laatste hun gezicht moet beschutten voor de felle zonnestralen. Zij zijn zeer vruchtbaar en even als de mannen in den regel zeer gezond en sterk, hoewel ik dikwijls hoorde beweren, dat het vaak voorkomend trouwen in de familie, en het op te jeugdigen leeftijd in het huwelijk treden nadeelig werken. Door toedoen van de genoemde kap, bezitten de vrouwen een, voor het warme klimaat, merkwaardig blanke tint. De mannen echter zijn eenigszins bruin gekleurd, daar zij in tegenstelling van de vrouwen, die steeds in huis zijn, zich veel in de open lucht bewegen. Degene, die, hoe weinig dit ook merkbaar zijn moge, een bastaardtint draagt, wordt (en dit is niet alleen voor de boeren, maar voor elken kolonist geldig) weinig geacht. Bastaards van den eersten graad zelfs, worden dan ook nimmer erkend, en worden slechts beschouwd als het meest geschikte kleurlingensoort voor ondergeschikten arbeid.

De Kaffers worden door de boeren slecht behandeld, waarom deze dan ook in verscheidene streken van Transvaal geen Kaffersknechts kunnen krijgen. Vroeger slavenbezitter, vindt menige boer het vernederend, zelf veel te arbeiden, en laat hij het werk zoo mogelijk geheel aan de

Kaffers over, die hij als beesten beschouwt en mishandelt. Ook maken de boeren veel gebruik van Hottentotten, die vooral voor huiswerk meer geschiktheid schijnen te bezitten. Verachten zij den inboorling, den buitenlander of meer in het algemeen den niet-boer haten en schuwen zij. Dat dezen van hun kant meermalen reden daartoe gaven, niet alleen door het bedriegen der aanvankelijk argelooze boeren, maar ook door het natuurlijk niet zeer gunstig oordeel, dat zij omtrent hen koesteren, en in woorden en handelingen maar al te vaak doen doorstralen, is zeker. Vooral den Engelschman, en na dezen den Hollander beschouwen zij met kwade oogen. Een „ongezouten" „natte" of „rouwe" Hollander, d. i. een pas aangekomene of op zijn Indisch een „baar", wekt vooral hun argwaan op; een gezouten, d. i. een zoodanige, die zich reeds sedert eenigen tijd in het land gevestigd had, en hen daardoor dan ook meer bekend is, boezemt hun iets meer vertrouwen in, doch ook dit laat nog niet veel over. Den Heer Bergsma, Auditeur-Generaal van het Transvaalsch Gouvernement, die zich in den dienst herhaalde malen zeer had onderscheiden, en de doorslaandste bewijzen had gegeven, hun vertrouwen in volle mate waardig te zijn, noemen zij, in erkenning daarvan: „den eerlijken Hollander."

Het nachtmaal, waarvan ik reeds met een enkel woord melding maakte, is steeds een groote gebeurtenis in het leven van een boer. Reeds eenige dagen te voren verzamelen zij zich op het naastbij gelegen dorp, waar zij door het bij elkaar zetten der wagens en tenten een soort van kampement vormen. De inkoopen van koffie, tabak en kleedingsstukken en ook wel de verkoop van eenige medegebrachte artikelen, als tabak, brandewijn, wild, huiden, koorn, mielies, vruchten, enz. geven de zaak in den aan-

vang meer den indruk van een kermis, vooral daar de neefjes en nichtjes, lachend en joelend door de tentreien trekken, kennis makende met wie zij maar ontmoeten en, om kort te gaan, een drukte veroorzaken, die het vermoeden wettigt, dat zij met aardsche indrukken ter nachtmaalsviering zijn opgekomen. Gedurende deze dagen ziet men ongeloofelijk veel koffie drinken, hoort men veel politiek en veel nonsens (misschien bij hen wel hetzelfde) praten en ruikt men, tenzij men een eind uit de buurt vlucht, niet anders dan schaapskarbonaadjes, natte tabak, mollenvellen broeken en rookende vuurtjes.

Treedt men 's Zondagsmorgens de dopperkerk binnen en is men door den met een vervaarlijk groote witte das en lang gezicht voorzienen koster naar een zetel geleid, dan valt het eerst de preekstoel in het oog, een kokervormig, zeer hoog stellaadje, dat tegen het midden van een der twee langste muren is opgesteld. Er voor is een opengebleven gang. De mannen zitten ter rechter en de vrouwen ter linker zijde. De voorzanger leest, terwijl de kerk zich gaande weg met geloovigen vult, niet zonder inspanning, een hoofdstuk uit den Bijbel voor, waarna hij de gemeente, die niet zingen kan, een psalm (volstrekt geen gezang) opgeeft, en dit met een luid gebrul inzet. Het heilig lied wordt nu op wanhopig huilenden toon met eene in dubbel heele nooten gezongen variatie op den eigenlijken tekst ten einde gebracht. Daar beklimt de redenaar het gestoelte, en begint onder bewondering der gemeente, die een predikant beschouwt als een tusschending tusschen God en haarzelve, een gebed en daarna de preek voortedragen. Daar deze laatste in 't Afrikaansch-Hollandsch (dat zich zeer slecht leent tot redevoeringen) uitgesproken wordt en de predikant, gewoonlijk een leerling is van het gebrekkig Seminarium

van Stellenbosch (in de Kaapkolonie), waar men meer aan dweeperij dan aan ontwikkeling doet, is de preek op zijn minst genomen slecht. Maar de boeren zien zoo nauw niet. Voor hen zit de stichting meer in het kerkgaan zelf, dan in de preek, en de predikant, die dit zeer goed weet, richt zich daarnaar. Hij maakt gebruik van den preektoon, roept dikwijls: Heere, Heere, noemt nu en dan woorden als: hel, verdoemenis, enz., en overstroomt zijne gemeente met teksten, op welker oogenblikkelijke toepasselijkheid minder gelet wordt. De groote kunst is: effect te maken, met vele woorden en dikwijls het zelfde te zeggen, al heeft het weinig zin. Wat mij in deze kerk ook zeer bevreemdde, was, dat de vrouwen hare zuigelingen hadden medegebracht, hetgeen ten gevolge had, dat de dienst onafgebroken gestoord werd én door de luidruchtige uitingen, die de kleinen aan hunne gemoedsbewegingen gaven, én door het voortdurend zich verwijderen en terugkeeren van die moeders, wier zuigelingen het onrustigst waren.

Na al hetgeen ik nu over de boeren gezegd heb, moet ik ten slotte hun ter eere nageven, dat, al heeft de weldadige invloed van een Regeering, die bij machte is den burger te leiden naar regel en orde, hun steeds ontbroken, en zijn zij daardoor nog zoo onontwikkeld en gedemoraliseerd gelaten, zij, als pioniers der beschaving, Zuid-Afrika daarvoor hebben geopend. Steeds voor de beschaving wijkende en toch op den voet er door gevolgd, kan men verwachten dat zij ook eenmaal Midden-Afrika daarvoor zullen openen. Waren deze boeren er niet geweest, of waren zij niet de slaven van hun zucht naar die onbestaanbare vrijheid [1]), die

---

[1]) Eenmaal hoorde ik een boer zijn ontevredenheid over den bedilzucht der regeering te kennen geven. Zeer naïef opperde hij de vraag, waarom

de wereld heden ten dage niet meer dulden mag of kan, dan was Zuid-Afrika nog in denzelfden toestand als voor tachtig jaren. Slechts de kusten zouden hier en daar bevolkt zijn, maar het binnenland zou nog wezen wat het toen was, d. i.: volstrekt onbekend. Want niet het afzonderlijk voortdringen van een enkelen ondernemenden kolonist zou de met wilde Kaffer- en Hottentottenstammen bedekte binnenlanden herschapen hebben in rijken der blanken, slechts volksverhuizingen, zooals de trekken onzer onvermoeide en aan krijg en moeielijkheden gewende boeren, konden verwinnaars wezen van hinderpalen als die, welke onbekendheid met de dikwijls ontoegankelijke streken en de verraderlijke en krijgslustige geaardheid van de bewoners der beschaving in de weg kon stellen. De trekken naar Damaraland (de wildernissen ten noorden der Limpopo), die reeds in het laatste jaar der Republiek begonnen zijn, en sedert de annexatie zoo sterk toenamen, kan men reeds beschouwen als de eerste ontdekkingstochten, die Midden-Afrika zullen vruchtbaar maken voor wetenschap en ondernemingsgeest, maar de eerste vlag, die er als bewijs van bezit zal ontplooid worden, zal weder Neerlands banier, met de kleur der Hoop in breede baan langs den stok, namelijk de oude vlag [1]) der voortrekkers, geweest zijn.

---

de Regeering hem niet met rust liet, waarom hij belastingen moest betalen, diensten bewijzen enz., terwijl hij zich van zijn kant toch nooit met de Regeering inliet.

[1]) Dit was ook de vlag van Transvaal. In 1876 voerde President Burgers een andere vlag in, die echter om de overeenkomst met de „Union Jack", gedurende zijn reis naar Europa, tot Presidentsvlag werd gemaakt, en voor het vroeger bestaande doek moest plaats maken.

XXI.

De inboorlingen.

De oorspronkelijke bewoners van Transvaal, de inboorlingen, zijn voornamelijk: Kaffers en Hottentotten. De Kaffers[1]) worden verdeeld in tal van stammen, waarvan de Basoetoes, die weder verdeeld zijn in Makateesen, Barolongs, Batlapins enz., de Zoeloes, (waartoe weder de Amaswasies behooren) de Knopneuzen, (zoo genoemd om den dikken knopachtigen neus) de Vaalpenskaffers en Amatonga's de voornaamste zijn.

De Kaffers worden, evenals de Hottentotten, door kapteins of onderkapteins bestuurd, die zeer talrijk zijn en een despotische macht over hunne onderzaten uitoefenen. Dezen dragen hun vorst grooten eerbied toe, en zullen er niet licht toe overgaan, zich zelfs tegen de grootste en onrechtvaardigste onderdrukking te verzetten. De troon, of, beter gezegd, de hoogste macht is erfelijk, en wel zoo, dat de oudste zoon van de voornaamste vrouw des vorsten hem na zijn dood opvolgt. Ook voor deze opvolgingsrechten hebben de inboorlingen veel eerbied. Zoo hoorde ik eens, dat bij den dood van een Kafferkoning in Zoutpansberg, de opvolger nog zoo jong was, dat de regeering voorloopig in handen kwam van een broeder van den overleden vorst. Hem beviel echter het regeeren uitermate en toen de kroonprins op den leeftijd was gekomen, dat hij volgens recht en billijkheid het bestuur zou aanvaarden, wilde de

---

[1]) Het woord „Kaffer" is afgeleid van het Arabische substantief" „Kiafir", d. i. ongeloovige, en werd het eerst door de Portugeezen op Mozambique in gebruik gebracht.

oom geen afstand doen van zijn gezag. Zijn onderzaten ontstaken nu in heilige verontwaardiging over zulk eene miskenning van het erfrecht, liepen op zekeren dag te zamen, staken den oom dood en zetten den neef op den troon. Ook ontmoet men bij de Kaffers eene instelling, die eenigszins aan het middeleeuwsch leenstelsel denken doet, en wel het gebruik, dengene, die zich op een of andere wijze zeer onderscheiden heeft, en vooral wanneer hij van koninklijk bloed is, tot kaptein over eenige kraal aantestellen. Hoewel elk kaptein weder op zijn beurt den autocraat speelt over de hem te regeeren afgestane Kaffers, kunnen dezen in beroep komen bij den koning, die in elk geval het hoogste gezag vertegenwoordigt. Voorts staat den koning nog een Raad ter zijde, die, samengesteld uit eenige stamhoofden, (personen van hooge geboorte of groote verdiensten), den vorst raad geven en somtijds het recht hebben, zijn al te willekeurige maatregelen tegentegaan. Even als de daareven genoemde kapteins heeft ieder dezer stamhoofden zijne volgelingen, die hij in tijd van oorlog oproept ten strijde, en die ook in vredestijd min of meer onder zijn onmiddellijk gezag staan. Heeft een Kaffer eenige misdaad bedreven, dan wordt hij beboet ten bate van den koning. Is de misdaad te zwaar voor boetestraf, dan wordt de arme overtreder eenvoudig gedood. Een enkel woord van den vorst is genoeg om een doodvonnis oogenblikkelijk te doen voltrekken, en niet zelden gebeurt het, dat de booze luim van eenig bloeddorstig Kafferhoofd, tal van zijn onderdanen het leven kost.

De vrouwen worden bij de Kaffers als goederen beschouwd. De meeste Kaffers hebben meer dan ééne vrouw, vooral de welgestelden onder hen, daar zij somtijds met 5 à 10 ossen (dit verschilt naar gelang van de schoonheid en leef-

tijd van het meisje) per hoofd, de meisjes van hunne ouders moeten koopen. Ik meen evenwel, dat, wanneer zich een kooper voor een meisje opdoet, en hij haar niet aanstaat, zij hem mag weigeren en daardoor het huwelijk met hem beletten kan. Elke vrouw heeft een afzonderlijke hut, en voedt hare eigene kinderen op. Ook is zij verplicht, voor haren man te werken en terwijl deze zich met niets doen vermaakt, het land te bebouwen, het vee te hoeden en de verschillende huishoudelijke bezigheden te verrichten. Op deze wijze maken de Kaffers de in Europa waarschijnlijk zeer kostbare polygamie tot een winstgevende zaak. Ontrouw aan den man wordt met den dood geboet, terwijl elke overtreding ten opzichte van den echtgenoot door dezen met lijfstraffen wordt gestraft.

Omtrent den godsdienst der Kaffers valt weinig bepaalds te zeggen. Sommigen hoorde ik beweren dat de Kaffer in, het geheel geen godsdienst kent; anderen beweren, dat zij fetishdienaren zijn; terwijl weder anderen, en ik geloof dat deze gelijk hebben, den Kaffer een zon- en maanaanbidder noemen. Hoe het ook zij, de Kaffer kent buiten zeer vele vormelijke bijgeloofsuitingen geen bepaalden cultus, tenzij men daartoe de verrichtingen hunner toovenaars en wichelaars zou willen rekenen. Zooals alle toovenaars geven deze laatsten niet veel meer dan dubbelzinnige orakelspreuken, en staan zij meestal ten dienste hunner vorsten, in wier handen zij dikwijls geschikte werktuigen zijn. Hunne geheimzinnige werkzaamheden schijnen echter voor den nietpriester volstrekt onbekend te moeten blijven, althans vernam ik, hoe dikwijls ik er ook naar informeerde, nimmer eenige bijzonderheid daaromtrent.

Het spreekt van zelf, dat de Kaffer weinige behoeften heeft. Vóór hij met den blanke in aanraking kwam, en

de vrucht van den boom des kennis geproefd had, liep hij op den middengordel na, geheel ongekleed. en bestond zijne dekking des nachts bij kil weder slechts uit eenige beestenvellen. Nu echter voorziet hij zich van elk mogelijk kleedingsstuk, dat binnen zijn bereik komt, en zijn het nog slechts de reeds vroeger genoemde „baarkaffers", die de eer van het nationaal costuum ophouden. Van nature tot opschik geneigd, zijn zij dikwijls op de belachelijkste wijze toegetakeld. De een heeft niets aan dan een boordje, de ander bezit slechts een hoed, de derde een baatje, de vierde een aan alle plaatsen opengescheurde broek, terwijl de vijfde bogen mag op een enkelen, hetzij rechter of linker schoen.

Het voedsel van den Kaffer bestaat voornamelijk uit mielies en het brood, dat zij van hun zoogenaamd Kafferkoren (een soort van tarwe) weten te vervaardigen. Vooral de „groene mielies", d. i. mielies in de eerste periode van rijpheid, is een zeer geliefd voedsel van den Kaffer, en wordt de mielies rijper, dan stampt hij ze, en gebruikt ze als dikke pap of in den vorm van koeken. De Kaffers in de dorpen zijn verslaafd aan al wat sterke drank is, en gaan zich daaraan dan ook steeds te buiten, wanneer zij de gelegenheid schoon zien. De Kaffers in de kralen zijn genoodzaakt zich te bepalen tot het zoogenaamde Kafferbier, dat zij tshoela noemen, zelf brouwen en in groote hoeveelheden gebruiken.

Ook zijn zij groote liefhebbers van tabak, die zij evenwel nu en dan door dagga, een soort van hennep, vervangen. Deze dagga rooken zij 't zij uit een koehoorn, waarin van onderen, bij wijze van mondstuk, een gat is geboord, 't zij uit de eenvoudigste pijp, die men zich denken kan, namelijk: de aarde. Voor deze laatste rookwijze maken

zij in den grond, evenwijdig aan de oppervlakte, een kanaaltje, dat aan weerszijden wordt opengehouden. Op handen en voeten op den grond gehurkt, zuigt de rooker nu uit de eene opening of uit een daarin gestoken rietje den rook, die door de brandende dagga in de andere opening gevormd wordt. Telkens wanneer hij den mond met den opgezogen rook heeft gevuld, neemt hij een slokje uit de naast hem staande kalebas met water, en spuwt ten slotte water en rook weder uit. Deze daggarook schijnt bedwelmende eigenschappen te bezitten; althans heb ik dikwijls opgemerkt, dat zij hevige hoestbuien, benauwdheid, slaap en afmatting veroorzaakt. Ook is een Kaffer na het rooken van dagga nog geruimen tijd ongeschikt tot het verrichten van arbeid. Dikwijls heb ik mij verwonderd over deze vreemde liefhebberij, vooral daar ik steeds op mijn vraag, of zij het lekker vonden, een ontkennend antwoord kreeg. De bewering, die ik eens hoorde opperen, dat het een gebed was, kan ik niet aannemen. Ook snuiven doen zij gaarne. Elke Kaffer bezit een houten zelfuitgesneden fleschje, waarvan gewoonlijk het onderdeel de halve schil is van eenige bolvormige, harde vrucht, en dat met snuif is opgevuld. Met een houtje of met een eierlepeltje, als zij ooit in de gelegenheid zijn geweest dit te stelen, scheppen zij de snuif uit het fleschje en werken haar dan met groote proppen in neus en mond. Dit fleschje dragen zij somtijds met eenige kralen snoeren en een zakje met amuletten (gewoonlijk niets anders dan steentjes, stukjes metaal enz.) om den hals.

De Kaffers zijn vrolijk, mededeelzaam en gezellig van nature. Zij zijn altijd opgewekt en vinden niets aangenamer, dan, gezellig om het vuurtje met den opstaanden mieliespot ge-

hurkt, elkander met verhalen bezig te houden. Hoe weinig belangrijks er ook in hun dagelijksch leven voorvalt, altijd hebben zij overvloedig stof tot praten, en de toehoorders leggen daarbij steeds eene belangstelling en de spreker zelf eene heftigheid van redeneeren aan den dag, als waren diens mededeelingen van het uiterste gewicht. Ontmoeten twee Kaffers elkaar, of gaan zij elkander ook maar op grooten maar nog te overschreeuwen afstand, voorbij, dan hoort men steeds een gullen groet of vrolijk gesprek gewisseld.

Ook zijn zij zeer zangerig en muzikaal, en dikwijls kan men den eenzamen Kafferwandelaar zijn eentonig, maar niet onmelodieus lied, tot verkorting van den weg, hooren zingen. De rusturen, wier aantal zij groot genoeg maken, worden steeds opgeluisterd door de doffe tonen van de poenietse, hun geliefkoost instrument, dat, in den vorm van een boog, uit een hollen, krommen koker en daarop gespannen snaar bestaat. Tokkelende op de snaar, blazen zij over de opening, die ongeveer in het midden van den koker is aangebracht. Het dansen is hun eveneens een groote uitspanning. Vooral de Zoeloes hebben het ver daarin gebracht. Dezen ziet men vaak, op de maat van het dikwijls luidruchtig, maar eveneens eentonig gezang, einden ver huppelende afleggen. Ook wanneer een plotselinge danswoede hen bevangt, springen zij op om, gewoonlijk met een stok of iets van dien aard in de hand, de sierlijkste bewegingen met het lichaam te maken. Het gelijkmatig zwaaien van het hoofd en de armen en het gonzende lied ontbreken ook nu niet.

Dit dansen heeft voor den Kaffer echter ook zijn praktisch nut en wel wanneer hij zijn hof gaat maken. Geïnspireerd door den aanblik van de hem bekorende schoone,

voert hij voor haar zijn bezielden dans en zang uit, waarna de dame wel zeer ongevoelig moet wezen om niet in liefde te ontvlammen.

Wanneer de Kaffer den leeftijd van 14 à 16 jaren bereikt heeft, vraagt hij verlof zijn kraal voor zekeren tijd te verlaten, ten einde eens een blik te gaan slaan in de wijde wereld. Gewoonlijk begeeft hij zich nu naar een der groote dorpen, dikwijls echter ook naar de Diamantenvelden. Het doel dezer reis is het opdoen van menschen- en wereldkennis, en het overleggen van eene som gelds, opdat hij met een geweer, een paar messen, eenige kleederen en genoeg geld om zich een paar vrouwen te koopen, naar zijn kraal zal kunnen terugkeeren, d. i. indien de zendeling hem niet te pakken krijgt, en hem bij zijn gemeente voegt, want in dat geval komt er niets van terugkeer naar de kraal.

In dienst van den een of ander getreden, leert de baarkaffer nu een weinigje Afrikaansch, en weet hij, weinig uitvoerende, zich in betrekkelijk korten tijd rijk te stelen. Bovendien is zijn loon hoog, en bedraagt te Pretoria bijv. allicht £ 1, waarvan hij niets heeft uittegeven, daar zijn baas voor de voeding (bijna uitsluitend mielies) moet zorgen.

In het stelen zijn de Kaffers, zooals ik daareven reeds zeide, zeer ver. Vooral spiegeltjes, kammen (die zij in stukken breken om er zich de haren mede te versieren), messen, lepeltjes, vorken, pijpen enz. brengen hen in groote verzoeking. Daar men gewoonlijk deuren en vensters openlaat, wordt hun dit stelen zeer gemakkelijk gemaakt. Voor de zekerheid echter ruilen de Kaffers de van hun meesters gestolene voorwerpen onder elkander, waardoor nasporing van den diefstal ondoenlijk wordt. Op de Diamantvelden, waar de Kaffers in grooten getale als

gravers, onder het opzicht van blanken, dienst doen, moeten zij, ten einde het stelen zooveel mogelijk tegen te gaan, niet alleen onder de strengste contrôle, maar ook geheel ongekleed werken. Toch brengt elke Kaffer van Secocoeni bij zijn terugkomst in de kraal, den vorst een diamant mede. Men weet dit, maar vond tot op heden nog niet uit, op welke wijze zij deze gestolene steenen aan het zoo strenge onderzoek weten te onttrekken.

Opmerkelijk is de geschiktheid van den Kaffer om als kindermeisje gebruikt te worden, en zelfs vertelde men mij in Pieter-Maritzburg, dat de Zoeloes zich zoo aan de hun toevertrouwde kinderen hechten, dat deze band alleen dikwijls hun anders vurig gewenschten terugkeer naar de kraal belet. Het is dan ook werkelijk aardig te zien, hoe een groote, leelijke, woeste Kaffer de genegenheid der kleinen weet te winnen, en hoe de ruwe handen met onbegrijpelijke voorzichtigheid en teerheid het kind aanvatten.

Het spreekt van zelf, dat de taal, die zij spreken, verschilt naar den stam, waartoe zij behooren. Maar sterk is het dat deze talen somtijds zoo verschillen, dat twee naast elkaar gelegene kralen van denzelfden hoofdstam elkaar dikwijls niet verstaan. Zij hebben evenwel allen de bloemrijkheid van uitdrukking en stijl gemeen, die, zooals bij alle onbeschaafde volken, zoo geheel in overeenstemming is met het land hunner inwoning.

Even verschillend als hun taal is ook hunne gelaatskleur, die afwisselt tusschen zwart en lichtbruin. De groote, sterke, krijgshaftige Zoeloe is het donkerst van kleur; de sluwe, minder sterk gebouwde en minder ridderlijke Makatees is licht van tint. Allen evenwel zijn zij het lichtst onder de voetzoolen en in de hand en wel,

naar ik onlangs las, om de volgende reden. Tusschen opperhuid en hoornhuid vindt men zekere materie, pigment genoemd, die de huidskleur bij de verschillende rassen aangeeft. Daar dit vocht door loopen en handenarbeid op de genoemde plekken wordt weggedrongen, verliezen zij daar hun oorspronkelijke kleur.

Alle Kaffers verspreiden een bijzonder onaangenamen, sterken reuk, die echter bij den eenen stam duidelijker dan bij den anderen is waartenemen. Deze lucht kan zoo sterk wezen, dat de aanwezigheid van een Kaffer gedurende een enkele minuut, in een niet al te groote kamer, wel een kwartier of langer daarna nog te bespeuren is. In den beginne dacht ik, dat de oorzaak hiervan gelegen was in het zich met vet of olie besmeren. Dit gebruik toch is vooral bij de Zoeloes, die zeer sterk rieken, zeer algemeen, daar het de lenigheid schijnt te bevorderen en ook de invloed der warmte, door het beletten van hevige transpiratie, merkbaar vermindert. Later bemerkte ik echter, dat alle Kaffers rieken en niet alle Kaffers zich insmeren.

De Kaffers uit dezelfde kraal spreken van elkander als broeders. De namen, die zij van hun blanke bazen bekomen, zijn in den regel namen van maanden, dagen, geldstukken of Bijbelsche personen. Van getallen hebben zij volstrekt geen begrip, en die, welke zij niet met hunne vingers kunnen aanduiden, noemen de Zoeloes eenvoudig: poembeli. Dit woord heeft trouwens behalve „veel" ook nog tal van andere beteekenissen, die men echter in het woordje „zeer" eenigszins kan samenvatten.

De Kaffers reizen veel, doch altijd te voet. Bepakt en beladen, en meestal in troepjes, wandelen zij van het eene distrikt naar het andere. Hun tred is veerkrachtig en ge-

lijkmatig; zonder onaangename gevolgen leggen zij groote dagreizen af. Ook gaan zij altijd recht op hun doel af. De routes, die men er wegen noemt en door de blanken worden gevolgd, laten zij als omwegen ongebruikt. Het is dan ook werkelijk verbazend, in welk een korten tijd zij de grootste afstanden afleggen. Meermalen ontdekte men, dat, vóór de renbode, die in oorlogstijd de nieuwste berichten van het oorlogsterrein naar het Gouvernement brengt, zijne tijdingen had overgebracht, de Kaffers in Pretoria er reeds van onderricht waren. De post wordt dan ook voor sommige meer afgelegen distrikten per Kaffer vervoerd. Van hunne eigenaardige wijze om recht op hun doel toeteloopen, was ik eens op deerlijke wijze het slachtoffer. Eenige families waren een eind buiten Pretoria op een pic-nic gegaan, en ook ik was uitgenoodigd. Daar ik evenwel nog niet lang te Pretoria was, en ik eenige bergen en begroeide klipkopjes moest overtrekken, gaf ik mijn Kaffer bevel, mij den weg te wijzen. Deze nu, recht toe recht aan loopende, voert mij, ten koste van kleederen en schoenen, inspanning en moeite over elke hoogte en door elk boschje, dat in de rechte lijn tusschen Pretoria en de pic-nic lag, totdat ik eindelijk blazende en hijgende, maar ook in den kortst mogelijken tijd, op de feestplaats was aangekomen.

Deze snelle en korte wijze van marcheeren maakt den Kaffer ook tot een gevaarlijken vijand, daar tegenover zijn snelle troepenbewegingen kavallerie onmisbaar is. Indien Cetehwayo bijv. het lang overdacht en dikwijls voorgenomen plan ten uitvoer bracht, de 50.000 man, die hem ten dienste staan, in tien parallel aan elkaar voortmarcheerende troepen te verdeelen, was Pretoria uitgemoord en waren al de doorgetrokken distrikten platgebrand en uitgeplunderd, vóór de naburige, of zelfs de op de Natal-

sche grenzen gelegene troepenmacht ter hulp zou zijn gesneld.

De Hottentotten komen, hoeveel zij physiek ook met den Kaffer verschillen, in vele opzichten met dezen overeen. Evenals de Kaffers, staan zij onder het gezag van kapteins, die met autocratische macht bekleed zijn. Hun godsdienst is een weinig ontwikkelde en uiterst eenvoudige sterredienst, en ook de polygamie is bij hen in gebruik. In den Koranna beschreef ik (bladz. 116) ook den Hottentot reeds.

Vroeger bewoonde de Hottentotten een groot gedeelte van Zuid-Afrika en waren zij de geduchtste vijanden der boeren. De voortdurende oorlogen, waarin zij met dezen leefden, maar niet het minst de sterke dranken, waaraan zij als van nature verslaafd zijn, deden hen sterk in aantal verminderen. In het oostelijk gedeelte van Transvaal en de Kaapkolonie komen zij nog in onbeschaafden staat voor. Voor de rest zijn zij onder de blanke kolonisten verspreid.

De Hottentot is, hoewel minder sluw dan de Kaffer, zeer geslepen. Luidruchtig en steeds vol grappen, is hij ook ietwat minder lui en onbevattelijk, dan gene. Zijn oorspronkelijke wapenen waren werpspies, knots en boog. Die van den Kaffer assegaai, knopkieries, (stokken, in den regel van assegaaihout, die van een knop zijn voorzien, en waarmede zij niet alleen behendig weten te batonneeren, maar ook op grooten afstand een doel door werpen kunnen raken) boog en lans. Ook maakten de Kaffers gebruik van schilden. Tegenwoordig hebben èn Hottentot èn Kaffer geweren, waarmede zij echter meestal zeer slecht schieten, daar zij dikwijls bij het afvuren het hoofd omdraaien. De handel in geweren en ammunitie, die de weerbaarheid der inboorlingen zoozeer heeft vergroot, werd ter sluiks en bijna uitsluitend door Engelsche kooplieden gevoerd,

en was een van de groote klachten, die de Republiek had tegen de Kaapsche Regeering.

Een derde hoofdsoort van inboorlingen, die nu echter bijna geheel verdwenen is, vormden de Boeshmans of Bosjesmannen. Slechts op eenigen afstand van de Paarl (een dorp in de Kaapkolonie) en in een der oostelijkste provinciën dezer kolonie treft men nog een kraaltje van dezen stam aan. Sterker nog dan bij den Hottentot, waarmede zij nog de meeste gelijkenis hebben, springen hunne kakebeenen naar voren, en zijn hunne heupen en billen ontwikkeld. Ook is bij de Bushmanvrouwen nog sterker dan bij de Hottentotvrouwen de zoogenaamden schootlap uitgewassen.

Zij zijn zeer klein van gestalte en zeker wel de afzichtelijkste wezens, die de menschheid oplevert. De onafgebroken oorlogen, die zij met blanken en Kaffers gevoerd hebben, zijn de voornaamste oorzaak hunner bijna algeheele uitroeiïng.

XXII.

De Afrikaansche taal.

De Afrikaansche taal, die tot stam de Oud-Hollandsche taal heeft, is zeker wel het leelijkste en meest vermengde dialect, dat ooit bestond. Feitelijk kan men er in ruwe trekken de geschiedenis van de Kaapkolonie en den Transvaalschen boer ten naasten bij in nagaan. De gallicismen, germanismen en anglicismen, die er zoo overvloedig in voorkomen, zouden ons, zoo dit noodig was, de nationaliteiten der vroegere kolonisten en de later daaronder voorkomende

elementen kunnen leeren kennen, terwijl de groote menigte maleische en Kafferwoorden, en de enkele woorden die een Deenschen, Zweedschen, of zelfs Spaanschen wortel doen vermoeden, ons aanduiden, dat de boeren ook met de eerste elementen veel en met de laatste in mindere mate in aanraking of vermengd waren.

Daar een dusdanig mengsel nimmer onder regelen werd gebracht, of door onderwijs op één en dezelfde wijze werd geschreven of gesproken, treft men in de verschillende deelen van Zuid-Afrika natuurlijk ook weder verschillende dialecten van het hoofddialect, dat wij gemakshalve maar als taal zullen erkennen, aan. Vóór twee jaren verscheen een soort grammatica van het Afrikaansch, en ten einde den lezer een juister denkbeeld van deze niet onbelangrijke taal te doen krijgen, zal ik aan deze grammatica enkele zinnen ontleenen.

Als inleiding tot het werkje lezen wij er het volgende:

„*Die Afrikaanse taal is eintlik een tak van die Hollanse taal. Mar in die loop van die tijd, veral nadat die kolonie van Holland los geraak het, is dit heeltemal verander, so dat een rou Hollander wat hier kom ons nie kan verstaan nie, omdat ons so veul ander woorde in ons taal opgeneem het, en die Hollanse woorde in ander vorme en betekenis gebruik.*

Ons taal is dus een afstammeling van die Germaanse tale, en dit het die karakter gehou oek. Daarom dat ons woorde bijna almal uit Hollans en Duits kom. Van Engels en Frans, wat een mensch dit zou verwag, krij jij amper gen woorde in ons taal nie, mar wel enkel uitdrukkings.

Daar is in ons taal suiwer Afrikaanse woorde, so's (zooals) karkatjie, pondok, skaapsteker, amper, biltong, koggelstok, hot-op-ses, haar-naas-voor, *ens.*

Die meeste van ons woorde is daarom mar Hollanse woorde wat ons verkort of veranderd gebruik. Ons woord mos *kom van die Hollanse woord* immers, naant *van* goeden avond, *ens.*

Uit Duitsch het ons meer woorde as een mens sou dink. So's stewel, gewerskaf, dan en wan, vergange jaar, *ens.*

Uit Engels, Frans, Portugees, ens., krij een mens oek nu en dan een woord. Mar di's mar min.

Mar die tale het daarom (toch) *invloed uitgeoefen op die gebruik van ons ei'e* (eigen) *woorde, veral Frans, deur die Franse vlugtelinge. So's die twemaal* ons *ver die Hollanse* wij *en* ons *kom ver die naaste van die Franse* nous *ver* wij, *en* nous *ver* ons *oek. So oek ons dubbele* nie *is nes* (net als) *die Franse* ne pas, *ens. Uitdrukkens so's* die een, die ander een, *ens., kom weer uit Engels.*

Ons taal kom meer as enig ander taal o'ereen met ons tijd: Kort, kort! Ons het al die slepende uitgange van die werkwoorde lat val. Ver eten, drinken, loopen, *ens., seg ons so mar kortaf* eet, drink, loop, *ens.*

Ons taal en ons geaardheid kom net o'ereen: in ons woorde nie meer letters as nodig is nie, en in ons werk gen omslag nie en min onkoste. Veral baing (spreek uit banje; dit woord beteekent „veel" en is uit 't Maleisch afkomstig) *medeklinkers goi' ons uit, en dit maak ons taal sag en vloei'end, so's* ei'e, ou'e *ver* eigen *en* ouden, *ens. En hoe meer klinkers in een taal, hoe beter dit klink.*"

Tot zooverre de inleiding. Men ziet er reeds uit, dat het overeenbrengen van schrijf- en spreektaal, het afkorten van alles, wat daarvoor vatbaar is, het weglaten van elke letter of elken klank, die maar eenigszins kan gemist worden, en het zooveel mogelijk vermijden van alles, wat naar verbuiging of vervoeging zweemt, de hoofdtrekken van

dit laag-Hollandsch, zooals de Afrikanen het noemen, zijn.

Dat de taal belangwekkend en de aandacht overwaard is, is zeker, maar dat zij leelijk, misvormd en wanluidend is, is nog zekerder. Het is dan ook bepaald jammer, dat degene, die zich de moeite wilde getroosten, regels en genootschappen tot instandhouding er van in het leven te roepen, zijn tijd en inspanning niet liever ten koste legde aan eene poging, het hoog-Hollandsch (dit is de naam, dien men in Afrika aan onzen taal geeft) tot zuivering van het Afrikaansch, en ter vervanging daarvan in Zuid-Afrika, ingang te doen vinden. Wordt deze poging niet spoedig aangewend, dan zal dit reeds zoo verbasterd Hollandsch nog dagelijks verergeren, te meer daar de nauwere aanraking, waarin het op het oogenblik met het Engelsch is, en de liefhebberij der boeren, het met de vruchten hunner eigen vinding nog telkens te vermeerderen, er steeds nieuwe zegswijzen en woorden zullen insmokkelen.

Doch zien wij, wat de Afrikaansche grammatica ons nog meer belangwekkends oplevert.

Het hoofdstuk over de syllaben wordt door de volgende, zeker zeer eenvoudige definitie aangevangen.

„*So veul woorde* (waarschijnlijk heeft de schrijver letters gemeend) *as een mens in een slag uitspreek is een sillabe. As ek seg* Adam, *dan is* A *die eerste en* dam *die twede sillabe.*"

In het tweede hoofdstuk lezen wij, wat de lezer reeds lang gemerkt heeft, namelijk:

„*Ons skrijf nes ons praat*" en wat verder:

„*Ons skrijf nie* sch, *mar* sk."

Van de geslachten sprekende, geeft de schrijver ons den volgenden, echt Afrikaanschen zin.

„Partij woorde (sommige woorden) *het twe geslagte, so's* kind *is mannelik as een mens een seuntjie meen, en vrou'elik as jij een dogtertjie bedoel.*" En weer wat verder:

„Op laas moet ons bij die naamwoorde nog opmerk dat een mens partij (gedeelte) *daarvan kan verkleinwoordtjies maak as jij een kleine dingetjie bedoel.*" enz.

En van de persoonlijke en aanwijzende voornaamwoorden zegt hij:

»*Persoonlikke voornaam-woorde, wat anwijs; die persoon wat praat,* eerste persoon; *enkelvoud* ek *en* mijn, *meervoud* ons; *die persoon met wie een mens praat,* twede persoon; *enkelvoud* jij *en* jou, *meervoud* julle; *die persoon van wie een mens praat,* derde persoon; *enkelvoud* hij *en* hom, sij *en* haar, *meervoud* sulle."

„Anwijsende voornaam-woorde wort gebruik om an te wijs wat een mens meen. Bijvoorbeeld, ek seg: „Ge ver mijn die jukskij an." „Jij vraag, „Wattereen (wat voor een) — Hier-die?" *Ek seg,* „Ne, daar-die." *Jij vraag weer,* „Deuskant-sijne?" *Ek seg,* „Ne, anderkant-sijne." *Jij vraag nog een slag,* „Die eene?" *Ek seg,* „Ne, die ander eene." Hier-die, daar-die, deus-kant-sijne, ander-kant-sijne, die een, die ander een, *is hier anwijsende voornaam-woorde.*

Als voorbeelden van vragende voornaam-woorde geeft hij op: „so's wie, wat, watter, wattereen, en als *besittelikke voornaam-woorde* noemt hij: mijn, ons, julle, hulle, haar en sijn."

Dan voegt hij bij zijn opgave over de verbuiging der persoonlikke voornaamwoorde, de volgende anmerkings.

„a. *Mijn is gen verbui'ing van* ek, *en* haar *van* sij

nie, al maak sulle dit oek so in die taalkunde van ander tale. Di's glad aparte woorde, en daaruit kan een mens sien dat al die tale mar in die war is.

b. *Die derde persoon enkelvoud mannelik wil partij mense hê moet ons skrijwe* hem, *nes in Hollans.* Hom *is verkeerd, seg sulle. Mar ons seg* hom, *nes die Engelsman seg* him, *Die Duitser* ihn, *die Deen* ham, *die Sweed* honom, *ens. En watter is nou die beste? Wel,* him *ver die Engelsman,* ihm *ver die Duitser,* hem *ver die Hollander ens., en* hom *ver die Afrikaander.*

c. *Net so is dit met* ek, *in plaas van die Hollanse* ik. *Die Grieks en Latijn het oek* ek, *met die uitgang* o *agteran. En so met al die woorde wat ons anders uitspreek as in Hollans. Di's daarom nog nie verkeerd nie. Want ieder nasie spreek een woord uit so's ver sulle die beste is. En wie kan nou sê, watter uitspraak die regte is? — Mijn skepsel! di's mos tog al te dom om te sê: as ons een woord nie nes Hollans uitspreek nie, dan is dit verkeerd!!!"*

Het gebruik van het zoo dikwijls voorkomend woordje „ver", vinden wij beschreven in de regel, door den schrijver betreffende de bedrijvende werkwoorden opgegeven. Een werkwoord, zegt hij, is bedrijvend: *„as jij dit van die kant van die werker beskou, so's: Piet slaat* ver *Jan."*

Dit „ver" wordt gezegd hetzelfde te wezen als het Hebreeuwsche woord: „le."

Ook nog twee andere eigenaardige Afrikaansche spreekwijzen doen aan het Hebreeuwsch denken, en wel als we ze in regels brengen de volgende:

1. *„As die voorzetsel een beweging in een of ander rigting uitdruk, dan kom dit partijkeer as een toevoegsel achter die naamwoord an, so's:* kaap—toe, se—in, land—uit *ens.*

2. „*Ons herhaal een woord om krag daran te ge*, *so's:* „dood is hij dood," *ver* „*hij is seker dood;*" „kom sal hij kom," *ver*, *hij sal seker kom.*"

Als hulpwerkwoorden worden ons voorts opgegeven: „hê, sal, wees, worre, wil, kan, moet, ens." Onder de tusschenwerpsels vinden wij ten slotte de volgende meer eigenaardige voorkomen: „nou-toe, noh-tog, trek, voersek, sies (zie eens), allemensig, allementig, allematti, o-goeje, juistement, moenie" (moet niet doen) enz. .

Ook heeft de schrijver voorzien in het geval, dat men zich in deze taal op het dichten wil toeleggen, waarvoor hij dan ook een afzonderlijk hoofdstuk, getiteld: „om gedigte te maak," ten beste geeft. Vooraan in het boekje heeft hij deze regels reeds in praktijk gebracht, althans vinden wij daar het volgende lofdicht op de Afrikaansche taal.

DIE AFRIKAANSE TAAL.

1.

Gen Hollans, Duits, of Frans,
Gen Engels, of Javaans,
Gen Kaffers, of Boesmans,
Al goi jij almal in die skaal,
Ver ons kan sulle nooit ophaal
Die ware Afrikaanse Taal.

2

Ofskoon ons taal hier blijf,
En iedereen dit skrijf,

Net na die wind hom drijf;
Die Afrikaans blijf daarom reg:
Wat regtig goed is wort nie sleg,
Al trap jij hom, of goi hem weg.

3.

Ofskoon gen een dit leer,
Mar ongepermitteer
Verfoes, verknoei, onteer;
Ons Moedertaal blijf daarom goed:
Ons taal zit in ons murg en bloed,
En groei nog op in te'enspoed.

4.

En twijfel jij hieran?
Mijn liewe goeie man,
Vat jij die boek dan an!
En wet as jij ons spraakkuns leer,
Dat jij gen taal so hoog sal eer,
Nou kom, seg: Top! man; en perbeer.

Voor de aardigheid zal ik hier een lijst van de gebruikelijkste en eigenaardigste woorden en uitdrukkingen invoegen. Verscheidene daarvan kwamen reeds in het voorgaande voor, doch ter wille van meerdere volledigheid, zal ik ze uit deze opgave niet weglaten. Om mede te beginnen, maak ik melding van het knorrend geluid, dat, eenmaal geuit, eene bevestiging, en tweemaal eene ontkenning aanduidt. Deze geluidenspraak heeft het Afrikaansch van de inboorlingen overgenomen.

De woorden d a a r en w a a r, worden steeds uitgesproken, als bevatten zij ieder een half dozijn geaccentuëerde a's. Vraagt men dus bijv. waar een of ander dorp gelegen is, dan wijst de boer met den vinger de een of andere richting aan, en geeft daarbij bijv. ten antwoord: „Dáááár achter die klipkoppie!" (d. i. steenige heuvel).

Als lievelingswoordje voegt men in 't Afrikaansch voor eenig zelfstandig naamwoord dikwijls het woordje „ouwe", bijv.: „Watter perd zal oom vat?" (welk paard zal oom nemen?) „Dááár die ouwe valetje!" (dat vale paard daarginds.) Zoo kan men ook hooren: „Allematti! die ouwe slangetjie het ver mijn gebijt!" (allemachtig, die slang heeft mij gebeten).

Aan twijfelachtige uitdrukkingen ontbreekt het in deze taal niet. Vraagt men bijv. aan iemand, hoe hij vaart, dan krijgt men niet zelden ten antwoord: „Dat gaat nog maar zoo." Informeert men naar den aard van eenig voorwerp of de een of andere zaak, dan hoort men: „Ja, neef, wat zal ek ver neef zè, da's zoo maar 'n affaire." En vraagt men dan weder, wat voor affaire, dan luidt het nog minder bevredigend antwoord: „Zoo maar 'n soort van affaire." De uitdrukkingen z o o m a a r z o o, en o p . e e n m a n i e r kan men elk oogenblik hooren gebruiken. Vooral de laatste zegswijze, is, zooals ik eens zeer terecht hoorde opmerken, „een afmakertje." Heeft men verschil over een of ander punt, en wil men zich er afmaken, dan zegt men: „Ek meen so mar op 'n manier." „Het tante nog zoo banje kopzeer?" (heeft tante nog zoo dikwijls hoofdpijn). „Né neef, ik is nou al te banje beter, maar ek is nog niet heeltemaal beter nie, nog mar op 'n manier." (Neen ik ben nu veel beter, maar ik ben nog niet geheel beter, slechts zoo half

en half). „Is oom tevré met die Presedent? machtig oom, die kerel maak ver mij toch al te snaaks'' (Is u tevreden met de President, die man schijnt mij toe toch zeer vreemd te doen). „Och, neef, ik kan ver neef zè, ik lijk nie ver Burgers nie, want kijk, neef, Burgers verzoek die Heere. Hij is al te verspot, (hij is zeer slecht) en het laas nog in die Raad gezè, liewer vooruit met die duivel, as naar achter met die engels.'' Zoo verkoop hij ons op 'n manier an die duivel zelvers.'' (och, ik kan u zeggen, dat ik niet van Burgers houdt, want ziet u, enz. . . . . . zoo verkoopt hij ons eenigszins aan den duivel zelf). —

Die vuur is dood — het vuur is uitgegaan.

Kelkie — glas.

Pierinkie — schoteltje.

Ik zal ver Roodman zeer maak — Ik zal Roodman (d. i. een os) slaan, dus: pijn doen.

Ik is maar 'n wonderlikke kerel — Ik ben een eigenaardig mensch. (Deze uitdrukking gebruikt elke boer van zichzelven, ingevolge de nimmer bij hem ontbrekende overtuiging, dat hij een zeer merkwaardig mensch is, en eigenlijk boven elk ander uitsteekt).

Ik zal ver die roodbaatjes skiet — Ik zal op de Engelsche soldaten (deze dragen roode uniformrokken) schieten.

Die paard het verrek — het paard is doodgegaan. (Somtijds past men deze uitdrukking ook op menschen toe.)

Ik het die pens dikgevreet. — (Deze minder behoorlijke uitroep is in het Afrikaansch volstrekt niet ongeoorloofd, en hoorde ik zelfs eenmaal door eene der eerste dames van Pretoria op een souper aan Shepstone ten antwoord geven, toen deze haar uitnoodigde, nog iets te gebruiken.)

Ons is rechte fraai angetrek — Wij zijn zeer net gekleed.
Rechte snaaksch — Grappig, aardig.
Dat lijk voor mij tog mar al te fraai. — Dat vindt ik zeer schoon.
Moe nie praat nie! — och, kom! (dit is slechts een uitroep.)
Machtig, jij praat al te banje. — Och, jij praat te veel.
Nie zoodanig laat nie — nog niet zoo laat.
Daarom — toch. Bijv: jij is banje vaal, maar daarom nie ziek nie (Jij bent zeer bleek maar toch niet ziek.)
Krans — muur van steenen.
Klip — steen.
Kop — heuvel of kleine berg.
Klipklop — steenachtige kop.
Kranskop — kop met steenen muren.
Beestenkraal — krans tot opsluiting der beesten (runderen).
Bokken — schapen.
Ik is maar 'n aardige kerel — Ik ben een rare kerel.
Amper is nog ver van stamper — Bijna is nog ver van heelemaal.
Net nou — dadelijk, op 't oogenblik.
Sambrill — parapluie.
Padkost — eten voor onderweg, op reis.
Da 's toch 'n al te verspotte ding — dat is toch al te dwaas.
Vat voor die ding — grijp dat.
Ik het gehardloop — ik heb hardgeloopen.
Dááár die wereld in — daar, of ginds, of die kant uit.
Dááár die heele wereld — de gansche streek daar.
Partij maal } somtijds, enkele malen.
Partij keer }
Klomp bokken } troep schapen.
Partij bokken }

Hoe kom!? — hoe komt dat?
Kombers — deken.
Maak ver die ouwe stevels blink — Poets die laarzen (of schoenen).
Lach lekker — prettig lachen.
Soumarso — zoo maar.
Heele partij — groote troep.
Metsie (van match) — lucifer.
Die zwarte eenetje — de zwarte.
Die laatste eene — de laatste.
Ik roep ver hom — ik noem hem.
Een rukkie op die klavier speel — een beetje pianospelen.
Geselse — een avondje of middagje ergens gaan passeeren.
Kuieren — uit logeeren gaan.
Rambok — mannetjes schaap.
Bokkemelk — schapenmelk.
Tabbert — japon.
Japon — nachtjurk.
Manel — gesloten zwarte jas.
Onderbaatje — vest.
Ou-baas — baas.
Jongkerel — jongmensch.
Nooie — jonge dochter.
Altemet — misschien.
Hulle is nooit nie van men leven gekom nie — Zij zijn in het geheel niet gekomen.
Aljemmers — telkens.

De woorden p o e s en j a r i g, schijnen geheel andere beteekenissen te hebben dan in Holland; althans liet het noemen er van nimmer na, groote ontsteltenis onder de aanwezige Afrikanen te weeg te brengen. Wat men er in Afrika onder verstaat, weet ik evenwel niet.

Verscheidene Afrikaansche woorden dragen niet alleen den stempel der oorspronkelijkheid, maar zouden zelfs ons Hollandsch kunnen verrijken. Daaronder noem ik:

Wacht-een-beetje } soorten doornstruiken.
Haak-en-steek }

Vuurhoutje — lucifer.

Verkleurmannetje — cameleon.

Trapzoetjes — een soort hagedis.

Olievischje — sardine

Nog eene zeer opvallende bijzonderheid in het Afrikaansch is het in den regel weglaten van u en jij. Voor deze voornaamwoorden komen de eigennamen van den aangesproken persoon in de plaats, of ook wel het „oom, neef, nicht, tante," of, en ook dit is zeer algemeen, de eigennamen, vooraf gegaan door: Mister, Mijnheer, of de daarevengenoemde familienamen! bijv:

Hoe gaat nog met Jan? Of hoe gaat nog met neef Jan? Hoe gaat nog met Mr. Jan? Of hoe gaat nog met Meneer Jan? Het Mr. ons brief al gekrij? Ek zal ver Mr. Burgers sè, die Engelschman wil ver die land vat! enz.

Het Afrikaansch, zooals het door Kaffers en Hottentotten gesproken wordt, is natuurlijk nog meer verbasterd. Vooral laatstgenoemden schijnen er een afzonderlijk dialect op na te houden. Zoo noemen zij brandewijn: „vuurwater," en wijn: „Kromhoutsche water." (Waarschijnlijk ontleend aan den vorm van den wijnstok.) Om den lezer een voorbeeld te geven van dit dialect, noem ik de volgende zin. „Allemati, ou-baas, as ik nou tog op die kraaivlees zit, en die veld kom laat wor, ik skeur maar so ver die wereld·" d. i. „Wel, beste baas, als ik nu toch op dat paard zat, en de avond viel, dan zou ik zeer hard kunnen rijden." Men ziet, dat dit nog al sterk afwijkt

van behoorlijk Hollandsch, daar met de vertaling er bij, het oorspronkelijke nog bijna niet te begrijpen is. De uitdrukking: „kraaivleesch," voor paard, is gemakkelijk te verklaren. De paarden toch sterven in Afrika zelden op stal, maar meest langs den weg. „As die veld kom laat wor," is eenvoudig een dichterlijke uitdrukking van het denkbeeld: „wanneer het laat komt te worden" en „skeur ek mar so ver die wereld," sluit het denkbeeld in van een zoo snelle rit, dat het schijnt, alsof het veld (d. i. die wereld) in twee stukken gescheurd wordt. Met de geheele uitroep bedoelde de Hottentot, dat het paard er sterk en goed uitzag, en men dus kon verwachten, dat vooral des avonds, wanneer de afmattende hitte des daags heeft plaatsgemaakt voor eene frissche, aangename koelte, het flink en snel zou kunnen loopen.

XXIII

Over de Afrikaansche litteratuur. Kies ver Paul Krüger. Afrikaansch dicht.

Van de Afrikaansche litteratuur valt nog niet veel te zeggen, daar zij bijna niet bestaat. De vroeger reeds genoemde hoofdrechter der Oranje-Vrijstaat, de Heer Reitz, die ook vermoedelijk de schrijver der hier behandelde Afrikaansche spraakkunst is, zette op waarlijk niet onverdienstelijke wijze, eenige van Burns' gedichten in het Afrikaansch over. Voorts wordt in de Kaapkolonie een weekblaadje in de Afrikaansche taal uitgegeven. Behalve de geschiedenis van Zuid-Afrika en een spel- en leesboek

voor kinderen, is mij niet bekend, dat eenig werkje of wat ook, geschreven in het Afrikaansch, nog het licht zag.

Eene, misschien niet onbelangrijke bijdrage tot de kennis der boeren, wat betreft hunne staatkunde, geaardheid, logika en taal, is het volgend stuk, dat voorzien van het opschrift: „Burgers van Transvaal! Kies ver Paul Krüger!" als bijblad van een der nommers van bovengenoemd courantje (die Afrikaanse patriot) in de maand Maart van 1877, in druk verscheen.

„As die nommer in die Transvaal kom dan is daar stellig alles al in rep en roer met die kiesing van 'n President. Ons het expres gewag om net op die tyd ons opinie te sê.

„Die arme Republiek is net nou in *'n treurige toestand;* ons voel jammer ver ons landgenote daar. Sekukuni is nog nie heeltemal tot syn plig gebreng nie — die Soeloes wil oek met alle geweld oorlog — die Engelse regering dreig al om van die kans gebruik te maak — daar is gen geld nie — die regering kan die koste van die laaste oorlog nie betaal nie — 'n skuld van £ 300,000 leg soos 'n meulesteen op hulle nek, waar hulle niks voor het nie — ons hoor dat die reels vèr hulle spoorweg in Natal verkog is omdat die regering die invoerbelasting daarop nie kon betaal nie — dan deur die vreselikke droogte is daar gen vooruitsig ver die toekoms nie, ens., ens.

„Hoe nou daar uit gekom? Ons moet eers sien wat die *oorzaak* van al die te'enspoed is. Let mar op hoe die toestand van die land was toen Burgers daar gekom het voor vyf jare en hoe dit nou is. Toen het die land gebloei — Diamandvelde maak opgang — goeje mark ver produkte — geld stroom in — goudvelde ontdek — land vrugbaar — Kaffers het ontsag ver die Boere, ens., ens."

Dit is geene onjuiste voorstelling, maar een leugen van

de grofste soort. De ergste vijanden van Burgers moeten de ontzachelijke verbeteringen erkennen, die hij tijdens zijn kort bestuur tot stand bracht. De vernietiging der noten bijv: (zie bladz. 74) redde het land van volslagen ondergang.

„Hoe is dan die *agteruitgang* verklaarbaar? Gods woord geef ons die oplossing. Kyk mar met Israel, soos die volk 'n vrome koning het is alles voorspoedig; maar onder 'n goddelose vors gaat die land agteruit en die hele volk moet daaronder ly. Lees Lev. 26, met aandag en kyk hoe letterlik dit vervuld is. In die dage van die voortrekkers, toen jaag 'n handjievol mense duisende Kaffers op die loop, (hierbij vergeet men dat in vroegere oorlogen de Kaffers op grooten afstand werden doodgeschoten, doch dat zij nu ook geweren en blanke raadslieden hebben) soos in die Vrijstaatse oorlog oek (Deut XXXII., 30; Joz. XXXIII., 10; Lev. XXVI., 8). Mar kyk nou, toen Burgers President wort ken hij gen Sabbat nie, hy ry die land deur, dorp-uit en dorp- in, op Sondag; (De President reisde Zondag steeds door, hetgeen voor de boeren, die geheel het Engelsch oud-testamentsch begrip omtrent de Sabbath zijn toegedaan, een ontheiliging van den rustdag is) kerk en godsdiens ken hy nie (Lev, XXXVI., 17), ens.

„Nou het ons die oorsaak van die siekte gekry, wat is nou die *geneesmiddel?*

„1°. Die oorsaak wegneem, Burgers niet weer kies nie.

„2°. Sig voor God verootmoedig, en boete doen.

„*Burgers nie weer kies nie!* Hoe dan? Wel, ver *Paul Krüger kies!* Waarom?

„1°. Omdat almal erken, selfs syn vrinde, dat *Burgers die man nie is ver president,* en hulle *hom* dus nie weer kan kies nie." (Later, wanneer ik ook over de Afri-

kaansche journalistiek spreek, zal het den lezer duidelijker worden, hoe ontkenning van feiten en het uitvinden van bruikbare onwaarheden in Afrika dikwijls de grootste partijwapenen zijn.)

„2^{0}. Omdat daar dan gen ander kandidaat o'erblijf as Paul Krüger.

„3^{0}. Omdat onse liwe Heer hom duidelik angewys het as die man; want *waarom* is daar gen ander kandidaat? *Wie* het dit so bestuur? — En *waarom* straf onse liwe Heer, nou juis net soo's Burgers syn 5 jaar om is, die land so swaar met droogte, oorlog, ens.? Juis om die mense los te maak van Burgers. Was die land nie so verneder door die oorlog, en gestraf deur die plage, en in skuld gedompel, dan was Burgers stellig weer gekies. Mar nou maak onse liwe Heer die land eenkant los van Burgers en wys in die ander kant op Paul Krüger, omdat daar gen ander man nou is nie.

„4^{0}. Omdat hy self dit erken in syn andwoord, dat hy onbekwaam is, maar al syn bekwaamheid is van onse liwe Heere.

„5^{0}. Omdat hij 'n *krygsman* is. Die Transvaal het op die o'enblik meer behoefte an 'n *krygman* as an 'n *staatsman*. (???) Hy wort nou juis geroep om verlosser van die land te wees, soo's hy al dikwels was, uit die hand van die Kaffers.

„6^{0}. Omdat hy 'n *boer* is. Dit gaat altijd so: „Het onedele der wereld, en het verachte, heeft God uitverkoren, (uit deze aanhaling vooral blijkt dat de schrijver van dit stuk geen boer is, maar iemand, die tegen beter weten in, en van zijn kennis der boerengeaardheid gebruik makende, dergelijke bewijsgronden tegen Burgers aanvaart) enz." (1 Cor. I., 28, 29). Kyk weer in Israel, met die

Rigters byvoorbeeld, die meeste van hulle is uit lagere stande geroep om die land te verlos. Kyk toen Saul met al syn anzien die land in die ongeluk gebreng het deur syn goddeloosheid, moest David van die skape af kom, om Goliath te verslaan en die land te verlos. Selfs in die wereldgeskiedenis vind ons sulke voorbeelde. Byv. by die Romeine is Marcus Curius Tentatus van agter syn ploeg afgeneem en konsul gemaak. Nog beroemder voorbeeld is Jeanne d'Arc, 'n eenvoudige boermeisie wat van agter die skape gekom het om Frankryk van die Engelse te bevrye.

„7^{0}. Omdat hy *nie* deur koerante, en ambtenare, ens. ondersteun wort; mar *uit die hart van die volk* is die stem wat hom roep om te help, in die nood gryp hulle hom an as verlosser. Van die koerante staat party Burgers openlik voor, soo's die *Volkstem*, en noem Krüger 'n „type van agteruitgang" (hoewel dit ver Krüger moeilik sal val om die land in 5 jare tyd meer agteruit te breng as Burgers gedaan het!); (!) die ander wat Burgers nie kan voorstaan nie die swyg van Krüger. Die ambtenare is die handlangers van Burgers. Van die begin af het hulle algar met alle mag ver Burgers gewerk. Paul Krüger kom *nou* eers, ter elfder ure; hy wou nie staan, dan nou die nood dit vorder deur dat Reitz bedank het. En kyk selfs vollens (volgens) die *Volkstem* (*Burgerstem*) het Burgers met al die werskaf van al die tyd nog mar 1,700 naamteekeninge, en Paul Krüger van die piek af (van het begin af) somar 1,500!

„Kom dan nou, Burgers van Transvaal! *Kies Paul Krüger!* Erken die hand van onse liwe Heer, anders kan julle nog swaarder straffe te wagte wees (Lev. XXVI., 18 en verder). Moe nie tuis bly sit nie! Dis nou tyd om te werk.

Van die kiesing sal dit afhang of daar 'n toekoms ver Transvaal is of nie! Ver julle eye behoud, ver die welvaart van julle kinders, ver die toekoms van Transvaal, staat op as 'n enige man, en kies Paul Krüger!

„En nou, ons Kandidaat, Paul Krüger, stel jou twe dinge tot doel.

„1⁰. Die land te verlos van die Kaffers. Die Here het jou die hart van 'n krygsman gege, staat op en verjaag die vyande!

„2⁰. Mar pas op dat die land dan nog nie an die Engelse verkog wort. Julle is nou vry, staat in die vryheid! Hou jou oge ope. Wat beteken Shepstone syn koms? en syn deftige ontvangs te Pretoria? Wat beteken dit dat die *Volksstem* (Burgerstem?) nou al praat van die Republik an die Engelse af te staan? Pas op ver julle onafhankelikheid?

„Verdraag 'n raad van ons. In die nood het jy toegestem om te staan ver president, hoewel jy jou onbekwaamheid erken. As die Here jou nou wil gebruik om die land van syn vyande te verlos, en daar kom weer 'n dag van vrede en voorspoed, en jy siet dan dat jy nie juis 'n *staatsman* is om die Republiek verder te regeer nie, dan sal dit jou die grootste eere wees om te sê: „Burgers, ek het julle verlos van die vyande; ek is gen staatsman; mar nou het julle tyd om in vrede naar 'n goeye President uit te kyk en te kies!"

„Mar, ons roep almal wat ver Krüger is toe: Al val Krüger uit en Burgers kom in, wees onderworpe! Beter 'n *Burgers-regeering* as 'n *Burgeroorlog!* — Mog die Here al julle sake regmaak!"

KIES VER PAUL!

Burgers van Transvaal!
Kies jul generaal!
Krüger is die man,
Die jul redde kan!
Kies die dappre held;
Kaffers uit die veld!
Redder van die land,
Helder van verstand,
Hart vol moed en krag,
Trou an syn geslag;
Geen verraaijery
Sal hom ooit verly.
Goed sal hy regeer;
Godsdiens sal hy eer.
Dan kom na die druk,
Voorspoed en geluk;
Dan strooi weer Gods hand
Segen o'er die land;
En jul kinders sal jul pryse,
En an God die dank bewyse!

In hetzelfde weekblaadje komen nu en dan ook gedichten voor, waarvan ik er hier een drietal volgen laat:

VER KINDERS.

Wees bang ver die sonde, myn kindjie! wees bang;
Hy byt en hij dood, nes 'n giftige slang.

Die eerste misstap, denk daar aan!
Het baing (velen) na die hel laat gaan.

Vergewing te vra'e is altyd 'n eer,
Mar kwaaddoen te late beteken veul meer.

VADER SYN VERJAARSDAG.

Myn Papa verjaar weer, ek is tog so bly!
God het hom gespaar ver myn Mama en my;
God skenk ons deur Papa ons daaglikse brood;
Ag hoe sou dit gaan, was my Papa eens dood.
Ek het hom so lief en bemin hom so seer,
Waar kryg ek, arm kindjie, so'n vader dan weer?

Myn Papa verjaar weer, ek is tog so bly!
God het hom gespaar ver myn Mama en my;
O, Skepper daarbowe! die alles ons geef,
Ek dank u so hartlik, dat vader nog leef.
Heer! spaar hem nog langtyd! u weet dit, hoe graag
Ek altoos wil soet wees, so soet as van daag.

En voorts nog een liedje, naar Longfellow, waaruit men haast mag afleiden, dat niet alleen wij, arme Europeanen, met coquettes geplaagd zijn. —

KEREL, PAS OP!

Ek ken 'n meisie, mooi en klein,
Pas op!
Nou is sy grof, net nou weer fijn,

Pas op! pas op!
Betrouw haar nou,
Dan fop sy jou.

Sy het twe ogies, bruin en saf, (zacht)
Pas op!
Eers loer sy skuins en dan weer af,
Pas op! Pas op!
Sy sal jou fop,
Jou eselskop!

So fijn nes gouddraad is haar haar,
Pas op!
En wat sy seg dit jok sy maar,
Pas op! Pas op!
Betrou haar nou,
Dan fop sy jou!

Haar halsie is so wit as ys.
Pas op!
Sy weet oek hoevel sy moet wys,
Pas op! Pas op!
Betrou jy haar,
Dan is dit klaar.

Geef sy jou een mooije kans,
Pas op!
Want *vraag* jy haar . . . dan draai sy om,
En jy 's gefop
Daar loop jy heen
Met 'n blouwe skeen!

'N OU ROT.

Voor wij van het Afrikaansch afstappen, geven wij tot besluit nog een paar proza-bijdragen en wel in anecdotentrant. Zij zijn echter beiden historisch.

Dominé (die 'n grappemaker is) an Nooitjie dat moet angeneem wor.

Dominé: »Zeg ver Dominé, waarom wou die kinders van Noach nie voor Noach begraaf nie, toen Noach uit die ark het gekom."

Nooitjie: „Kan tog nie zê nie, Dominé."

Dominé: „Omdat Noach nog nie dood gewees is nie. (omdat Noach toen nog niet dood was)."

Snuggere Ouderling — „Hè, allemastig, Dominé, dat het ik toch nooit nie geweet nie!"

Boezak ('n Hottentot) het bij zen baas Pulvermaker gekom, en Boezak klaag, Jantje ('n ander Hottentot) het ver Boezak geskop en Jantje mae gestraf wor.

„Allementig, Boezak," zeit die baas, as ik Boezak was, ik vergé ver Jantje. Die Groot baas (God) zal Jantje zen loon wel gé!"

„Né, allematitie, baas. Altemet bekeer hij eers en dan raak hij nog vrij."

XXIV.

De bewoners van Transvaal, de boeren en inboorlingen uitgezonderd. Storekeeper, procureur en dokter. De dames.

Eindelijk komen aan de beurt de bewoners van Transvaal, die niet kunnen gerekend worden tot de Afrikaansch-

Hollandsche boeren. Natuurlijk vindt men onder hen ook weder allerlei nationaliteiten vertegenwoordigd. Het grootste gedeelte bestaat evenwel uit Kaapkolonisten en afstammelingen van Kaapkolonisten, en dezen worden weder in twee hoofdrubrieken verdeeld, namelijk: wier ouders geboren Engelschen, en wier ouders Kapenaars waren. De rest van de hier te beschrijven rubriek bestaat uit lieden uit alle werelddeelen, die, gedreven door een of meer der vroeger genoemde oorzaken, zich in Transvaal kwamen vestigen. Engelschen en Hollanders zijn daaronder het talrijkst vertegenwoordigd. Dan volgen de Duitschers. De meesten van al deze lieden werden, even als de oorspronkelijke bewoners der Republiek, boer. De anderen vormen den handwerksstand, of werden rechtsgeleerde, koopman, ambtenaar, dokter of wat er ook nog maar in het land ontbrak. Zij, die boer werden, maakten vooral in den aanvang goede zaken; sommigen zelfs werden, voor hun stand, rijk, daar men met een weinigje energie, kennis en arbeidzaamheid met vrucht met den Transvaal-boer concurreeren kan.

De ambtenaren werden, ter wille van de taal, voornamelijk uit de Kaapkolonisten gekozen, terwijl men, voor zooverre dit doenlijk was, aan die personen de voorkeur gaf, welke nog van onbesproken gedrag waren. Later, toen men niettegenstaande dezen voorzorgsmaatregel eene belangrijke zuivering onder het kader der ambtenaren houden moest, werden de vacaturen voornamelijk door de nieuw aangekomen Hollanders bezet.

De rechtsgeleerden zijn in Transvaal zeer talrijk. Na een weinigje studie passeeren zij een soort Staatsexamen, waarna zij zich hier of daar als procureur, notaris en vendu-afslager vestigen. De boeren hebben altijd twist, en zelfs de bittere ondervinding, die zij reeds zoo ruimschoots

opdeden, heeft hun de smaak voor het procedeeren nog niet benomen. Er zijn dan ook procureurs, die £ 1000 à £ 1500 's jaars maken.

De kooplieden (storekeepers), zijn eveneens zeer talrijk. Te Pretoria alleen vond men ten tijde der annexatie meer dan een dozijn stores. Ook in de kleinere dorpen en langs de wegen komen zij menigvuldig voor. In het laatste geval vindt men bij de store ook nog een kantien (kroeg).

Maar winstgevender dan al de hier opgesomde betrekkingen, is het dokterschap. Nog voor weinige jaren was de concurrentie op dit gebied zoo gering, dat men dikwijls geheel van den een of anderen dokter, (toenmaals in den regel: kwakzalver) afhing, en zelfs hoorde ik voorbeelden van doktersrekeningen noemen, die bijna ongeloofelijk zijn, £ 100 voor het zetten van een been, £ 25 voor een visite aan een koortslijder enz, enz. Later echter voorzag de Regeering hierin, en werden er tarieven vastgesteld, waarboven het den dokter verboden was, te rekenen. Intusschen zijn ook deze tarieven nog hoog genoeg. £ 1 per visite in hetzelfde dorp en £ 2 voor elk uur, dat men ter wille van een verder afwonenden patiënt, buiten het dorp vertoeft. Consulten en operaties loopen nog hooger, en maken het gevaarlijk ziek worden of het breken van een of ander lichaamsdeel wanhopig duur. De kwakzalvers, die vroeger het land overstroomden, en in het geheim hunne wonderkuren deden, werden later ook geweerd. Slechts werd het diegenen, welke een patent hadden van de Regeering, veroorloofd hun dokterschap uitteoefenen. Dat de meesten dezer gepatenteerden echter niet veel meer dan gewettigde kwakzalvers bleven, spreekt van zelf, want met een weinigje kennis van het menschelijk lichaam en de kruidkunde viel het niet moeielijk, op vertoon van eenig

papiertje, dat op deze kennis betrekking had, het aangevraagd verlof te erlangen. Hiervan kan ik een zeer welsprekend voorbeeld aanhalen. Zekeren Heer X, Hollander van geboorte, die geruimen tijd als ziekenvader [1]) in onze Marine diende, emigreerde naar Transvaal. Daar aangekomen gaf hij zich uit voor dokter en vroeg aan den Uitvoerenden Raad verlof tot de uitoefening van die betrekking. De boertjes, die dit HoogEdel Lichaam vormden, waren echter niet zoo dom, of zij vroegen, de stukken van den applicant eens te mogen inzien. Dat is een leelijk geval, denkt X, maar, en daar doorklieft een schitterend denkbeeld als een bliksemstraal 's mans brein, . . . waar is mijn pas? De passen nu, zijn zooals de lezer wel weten zal, in het Fransch geschreven, van een zegel, een wapen, handteekeningen en nog een aanteekening in den linkerhoek van onderen voorzien. X begeeft zich met een groote enveloppe, en de pas in de enveloppe, naar den Raad, en doet zich daar hooren als volgt. „HoogEdeleHeeren, hier is mijn Akademische bul. Een van de Heeren zal wel Latijn kennen, en zich met eigen oogen willen overtuigen, dat dit mijne aanstelling is als dokter en heelkundige. De aanteekening in den linkerhoek hier aan den onderkant, zal dan tevens bevonden worden, de erkenning te wezen van mijn vee-artschap. Het wapen, zooals de Heeren zien, is dat van den Prins van Oranje.'' De arme Raadsleden, die Latijn noch Fransch verstaan, en geheel van hun stuk gebracht zijn door den geleerden aanblik, steken de hoofden bij elkaar, draaien het stuk om en om, bekijken het van voren en achteren, en verzekeren eindelijk met overtuiging,

---

[1]) Onder ziekenvader verstaat men den assistent van den dokter a/b. Hij heeft gewoonlijk den rang van Sergeant-Majoor.

dat zij het stuk volkomen in orde bevonden, en X het gevraagd patent zullen uitreiken. Sedert praktiseert X. In den aanvang praktiseerde hij zich zelfs rijk, doch later verdween clientele en rijkdom in den brandewijnflesch. Maar hoe het ook zij, nog heden ten dage is X dokter in Transvaal, en verstrekt hij, wanneer hij geroepen wordt, geneeskundige hulp, zonder dat de wet hem daarin kan tegengaan.

Wat het gehalte betreft van hen, die de opgenoemde betrekkingen bekleeden, verwijs ik den lezer naar hetgeen ik vroeger reeds omtrent dit onderwerp in algemeene trekken zeide.

Dat men onder al deze verschillende klassen, zelfs onder de Europeeërs weinig beschaving en ontwikkeling aantreft, is wegens het gebrekkig onderwijs en omdat de kolonisten in den regel tot de mindere standen behooren, zeer verklaarbaar. Maar des te zotter is het daarom, dat men, vooral in de dorpen, waar de neiging tot het vormen van standen of liever kringen dagelijks grooter wordt, beschaving en fatsoen tracht natebootsen, en, zoo het mogelijk is, zich tracht te verheffen en te schatten boven anderen. Vroeger bestonden er feitelijk geen standen en had de wederkeerige aansluiting plaats uit sympathie of persoonlijke belangen. Paste men niet al te slecht op, dan was men overal gezien, zelfs al was men niet rijk. Nu echter vergelijkt men zijn eigen (uitgevonden of behoorlijk verbeterden) stamboom met dien van anderen, en de dikte van eigen beurs, of liever nog de ruimheid van eigen vertering met die van zijn buurman, om naar dien maatstaf zijn conversatie-kring te bepalen. Natuurlijk gaat met een en ander samen, dat men elkander bebabbelt, en de kans loopt, op een of andere; „Kaffeeklatsch" eens goed uitgekleed te worden.

Pretoria bijv., het anders zoo lieve, gezellige Pretoria, is een Krähwinkel van den eersten rang, en de laster levert er voortdurend een chronique scandaleuse, die menigeen een schrede nader brengt tot zijn ondergang, en door een groot aantal leege hoofden met bedrijvige tongetjes toch behoorlijk wordt gaande gehouden.

Met de ontwikkeling is het bij de Afrikanen, vooral wat de dames aangaat, treurig gesteld. Zij spreken geen enkele taal goed, want hun Engelsch is al even verbasterd als het Hollandsch. Van geografie, historie, handwerken of eene dier kundigheden, die de Hollandsche vrouw in zoo hooge mate bezit, weet de Afrikaansche ongeveer niets. Van lezen is bij de Transvaal-Afrikanen geen sprake, en dikwijls ergerde ik mij er over, dat men zelfs in huisgezinnen, waar men dit niet verwachten zou, behalve den Bijbel geen enkel boek zag. De overdreven, belachelijke en zonderlinge denkbeelden, die men er omtrent Engelands superioriteit in alle opzichten boven alle andere naties koestert, gaan alle voorstelling te boven. Aan muziek wordt niet gedaan. Hier en daar treft men een afgerammelden vleugel of pianino aan, waar de dochters des huizes eenige dansjes op kunnen spelen, doch het getal dezer spelende dochters in even gering als het gespeelde onclassiek is.

Dat de conversatie voor den meer ontwikkelde veel te wenschen overlaat, is maar al te zeker. Zij loopt over niets dan paarden, kleederen, politiek en de gebreken van anderen. De taal, die men te Pretoria spreekt, is het gewone Boeren-Afrikaansch, doorspekt met Engelsche woorden. Op de zelfde wijze, als wij in Holland ter verfraaiïng (?) onzer taal, eene menigte (en dikwerf nog wel verkeerd toegepaste) Fransche woorden en uitdrukkingen gebruiken, is dit in

het deftig Afrikaansch in nog grootere mate met het Engelsch 't geval. Bijna om het andere woord hoort men een Engelschen term, waarvoor het Afrikaansch zelf wel degelijk eigen woorden heeft, in het gesprek gesmokkeld, bijv: Ek is op die ball gewees. Ek het die banje enjoyed en was introduced to Miss B... enz. (Ik ben op het bal geweest, waar ik mij zeer vermaakt heb en voorgesteld werd aan juffrouw B...) De uitspanningen in Pretoria bestaan hoofdzakelijk uit: paardrijden (alleen of in groote cavalcades), pic-nics, wandelen, bals, geïmproviseerde avond- of danspartijtjes, het deelnemen aan kransjes en het vroeger genoemde „geselsen."

Paardrijden vooral is het groote genot. Dames en heeren, ja, zelfs kinderen, — alles rijdt paard. Bijna een ieder houdt een of meer paarden, en die er geen heeft, tracht ze te leenen, maar rijden doet een ieder. De jonge meisjes, die over het algemeen wel wat ruwer zijn, dan met het denkbeeld van vrouwelijke zachtheid en liefelijkheid strookt, zijn bijna allen amazonen van den eersten rang. Over een hek springen, of het halsje wagen in een onderweg ontworpen steeple-chase is voor hen niets. Niet te kunnen rijden is voor den Afrikaan, die dikwijls reeds te paard zat, voordat hij nog loopen kon, dan ook de meest verbazende en belachelijke onkunde, en wekt een medelijden bij hem op, dat vaak naar minachting zweemt.

De Hollander is zoowel in de Engelsche als in de Afrikaansche kringen niet zeer gezien. In beide, doch vooral in de laatste gevoelt men ongaarne het overwicht zijner meerdere ontwikkeling en fijnere beschaving. Dat zoovele Hollanders, met uitsluiting der Afrikanen, in Gouvernementsbetrekkingen kwamen, werd den bevoorrechten zeer kwalijk genomen en als eene groote onbillijkheid

uitgekreten. Echter gevoelde en zag men zeer goed, dat deze Hollanders de beste ambtenaren waren, en men dus geen gegronde reden tot beklag hebben kon, vooral, daar in de nog zoo jonge Republiek de eenige jaren langere vestiging geen onderscheid maken mocht tusschen het burgerrecht van den Hollander en den Afrikaan. Waar dit mogelijk was, laag op ons neerziende, had de Afrikaan echter heimlijk voor ons ontzag, en verteerd van wangunst, verkropte hij in stilte de vermeende krenking van zijn rechten en persoonlijkheid. Van zijn karakter kan ik, behalve al hetgeen ik vroeger reeds daaromtrent zeide, nog het volgende vermelden. In zaken is hij niet zeer nauwgezet, en als men niet oppast, wordt men al heel spoedig bij de neus genomen. Den een of ander eens eventjes zwart te maken, verstaat hij bij uitnemendheid; op moed of volharding boogt hij niet bepaald. In den regel evenwel is hij goedhartig, vergevingsgezind, vrolijk, gezellig en in hooge mate gastvrij.

De dames, en wel voornamelijk de getrouwde (deze worden van de laagste tot de hoogste juffrouw en niet mevrouw genoemd) zijn in Afrika en vooral in Transvaal diep te beklagen. Bij gemis aan behoorlijke bediening zijn zij genoodzaakt, werk te verrichten. waarvoor de preutschheid en arrogance van ons hedendaagsch dienstmeisje beleefdelijk bedanken zou. Toch bedragen, zooals ik reeds zeide, de dienstloonen bijna het dubbel van hetgeen men in Holland betaalt. De huizen zijn door een en ander dan ook gewoonlijk vrij onzindelijk, en de reinheidlievende Hollandsche huisvrouw zou zich gruwelijk ergeren aan de zoo duidelijke alomtegenwoordigheid van den doodvijand: stof. Tot verontschuldiging van de Afrikaansche dame moet ik hier echter nog bijvoegen, dat de aard der huizen, het warme klimaat, de schaarschte van water, en

de kostbaarheid van verf meer schuld aan deze onzindelijkheid hebben dan zijzelve.

De modekoorts is in Afrika's verre streken hetzelfde wat zij elders is, namelijk chronisch en hevig. Slechts is men er steeds geruimen tijd bij Parijs ten achter. Men draagt er, wat de Europeesche magazijnen niet meer gebruiken kunnen, en betaalt er, even als voor alle andere ingevoerde artikelen, gewillig de buitensporigste prijzen voor.

Zooals het klimaat en de primitieve toestanden reeds doen vermoeden, staat men er vroeg op, en gaat men er vroeg naar bed. Om 1 à 2 uur gebruikt men het middagmaal, en des avonds, om 7 ure ongeveer, wordt er nog een aangekleed boterhammetje genuttigd. Even als bij het ontbijt, verschijnt bij de twee genoemde malen warm vleesch op tafel. In vele huisgezinnen gebruikt men bij het middagmaal een kop thee. Ons formaat thee of koffiekopjes verwerpt men in Afrika (in navolging van Engeland) als een halven maatregel, en vervangt men door koppen, die den inhoud hebben van een niet te groote kom. Koffie en thee zijn er bij uitnemendheid slecht.

XXV.

Aankomst van Shepstone te Pretoria. Memories en adressen. De Afrikaansche pers. Shepstone's klachten. Vrede met Secocoeni.

De 17den Januari werd het 25jarig bestaan der Republiek gevierd. Hier en daar zag men een vlag geheschen; ten 12 uur des middags werd met een oud kanon op het

marktplein een saluut gegeven, en de dag zelf was van Regeeringswege tot feestdag verklaard. Groot evènwel was het enthousiasme der burgerij niet, en blijkbaar werden velen door een bang voorgevoel belet, dezen dag, die onder betere omstandigheden voorzeker geheel anders zou gevierd zijn geworden, als een blijden datum te begroeten. Later zouden zij die onbestemde vrees voor naderend onheil gegrond bevinden, want tegelijk met het jubileum was het begin aangevangen van Transvaal's uitvaart, waarbij Britsche overmacht, zich beroepende op de schijnbare minderjarigheid der Republiek, de voogdij over deze op zich zou nemen.

Den maandag daarop, dus den 22sten Januari, kwam Sir Theophilus Shepstone, Speciale Commissaris van de Regeering Harer Britsche Majesteit, te Pretoria aan. De paardewagen van den President, die anders slechts bij de opening van den volksraad of bij andere plechtige gelegenheden gebruikt werd, werd den Commissaris uit beleefdheid te gemoet gezonden. De Heer Swart, Staatssecretaris, die Shepstone, namens de Regering, zou verwelkomen, nam in den wagen plaats, en eenige uren later zag men dezen omringd door tal van lieden, die zich bij den intocht, te paard of in karretjes, hadden aangesloten, de hoofdstad naderen. Bij het binnenrijden van Pretoria bonden eenige Engelsche handwerkslieden en een troepje schooljongens de paarden van den wagen, en trokken hem onder luid gejuich en geschreeuw van velen der aanwezigen tot voor de woning van het volksraadlid, den Heer Lys, waar Shepstone dadelijk door de notabelen van de plaats werd verwelkomd. Een half uurtje later, zond de President aan Shepstone zijne groeten, en beloofde deze ZHEd: weldra te komen bezoeken. Den volgenden dag bood de Regeering Shepstone

een luncheon aan, waar ook zijn staf, de hoofdambtenaren, de Belgische consul en nog eenige anderen bij tegenwoordig waren. Hierop volgde een contra-diner, daarop nog een feest, toen nog een, daarna een bal, een contra-bal, en nog eens een bal, en zoo ging het voort tot .... er geen personen meer te vangen waren, en Pretoria uit zijne bedwelming ontwaken mocht. Vele handdrukken en knikjes werden er gegeven, veel complimenten gewisseld, veel schijnbaar onschuldige praatjes gehouden, veel wijn gedronken, (de verraderlijke champagne was intusschen ook aangekomen) veel speeches afgestoken, veel intriges gesponnen en .... veel politiek bedrog gepleegd.

Maar wat kwam Shepstone doen? Bedoelde zijne missie dan niets meer, dan hij reeds vóór zijne komst had verkondigd, en was er niets meer van te zeggen, dan de rekbare, algemeene gezegden, waarmede hij de luitjes te Wakkerstroom en Heidelberg afscheepte?

Den 26sten Januari had er een onderhoud plaats tusschen Shepstone en den Uitvoerenden Raad, waarin eerstgenoemde zijn geloofsbrieven overhandigde, en als doel zijner zending opgaf: het beëindigen der onlusten onder de inlanders en het pogen, confederatie te bewerken tusschen de verschillende koloniën en staten van Zuid-Afrika. Ook had hij klachten tegen de Regeering, welke klachten hij nader zou uiteenzetten, niet twijfelende, of zij zouden in der minne en gemakkelijk uit den weg kunnen worden geruimd. (Deze verklaringen, zooals wij zien, strekken zich reeds eenigszins verder uit, dan die te Wakkerstroom en Heidelberg gegeven).

De Uitvoerende Raad stelde nu een zijner leden, en wel Paul Krüger aan, om in commissie met den Staatsprocureur Dr. Jorrissen, met Shepstone en eenige leden van diens staf, over een en ander te onderhandelen. Intus-

schen begon de regen van memories en adressen, die de donkere hemel van den politiek, van Shepstone's komst tot geruimen tijd na de annexatie, op Regeering en Commissaris deed nederdalen, toetenemen. Ook zonden verschillende distrikten, zooals Lijdenburg en Potchefstroom, commissies, met den opdracht, Shepstone hunne adressen te gaan overhandigen. Eenige ijverige wervers doorkruisten het land en verzamelden handteekeningen op memories ten gunste van de confederatie. Moeielijk viel hun dit niet, want een zoopje (borrel) en een mooi praatje deden menigen boer zijn naam zetten onder een stuk, waarvan hij dan gewoonlijk den inhoud, door onvoldoende of valsche uitlegging, niet begreep. Zoo wist zeker individu te Pretoria, die gegronde reden had, het Engelsch gezag te vreezen, op een reis door Zoutpansberg 94 handteekeningen voor confederatie te verzamelen. Daar de politiek in het algemeen, en de Engelsche in het bijzonder, niet nauw van geweten is, maakte men in het kwartier van Shepstone gaarne van zulke werktuigen gebruik. De andere partij, d. i. die, welke tegen confederatie was, en numeriek de andere verreweg overtrof, liet niet veel van zich hooren, zoodat de confederatie-partij, vooral door de meerdere ontwikkeling van zijn leden en het grooter misbaar maken, in de meerderheid scheen te wezen. Ook hadden zij de pers op hunne hand, en dit vooral is, met het oog op invloeden van buitenaf, een belangrijk voordeel.

De Afrikaansche pers toch is een gevaarlijk element. Gematigde bladen vindt men in Afrika bijna niet. Allen kiezen partij, en verdedigen deze dan met al de wanhopige inspanning van een kamp op leven en dood. Geruchten, die hun passen, zijn welkom en worden opgenomen, doch zelden weder tegengesproken. Feiten, die hun niet aanstaan, worden

eenvoudig geloochend, en daardoor zoo veel mogelijk onschadelijk gemaakt. Volgens het beginsel „'t doel heiligt de middelen," gebruiken zij de onredelijkste wapenen. In één woord, de Afrikaansche pers, in stede van zich de ontwikkeling en verlichting van het volk ten doel te stellen, en door eerlijken, ridderlijken pennestrijd het goede en ware te bevorderen, is niets anders, dan het grof geslepen, tweesnijdend partijzwaard, en wordt, met verloochening van de heilige taak, waartoe zij geroepen is, gekenmerkt, door beginselloosheid en bedrog.

De eenige uitzonderingen hierop zijn, voor zooverre ik weet, de „Volksstem" te Pretoria, al zwicht ook deze nu en dan voor overmacht en strijd, en het „Volksblad" te Kaapstad. Behalve de „Volkstem" had men in Transvaal nog de „Transvaal Argus" en „Transvaal Advocate" in Potchefstroom en de nog beruchter „Goldfield Mercury" cp de Goudvelden (Lijdenburg).

Eerst het Gouvernement te Kaapstad en later Shepstone maakten, zooals men denken kan, een druk gebruik van een dergelijke pers, want in Engeland golden de met zooveel aplomb voorgedragen verhalen van een Transvaalsche courant, natuurlijk voor feiten, en dacht men er niet aan, te twijfelen aan opgaven, die locale bladen verschaft hadden, en door een Commissaris der Regering opgezonden waren.

Terwijl Shepstone nu zijne lang voorbereide werkzaamheid openlijk aangevangen had, werd Zuid-Afrika verrast door een Concept-wet betreffende confederatie, door Lord Carnarvon, den Minister van koloniën in Engeland, aan de verschillende Gouverneurs en Presidenten opgezonden, om hun advies daarover te vernemen. Daar de inhoud van dezen Concept-wet niets bevatte, behalve het hoofddenkbeeld: confederatie, wat invloed op den loop der zaken in

Transvaal teweegbracht, zal ik daaromtrent voorloopig ook niet in bijzonderheden treden.

Onder de klachten, die Shepstone aan de Regeering voorlegde, waren de voornaamste:

a. dat er slavenhandel in de Republiek werd gedreven;

b. dat door de politiek, welke de Regeering der Republiek ten opzichte der Kaffers volgde, het prestige der blanken langzamerhand verloren ging.

De aanleiding tot eerstgenoemde klacht was gelegen in de berichten, die daaromtrent door Engelsche ingezetenen der Transvaal op gezag van Natalsche Couranten waren ingezonden. De Regeering gelastte nu, dat men een onderzoek naar de gegrondheid dezer klachten zou instellen, en de daders van dergelijke wetsovertredingen streng zoude straffen. Na afloop van dit onderzoek bleek, dat, hoewel vóór vele jaren, meermalen gebeurtenissen waren voorgevallen, die naar een overblijfsel van slavernij zweemden, en niet altijd het stempel der menschelijkheid droegen, de evengenoemde Natalsche berichten volkomen onjuist en ongegrond waren. Deze klacht verviel dus geheel en al.

Wat het tweede punt betrof, namelijk het verlies van prestige, dit kon de Regering eveneens met feiten weerleggen. De bewering der Engelsche partijen, dat zelfs de maatregel van President Burgers, den vijand door middel van forten in bedwang te houden, niet tot bevredigende uitkomsten leidde, werd ongeveer in het midden van Februari al dadelijk gelogenstraft door de heugelijke tijding, dat Secocoeni genoodzaakt was den oorlog optegeven, en om vrede verzoeken liet. Makoropietsi, Seabi en Semape, afgezanten van Secocoeni ontmoetten onze afgevaardigden bij den zendingspost Botsabelo in het distrikt Lijdenburg, en onderteekenden daar het vredestraktaat. Dit behelsde de volgende voorwaarden.

1. „Dat hij (Secocoeni), als onderdaan van den Staat, zich zou onderwerpen aan de wetten des lands en gehoorzaam zou zijn aan alle besluiten, die door de Regeering aan hem of zijn volk zouden gegeven worden.

2. „Dat hij betalen zou als Oorlogskosten tweeduizend (2,000) beesten, die afgeleverd zouden moeten worden op zoodanigen tijd en plaats, als door de Regeering zou worden bepaald, en welke beesten zouden moeten worden goedgekeurd door een daartoe door de Regeering te benoemen persoon.

3. „Dat hem den Leoloberg en een billijk stuk grond aan de Oostzijde van den berg ter bewoning van hem en zijn stam zouden gegeven worden, alsmede een stuk grond aan deze (West) zijde van gemelden berg, gezegd van Magneetshoogte, zooals een groote rand zich Noordwest in die richting uitstrekt, tot bij de stad van Panama en welk stuk grond naar gissing omtrent twaalf mijlen lang en zes mijlen breed is."

Een duplikaat hiervan werd aan Secocoeni ter onderteekening opgezonden, en in dien tusschentijd zouden de forten bezet blijven.

Dit vredesbericht werd door de Republikeinen met evenveel vreugde, als door Shepstone en zijn Engelschen met leedwezen vernomen, daar deze laatsten nu ten tweede male den grond onder de voeten werd weggenomen.

Ook deed het de onbillijkheid der Engelsche beschuldigingen nog sterker dan te voren uitkomen.

Waarom toch waren de Kaffers machtiger, en de overmacht der boeren geringer dan vroeger? Omdat Engelsche handen den Kaffer de wapenen, die de twee partijen op gelijker voet moesten stellen, geleverd hadden en omdat Engelschen den Kaffervorst, die opstond tegen de Regeering

der Republiek, leerden vertrouwen op Britsche macht, en daardoor stijfden in zijn bewustzijn van onafhankelijkheid!

Maar niettegenstaande dit alles, was Secocoeni tot vrede gedwongen, en toonde zich de Republiek nog immer de krachtigste te zijn in den strijd. En dat het geen kinderspel was, een vorst als Secocoeni, die beveelt over duizenden en zich genesteld heeft in ontoegankelijke bergen, tot onderwerping te dwingen, bleek zelfs uit het technisch verslag van een Engelsch officier. Deze namelijk had zich met nog twee andere leden van Shepstone's staf bij de commissie gevoegd, die Secocoeni in zijn bergen zou opzoeken, en hem uitnoodigen, niet langer met het teekenen van het traktaat te dralen, maar dadelijk daartoe overtegaan. Terugkomende van dezen tocht rapporteerde genoemde officier, dat Secocoeni's kraal bij eene eenigszins goede verdediging onneembaar was, en dat het een groote troepenmacht kosten zou, Secocoeni ten onder te brengen.

De boeren, die ondertusschen wakker waren geworden en met het grootste afgrijzen den confederatie-roep vernomen hadden, begonnen te begrijpen, dat men wel eens een oogenblik eensgezind mocht wezen. Een 6 à 800 man verzamelden zich nu buiten Pretoria en trokken den 6den Februari de stad binnen. Toen zij zich voor het gouvernementskantoor verzameld hadden, verzochten de leiders van den troep den President te spreken, en vroegen hem, wat Shepstone wel kwam doen. In antwoord hierop kregen zij een oogenblik later het schriftelijk antwoord, dat Shepstone over klachten kwam spreken, en zou trachten confederatie te bewerken, die echter nooit door de Regeering zou worden aangenomen, zoolang de meerderheid van het volk zich er tegen verklaarde. Dit antwoord werd door een der boeren luide van een ossenwagen aan de veront-

ruste schare voorgelezen, die daarop spoedig weder vertrok. Het bewustzijn dat zij, tot keering van den gemeenschappelijken vijand echter eendrachtig moesten wezen, versterkte door dit feit bij de boeren aanmerkelijk, en bleek reeds eenigszins uit de omstandigheid, dat eenigen hunner dien dag hunne achterstallige belastingen betaalden. [1]) Daar verscheidene Volksraadsleden tevens stemopnemers zouden zijn bij de aanstaande Presidentsverkiezing, verwachtte men, dat deze nog eenigen tijd zoude worden uitgesteld. Verscheidene memories kwamen nu bij de Regeering in, met het verzoek, de verkiezingen een geheel jaar uittestellen, ten einde de woelingen en de spanning der gemoederen, die altijd door een verkiezing worden veroorzaakt, niet met de onrust te vegrooten, die Sheptone's zending reeds teweeggebracht. Dit denkbeeld vond veel bijval, en daar ook de laatste berichten van Cetehwayo gunstig luidden, werd de aandacht van het volk nu bijna uitsluitend door de Volksraadszittingen bezig gehouden, die weldra zouden plaats vinden.

---

[1]) Een zeer slechten indruk scheen de brooddronkenheid der Pretorianen op de boeren gemaakt te hebben, en waarlijk mocht men zich wel daarover verbazen? Terwijl de geldcrisis nog immer voortduurde, men nog geen geld in omloop zag, en er nog geen enkele rekening aan partikulier of Staat betaald werd, volgde het eene feest op het andere, en spreidden vooral de dames een luxe ten toon, die men het allerminst in een stadje als Pretoria en in zulke bedrukte tijden zou verwachten. Een der boeren hoorde ik daaromtrent het volgende oordeel uitspreken: „Ja neef, dat lijk ver mij, alsof die Engelsman zoo maar net nou die vergif in ons wil inplomp, en die tong van die mensen dik maak. En dan neef! die vrouwspul zoo rechte fraai angetrek in rooie en groene tabberds is tog ook mar al te banje bederf in die land, nou die geld zoodanig skaars is. Ik zeg ver ieder fraai patriot: „„Oom, loop zoek (probeer) om die affaire reg te maak. Ons moet ver die Presedent help, en hom niet mar zoo nie laat zit nie."" Da's wat ik nooit nie zal doe nie, neef, want das nou net mar die punt."

Eindelijk, Dinsdag den 13den Februari, werd de Volksraad, weinige weken geleden tot eene buitengewone zitting opgeroepen, geopend. Eene commissie werd benoemd tot het afhalen van den President, en in den voormiddag opende deze de vergadering met eene korte, krachtige rede, waarin hij, na de gebruikelijke inleiding, achtereenvolgens de onderwerpen opsomde, die hij den Raad in den loop der zitting zou voorleggen. Ik laat ze hier letterlijk volgen.

„1. Het geeft mij genoegen u te kunnen gelukwenschen met den herstelden vrede in het land. Het traktaat, waarbij aan den oproerigen Secocoeni en zijn stam de vrede door de Regeering werd verleend, zal u worden voorgelegd, en ik vertrouw, dat het uwe goedkeuring zal wegdragen.

„2. Ten einde zonder verzuim gevolg te geven aan de voorzieningen van het vredesverdrag en te zorgen voor de uitvoering van deszelfs bepalingen, heb ik met goedvinden van den Hoog-Ed. Uitvoerenden Raad, Kapitein Ferreira voorloopig aangesteld tot Resident-Commissaris bij de hoofdkraal van Secocoeni, met de bevoegdheid van Onder-commissaris van Naturellen en Resident-Vrederechter, en hem gemachtigd het noodige aantal manschappen bij zich te nemen.

„3. Het zal noodig zijn, dat gij de Regeering machtigt tot de uitvoering van de voorwaarden, bepaald in de wetten, regelende de oprichting van de Middelburgsche en Lijdenburgsche Vrijwilliger Corpsen.

„4. Ik acht het mijn plicht, u thans de twee groote vraagstukken voor te leggen, welke geheel het land en volk in spanning houden, en van de beslissing waarvan onberekenbaar groote gevolgen voor de toekomt van land en volk afhangen. Ik vertrouw, dat zij van u die bedaarde,

ernstige en grondige overweging zullen hebben, welke hun groot belang vordert.

a. „Als van zelf treedt op den voorgrond de staat onzer finantiën. Met diepe smart moet ik u openlijk verklaren, dat onze verwachting bij het vaststellen van de jaarlijksche, zoowel als buitengewone begrooting voor de oorlogskosten, niet is verwezenlijkt, om redenen die ik later zal noemen. Dit zal u blijken bij de inzage van de stukken, welke in verband hiermede onder uwe aandacht zullen worden gebracht.

„Buitengewone omstandigheden vorderen ook buitengewone handelingen, en gij zult het met mij gevoelen, dat het nu geen tijd is om halve maatregelen te nemen.

b. „Eene tweede zaak van niet minder belang is die, welke thans door geheel Zuid-Afrika wordt besproken, en breedvoerig is behandeld in eene dépêche en een Wetsvoorstel van Harer Britsche Majesteits Minister van Koloniën, onlangs door de Regeering ter algemeene informatie gepubliceerd — ik bedoel Confederatie. Verscheidene memoriën zijn hieromtrent ingekomen, en zullen u voorgelegd worden.

„Het is niet noodig, dat ik u het groote belang van deze zaak aantoon. Is zij zelfs onder gewone omstandigheden eene, die de meest ernstige overweging verdient, zij is zulks te meer onder de buitengewone omstandigheden, waarin ons land zich thans bevindt. Diep ingrijpend in het leven van ons volk, wekt zij allicht hartstochten op, die eene kalme overweging onmogelijk maken, en men loopt bij hare behandeling gevaar om meer het gevoel dan het verstand te raadplegen. Ik uit de vurige hoop, dat de Voorzienigheid uwe

beraadslagingen daarover besturen mag in een weg, die leiden zal tot heil van land en volk.

„5. In nauw verband met deze twee zaken staat de zending van Harer Majesteits Specialen Commissaris, Sir Theophilus Shepstone, naar dit Gouvernement. In de overtuiging, dat Zijner Excellenties komst in het algemeen belang van Zuid-Afrika is, was het mij aangenaam, de medewerking der burgerij te hebben, om den Gezant van eene groote en bevriende Mogendheid die vriendschappelijke ontvangst te geven, welke onze waardeering van Harer Majesteits belangstelling in Zuid-Afrika kenmerkt. Het onderwerp der onderhandeling met hem, in verband met zijne zending, zal u worden voorgelegd, en ik vertrouw, dat de Wetgeving de Regeering in staat zal stellen, met zijne Excellentie zoodanige overeenkomst te treffen, als leiden zal tot geluk en veiligheid van geheel Zuid-Afrika.

„6. Het heeft mij leed gedaan, dat ik wegens noodzakelijke afwezigheid van huis niet de gelegenheid had den HoogWelgeboren heer, den Baron de Sélys de Fanson, Consul van Zijne Majesteit den Koning van België, in persoon bij zijne aankomst alhier te kunnen verwelkomen. Na mijne terugkomst had ik het genoegen van Zijne Excellentie de credentialen te ontvangen en het Exequatur te verleenen, en hem tevens uit naam van het Volk der Zuid-Afrikaansche Republiek mijne hooge waardeering te kennen te geven van de vriendelijke belangstelling, door Zijne Belgische Majesteit in onzen jongen Staat betoond met de zending van een Vertegenwoordiger der Belgische Regeering naar de Transvaal.

„En nu, mijne heeren! leg ik de belangen der Republiek in uwe handen, met de volle overtuiging, dat gij met bereidwilligheid de behandeling dezer gewichtige zaken zult

ondernemen. Moge God u door Zijn wijzen raad leiden en uwe beraadslagingen met Zijn zegen bekroonen."

De indruk, dien deze rede op den Raad maakte, was zeer gunstig, en nadat zij was uitgesproken, werd de vergadering tot Donderdag morgen verdaagd. Eene groote menigte boeren was intusschen ter bijwoning der zittingen naar Pretoria gestroomd, waar zij het marktplein in een kamp herschiepen. Allen waren zij tegen confederatie, en vele bedreigingen werden gehoord tegen die partijen, welke daaromtrent met hen van meening verschilden. Wilde Engeland hun confederatie opdringen, dan zouden zij naar de wapenen grijpen, den vijand vermorselen en vele andere heldendaden bedrijven. Ook spraken zij er over, zich onder protectoraat te stellen van eenige groote mogendheid, als Rusland of Duitschland, en zich op die wijze te vrijwaren voor de bekende en gevreesde gevolgen van Britsche belangstellende inmenging. De 25 man rijdende politie, die Sheptone's eerewacht uitmaakten, verwekten veel aanstoot, en stonden dikwijls aan beleedigingen bloot, waarom Shepstone met gevolg en escorte een andere woning betrok, en zich daardoor wat verder van het centrum der beweging, het marktplein, verwijderde. Eenige heethoofden, waaronder in de eerste plaats zekere hotelhouder te Pretoria, trachtten de opgewonden boeren tot gewapende demonstraties en rustverstoring te verleiden, doch gelukkig zonder eenig merkbaar gevolg.

De 14den Februari was weder een feestdag voor de Pretorianen, daar deze dag, de vermaarde Valentines-dag, in navolging van Engeland, ook in Zuid-Afrika feestelijk wordt gevierd. Reeds eenige dagen te voren zijn in bijna alle stores prenten met toepasselijke onderschriften te ver-

krijgen. Deze stuurt men over de post aan den een of ander, wien men in 't geniep een complimentje of eene hatelijkheid wil zenden. Vooral aan het laatste werd in Pretoria veel gedaan, en ten einde den indruk van de attentie niet te gering te laten wezen, draagt men zorg, dat de hatelijkheden zoo grof mogelijk zijn. In Engeland echter stuurt men elkander, naar ik hoor, iets liefs of geestigs (meest gefingeerde of ware liefdes-deklaraties) en, als het mogelijk is, iets oorspronkelijks en maakt men zich in den regel ook bekend, nadat men vooraf den bedachte eenigen tijd in onzekerheid en spanning liet.

XXVI.

De Transvaalsche Volksraad. Zijn eerste zittingen. Ongeregeldheden onder het volk.

Donderdag morgen, den 15den Februari, vingen de eigenlijke discussies aan, en wel met eene redevoering van de oppositie, die in Transvaal nog veel halstarriger dan in eenig Parlement ter wereld is. De man, die zich in den Volksraad met zekere zelfvoldoening als het hoofd der oppositie beschouwde, was een Hollander, die zich in Transvaal groote rijkdommen in schapen en land had weten te verwerven, en er reeds een vijf-en-twintig jaren woonde. Hij was een figuur, als de Stadtverordneter Sauerbrei, in het vermaarde Duitsche blijspel: „der Hypochonder," had zich vroeger als onvoorwaardelijk voorstander van den President doen kennen, doch was, sinds het oogenblik dat deze hem eens goed op zijn plaats had gezet, van kleur

veranderd, en had zich ten taak gesteld, zooveel mogelijk alles aftebreken of tegentegaan, wat de President opbouwde. Hij kon uitstekend praten, uren lang, maar verstond tevens de kunst, in zijn eindelooze redevoeringen, waarbij hij telkens tot de orde werd geroepen en waaraan ten laatste het ongeduld der andere leden een einde maken moest, met de grootste zorg alles te vermijden, wat het zeggen waard kon wezen. Dikwijls werd de man grof of personeel, maar niettegenstaande dit alles, wist hij steeds eenige boeren-leden onder zijn vaandel te houden. Een ieder gevoelde, dat van deze Volksraadszitting het leven der Republiek afhing, maar onze vriend oordeelde het noodig, vooraf in uitvoerige bewoordingen zijne diepe, heilige verontwaardiging over het bijeenroepen der buitengewone zitting te kennen te geven. De andere leden bleken evenwel niet van zins, hierop doortegaan, zoodat er een besluit werd gepasseerd, de buitengewone zitting goedtekeuren, en de verkiezing van een President te bepalen op den laatsten dag der zitting.

Voor ik met het beschrijven dezer zitting voortga, wil ik een enkel woord wijden aan de beschrijving van dit HoogEdelAchtbare Lichaam zelf. De Raad bestaat voor drie vierden uit boeren, daar slechts de dorpen anderen dan boeren-afgevaardigden kiezen. Deze boeren zijn in den regel geen greintje kundiger dan hunne kiezers, en verspreiden dan ook dikwijls meer duisternis dan licht over de hen voorgelegde onderwerpen. De zonderlinge wijze van discussiëeren geeft eene zitting van dezen achtbaren Raad meer het aanzien van een troepje kinderen, die het „nieuw, vermakelijk Regeeringsspelletje," spelen, dan wel van een Lichaam van kundige lieden, die door kennis en keuze de bevoegheid hebben, naar behooren de belangen van een volk te bevorderen. De meeste leden willen maar

praten, al weten ze niets te zeggen, want degenen, die het meest spreken, worden door de kiezers als de beste en bekwaamste leden beschouwd. Met gezwaai van handen en beenen en het opzetten van een vervaarlijke stem hebben zij somtijds een kwartier werk, om de vergadering mede-tedeelen, dat ze van dezelfde opinie zijn als de voorgaande spreker. De voorzitter, die zelf boer is, geen vreemde woorden kan uitspreken, geen orde kan houden, en altijd zelf wil praten, geeft meestal het woord aan zijn eigen partijgenooten met achterstelling van degenen, welke hij als oppositie beschouwt. Roept hij eenig lid tot de orde, of voelt hij zich verplicht, hem te berispen, dan ziet men den bestrafte vaak als een kleine jongen zijn ellebogen op tafel zetten, het hoofd tusschen de handen houden, eenige minuten in zich zelven pruttelen en brommen en weigeren zijn stem uittebrengen. Ook is er wel eens een Edelachtbaar lid boven zijn theewater, en is men genoodzaakt hem te verwijderen. Voorts raken de verschillende partijen in den Raad nu en dan slaags (d. i. met woorden) en heeft de grootste wanorde plaats, tot uitbundige vreugde en stichting van het talrijk aanwezig publiek, dat gewoonlijk eveneens voor het grootste gedeelte uit boeren bestaande, zeer dikwijls eene sterke geneigdheid aan den dag legt, partij te kiezen. Natuurlijk geldt hetgeen ik hier zeide, niet van de Volksraadsleden, die geen echte Transvaalsche boeren zijn. De Heer Munnich o. a. oefende door zijn gezond oordeel, en moedige verdediging van de door hem voorgestane beginselen en denkbeelden, een weldadigen invloed op den Raad uit, en herstelde niet zelden, door de een of andere puntige, geestige opmerking, de orde. Een ander lid, een afgevaardigde van de Lijdenburgsche goudgravers, was wel de minst lastige van allen. Hij toch

verstond geen woord Afrikaansch of Hollandsch, vereerde de vergadering nooit langer dan eenige weinige oogenblikken met zijn tegenwoordigheid, teekende dan osjes (het lid was slachter) en, op een wenk van zijn medelid en landgenoot, die naast hem zat, riep hij voor of tegen. Zijne kiezers wisten dit, maar daar hij niets anders te doen had dan neen te zeggen, als de President ja gewenscht had, en omgekeerd, was hij toch volkomen bruikbaar. Een ander afgevaardigde, die, Hollander en Israëliet van geboorte, naar men beweert, vroeger geen onverdienstelijk lid van Boas & Judels' tooneelgezelschap geweest was, had de eigenaardigheid, nog al erg bang te wezen. Hij stemde of sprak dus, naar gelang van het gehalte van het aanwezig publiek.

En nu ik den lezer eenige hoofdtrekken en hoofdfiguren van den Raad beschreven heb, zien wij welke wijze woorden er door de landsvaderen daar in de bouwvallige, volgepropte Raadszaal gesproken worden. Blijkbaar zijn de leden verlangend, maar spoedig het hoofdstuk „confederatie" onder handen te nemen, althans stappen zij over het voorgaande nog al luchtig heen. De vrede met Secocoeni ontmoette wel eenige afkeuring. Hij was niet voordeelig genoeg voor de Republiek, klaagden het genoemde oppositie-hoofd, (de Heer Bührman) en zijne vrienden. De President, die zoo weinig mogelijk spreekt in den Raad, om niet den schijn te hebben, pressie op de besluiten uitteoefenen, vond het raadzaam, aan de bewering van Bührman een einde te maken, en vroeg hoe de oorlog gevoerd was? De boeren waren weggeloopen, en met ledige schatkist had men nauwelijks de huurlingen kunnen bekostigen, die den oorlog moesten voeren. Hoe kon men dan een voordeeliger vrede verwachten? „Ten slotte", voegde de President er bij, „zou ik het zeer wenschelijk achten, dat degenen, die nu

zoo dapper met den mond zijn, op het commando met de buks gesproken hadden", en daar deze aanmerking nog al „ad rem" was, werd men het dadelijk over de zaak eens, en besloot men, den vrede goed te keuren. Echter droeg het in een memorie uitgedrukt verlangen van het buitenstaand publiek, overtegaan tot de confederatie-questie, veel tot deze bespoediging bij.

De 2de alinea der 4de paragraaf werd nu aan de orde gesteld, en nadat de verschillende memories, die daaromtrent bij de Regeering waren ingekomen en die ten duidelijkste bewezen, dat een groote numerieke meerderheid tegen confederatie was, voorgelezen waren, ging men over tot het voorlezen van Carnarvon's Concept-wet. Dit was nauwelijks geëindigd, of met de grootste onstuimigheid verlangde een ieder het woord. Slechts een lid was er voor, alle andere er tegen, en al wisten zij ook niet aantegeven, op welke wijze men het land zou redden uit zijn benarden toestand, tegen alles, wat naar confederatie zweemde, verklaarden zij zich ten sterkste. Wel maakte een der leden de anderen hierop opmerkzaam, doch het onnut geschreeuw bleef voortduren, tot eindelijk de President opstond, en in welsprekende bewoordingen zijn waarschuwend oordeel den Raad hooren liet. Hij wees er op, dat de kreet om confederatie zijn oorsprong vond in de behoeften des tijds, en dus niet kon worden bezworen door hem eenvoudig te ignoreeren. Hij keurde ten sterkste de lichtzinnige wijze af, waarop de Raad de aanbieding van confederatie verworpen had, en zeide o. a., dat, zoo men die als een kalf de deur had uitgeworpen, zij als een os weder door het raam zou binnenkomen. De eenige wijze, zoo sprak de President, om deze zaak te beslissen, was haar moedig aantegrijpen.

Deze rede maakte natuurlijk op alle aanwezigen een

diepen indruk. De Volksraad ging er toe over, eene commissie te benoemen van vijf leden, welke commissie belast werd, hare denkbeelden omtrent de zaak aan het Huis voorteleggen. En buitenaf hoorde men de later ook werkelijk aangevangen poging bespreken, den Staat uit zijne finantiëele moeielijkheden te verlossen, door onder de burgers eene leening te sluiten en de opbrengst daarvan aan de Regeering ter hand te stellen. Ook begon men zich aantesluiten, en elkander aantesporen tot de betaling der belastingen. De genoemde Commissie vergaderde denzelfden middag, doch werd belet voorttegaan door de beschuldiging van den President tegen drie der leden, welke geweigerd hadden, de door hen zelf besloten belastingen te betalen en zich daardoor aan oproer en hoogverraad hadden schuldig gemaakt. Dit incident veroorzaakte eene hernieuwde opgewondenheid en toen het, den Maandag daarop, voor den Raad werd gebracht, verklaarde deze, dat de Wetgeving geene bevoegdheid had, in de zaak te beslissen en deze in handen moest worden gesteld van den Staats-Procureur. Men verdaagde nu, totdat genoemd rapport zou zijn uitgebracht. Intusschen had een der andere leden van den Raad zijn ontslag genomen, daar hem tot zijn verontwaardiging door verscheidenen zijner medeleden zijn voortdurende dronkenschap kwalijk genomen was.

Het rapport van den Staats-Procureur, dat den volgenden dag den Raad voorgelegd werd, bewees, dat de beschuldigde leden, indien de hun ten laste gelegde misdrijven konden worden bewezen, de vergadering moesten verlaten. Het werd besproken en van alle kanten beschouwd, tot men eindelijk tot den halven maatregel overging, drie andere leden in de plaats der beschuldigden te kiezen. Een dezer laatsten evenwel gevoelde zich zoo diep gekrenkt

door het hem ten laste gelegde, dat hij de Raadszaal verliet en er gedurende de gansche zitting niet weder verscheen.

Den Donderdag daarop, dus den 21sten Februari, legde de President den Raad het programma voor van een gewijzigde Grondwet, en betoogde hij daarbij, dat de onvolledigheid en zwakheid der bestaande Grondwet de voornaamste reden was van den moeielijken toestand, waarin het land verkeerde. Dit programma beoogde in hoofdzaak de volgende verbeteringen, die natuurlijk nader uitgewerkt, onder de aandacht der Wetgeving gebracht werden.

1°. Eene verandering in de samenstelling van den Uitvoerenden Raad, in dier voege, dat de hoofden van departementen in den Raad zitting hebben en belast worden met de administratie der afzonderlijke departementen.

2°. Eene Hervorming van het rechtswezen, d. w. z. het daarstellen van een Hoog Gerechtshof, bestaande uit drie Rechters en een Rondgaand Gerechtshof, bestaande uit een der Rechters en het Landdrosthof.

3°. Het nemen van behoorlijke maatregelen voor het beheer der finantiën en de invordering der belastingen.

4°. Het daarstellen van een voldoende Politiemacht.

5°. Behoorlijke regeling van de aanstelling van 's lands ambtenaren, in dier voege, dat iemand, en wel de persoon of de macht, die ze aanstelt, voor hun gedrag verantwoordelijk zijn kan aan het volk der Republiek.

6°. Het daarstellen van distriktsraden en gemeentebesturen.

De President gaf, bij het voorleggen van dit stuk, den maatregel aan de hand, eene commissie te benoemen, die met de Regeering over de zaak zou kunnen onderhandelen,

en haar gevoelen daaromtrent aan den Raad blootleggen. De 23sten Februari werd dit plan besproken en overdacht, gewikt en gewogen, doch de Raad, hoewel herhaaldelijk door den President gewaarschuwd, dat alleen eene ingrijpende verandering in de administratie en wetsregeling het land van zijn ondergang zou kunnen redden, kon maar niet besluiten, tot de uitvoering er van overtegaan. Evenwel benoemde hij toch eene commissie, ten einde met de Regeering den finantieëlen toestand van het land te onderzoeken en verslag daarvan uittebrengen.

Voordat dit evenwel nog geschiedt en het Edel Achtbare Huis voortgaat met zijne werkzaamheden, slaan wij eens den blik om ons, en zien wij, wat intusschen buitenaf voorviel. De Pretorianen waren nog brooddronkener dan vroeger, en nog tal van memories en adressen stroomden met de verschillende posten naar de Regeering en naar Shepstone. De spanning nam allerwege toe, en een paar gebeurtenissen, door Shepstone met blijdschap begroet, bewezen, dat deze spanning bij de Engelsche partijen reeds uiting zocht, en de boeren in het geheel niet tot eensgezindheid konden komen. Op de Goudvelden ontzetten de Gouddelvers den Editeur van de „Goldfield Mercury," die door den Goudcommissaris (een door de Regeering aangestelden ambtenaar) was gevangen gezet. De vrijwilligers aan de forten werden nu naar de Goudvelden gezonden, om er de orde te herstellen. Reeds waren de gouddelvers overeengekomen, een eigen bestuur te vormen, en zich op die wijze aftescheiden van de Republiek, op wier grond zij woonden en onder wier Regeering zij dus tot nu toe gestaan hadden.

Evenals op de Goudvelden waren ook in Waterberg ongeregeldheden van ernstigen aard voorgevallen. De Land-

drost, die door de Regeering geschorst was, werd door de oproerige boeren, nadat zijn plaatsvervanger het Landdrostkantoor was uitgejaagd, in zijne betrekking hersteld. Ook hier moest de Regeering hare toevlucht tot de na den vrede werkeloos geworden vrijwilligers nemen. In November van het voorgaande jaar had reeds iets dergelijks in het distrikt Marico plaatsgevonden. De bewoners van de hoofdplaats van dit distrikt hadden zich eveneens verklaard tegen den nieuw aangestelden Landdrost, en hem met stoel en al zijn kantoor uitgedragen en aan de bespotting der uitgelaten menigte blootgesteld. In beide gevallen waren deze onlusten demonstraties tegen de Regeering, die, buiten machte de Wet te handhaven en haar gezag te doen gelden, in de eerste gevallen zelfs van de vervolging der schuldigen had moeten afzien.

Natuurlijk werd van al dergelijke voorvallen in Shepstone's kwartier nauwkeurig boek gehouden, en draalde deze niet de welkomen berichten naar Downingstreet [1]) optezenden. Ook op de vergaderingen van den Volksraad hield men in het Engelsche kamp een wakend oog, en gewoonlijk was een der heeren van Shepstone's gevolg bij de beraadslagingen aanwezig. De lauwe, kinderachtige houding van den Raad, die uren besteden kon aan het discussiëeren over kleine artikeltjes en groote nietigheden, terwijl de onafhankelijkheid van het land in doodsgevaar was, werd eveneens te Londen bekend gemaakt, en wanneer ik Transvaals uitvaart, die ik naar vermogen zal trachten, juist en onpartijdig, hoewel zeer beknopt, weertegeven, den lezer beschreven heb, zal deze het gewisselijk met de velen

---

[1]) In deze straat staat te Londen het Departement van Koloniën.

eens zijn, die de oorzaak van den ondergang der Republiek voor een groot gedeelte wijten aan dat kostbare focus van Transvaalsche onwijsheid, dat door zijn volslagen verblindheid en ellendige houding Shepstone het wapen leverde, waarmede zijne politiek eene nieuwe Britsche kolonie winnen zou.

XXVII.

Voorstel tot wijziging der Grondwet. De Raad en Shepstone.

Intusschen werden de memories voor confederatie, dank zij den ijver der Engelsche wervers, druk geteekend, en kwamen er namen op voor, die bij nader onderzoek zouden blijken aan kinderen, of niet-kiezers te behooren, of geheel verzonnen te zijn. Te London echter gold elke naam er voor één.

Alleen in Middelburg, waar de bevolking minder sterk met andere nationaliteiten vermengd is, drukte men zich krachtig op meetings en door memories uit.

Den 23sten Februari ging de Raad over tot de behandeling van het voorstel van den President tot Wetsverbetering. Doch nu zag men eerst, hoe bekrompen conservatief de boeren waren. Een wet aannemen, zonder welke hunne vaders hadden kunnen leven: „machtig, né, moe nie praat nie, die ding lijk ver mij tog maar al te snaaks!" Sedert te Derdepoort in 1839 de eerste Volksraadszitting plaats had, had men het nog altijd met de oude Grondwet, die de President onvolledig bliefde te noemen, kunnen stellen, ja, wat meer zegt, in den aanvang was hij nog

niet eens zoo volledig geweest, als nu. Het denkbeeld, eene wetswijziging aantenemen, deed de achtbare landsvaderen verbleken. Het was iets, wat slechts afgrijzen kon verwekken; het was de schimmen beleedigen der afgestorven, goede, oude voortrekkers!

Herhaaldelijk wees de President er op, dat eene verbetering van den toestand, die het land met ondergang dreigde en Shepstone aanleiding kon geven tot de ergste maatregelen, niet langer kon worden uitgesteld. Men bleef ongevoelig voor deze woorden, en het oppositiehoofd vond zelfs uit, dat de President den Raad trachtte angst aantejagen, ten einde daardoor een crisis te doen ontstaan, die hem de gelegenheid geven kon als dictator optetreden.

De commissie, belast met het onderzoek naar den finantiëelen toestand van het land, haar dien zoodanig bevonden, dat men er aan begon te wanhopen, of men wel ooit weder orde in den verschrikkelijken chaos brengen kon. De belastingen waren slechts voor een zeer klein gedeelte ingekomen, en reeds was de toestand zoo verergerd, dat de President zijn weinigje grondbezit als onderpand voor een der dringendste schulden van den Staat gegeven had. Het voorstel tot wetsverbetering was door den Raad verworpen, en met bijna algemeene stemmen had men het voorstel van de confederatie-commissie aangenomen, denkende, daarmede eene zoo belangrijke en ernstige zaak uit den weg te kunnen ruimen. Dit voorstel was niets meer, dan eene beleefde, maar bepaalde afwijzing van Carnarvon's aanbieding, en luidde als volgt:

I. „De Volksraad, het voorstel van wet tot confederatie van de Staten en Koloniën van Zuid-Afrika zoowel als de begeleidende dépêche van Lord Carnarvon overwogen hebbende, wenscht zijne oprechte waardeering van de be-

langstelling Harer Britsche Majesteits Regeering in Zuid-Afrika, daardoor betoond, uittespreken, doch oordeelt tevens; (1) Dat in eene zaak van zulk een grooten omvang en van zulke belangrijke gevolgen niet dan met de meeste omzichtigheid en na de rijpste overweging kan worden beslist; (2) Dat het nog niet zeker is, in hoeverre het gezegde Wetsontwerp door het Britsche Parlement zal gewijzigd of bekrachtigd worden, noch in hoe verre het door de Zuid-Afrikaansche Koloniën of door den Oranje Vrijstaat zal worden aangenomen; (3) Dat hoewel er verschillende memories omtrent deze zaak zijn ingekomen, er echter blijkbaar nog slechts een betrekkelijk klein gedeelte der stemgerechtigde burgers van de Republiek tijd en gelegenheid heeft gehad, zijn gevoelen hierover uittespreken; (4) Dat in weerwil van de mogelijke voordeelen, welke eene confederatie onder Britsche vlag zou kunnen aanbieden, deze niet opwegen tegen het offer van de vrijheid en onafhankelijkheid van de Republiek, daardoor vereischt, noch tegen de eventuëele moeielijkheden, welke zouden kunnen ontstaan uit localiteit en andere omstandigheden. Redenen waarom de Volksraad zich daarmede niet vereenigt, noch het initiatief nemen kan tot eenigen stap, die leiden zou tot prijsgeving der onafhankelijkheid van den Staat en dus deze zaak overlaten moet aan de beslissing van het volk; (5) Daar echter de onwrikbare gehechtheid des volks aan de onafhankelijkheid van den Staat niet belet, zoodanige traktaten of conventiën te sluiten, als noodig mogen geoordeeld worden voor de algemeene veiligheid en welvaart der Staten en Koloniën van Zuid-Afrika, zoo besluit de Volksraad der Regeering optedragen, de missive van Sir H. Barkly, welke bovengenoemde dépêche en wetsontwerp begeleidt, te beantwoorden overeenkomstig deze overweging;

en tevens de noodige maatregelen te nemen tot handhaving van de onafhankelijkheid der Republiek, tot bewaring van de goede verstandhouding tusschen haar en de naburige Staten en Koloniën van Zuid-Afrika en tot bestendiging van de algemeene orde, vrede en suprematie der blanken tegenover de inboorlingen.

II. „De Volksraad heeft met ZHEd. den Staatspresident de komst van Sir Theophilus Shepstone, den Specialen Commissaris van Hare Majesteit de Koningin van Engeland, met groote belangstelling gezien. Volkomen overtuigd, dat het geluk en de veiligheid van Zuid-Afrika niet beter bevorderd kunnen worden dan door gemeenschappelijke samenwerking, op prijs stellende de medewerking van een man, die door langdurigen Staatsdienst geheel Zuid-Afrika kent, drukt zijn volkomen vertrouwen uit, dat het der Regeering gelukken zal, alle bezwaren, die bij de Regeering van Hare Majesteit de Koningin van Engeland tegen den gang van zaken in de Republiek, met betrekking tot hare Koloniën in Zuid-Afrika, mochten bestaan, uit den weg te ruimen, en draagt aan de Regeering op, daartoe de vereischte stappen, en, zoo noodig, die voorstellen van wet te doen, welke het begeerde doel zullen kunnen bevorderen."

Zooveel als slechts doenlijk was had de Raad den staat van zaken op deze wijze précair gemaakt, en hoogstwaarschijnlijk zou men al spoedig naar huis zijn gegaan, het land overlatende aan den verergerden en nog steeds verergerenden toestand, zoo eene onvoorziene gebeurtenis dit niet had belet.

's Middags kregen Shepstone's bezoekers sherry en manilla's, die beiden werkelijk zeer goed waren. De boertjes, en vooral de Volksraadsleden, in het volle besef van hun

politiek gewicht, spreken gaarne politiek, en niet het minst daar, waar zij het, als 't ware, uit de eerste hand krijgen. Menig landsvader, door een en ander daartoe aangespoord, meende de belangen van den Staat zelfs met Shepstone te moeten gaan bespreken, om hem eens helderder denkbeelden en eene betere voorstelling van den waren toestand te geven. Zoo wandelt onze bekende Krüger op een morgen naar Shepstone's woning, en vertelt hem, dat hij waarschijnlijk wel President zal worden, en dat hij Shepstone verzekeren kan, dat veertien dagen na zijne inzwering als zoodanig, er rust zal heerschen binnen en op de grenzen der Republiek en de orde en het prestige der Regeering zullen zijn teruggekeerd. Maar wat antwoord Shepstone? En hier wordt het eerste haaltje zichtbaar, van het woord annexatie. dat van nu af aan aller hoofden vullen zal en uit aller monden zal worden gehoord, tot het schrikbeeld werkelijkheid is geworden, en Engeland zijn jongste misdaad (nu al niet meer de jongste, want ik schrijf dit in het laatst van Januari 78) begaan heeft. Beleefd, zooals dit een gentleman past, en met een zoete glimlach op het perkamenten gelaat. betuigt Shepstone den armen Paul zijn innig leedwezen over de noodzakelijkheid, waarin hij verkeerde, Paul te beletten het Presidentschap te aanvaarden. Mocht Krüger gekozen worden, dan was Shepstone dus verplicht tusschen beiden te komen, en waarschijnlijk (dit lag er niet onduidelijk in opgesloten) zelf het bestuur op zich te nemen. Den voorzitter van den Volksraad vertelde hij hetzelfde, doch hij voegde er voor deze de verklaring bij, dat, zoo de Regeering zich niet spoedig krachtiger kon doen gelden en het volk niet bewees, dat het haar wilde steunen en gehoorzamen, hij verplicht zou wezen, het land goedschiks of kwaadschiks te annexeeren.

Men kan zich voorstellen, welk een indruk deze mededeelingen op de bezoekers maakten, en nauwelijks hadden zij die dan ook ontvangen, of zij verzochten den Raad, tot het houden van eene geheime zitting te willen overgaan. Een der leden verklaarde zich in den aanvang sterk tegen een zoodanigen maatregel, niet geheel ten onrechte bewerende, dat het overgaan in Comité-Generaal van een Republikeinsche wetgeving eene anomaliteit was, die tegenover het volk niet kon worden verantwoord. De wet voorzag hierin echter niet, en Dinsdag, den 27sten Februari, werd eene zeer belangrijke zitting, met gesloten deuren, gehouden. De uitslag dezer zitting was merkwaardig.

Terwijl men tot nu toe in den Raad niet veel meer dan niets had uitgevoerd, begon men plotseling met ernst en vlijt, ja, met overhaasting overtegaan tot de behandeling van die onderwerpen, welke in zoo nauw verband stonden met de levensbelangen van den Staat. Ook de finantiëele Commissie, die zich meer had bezig gehouden met het nazien van rekeningen en het uitmaken van questies als: „Zijn die broeken niet een shilling per stuk te duur betaald, en moet men melk en pontakwijn ook rekenen onder de rubriek medicijnen?" zette haar taak op eenmaal met den grootsten ijver voort, en alle vitterijen op zijde zettende, stelde zij den Raad spoedig in het bezit van eene benaderende opgave van het debet en credit van den Staat, waaraan een voorstel ter afdoening van het eerste en inning van het tweede was verbonden. Rapport en voorstel werden goedgekeurd en de Regeering gemachtigd, op de door den Raad bepaalde wijze onmiddellijk overtegaan tot het innen van achterstallige belastingen en het delgen van de dringendste schulden.

Op denzelfden morgen, dat men in den Raad het finan-

tiëel rapport behandelde, had de Regeering een onderhoud met Shepstone, waarin deze eindelijk officiëel zijn ware bedoelingen uitsprak, en het juiste doel zijner zending opgaf. En résumé bevatte zijne mededeelingen het volgende:

Hij was hier gezonden door Harer Majesteits Regeering, die, verontrust door de in- en uitwendige verwikkelingen, en het gevaar, waarin daardoor Harer Majesteits Kolonies in Zuid-Afrika werden gebracht, zulk een staat van zaken niet langer kon doen voortduren. Hij was van oordeel, dat het eenig redmiddel was, dat de Staten van Zuid-Afrika vereenigd moesten worden onder één hoofd, namelijk Hare Majesteit de Koningin van Engeland.

Ook was hij overtuigd, dat de groote meerderheid der denkende en verstandige menschen van oordeel moesten zijn, dat eene geheele verandering van het Bestuur der Transvaalsche Republiek dadelijk noodzakelijk was.

Nu was het nog de tijd om de beste beschikkingen te maken en hij was gewillig, zoover Harer Majesteits prerogatief het toeliet, daartoe intestemmen en namens Harer Majesteits Regeering zich daartoe te verbinden.

ZHEd. de Staatspresident, de noodzakelijkheid eener radicale verandering inziende, had getracht een ander systeem van Regeering in het leven te roepen, maar de Volksraad oordeelde het noodig, zelfs de behandeling daarvan te weigeren.

Hoewel dit betreurende, was hij van oordeel, dat misschien de Volksraad, van wege de inherente onbekwaamheid van den Staat om zulk een maatregel uittevoeren, niet anders kon handelen. Dat de tijd van krachtig handelen nu daar was, daar eerlang misschien geheel Zuid-Afrika gedompeld zou worden in een oorlog tusschen blanken en zwarten en het eenig redmiddel zou zijn eene vereeniging van de Staten onder één krachtig hoofd.

Eindelijk, voegde hij er bij, was hij gekomen en had hij gesproken als vriend, steunende op het gezond verstand der intellectuëele meerderheid. Geschieden zou het toch; alleen *nu* stond het nog aan het volk en aan de Regeering, de beste schikkingen te maken. Het was nutteloos onder de bestaande omstandigheden des lands te spreken van hervormingen en verbeteringen, waardoor de onafhankelijkheid der Zuid-Afrikaansche Republiek kon behouden worden. Het eenige, wat op dit oogenblik nog aan de Republiek stond, was de beste schikkingen te maken om zich te onderwerpen aan hetgeen de Speciale Commissaris zag en wat hij dacht, dat ieder denkend man in het land zag dat onvermijdelijk was.

Zooals de lezer ziet, had deze eisch reeds veel van een ultimatum en was Shepstone niet, zooals hij aanvankelijk had doen vermoeden, Commissaris met beperkte volmacht, maar in den vollen zin van het woord Plenopotentiaris. Ten slotte ook bleek hieruit, dat hij, door de eerst gegevene openbaring zijner zending, de lieden had getracht, zand in de oogen te werpen, ten einde hen onbewust te laten van zijn werkelijk voornemen, en hen op die wijze onvoorbereid te overrompelen.

Deze eisch van den Commissaris werd natuurlijk zonder uitstel aan den Raad voorgelegd, waarin men algemeen van gevoelen was, dat het niets minder bevatte, dan de aankondiging van eene annexatie, met vergunning, eerst nog eenige voorwaarden aan Shepstone te mogen voorstellen. Zeer terecht merkte men ook op, dat de inhoud van den eisch geheel in strijd was met Lord Carnarvon's dépêches, daar in deze immers duidelijk het beginsel werd uitgedrukt, dat alleen met goedvinden der Zuid-Afrikaansche Republieken hare toetreding, 't zij in den vorm van con-

federatie 't zij in die van annexatie, tot Harer Majesteits Koloniën zou plaats mogen hebben. De Raad, zelfs nu nog niet ten volle het gevaar beseffende, dat de Republiek dreigde, en geheel in verwarring door het plotseling verrijzen van het altijd gevreesde schrikbeeld, wist niet, wat te doen, en, zich onmachtig gevoelende, zelf te handelen en te oordeelen, wendde het EdelAchtbaar Lichaam zich in vertwijfeling tot de Regeering, ten einde van haar raad en kracht te erlangen. Eerst, zoo sprak het, moest men het gevoelen der Regeering (d. w. z. in dit geval het gevoelen van den President) kennen, want dan eerst kon men overgaan tot de meedeeling van eigen denkbeelden. De Regeering echter weigerde te spreken, en bleef zelfs zwijgen, na de niet zonder bedoeling uitgesproken hatelijkheid, dat de Uitvoerende Raad verdeeld bleek te zijn. Eindelijk werd den President op den man af verzocht, zijn gevoelen uittespreken, doch hij weigerde, zeggende, dat hij reeds herhaaldelijk den Raad het gevaar had trachten onder het oog te brengen, dat de Repnbliek bedreigde, doch dat zijne woorden niet waren geacht en „men ze behandelde als droog stroo." Hij bewees de waarheid van dit verwijt en zeide eindelijk, dat hij niet spreken kon, want dat de Raad volstrekt geen denkbeeld scheen te hebben van de schuld, die op den Staat rustte, en die aanleiding gegeven had tot het gevaar, waarin dezen nu verkeerde. De Raad vroeg nu, in diepe verontwaardiging, wat dan de schuld van den Staat was, en wat men hem ten laste kon leggen.

Doch toen men weder begon aftedwalen van het onderwerp, dat op 't oogenblik in zoo hooge mate de aandacht verdiende en eischte, stond President Burgers op, en hield eene redevoering, zoo schitterend en krachtig, als hij misschien nog nimmer had uitgesproken. 's Zaterdags ten

3 ure begon hij zijn rede, die na ruim een uur geduurd te hebben, maandagmorgen werd voortgezet. Daar deze redevoering eene diepgevoelde uitwerking had, en tevens eene onverbeterlijk juiste schets geeft van den waren toestand van de Republiek te dien tijde, geloof ik, dat ik den lezer geen ondienst doe, haar hier zooveel mogelijk letterlijk weêrtegeven, en wanneer men zich eenigermate de welsprekende, krachtige wijze voorstellen kan, waarop President Burgers zijne improvisaties, voortkomende uit het diepst van zijn hart, en uitgesproken met het gevoel, waar de liefde voor zijn land en zijn werk hem mede bezielde, voordraagt, dan kan men zich eenigermate de grootte van den invloed verklaren, die de volgende woorden op den staat van zaken uitgeoefend hebben. Deze woorden dan, luidden ongeveer als volgt:

XXVIII.

Burgers redevoering.

„Mijnheer de Voorz. en Achtb. leden. — Ik heb nu genoeg het gevoelen van den Raad gehoord over de kwestie voor ons, om eenigszins in staat te zijn, mijn gedachtenloop er over uittespreken. 't Is mij geene aangename taak, Mijnheer, om veel te moeten zeggen, dat ons niet welgevallig zal zijn; maar 't is uit naam en in 't belang van het volk, dat hier gesproken en besloten wordt, en ik wensch thans tot het volk te spreken door u, zijne vertegenwoordigers. Wie deze zaak beoordeelt, alleen met het oog op den uitgesproken wensch van het volk, zal er geen

juist oordeel over kunnen vormen. In het beschouwen van deze zaak hebben wij te letten op de volgende vier punten: de werkelijke wensch van het volk, onze eigene inwendige toestand, onze betrekking tot de naturellen en onze betrekking tot onze beschaafde naburen, vooral de Engelsche kolonies. Over elk dezer vier punten wil ik eenige opmerkingen maken. Wat vooreerst den wensch des volks betreft, zou men dwalen, met slechts aan de woorden des volks gehoor te geven. Betuigingen toch van onafhankelijk te willen blijven, bewijzen niets. Men moet uit zijne daden opmaken, wat het volk wil. Hoe ver heeft men nu gegevens om te zeggen, dat het volk vrij en onafhankelijk wil blijven? Het werd beweerd, dat het volk met ter daad heeft verklaard, niet onafhankelijk te willen blijven. En op grond daarvan zegt men: „Gij kunt geene onafhankelijkheid hebben, want gij zijt haar niet waardig." Dit is akelig! En weet gij, mijne heeren, wat hiervan zoo akelig is? 't Is dit, dat 't zoo akelig waar is. Toen wij moesten vechten, hadden wij ons leven niet voor het vaderland veil; toen wij moesten betalen om het land te redden, hadden wij ons geld nog liever dan ons leven (toejuiching en gelach). Drie maanden lang is deze kwestie nu voor het land geweest, en al wat wij er over ontvangen hebben, zijn eenige memories tegen annexatie of confederatie. Maar daden zijn er niet (toejuiching). Met den laatsten post der afgeloopene maand, een post, die anders duizenden ponden inbrengt, ontvingen wij slechts £ 38 10 s. uit het gansche land, ter nauwernood genoeg om voor het postvervoer van dien dag te betalen. Ziet gij, zoo staan de zaken, mijne heeren. Zoo toont het volk zijn wensch om onafhankelijk te willen blijven (toejuiching). Nu kom ik tot ons zelven. Drie weken lang hebben wij gestaan voor een groot gevaar. Reeds den

eersten dag was er gezegd, dat wij geene halve maatregelen moesten nemen; en welke maatregelen zijn er genomen? Mijne heeren wij hebben geen enkelen stap genomen om onzen toestand te verbeteren. (Ik zeg „wij," en „ons," opdat men niet later weer meenen zou dat ik al de schuld op de wetgeving werp. Misschien heeft de Regeering met mij er evenveel schuld aan). Onze tegenpartij heeft schijnbaar gelijk. Wij toonen de inherente kracht niet, om verbeteringen te maken. Als er middelen ter redding worden voorgesteld, dan zeggen de wetgevers: de wetten des lands verbieden ons veranderingen aantenemen zonder de goedkeuring van het volk. Als het bestaan van Holland of Engeland op het spel stond, de wetgevingen daar zouden niet vragen, of het redmiddel, dat er te nemen was, ook nog aan de goed- of afkeuring des volks moest onderworpen worden. Wij daarentegen moeten die eerst gaan vragen. Wij missen de inherente bekwaamheid en den moed, die er vereischt worden. Men spreekt van weer eene commissie naar Harer Majesteits Commissaris te zenden. Mijne heeren, ik zeg u ronduit, ik ga niet weer naar ZExc. over die zaak. Hij zal denken, dat wij met hem den spot drijven en ons kunnen vragen: „wat komt gij hier doen? Ik heb u immers gezegd: maakt eene kolossale verandering, en vestigt eene krachtige Regeering." Neen, het groote feit is dit, dat er noch door het volk, noch door de Wetgeving het bewijs geleverd is, dat wij onafhankelijk willen blijven. Toen men over het gansche land gepredikt heeft: „ondersteunt de Regeering niet, gehoorzaamt niet de besluiten der Wetgeving," toen raadde men aan: haalt neer de Transvaalsche vlag. Hier wordt gezegd, dat het volk over de zaak beslissen moet, en ik stem daarmede in; maar in dien zin, dat de Wetgeving

hier aan het volk eene leiddraad moet geven om te beslissen. Wat weet het arme volk van de gansche kwestie? Als zelfs leden van de Wetgeving de Regeering hare inzichten afpersen, alvorens eene eigene opinie te kunnen vormen, wat kon men dan van het volk verwachten? (toejuiching). 't Is enkel onzin, wanneer men zegt: wij moeten het volk niet influenceeren. Het volk heeft recht van ons eene uiteenzetting der zaak te eischen en ik ga nu tot het volk spreken en het een raad geven, die misschien verbazing zal wekken, want liever zag ik de vlag verloren en het volk gered, dan het volk verloren en de vlag behouden (toejuiching). Maar hierover spreek ik later. Wij Afrikanen hebben zulk een kinderlijk geloof, dat, al zien wij de zon ondergaan, wij nog denken dat zij weer zal schijnen alvorens de wereld eene geheele omwenteling heeft gemaakt. Zoo ook gelooven wij, dat wij gered zullen worden, alvorens er eene totale omkeering bij ons heeft plaats gevonden (toejuiching). Men heeft ons reeds gezegd: gij zijt onbekwaam, uwe inherente zwakheid maakt u onbekwaam. Wat zal 't ons dus baten om aan den man, die ons dat gezegd heeft te gaan vragen, om 't nog eens te zeggen? Ik zal nu kortelijk treden in de naturellenkwestie. Die kwestie is de groote grieve geweest tegen de Republiek sedert haar bestaan. Men heeft ons beschuldigd als de vervolgers, de verdrukkers, de moordenaars der Kaffers. Ik zeg niet, dat deze beschuldigingen waar zijn; maar een feit is 't, dat de groote mogendheid, met welke wij te doen hebben, ze als waar beschouwt en dienovereenkomstig hare politiek heeft ingericht. Welnu, onze politiek met de inlanders is de zaak, die ons ten gronde zal richten, en dit heb ik reeds dikwijls hier gezegd. Ik noem slechts één feit. Verleden jaar is hier eene wet gepasseerd,

volgens welke een Kaffer, die buitenslands wil gaan, £ 2 betalen moet. Zulk eene tyrannie bestaat er zelfs in het despotieke Rusland niet, want daar kan ieder burger vrij en ongehinderd buiten 't land gaan; maar hier, in eene Republiek, moet een onderdaan, wanneer hij toevallig een arme Kaffer is, £ 2 betalen voor zulk een voorrecht. Men klaagt over het invoeren van geweren en ammunitie onder de Kaffers. Ach, mijne heeren, velen onzer burgers, Afrikanen, verkoopen evenzeer geweren en ammunitie aan de Kaffers, als de Engelschen. Door de Portugeesche havens worden zij bij massa's ingevoerd. O! ook ik heb een ellenlange lijst van grieven tegen de Diamantvelden en de Engelsche Regeering en ik stem volkomen in met Sir Benjamin Pine in diens gezegde: De handel der Diamantvelden is een handel in menschenbloed. Maar, mijne heeren, laten wij thans niet anderen beschuldigen, waar wij wat beters te doen hebben. Nog iets staat met deze zaak in verband. Men zegt hier, dezen of genen moeten van belasting ontheven worden omdat de Kaffers hen van hunne plaatsen verdreven hebben en die occupeeren. Mijne heeren, weet gij, dat gij met dit te zeggen hier een bom afsteekt van een ton? Daardoor verkondigt gij aan de wereld, dat de sterkste man hier baas is, dat hier het vuistrecht geldt."

(Een der leden: Dat is niet waar.)

ZHEd. de President: „Het lid zegt, 't is niet waar. Dan is 't niet waar, wat het lid Breijtenbach omtrent den toestand van het distrikt Lijdenburg heeft gezegd; dan is 't ook niet waar, wat een ander lid gezegd heeft omtrent de plaatsen in Zoutpansberg, die door de Kaffers worden geoccupeerd; dan is 't ook niet waar, wat ik met eigen oogen bij Lijdenburg gezien heb, waar burgers van hunne plaatsen verdreven zijn door de Kaffers en waar Johannes zaaide

en ploegde op den grond van een burger. Deze zijn feiten; en zij bewijzen dat de sterkste man hier de baas is. Het 4de punt, waarmede wij rekening moeten houden, betreft onze relatiën met onze Engelsche naburen. Men vraagt: wat hebben zij met onzen toestand te doen? Ik zeg u: hetzelfde, wat wij te doen hebben met dien onzer Kaffernaburen. Evenmin als wij aan onze grenzen barbaarschheden aan de Kaffers toelaten kunnen, evenmin kunnen zij gedoogen, dat in een staat aan hunne grenzen regeeringloosheid en oproer den boventoon voeren (toejuiching). In Europa ziet men zulke dingen met heel andere oogen aan, dan hier. Daar wordt oproer als een erger misdaad beschouwd dan moord, maar hier wordt het geëerd. Zal ik feiten opnoemen? In Lijdenburg vindt de Regeering 't noodig een ambtenaar af te zetten wegens eene daad van verraad en het volk vraagt hem als hun vertegenwoordiger (luide toejuiching). In Marico hebt gij zelf in de jongste zitting een ambtenaar afgezet en ik wensch, dat gij op mijn kantoor de brieven wilt gaan nalezen, die ik uit Marico ontvangen heb. (zie bladz. 223) Weet gij, wat laatst in Turkije gebeurd is? Omdat daar geene beschaafde Regeering gevoerd werd, zijn de groote mogendheden tusschenbeiden gekomen en hebben gezegd: tot hiertoe en niet verder! En als men zulks doet aan een Keizerrijk, zal men dan een kleine Republiek ontzien, wanneer die zich misdraagt? Klagen bij andere mogendheden en daar recht zoeken? Ja, Goddank, er is nog recht te vinden, ook voor den kleinste; maar 't is juist dat recht, dat ons zal veroordeelen. Willen wij recht hebben, dan moeten wij ook met onbezoedelde handen dat kunnen gaan vragen (toejuiching). Maar bovendien, de tendens der moderne staatkunde is deze, dat men niet gesteld is op het gezelschap van zoo veel klein goed.

Men voegt al de kleine Staten bij elkander om ze gezamenlijk tot een groot geheel te vormen. Zoo heeft Bismarck in de laatste jaren al de kleine visschen in Duitschland opgeslikt — en daaronder nog wel een, welks vorst aan het Koninklijk huis van Engeland verwant is — zonder dat Europa zich er over bekommerd heeft. En bovendien, wat zal 't ons helpen, al gaan wij in Europa onzen nood klagen? Veronderstel, wij kloppen aan bij Duitschland. Bismarck zou, indien wij nu bij hem komen, ons eenvoudig antwoorden: Ja, 't is heel jammer en ik zal er over schrijven — goeden morgen (gelach), en zoo zal 't overal gaan. En allen zullen ons wijzen op het feit, dat het volk zijne onafhankelijkheid niet wil of niet waardeert (toejuiching). Wat wij nu te doen hebben, is dit, dat iedereen zijn plicht doet volgens de wet. Ik ben niet van degenen, die meenen, dat alles nu reddeloos verloren is, maar dan moeten wij ook eerst den inwendigen toestand van ons volk verbeteren. Van waar toch is die aandrang gekomen om een beroep tot tusschenkomst naar buiten te doen? Gaat dat beroep nu alleen uit van vijanden van den Staat? Och neen, mijne heeren, maar het is ontstaan uit wezenlijke grieven. Ons volk is gedaald van zijn vroeger standpunt, is gedemoraliseerd; het is niet, wat het behoort te zijn (toejuiching). Om over deze feiten te komen, moeten wij met alle krachten eene doortastende wetshervorming aannemen. Maakt Maandag een nieuwe Grondwet en wil het volk die niet aannemen, wel nu, dan zegt het volk eenvoudig: wij willen niet vrij zijn, gelijk het dat op andere punten reeds gezegd heeft. Of dan zegt men, dat men hier vrij wil zijn zonder wet, wat geene vrijheid is (toejuiching). Bindt onder die nieuwe grondwet uwen President — of uw driemanschap, zoo gij dat verkiest —

zoo veel gij wilt, alleen maar, bindt hem niet dood, want dan kan hij niets doen. Ik werp liever de oude Grondwet het venster uit, dan het volk verloren te zien gaan. Alleen onder het juk der wet, mijne heeren, kan het land behouden worden (toejuiching). Of het land nog te redden is weet ik niet, want wij hebben onze onafhankelijkheid verkocht voor £ 10 [1]), die wij niet over hadden voor ons volksbestaan, en zij zijn er de oorzaak van, die aan het volk gezegd hebben: „betaal niet, betaal niet, ik zal ook niet betalen en eerst zien, wat de Volksraad zegt" (toejuiching). Maar dit weet ik, als er één middel ter redding is, dan is het dit middel, dat wij onzen plicht doen. Nog iets. De Regeering wordt niet vertrouwd, zegt men, en ik weet, het is waar. Neen de Regeering wordt niet vertrouwd, maar wel worden wegloopers, die in het land gekomen zijn, vertrouwd (toejuiching). Ik meen nu niet juist Engelschen, maar ik heb het oog op boeren, Afrikanen, die hier kwaad zaad hebben gezaaid. Meent ook niet, dat ik dezulken bedoel, die hier eene schuilplaats hebben gezocht en gevonden tegen onrechtvaardige vervolgingen of tyrannieke wetten. Neen, ik weet, dat er onder hen sommigen van de braafste burgers zijn (toejuiching). Ik bedoel dezulken, die nog dagelijks vluchtende zijn, die dan eens hier dan weer in den Vrijstaat zich ophouden (toejuiching). 't Is door zulke lieden, dat velen zich om eene nietigheid laten overhalen om memories te teekenen en de naamteekening van een beschonkene vóór eene zaak geldt evenzeer, als die van mij of een ander er tegen. Dit is onze inherente zwakheid en ik moet met die feiten rekening houden. Welnu, uit aanmerking van deze omstandigheden en van het feit dat

[1]) Dit ziet op de niet betaling der oorlogsbelasting.

de Volksraad namens het volk liever de vrijheid des lands prijs geeft, dan de wet te veranderen, verklaar ik u dat 't eene daad van de grootste onrechtvaardigheid zou zijn, als wij ééne stap verder doen. (luide toejuiching). Van daag werd mij nog een wissel voor £ 1,100 ter onderteekening aangeboden; maar ik had liever mijn regterhand afgehouwen, dan het stuk te onderteekenen (toejuiching), want ik heb geen den minsten grond te verwachten, dat er op den vervaldag een penny zal zijn om dien wissel te betalen. Ik weet 't, de President mist het vertrouwen des volks en ook de President heeft geen vertrouwen in het volk, want hij zou zich weer in den steek gelaten kunnen vinden, even als bij Secocoeni (toejuiching en gelach). En toen hij dacht, dat het volk zijn geld zou over hebben voor zijn land, toen bevond hij, dat men zijn geld nog liever had dan zijn leven. Uit Heidelberg, b.v., zijn meer menschen in den oorlog gevallen, dan hunne belasting betaald hebben. Zulk een toestand is onhoudbaar. Als het volk den President niet vertrouwt, dan moet men hem afzetten. Ik zeg niet, dat het land met Burgers staat of valt; maar dit zeg ik u, als gij uwen President, wie hij ook zij, mistrouwt, dan is hij verloren, dan verbreekt gij als Simson den pilaar die het dak boven uw hoofd schraagt (toejuiching). Dus, één van beiden moeten wij doen—òf onder het Britsch bestuur gaan, òf de Republiek behouden door beschaafde wetten en eerbied en gehoorzaamheid daaraan (toejuiching). Indien mijne aanspraak aangenaam was voor iedereen, die haar aangehoord heeft, dan zie ik nog kans op ons behoud. Maar zoo niet—was zij tot ergernis en aanstoot van velen—dan zijn wij verloren (toejuiching). Veel liever, mijne heeren, ware ik in den oor-

log gevallen, dan den dag te beleven, waarop ik aldus tot het volk en den Volksraad spreken moest."

Met tranen in de oogen, verliet de President hierop den Raad, die tot Maandagmorgen verdaagde. Het vervolg op des Presidenten redevoering luidde toen als volgt:

„Mijnheer de voorzitter en Leden, — Zaterdag was ik in mijne aanspraak gekomen tot het punt, waar ik over den toestand van den Staat een overzicht kon nemen en 't verheugt mij, dat ik sedert toen den tijd heb gehad tot nadenken, ten einde besluiten voor mijzelven te vormen en te beslissen over hetgeen eigenlijk behoort gedaan te worden. In den stillen tijd, die er sedert Zaterdag verloopen is, heb ik de zaak nogeens overwogen en alle mogelijke kansen berekend. Ook heb ik het voorrecht gehad van met leden van dezen en ook van den Uitvoerenden Raad te raadplegen over den toestand des lands. Ik ben van éene zaak overtuigd, en verder nadenken heeft mij slechts gesterkt in die overtuiging, dat geen geneesmiddel ons kan redden, geen redmiddel of plan baten zal, niets anders dan eene krachtige daad van het volk, dat is, dat het volk binnen weinige weken een proces van ontwikkeling doorloopen zal, dat onder gewone omstandigheden het werk van jaren wezen zou. Kan ik nu verwachten, dat dit gebeuren zal? Ik weet van gevallen in de geschiedenis, waar het volk op eens, als door een wonder, als uit een doodslaap ontwaakt is en gered werd. Zulke gevallen zijn ook u bekend, mijne heeren, die u meer bijzonder hebt bezig gehouden met de gewijde geschiedenis van het Oude Testament, gevallen, waar er geene hoop hoegenaamd meer scheen overgebleven te zijn; maar waar het volk gehoor gaf aan de stem van een man Gods—een profeet onder zijn volk — waar het volk niet alleen ooren had

om te hooren, maar ook harten om te gevoelen. Alsdan gebeurde het, dat op één dag iets, naar een wonder gelijkend, als door een electrischen schok gebeurde, dat het gansche volk van Israël doordrong en de zwakken sterk maakte. Ik geloof ten volle, dat dit ook nog in onze dagen gebeuren kan. Want ik meen niet, dat, wat naar wonderdadige gebeurtenissen gelijkt, alleen te vinden is in de geschiedenis van Israël. In de gevallen, waarnaar ik verwezen heb, is de ontwikkelingsgang ongetwijfeld natuurlijk geweest en zonder twijfel is de plotselinge hervorming onder het volk eene natuurlijke verandering geweest. Ik acht zulk eene verandering noch onnatuurlijk, noch onmogelijk, maar ik geloof, dat ze in onzen tijd en in ons land kan worden teweeggebracht, en indien zulk eene verandering kan worden daargesteld, zal er een groote hinderpaal uit den weg geruimd zijn. De voornaamste oorzaak van onzen tegenwoordigen toestand is er eene, waarop wij niet willen acht geven; 't is niet deze of gene zaak, die ons den weg verspert, doch wij zelven belemmeren ons den weg en als men mij vraagt, wat het volk verhindert, onafhankelijk te blijven, zou ik zeggen dat de Republiek zelve de hinderpaal is ten gevolge van de inherente zwakheid en onbekwaamheid des volks. Maar van waar die zwakheid? Is 't, omdat wij krank zijn, omdat wij slechter zijn dan andere volken, omdat wij te weinig en te onbeduidend zijn om het land te bewonen? Die argumenten gelden bij mij niet, ik acht ze niet van belang. Ons volk is even goed als elk ander, maar zij zijn geheel gedemoraliseerd; zij hebben het vertrouwen in God, het vertrouwen in zichzelven en elkander verloren. Van daar mijns inziens hunne inherente zwakheid en daarom heb ik gezegd, dat eene krachtige daad van het

volk alleen ons redden kan. De Volksraad behoort 't te gevoelen, dat 't zijn plicht is, een stouten sprong te doen en aan het volk te zeggen, „wij moeten ons onmiddellijk op een hoogeren, breederen, meer degelijken grondslag plaatsen." Ik weet niet, of het volk een man onder zich heeft, krachtig genoeg om dit te weeg te brengen; ik weet ook niet, of het volk doen zal, wat de Wetgeving moge wenschen en hun aanraden te doen in deze krisis. Deze is eene kwestie, waarop noch ik noch gij, maar de tijd later het antwoord geven kan. Zaterdag zat ik op de stoep van een onzer ambtenaren. Een miertje liep over de stoep en kwam eenig sigaarasch tegen, maar hij ontweek ze. Een andere hinderpaal werd hem in den weg gelegd, maar hij was verstandig genoeg om ook die te ontwijken. Ik dacht toen bij mij zelven: hadden wij toch ook het instinct van dit kleine insect; hadden wij toch ook zoo veel wijsheid en verstand aan den dag gelegd als die mier. Drie weken geleden werd voor onze voeten een kool vuur geplaatst, maar instede van te trachten, die te ontwijken, hebben we getracht er over heen te klimmen. Wanneer ons gevaren in den weg komen, dan trachten wij die niet af te weren, maar wij gaan op denzelfden weg voort, alsof er geen gevaar is. Kan men het noodzakelijke der verandering inzien, waarop ik gewezen heb? Indien niet, dan vraag ik u om het volk conscientieus aan te raden, om niet eene vereeniging met eene machtige Regeering van de hand te wijzen. Ik mag hun niet aanraden om zulk eene vereeniging af te wijzen, ik durf niet zeggen: „gij hebt zooveel kracht, zooveel gezondheid, dat gij gerust de reddende hand kunt afwijzen, die u wordt toegestoken." Maar is de zaak zoo hopeloos, dat wij noodzakelijkerwijze verloren zijn en slechts dit eene redmiddel moeten aanne-

men? Ik kan zeggen, dat dit waarschijnlijk is, maar ik kan dit niet voor u, noch kunt gij dat voor mij beslissen, dat moeten wij aan het volk overlaten, en dit is het advies, dat ik van het volk verlang. Ik weet echter vooraf, dat verreweg de groote meerderheid tegen annexatie zal zijn, gelijk zij tegen confederatie is geweest. Indien wij dus wachten op de opinie van het volk, zullen wij te vergeefs wachten. Maar wat ik door het volk wenschte beslist te zien, is eenvoudig dit: zijt gij bereid om de opofferingen te maken, die uwe onafhankelijkheid van u vordert; wilt gij uwen pligt doen, enz.? Wat is meer natuurlijk, dan dit, dat wanneer men bevindt, dat men een weg bewandelt, die ten verderve leidt, men dien verlaat en hem niet verder bewandelt? Zijn wij nu in een zoo beklagenswaardigen toestand, zijn onze wetten zoo slecht, is het volk zoo verblind, dat het niet zien kan, wanneer het den weg verlaten moet, die tot zijn ondergang voert? Ik geloof dat niet, en, gelijk ik vroeger gezegd heb, indien onze wetten onze redding in den weg staan, werpt ze door het venster, indien slechts de Republiek blijft. 't Is mogelijk, dat sommigen niet met mij instemmen en meenen, dat eerst de Grondwet, dan onze onafhankelijkheid, vervolgens onze vlag en eindelijk het heil des volk in aanmerking komt; maar ik zeg u, 't is andersom. Eerst in belang geldt de welvaart van het volk, van die duizenden mannen, vrouwen en kinderen, die niet eens weten, wat er van daag in de wereld omgaat. Men heeft hier gesproken van een bloedbad, maar men moet berekenen, wat de gevolgen zullen zijn van zijne handelingen. Doch daar er anderen zijn, die deze gevolgen in krachtiger en levendiger kleuren kunnen afschilderen dan ik, zal ik daarvan niet verder spreken. De eenige weg, waarop ik meen, dat ons

behoud ligt, is deze: niet dat de Raad zal aannemen, wat ik na veel nadenken heb aanbevolen, ofschoon ik meen, dat in die rigting onze redding te vinden is, maar dat de Volksraad eerst datgene zal doen, dat de groote wereld overtuigen zal, dat HIJ niet inherent zwak is, dat de Wetgeving van dit land, hoe zwak ze ook wezen moge, niet dood is, wanneer zij een krisis van dezen aard nadert, dat zij de noodzakelijkheid gevoelt van eene totale hervorming. Laat de Raad dan voor een paar weken verdaagd worden en laat ieder lid naar zijne keizers vliegen en van elk burger vernemen, of zij al dan niet bereid zijn om een nieuwen weg te bewandelen en te toonen, dat zij de wetten gehoorzamen (toejuiching), dat zij wet en orde eerbiedigen en dat 't als gevolg daarvan getoond worde, dat er tegen dien tijd geene achterstallige belastingen meer zijn, maar dat iedereen het verschuldigde, hetzij in geld of goed, betaald heeft (toejuiching). Ik geloof niet, dat eene nieuwe Grondwet ons redden zal, want evenmin als de oude Grondwet ons tot ondergang heeft gebracht, evenmin zal eene nieuwe Grondwet ons redding aanbrengen. Maar 't is onze gehoorzaamheid aan de wet, 't is die toegeweidheid aan de zaak van het land, die alle groote volkeren tot grootheid heeft gebracht, 't is die liefde voor de vrijheid, die gewillige onderwerping aan orde en tucht eischt, de liefde voor het recht, voor den vooruitgang, voor al wat edel is en goed, een eerlijke trots om uit te munten in patriottische deugden en een ware geest van vooruitgang, dit zal ons redden (toejuiching). Wat ons redden zal, is het laten varen van onze antipathie tegen den vooruitgang en tegen vreemdelingen, van onze blinde vooroordeelen tegen Engelschen en Hollanders. Wij zijn als een kranke, die dwazelijk volhardt om op zijne wijze

te willen genezen worden en den bijstand afwijst van den geneesheer, omdat deze een buitenlander is. Neen, weg met zulk conservatisme, weg met zulke vooroordeelen, weg met dien stijfhoofdigen tegenstand tegen vooruitgang (toejuiching). Indien wij onafhankelijk willen zijn, laat ons dan niet afhankelijk wezen van onkunde en moedwillige blindheid. Door mede te gaan met den tijd en door onafhankelijkheid te verdienen zullen wij haar behouden (toejuiching). Wij moeten ophouden te zeggen, dat wij niet geregeerd willen wezen door Engelschen of Hollanders of andere buitenlanders, terwijl wij toch niet in staat zijn onszelven te regeeren. Wij hebben niet in ons midden mannen van genoegzame kennis en bekwaamheid om ons te regeeren. Wij spreken van onze Republiek, van den geest onzer Grondwet. Maar welk republikeinsche geest is dat, die zoó blind bevooroordeeld is? Geene Republiek kan bestaan, die niet voor vooruitgang is en bereid om zich te bedienen van de bekwaamheid van verstandige en goede buitenlanders, die zich met de Republiek lotgemeen hebben gemaakt. Wij spreken van onze Grondwet, van onze Constitutie en de groote ideeën van het republicanisme; doch door ons gedrag maken wij die ideeën, die de trots en de roem der Republieken zijn, te schande. Wij weigeren iets goeds aan te nemen, omdat het vervaardigd is door een uitlander. Wij moeten ons bevrijden van onze vooroordeelen. Door dat te doen zullen wij der wereld toonen, dat wij waardig zijn een Staat te wezen en zal 't niet weer gezegd kunnen worden, dat het volk inherent zwak is. Dan zullen wij zulk een nieuw plan kunnen voorslaan, dat bewijzen zal, niet alleen met woorden, dat het volk ontwaakt is, dat wij een volk zijn, waardig om vrij te wezen en onze vrijheid te blijven ge-

nieten. Indien de burgers binnen weinige weken hunne verplichtingen aan den Staat volbrengen, zal zulks een groot feit aan de wereld toonen. En kunnen wij dan nog niet vrij blijven en worden wij dan nog van onze onafhankelijkheid beroofd, dan zinken wij niet weg als een rotte Staat, maar als een Staat, die wel is ondergegaan, maar toch slechts den winterslaap is ingetreden om in de lente weder op te staan als een waardig lid van een vereenigd Zuid-Afrika. Deze Staat heeft verplichtingen tegenover de beschaafde mogendheden, die hem hebben erkend. Maar die groote mogendheden zouden, met al hare grootheid, met al hare duizenden soldaten, even spoedig, ja zelfs nog spoediger gevallen zijn, wanneer hare burgers gedaan hadden, wat onze burgers hebben gedaan. Indien de burgers van Engeland zich tegenover de Kroon gedragen hadden, gelijk de burgers van dezen Staat zich hebben gedragen tegenover hunne Regeering, Engeland zou nooit zoo lang gestaan hebben, als het gestaan heeft, zelfs niet zoo lang als deze Staat heeft gestaan (toejuiching). Deze Staat heeft verplichtingen aan andere landen. Zij weten, dat het vuur, hetwelk dezen Staat bijkans heeft verteerd, indien door hen gevoed, ook hen spoedig verteren zou. Ik weet niet, hoe men nog de oogen naar vreemde mogendheden wenden kan. Wat mij betreft, met de feiten voor mij, heb ik niet het vertrouwen om zulks te doen. Niet alleen hebben wij zedelijke verplichtingen, wij hebben ook geldelijke verplichtingen tegenover de beschaafde wereld. Aan ons is toevertrouwd het penningske der weduwe, de stuiver der wees, het greintje der armen. In de Kaapkolonie hebben lieden hun klein kapitaal belegd in onze schuldbrieven, omdat zij hoopten hunne renten eerlijk betaald te zullen krijgen door een christelijk, eerlijk volk. In

Europa is 't eveneens. In onderscheidene steden van Holland hebben menschen voor slechts één schuldbrief ingeschreven, omdat zij meenden, dat in Zuid-Afrika bloedverwanten wonen. Wat was het gevolg? In Juli ll. werden de coupons betaald. In Januari van dit jaar was er £ 2,250 voor coupons verschuldigd en er was geen penny om die te betalen. De bankiers hebben dat geld uit eigen zak voorgeschoten. Kunnen wij verwachten, dat één man onze renten betalen en het land redden zal, terwijl het volk zelf zijne eigene eer vertrapt? Er is iets, dat meer waard is dan onafhankelijkheid. Die is niet van het hoogste belang, want een volk kan zijne onafhankelijkheid verliezen en toch zijn grootste juweel behouden, en dat is zijne eer (toejuiching). Als het volk onafhankelijk blijft en toch zijne eer verliest, dan is alles verloren; maar al verliest het zijne onafhankelijkheid, zoo lang het zijne eer behoudt, blijft het toch een vrij volk. Onafhankelijkheid .... wat is zij waard, als men niet waarlijk vrij is? Laat ons niet met denkbeelden spelen. De waarde van onafhankelijkheid bestaat slechts in zooverre, als zij ons vrijheid verzekert. Doch, gelijk ik reeds gezegd heb, een volk, dat in staat is zijne eer te handhaven, wordt nooit een slaaf, onder welk juk het ook gebracht moge worden. Er zijn geene ketenen, er is geen juk voor den fieren hals van een volk, dat zijne eer bewaart. Zelfs al dwingt een tyran zulk een volk, dan zal de dood hen komen verlossen van hunne banden en God zal hen zegenen met eene onsterfelijke onafhankelijkheid. Maar als wij leven onder eene onafhankelijke vlag en toch onze eer en al onzen trots in onze geschiedenis als een volk verloren hebben, dan torschen wij het zwaarste juk van den slaaf, de ergste tyrannie, dat is anarchie en het recht van den

sterkste (toejuiching). Ik heb u aangewezen, in welke richting onze redding ligt. Ik verg van niemand, wat ik zelf niet dragen wil, en indien ieder man in de Republiek doen wil, wat ik bereid ben te doen, dan zeg ik u, dan bezweer ik 't u, wij blijven onafhankelijk (toejuiching). Men zegge toch niet, dat 't vernederend is om met Engeland vereenigd te worden. Ook Engeland staat onder de besluiten des hemels. God beschikt en de lotgevallen der volkeren zijn in zijne hand. 't Zal de roem zijn van Harer Majesteits Commissaris, indien hij teruggaan en zeggen kan, „ik heb dat volk teruggebracht van den dood tot het leven, ik heb het juk der tyrannie en der regeeringloosheid dat volk van den hals gehaald en hetzelve vrij gemaakt en het zijne onafhankelijkheid verzekerd. Ik heb het volk gered", en toekomstige geslachten zullen nog Gods zegen afsmeken over het hoofd des grijsaards voor de redding, door hem aangebracht (toejuiching). Ik laat het aan u over om te beslissen, of dit alzoo zal zijn. Ik heb in mijn Bijbel gelezen, gelijk gij gelezen hebt in den uwe, dat wanneer allen dood en begraven zullen zijn, de stem des Almachtigen spreken zal en de aarde en de zee hare dooden zullen opgeven en de dooden zullen leven. Wij zijn toch niet zoo dood, dat wij de stem Gods niet kunnen hooren, die tot ons spreekt in deze krisis en dat wij niet zullen ontwaken en opstaan. — Er is nog eene zaak. Wij moeten nu niet gaan wegloopen met de verontschuldiging, dat het volk beslissen moet. De Raad moet ter eerster instantie beslissen, want het volk weet er niets van (toejuiching). 't Is nu niet de tijd om te zeggen: wij zullen onze kinderen raadplegen. Zal een vader zijnen kinderen vragen, welke geneesmiddelen zij gebruiken willen? Zal hij hun niet zeggen, gij moet dit of dat middel in-

nemen, anders sterft gij? Wij moeten het gevaar in het aangezicht zien, dit is de wijsste stap, dien wij nemen kunnen. Indien hetgeen ik u aangewezen heb, ons niet redden kan, dan zal 't minstens onze eer redden. 't Is beter geschoten te worden als een fiere gems, dan als een ziekelijk konijn: 't is beter neergeveld te worden als een vrije adelaar, dan als een kruipend gedierte. Indien gij echter meent, dat het volk niet in staat is om op te staan uit de geesteloosheid, waarin het verzonken ligt, dan is de tijd gekomen, dat wij niet lichtzinnig de hand mogen wegstooten, die uitgestoken is om ons te redden. De wapenen op te nemen en te vechten is onzin. Als wij nu het zwaard trekken, dan trekken wij het tegen God, want 't is Gods oordeel, dat de staat van daag in dien toestand verkeert, waarin hij is (toejuiching) en 't is onze plicht te bedenken, of wij duizenden schuldeloozen in bloed dompelen zullen, en zoo ja, waartoe? Om een denkbeeld, om iets, dat wij in onze hoofden, maar niet in ons hart hebben, om eene onafhankelijkheid, die niet gewaardeerd wordt? Laat ons 't beste maken van den stand van zaken, de beste voorwaarden treffen, die wij met mogelijkheid treffen kunnen. Laat ons overeenkomen om de handen ineen te slaan met onze broeders in het zuiden en dan zal er één groot volk zijn van de Kaap tot aan de Zambezi. Ja, er is iets grootsch in dat denkbeeld, grootscher zelfs dan ons idée van eene Republiek, iets dat ons nationaal gevoel opwekt (toejuiching). En zou dit zoo ellendig zijn? Ja, 't zal ellendig zijn voor degenen, die niet onder de wet willen wezen, voor den rebel en den oproermaker; maar 't zal zijn welvaart en voorspoed voor de mannen van wet en orde. Ik kan u zeggen, dat de Kaap gedurende de laatste weinige jaren meer eene Republiek is geweest, dan de

Transvaal (toejuiching). Iemand, die beide Staten gezien had, heeft gezegd, „'t Is waar, in de Kaapkolonie zijn wij onder de Engelsche Regeering, maar wij *hebben* toch eene Regeering; wij hebben ons eigen Volksraad, onze eigene Wetgeving en 't gebeurt nooit, dat wij in Engeland eenigerlei moeite hebben met onze wetten, die ons toegestaan worden." Maar hoe is 't in dezen Staat? Wanneer wij ergens eene baak oprichten, dan werpt Barkly die omver; wanneer wij eene grenslijn maken, dan ignoreert de Engelsche Regeering die. Wij worden uit Engeland geregeerd zonder eenigerlei Volksraad of Wetgeving. Moeten wij dan nu den voet kussen, die ons vertrapt? Ik zeg neen. Reeds heb ik u gezegd, dat ik eene lange lijst van grieven heb tegen de Britsche Regeering, eene reeks van onrechtvaardigheden en van groot onrecht; doch die moeten ter wreking overgelaten worden aan God. Bovendien, nu is 't de tijd niet om te schelden op het Britsche Gouvernement. Wij moeten nu zien, iets beters te doen. Deze is de stand van zaken en indien wij niet de macht der zelfopoffering hebben om binnen weinige weken het kolossale feit tot stand te brengen, waarop ik gewezen heb, dan moeten wij de gevolgen afwachten. Ik zeg u, dat het beter is eene commissie aan te stellen om alles te overwegen en te zeggen, of wij bereid zijn, liever het vreemde juk op ons te nemen, dan ons te onderwerpen aan eene groote hervorming onzer wetten en van ons bestuur. Wij moeten onze wezenlijke en vele moeielijkheden niet te laag schatten. Ik zou u kunnen wijzen op de Zuidwestelijke grens, op de Zulu-, de Goudveldsche en andere kwesties en u aantoonen, dat 't onze plicht is, tot eene verstandhouding te komen met de Britsche Regeering en dat wel op fiere en mannelijke wijze. Een achtbaar lid heeft Zaterdag gesproken in vurige

vaderlandsliefde, maar ik heb hem niet kunnen begrijpen, omdat zijne bedoeling scheen te zijn, dat wij de oogen voor alles sluiten moeten om slechts onze onafhankelijkheid te behouden. Dit was niet het woord van een wijs, noch van een groot man. Wanneer men moedwillig de oogen sluit, ontkomt men het gevaar niet. Zoo doet een held niet. Zelfs een Napoleon offerde zijne troepen niet op, toen hij zag, dat hij geslagen was, maar besloot zijne beurt af te wachten en zich te onderwerpen aan het onvermijdelijke. Zoo ook met ons. Willen wij groot zijn, de ware grootheid bestaat hierin, dat de grootste man als een kind het hoofd buigt voor Gods besluiten en oordeelen en daaruit het beste en niet het ergste trekt. Willen wij geen kolossalen sprong doen, dan moeten wij door die andere deur gaan en goede vrienden maken met den man, die den sleutel in handen heeft. Ik meen nu een idée gegeven te hebben van de richting, waarin ik de zaak beschouw, en ik hoop u aangetoond te hebben, dat het groote vraagstuk niet af te maken is door een eenvoudig besluit, maar wel door een gedragslijn, die uit het hart moet voortvloeien en die minstens eerbied, indien al niets anders, afpersen moet."

Met luide toejuichingen werden deze redevoeringen beantwoord, en de indruk, dien zij teweeg brachten, was, zooals ik reeds zeide, onbeschrijfelijk. Zoo in den Raad zelven als daar buiten had de roepstem van den spreker weerklank gevonden in alle harten en terwijl de Wetgeving zich voorbereidde tot het inslaan eener geheel nieuwe en naar men eindelijk inzag alleen vruchtbare richting, heerschte ook de grootste opgewondenheid en bedrijvigheid onder het gespannen volk. Demonstraties, memories, meetings en diergelijken gaven blijk van de gehechtheid der

burgers aan de tot nu toe nog nimmer volkomen gewaardeerde vrijheid en onafhankelijkheid, en niettegenstaande de verdubbelde krachtsinspanning der Engelsche partijen, trachtte men bijna allerwege tot handelen overtegaan en door daden zijne verknochtheid te bewijzen aan het plotseling zoo dierbaar geworden Vaderland. Even hevig echter als de op eenmaal onwaakte geestkracht van het volk zich geopenbaard had, evenzoo spoedig was zij ook weder uitgebrand, en niet lang daarna maakte zij weder plaats voor die lijdelijke houding, welke ten slotte tot volkomen ondergang der onafhankelijkheid leiden zou. Later verweet men den President dikwijls, dat hij op zoo krasse wijze gesproken had. en beweerde men, dat hij moedwillig stof geleverd had aan de klachten, die Shepstone het land deden overnemen. Men vergat echter bij die beschuldiging, dat de President, niet dan na herhaalde aanmaningen, alsdus gesproken heeft, dat hij verplicht was, forsch te wezen in zijne uitdrukkingen, daar de slaperige geest, die den Raad bezielde, slechts door een duchtigen schok kon worden uitgebannen, en dat de Republiek zelve dan ook in elk geval nog meerder nut gehad heeft van die afgekeurde uitdrukkingen, dan Shepstone ooit hebben kon.

De Raad besloot nu, eene commissie te benoemen, die naar aanleiding van Shepstone's onderhoud met de Regeering met deze beiden zou onderhandelen over het ultimatum. Van deze onderhandelingen verwachtte men alles goeds, want niettegenstaande de hier genoemde mededeelingen van Shepstone niet onduidelijk te kennen gaven, dat aanhechting toch het eind van de zaak wezen zou, zagen de meeste leden van den Volksraad nog de mogelijkheid niet in, dat hunne onafhankelijkheid, met wier

bezit en voortdurend bestaan zij zich steeds zoo geheel vereenzelvigd hadden, kon worden vernietigd. Wel was Engelands nabuurschap en Engelands inmenging steeds het moeielijke hoofdstuk geweest in de geschiedenis van Transvaals volksbestaan, maar aan den overgang van de inmenging tot inlijving, daaraan hadden zij nog nimmer gedacht, en zelfs in de laatste oogenblikken der Republiek konden zij zich daarvan geene voorstelling maken. En deze verblindheid, die ook door de meerderheid van het volk werd gedeeld, was een der gevaarlijkste wapenen, die Shepstone tegen de Republiek voerde.

De Commissie bracht een rapport uit, waarin den Raad werd aanbevolen, uit de hervormingsmaatregelen van den President, aantenemen: a. De hervorming der Constitutie van den Uitvoerenden Raad. b. De Rechtshervorming. c. Het daarstellen van een politiemacht en d. het daarstellen van distriktsraden en gemeentebesturen. Ook beval de Commissie den Raad de aanname aan van het volgend voorstel:

„De Raad besluit, dat, aangezien Harer Majesteits Speciale Commissaris volgens zijner Excellenties uitgedrukt gevoelen van oordeel is, dat de onafhankelijkheid der Republiek niet gered of gewaarborgd kan worden door veranderingen en hervormingen;

„En de Volksvertegenwoordiging gereed is, doortastende maatregelen te nemen, gelijk zij reeds gedaan heeft, ter voorkoming van die ongeregeldheden, waarover geklaagd wordt en tot betere regeling en bewaring van den vrede en de goede orde;

„En het duidelijk blijkt uit den brief van Z. Excellentie Sir Henry Barkly, dd. 15 Jan. met de daarbij gevoegde documenten, dat Harer Britsche Majesteits Regeering niet

van zins is de Republiek tegen haren zin te dwingen tot prijsgeving van hare onafhankelijkheid;

„Aangezien tevens de Raad ten volle vertrouwt op de rechtvaardigheid van Harer Britsche Majesteits Regeering en verzekerd is, dat zij niet zou kunnen gebieden om den burgers der Republiek hun heiligste goed te ontvreemden;

„De Regeering op te dragen om met Harer Majesteits Commissaris in onderhandeling te treden met het doel om de zelfstandigheid van den Staat te handhaven en tevens zoodanige traktaten te sluiten, als noodig mogen zijn ter bewaring van de goede verstandhouding tusschen de Republiek en Harer Majesteits Regeering en tot handhaving van de algemeene veiligheid, orde en rust van Zuid-Afrika, ten opzichte van de Naturellen."

Dit voorstel werd evenals de vier aanbevolen beginselen van hervorming met bijna algemeene stemmen aangenomen. De laatstgenoemde komen in hoofdzaak hierop neder:

De Staatspresident wordt voor vijf jaren gekozen; de Uitvoerende Raad bestaat uit de hoofden van departementen en drie nonofficiëele leden, door den Volksraad te worden gekozen, een van welke bij ontstentenis van den President als Vice-President optreedt; de Staatspresident stelt alle ambtenaren aan, onder nadere goedkeuring van den Volksraad; de departementen zijn: Finantiën, Justitie, Zaken der Naturellen, Openbare Werken, Politie- en Krijgswezen en Buitenlandsche Zaken; in alle distrikten worden Afdeelingsraden gevormd, bestaande uit zoovele leden, als er wijken zijn, onder voorzitterschap van den Landdrost en belast met de zorg der publieke wegen, scholen en andere openbare werken van het distrikt; elk gemeentebestuur zal bestaan uit een Burgemeester en een raad van

vijf of zeven leden, naar gelang van de getal sterkte der bevolking; een politie en artillerie-macht, te zamen niet meer dan 125 man sterk, zal worden daargesteld; de rechtspleging zal worden toevertrouwd aan een Hoog Gerechtshof, bestaande uit drie Rechters (moetende de hoofdrechter een gepromoveerd persoon zijn), een Rondgaand Hof, bestaande uit één Rechter, en het Hof van den Landdrost; de Rechters van beide eerstgenoemde hoven worden voor hun leven aangesteld; deze wet treedt dadelijk in werking.

Paul Krüger werd nu als Vice-President gekozen, en daarna passeerde men de zoogenaamde wet van „Houd je smoel," of in de officiëele taal de Vrijstaatsche ordonnantie genoemd, met algemeene stemmen. Bij deze wet werd het als Hoogverraad beschouwd, niet alleen, wanneer men per memorie eene vreemde mogendheid verzocht om de Regeering over te nemen, maar ook iedere poging 't zij bij monde, in geschrifte of in druk, om lieden overtehalen of op te wekken, dergelijke memories te onderteekenen. Ook werd als evenwichtige misdaad beschouwd, het vervaardigen, drukken of verspreiden van zulke stukken. Bij deze bepalingen werd echter geen voorbehoud gemaakt voor zoodanige stukken, die gericht mochten worden aan de gevestigde autoriteiten van den Staat, 't geen voorzeker zeer onbillijk was. Nog werden eenige traktementen vastgesteld, voor bij de nieuwe Grondwetsartikelen ingestelde betrekkingen, en eindelijk werd het laatste punt, namelijk: eene voorloopige spoorwegconcessie aan de Belgische maatschappij Cockerill aan den Raad voorgelegd. Na veel besprekens werd de concessie goedgekeurd. In beginsel behelsde zij: dat het spoorwegmateriëel door de Republiek aan de maatschappij zou worden afgestaan; dat de spoorweg van

Lorenzo Marques zou worden gelegd over het Portugeesch koloniaal gebied aan den Delagoabaai, tot op 30 mijlen van Transvaals bodem, en dat 5% 's jaars zou worden gewaarborgd door de Republiek voor de rest van den spoorweg naar Klipstapel, welke rest binnen 10 jaren moest voltooid zijn. Ook zou de maatschappij alle aandeelen krijgen der Regeering in de Lebombo-spoorwegmaatschappij, en zou zij het recht hebben op het hout uit de Gouvernementsbosschen, noodig voor den bouw der geheele lijn, als ook vrijen invoer van materiëel, gereedschap enz. en concessie voor alle mijnen van onedele metalen op Staatseigendom, behalve in Zoutpansberg en een gedeelte van Waterberg. Deze mijnen echter moesten binnen 30 jaren worden geëxploiteerd. Ook werd nog door den Raad bepaald, dat de verkiezing voor een Staatspresident bij de gewone Meizitting zou worden vastgesteld. De heer Estourgies, die als gevolmachtigd agent der maatschappij Cockerill, zijne vreugde over het genomen besluit, betreffende de voorloopige concessie, meende te kennen te moeten geven, noodigde nu alle leden uit, in de eetzaal van het Edinburgh-Hotel, op dit feit een glas champagne, op kosten der maatschappij, te komen drinken. Aan deze uitnoodiging gaven de achtbare leden, dorstig van al het spreken, gaarne gehoor, en in een ommezientje was er meer van het edele vocht gedronken, dan de hoofden der aan champagne ongewone landsvaderen konden verdragen. Eindelijk gelukte het den Voorzitter, zijn schaapjes weder naar de Volksraadzaal te drijven, waar zij vriendelijk en ernstig aangemaand werden, gedurende de nu volgende sluiting van den Raad, niet al te luidruchtig te zijn, of al te vreemd te doen.

Met een korte, krachtige redevoering sloot de President den Volksraad, die na de gebruikelijke complimentaire

aanspraken des middags (Donderdag 8 Maart) uiteenging. Des avonds zag men de leden bij troepjes wegrijden, om naar hunne woningen terugtekeeren en hunne constituënten verslag te geven van de werkzaamheden der jongste zitting, het deel dat zij er zelven in genomen hadden en den weldadigen invloed, dat dit op den loop der discussies had uitgeoefend.

Naarmate ik langer in Pretoria was, bevond ik de zorgelijke voorspelling van mijn landslieden, dat de aardigheid van het vrije, primitieve leven al spoedig in narigheid verkeert, onaangenaam juist, en begon mijn gemoed in opstand te komen tegen verschillende, telkens wederkeerende en telkens vervelender werkzaamheden, als bed opmaken, schoenen poetsen, vuur aanmaken, mijn boodschappen doen enz. enz. enz. Ook van mijn Kaffer, die zich langzamerhand had leeren beschouwen als kind des huizes en aandeelhouder in onzen voorraad tabak, suiker enz. had ik veel verdriet. Nu eens betrapte ik hem op het gebruik van mijn pijp, das, broek, of boordjes en dan weder vond ik hem, gezeten in mijn leunstoel en starende in mijn spiegeltje, onder het verschrikkelijkste grijnzen, gewelddadige pogingen aanwenden, mijn besten hoed van pas te maken op zijn onvertrouwbaar hoofd. Bovendien schenen de kippen en koeien strike te maken, en was het weinigje, wat zij nog aan eieren, melk en kaas voortbrachten, zelden of nooit in bruikbaren toestand. Ook van sommige dieren des velds en enkele vogelen des hemels, en wat de eerste aangaat, voornamelijk leden uit het huisgezin van mijn linkerbuurman, had ik veel zorg. Vleermuizen, katten, honden, kippen, enz., ja, zelfs varkens volhardden in het afleggen van drukke bezoeken, en mieren, van bijna onwaarneembare grootte

hadden toegang gevonden tot mijn kluis, en erger nog, tot mijn broodkast. Waren zij zoo groot geweest, als de varkens, ik had een eerlijk tweegevecht met hen kunnen beginnen, en hen op afdoende wijze kunnen doen gevoelen, dat ik van verdere kennismaking met hen wenschte aftezien, doch, moliculair in afmeting en ontelbaar in aantal als zij waren, ontsnapten zij aan de hardnekkigste vervolging en koloniseerden zij, op Britsche wijze in andermans rijk en groeven zij in al de grilligheid van hunne bouwmethode, woningen en buitenplaatsen met uitgestrekte wandelparken in mijn kaas van 2 shilling het ons. Zoo zette ik dan een tijd lang mijn ellendig aanzijn voort, meer en meer Heine's Weltsmerz en Byron's zielsstrijd bij het schrijven van den Childe Harold doorgrondende, totdat ik ten slotte een kar, 4 ossen en 2 Kaffers huurde, al mijn goed op het voertuig laadde, er zelf bovenop plaats nam, en mij naar een boarding-house, aan het andere einde van de stad brengen liet, waar ik behalve kost en inwoning nog recht had op de diensten van een koelie [1]) en het gebruik van eenige meubelen. Tot overmaat van geluk ontdekte ik nog eene waschvrouw, die wat minder stal en wat minder slecht waschte, dan haar voorgangster, en die, al sloeg zij, op de gebruikelijke Afrikaansche wijze, het waschgoed ook droog op groote, hoekige steenen, er veel minder doorschijnendheid in bracht dan laatstgenoemde.

Mijne betrekking verschafte mij de door velen benijde eer, nu en dan bij Shepstone te gast te zijn, hetgeen

---

[1]) Koelie beteekent, zooals ik reeds vroeger zeide, Maleier of Hindoe. Koelies komen zelden voor in Zuid-Afrika, behalve in de zeesteden, werken vrij goed, en worden met £ 3 à £ 6 in de maand, benevens nog kost en inwoning betaald.

ik met te meer genoegen deed, daar ik hem als mensch zeer waardeerde. Shepstone, door eene Hollandsche dame te Pretoria, om zijne kalme wijze van annexeeren: „de kalme geweldenaar" genoemd, is, moet ik verklaren, een „thorough gentleman," en iemand, die ten volle een ieders achting waardig is. Van zijne geslepenheid heeft hij, durf ik zeggen, genoegzaam bewijs geleverd, en wat zijne aangename en waardige persoonlijkheid betreft, hiervan kan een iegelijk, die meer vertrouwelijk met hem in aanraking kwam, in den besten zin getuigen. Iets, wat men in het dagelijksch leven gestolen zou noemen, heet in de taal der diplomatie geannexeerd, overwonnen, ingenomen of iets dergelijks, en daar men algemeen ziet, dat dit soort van stelen op groote schaal door de wereld met eer beloond wordt, en men te Londen het annexeeren, bijv. van Transvaal, eene te eervolle bezigheid vond om aan Theophilus Shepstone te worden opgedragen, en deze daartoe eerst een kruis op de borst en een Sir voor den naam moest hebben, kan men hem het zelfs bijna niet kwalijk nemen, dat hij zich leende tot een arbeid, die hem vernederen zou tot gepatenteerden gronddief.

XVII.

Nieuwe regeling van het Landsbestuur. Proklamatie aan de burgers. Het Defense-Committee. De laatste levensdagen der Zuid-Afrikaansche Republiek.

Zien wij nu hoe de Republiek in hare laatste levensdagen er uitzag.

Het spreekt van zelf, dat, naarmate het einde naderde, de spanning toenam. De meetings vermeerderden in aantal en heftigheid, memories van allerlei soort bleven circuleeren, en enkele heethoofden reisden het land af, iedereen, die maar wilde, zijn naam latende teekenen op een stuk, waarin men verklaarde, goed en bloed voor de vrijheid van het land te zullen opofferen. Naarmate men zich meer overtuigd had van het dreigend gevaar der annexatie, werd men wanhopiger in zijn uitingen. De boeren begonnen er over te praten hoe zij „ver die roodbaatjes zou skiet," en legden bij voorbaat een denkbeeldige dapperheid aan den dag, die velen met zorg aan een mogelijken oorlog denken deed.

De Regeering zat intusschen niet stil, en terwijl de President zoo veel als mogelijk de boeren opwekte tot het volbrengen hunner burgerplichten, begon hij ijverig de besluiten van den Raad met betrekking tot de verbetering der Grondwet, uittevoeren. Ten eerste zorgde hij voor de oprichting van de aan de Regeering toegestane policiemacht, waarvan het hoofdkwartier te Pretoria werd gevestigd en die, voornamelijk bestaande uit de vrijwilligers van de forten, de besluiten der Regeering zou moeten helpen handhaven. Ook draalde hij niet met de nieuwe vorming van den Uitvoerenden Raad. De Staatssecretaris werd nu Secretaris van Staat voor Finantiën, en ook werden er Secretarissen van Staat aangesteld voor: a. Naturellenzaken. b. Buitenlandsche Zaken en Justitie en c. Publieke Werken en Oorlog. De eerste Maandag na de sluiting van den Raad had er weder een onderhoud tusschen Shepstone en den Uitvoerenden Raad plaats, waarbij eerstgenoemde zijne weigering te kennen gaf, eenig traktaat aantenemen, doch zich bereid verklaarde, zoodanige voor-

waarden te overwegen, als niet in strijd zouden zijn met het prerogatief van Hare Majesteits Regeering.

Kort daarop vaardigde de President de volgende proklamatie aan het volk uit:

„Aan de Burgers der Z. A. Republiek!

„Nademaal velen in dezen Staat, daartoe aangezet en verleid door kwaadwillige personen, verzuimd hebben en geweigerd hunne belastingen te betalen, en verder hunne pligten als trouwe burgers der Republiek te volbrengen, zoo is het, dat ik, Thomas François Burgers, Staatspresident der Zuid-Afrikaansche Republiek, hiermede algemeen bekend maak en proclameer het volgende: —

„1°. De weigering van betaling der belastingen, door de volksvertegenwoordigers opgelegd, is een daad van oproer, die de onafhankelijkheid van den Staat ten gronde rigt.

„2°. Die de burgers aanraadt tot zulke weigering, is een verrader van het vaderland, en is strafbaar voor hoog verraad.

„3°. Ieder burger is verpligt zulke verkeerde raadgevers dadelijk bij de Regeering aan te geven en te verklagen.

„4°. Die verzuimt zijne belasting te betalen of de verraders aan te geven, zal worden beschouwd als medepligtig en als zoodanig worden gestraft.

„5°. De wetten en besluiten door den Volksraad gepasseerd in zijne laatste buitengewone zitting zijn even als alle vroegere, dadelijk van kracht, en zullen streng worden uitgevoerd.

„6°. Alle burgers worden gelast om de ambtenaren in de uitvoering van die wetten behulpzaam te zijn.

„7°. Zonder medewerking der burgers en volkomene ge-

hoorzaamheid aan de wetten en besluiten van de wetgeving is eene Regeering onmogelijk, en is de onafhankelijkheid der Republiek verloren.

„8°. Er is geen oogenblik tijd om nog te verzuimen. Ik verklaar het den burgers, dat onze vrijheid verloren is, indien de besluiten niet onmiddelijk worden uitgevoerd. En thans is het vooral noodig, dat ieder burger de Regeering bijstaat.

„9°. De Landdrosten zijn, en worden op nieuw gelast zonder verzuim de wetten uit te voeren en de belastingen in te vorderen. Ieder Veldkornet wordt tevens hiermede gelast de Landdrosten daartoe bij te staan. De ambtenaren die verzuimen deze orders uit te voeren, zullen onmiddelijk worden afgezet en tevens zullen de belastingen ten hunnen kosten door anderen worden ingevorderd.

„10°. Het is noodzakelijk, dat de geheele voorgestelde Grondwet worde aangenomen met zoodanige verbetering, als de Volksraad mag goed vinden en dus worden de burgers opgeroepen daartoe den Volksraad te memorialiseeren.

„11°. De Landdrosten, Veldkornetten en alle Ambtenaren worden gelast de burgers zonder verzuim met de jongste besluiten van den Volksraad bekend te maken alsook met deze Proclamatie."

In het begin van April had er te Pretoria eene gebeurtenis plaats, die een oogenblik, door de verschillende vermoedens, die zij deed oprijzen, eene groote sensatie in de hoofdstad veroorzaakte. Het kruitmagazijn, dat op eenige minuten buiten het dorp gelegen is, was des nachts bestolen. Kruit en geweren waren er uit verdwenen, en de deuren des morgens nog open gevonden. De Engelsche partij schreeuwde nu wraak over de boeren, die, zoolals zij

beweerde, zich hadden willen wapenen, ten einde Pretoria aantevallen en Shepstone met zijn gevolg en escorte de stad uit te jagen. De boeren daarentegen beschuldigden de Engelschen van den diefstal, en zeiden, dat dezen gewapenderhand, dus met geweld, de Engelsche vlag in Pretoria wilden hijschen. Ook liepen er geruchten, dat de boeren, die zich werkelijk in groote hoeveelheid achter de Magaliesbergen hadden saamgetrokken en daar een soort „lager" vormden, Pretoria wilden binnenrukken en zoowel den President, als de Engelschen en Hollanders ophangen. Telkens kwamen er tijdingen van buitenaf, die deze geruchten eenige mate van waarschijnlijkheid gaven, en de spanning in de stad niet weinig vermeerderden. Bij elk schot, dat men in den omtrek hoorde vallen, heerschte dan ook de belachelijkste paniek. In stilte begon een ieder zich te wapenen en voortebereiden op eene overrompeling. Vooral des nachts was de vrees hiervoor zeer groot, en menigeen, wien het hart een weinig in de schoenen zonk, begroette steeds met vreugde het daglicht.

Tot op dit oogenblik geloof ik nog, dat de boeren ook werkelijk een dergelijken aanval in den zin hadden, en zonder de waakzaamheid der Pretorianen en de overdreven voorstelling, die zij van de sterkte der stad hadden, zouden zij zeker althans een poging beproefd hebben om hun vijandelijke bedoelingen ten uitvoer te brengen. In Pretoria zelf steeg de vrees hiervoor ten slotte ten toppunt, en den 7den April vormde zich een verdedigingsgenootschap, dat zich Defence-committee noemde, en zeker wel een 150 man sterk was. Deze tijdelijke bond bestond echter uitsluitend uit Engelschen en Engelsch-Afrikanen, die, na eerst hunne officieren gekozen te hebben, onder bevel van een gewezen Engelsch militie-officier, kolonel Weatherley,

zich des daags op vrij comieke wijze in de edele krijgskunst oefenden en des nachts in patrouilles door de stad trokken. Wanneer men des avonds door de stad kwam, werd men ieder oogenblik door uitgezette posten aangegeroepen, en klonk de vraag; „Who are you?" of „wie is jij?" Antwoordde men: „dat raakt je niet" of meer beleefd „goeden avond" of tot opheldering: „ik" dan werden de rustbewaarders zeer dikwijls boos en werd men niet zelden gebrutaliseerd. Voor een doove was deze krijgsvertooning werkelijk niet zonder gevaar, daar de ernst, waarmede men soldaatje speelde, dikwijls te ver werd gedreven. Eens, herinner ik mij, had ik mij uit menschlievendheid het ongenoegen van al deze nagemaakte zonen van Mars op den hals gehaald, door des avonds een armen, zich ontzettend vervelenden schildwacht in mijn kamer te lokken en eene hartige versterking toetedienen, waardoor de korporaal van de wacht hem niet meer vinden kon, en als gestolen of verdwenen rapporteerde. Het mooiste van de zaak was evenwel, dat deze onveiligmakende veiligsheidsbond onder beschermheerschap van Shepstone stond, en het is nog al gemakkelijk nategaan, dat zij, zoo dit noodig was geworden, hem bereidwillig zou hebben ondersteund en geholpen.

Intusschen was de stand van zaken tot een crisis genaderd. Den 6den April toch had er weder een onderhoud plaats tusschen den President en Shepstone, waarin de laatste eenvoudig verklaarde, niet langer met de annexatie te kunnen wachten. Alleen verzocht hij den President nog, met de binnen bereik zijnde Volksraadsleden en de hoofdambtenaren te raadplegen over de te stellen voorwaarden. Dadelijk werden zij nu bij elkaar geroepen en vergaderde men met gesloten deuren in de Volksraadszaal. Van hetgeen daar

voorviel, kwam ik later het een en ander te weten, waarvan ik de vermelding hier niet achterwege mag laten.

De eerste indruk, dien des Presidenten mededeeling teweeg bracht, was natuurlijk ontsteltenis en schrik. Bij sommigen bracht het heimelijk zekere voldoening te weeg. Doch uitgesproken werd deze niet. Integendeel! Het ontbrak niet aan moedige woorden. Bijna algemeen gaf men zijn voornemen te kennen, de annexatie niet te zullen toelaten, ja, men zou haar zelfs met geweld tegengaan. Een der hoofdambtenaren zeide, dat men niet dan over zijn lijk in zijn kantoor zou komen; een ander gaf liever zijn leven dan dat hij den sleutel van het zijne zou overgeven; in één woord, de sterkste en verschrikkelijkste uitdrukkingen werden gebezigd en de meest krasse woorden gesproken. Ook vleide men zich een oogenblik met de hoop, dat Shepstone's instructies eene dergelijken maatregel niet toelieten, en dat hij er dan ook niet toe zou durven overgaan.

Het volk, dat intusschen weder blijken gaf, de Regeering te willen ondersteunen, begon reeds beter de belastingen te betalen. Echter waren de werkelijke toestand van het land en de middelen tot redding daarvan, in den Volksraad en ook daar buiten aangegeven, door de moeielijke verspreiding van tijdingen over een nog zoo groot en dun bewoond gebied, nog niet algemeen bekend en begrepen. Maar Shepstone vreesde toch, dat de eensgezindheid en samenwerking der bevolking in korten tijd dermate zou toenemen, dat hij de inherente zwakheid van den Staat, die hem dienen moest als de groote reden der overname, niet meer op eenigszins geldige wijze zou kunnen aanvoeren. Daarom dan ook liet hij de Regeering zoo kortaf weten, dat hij tot de aanhechting zou overgaan, aangezien hij niet langer wachten kon!

De Regeering, onmachtig geweld met geweld te keeren, besloot nu, te protesteeren tegen Shepstone's aangekondigde handelwijze, en eene deputatie, waarvan de kosten door vrijwillige inschrijving zouden worden gedekt, naar de bevriende Staten van Europa te zenden, ten einde hun bemiddeling en bescherming interoepen. Tot leden dezer deputatie werden benoemd de Heeren Jorissen, Staatsprocureur en Secretaris van Staat voor Justitie en Buitenlandsche Zaken en Paul Krüger, Vice-President van de Republiek.

Shepstone had zich met zijn staf en escorte in en om zijne woning verschanst, en den morgen vóór den overgang kon men de militairen onder zijn geleide de wapenen zien schoonmaken en laden. Ook verscheidene partikulieren droegen in stilte wapenen bij zich, daar de vrees voor de boeren nog verre van verminderd was, en zij in en om Pretoria een hoogst brutale houding tegenover een ieder aannamen. Ook zag men van verscheidene huizen in Pretoria de Transvaalsche of Hollandsche vlag wapperen. Rustenburg, Middelburg en Wakkerstroom, zoo heette het, zouden bepaald te wapen loopen, en ook van nog andere distrikten verwachtte men dit.

Aylward, de commandant der vrijwilligers van Burgersfort, had zich goed van levensmiddelen en amunitie voorzien, en gaf den President kennis van zijn voornemen, het hoofd te bieden aan de Engelsche troepen, die men door zijn verzet tegen de overname wel op hem zou afzenden. De aandacht van Zuid-Afrika, die sedert Shepstone's komst bijna uitsluitend op de Transvaal was gevestigd geweest was angstig gespannen, en allerwege kwamen demonstraties en uitingen van verbittering en opgewondenheid voor.

XXXI.

De annexatie.

Donderdag den 12den April had eindelijk de schanddaad plaats.

Vroeg in den morgen bracht ik de papieren en stukken van den President naar diens woning, doch eerst ten 12 ure zouden wij het kantoor ontruimen. Het was een sombere dag, al was de lucht onbewolkt en scheen de zon vriendelijker dan ooit. Het marktplein was den geheelen morgen als verlaten; een ieder stond droefheid en ernst op het gelaat te lezen, en zelfs zij, die de gebeurtenis zoolang reeds gewenscht hadden, en zoo ijverig hadden voorbereid, toonden geen voldoening over eigen arbeid. De vlag aan den stok bij het Gouvernementskantoor hing slap en treurig af, en toen de President ten 10 ure de kantoorsstoep opstapte, sprak er een diepe weemoed uit den blik, dien hij wierp op het doek, tot welks eer hij zoo lang en zoo krachtig was werkzaam geweest, en dat hij nu de macht niet zou hebben te verdedigen.

Toen het oogenblik naderde, dat de proclamatie van aanhechting zou worden gelezen, verzamelde zich langzamerhand eene kleine menigte Engelschen en Engelschgezinde Afrikanen voor het Gouvernementskantoor. Eindelijk kwam Shepstone's staf (hij zelf niet), en las Shepstone's Secretaris, de Heer Osborne, met bevende stem ter puie van het Gouvernementshuis de proklamatie af. Vooraf was gelezen de volmacht van Shepstone, die natuurlijk op diplomatiek orakelspreukige wijze gesteld was. De proklamatie bestond in hoofdzaak uit het volgende.

De toestand van den Staat was onhoudbaar en kon onder de bestaande omstandigheden niet anders dan verergeren. Het prestige der blanken had over geheel Zuid-Afrika veel geleden door den Secocoeni-oorlog, en door Transvaals toedoen zou dit verlies steeds grooter worden. Beide zaken brachten de aangrenzende Staten en Koloniën van Zuid-Afrika in groot gevaar, en konden daarom niet langer door Harer Majesteits Regeering geduld worden, voorttebestaan. Dat uit tal van memories, adressen en brieven, alsook uit persoonlijke opmerkingen van den Commissaris gebleken was, dat vele inwoners van Transvaal het gevaar van den bestaanden loop van zaken in nog sterker licht zagen en erkennen moesten; dat er in den ganschen Staat niet een enkel element aanwezig was, dat bij machte was, het land te redden uit zijn treurigen, diepgezonken toestand. Dat de Regeering niet in staat was geweest, eenig middel te bedenken, waardoor het land zou kunnen worden gered, en eindelijk dat hij (Shepstone) uit kracht van de hem verleende macht de Republiek annexeerde, en in afwachting van de sanctie der Engelsche Regeering, haar voorloopig tot Engelsche kolonie verklaarde.

Verder werd in deze proklamatie bepaald, dat alles geregeld zijn gang zou gaan; dat een iegelijk, die trachten zou, de rust te verstoren of naar de wapenen te grijpen, streng zou worden gestraft; dat Transvaal eene afzonderlijke Regeering zou houden; dat de Hollandsche taal even goed de officiëele taal zou blijven als de Engelsche; dat alle ambtenaren zouden mogen aanblijven, en op den aan de Republiek afgelegden eed zouden dienen, totdat de annexatie in Engeland zou zijn goedgekeurd; dat alle bona fide concessies en contracten met Regeeringen, maatschappijen of enkele personen, door de vorige Regeering

aangegaan, geldig en van kracht zouden blijven; dat de schulden van den Staat zouden worden betaald, en ten slotte, dat alle aanstellingen of licenties, uit kracht van welke procureurs, landmeters enz. gerechtigd zijn als zoodanig hun beroep uitteoefenen van kracht zouden blijven. Als elke Engelsche proklamatie, werd ook deze besloten, met de uitroep: „God save the Queen."

Deze eerste proklamatie werd gevolgd door eene tweede, waarin Shepstone meedeelde, dat hij voorloopig als administrateur het Bestuur op zich nam, en alle ambtenaren uitnoodigde, hem binnen zekeren tijd te berichten, of zij al of niet hunne respectieve betrekkingen wilden blijven bekleeden.

Daarna werd nog een brief van Shepstone aan het volk voorgelezen, waarin hij de Transvalers zijn waarde vrienden noemt, hen tracht wijs te maken, dat hij eigenlijk uit belangstelling voor hen het land annexeerde en dat deze daad volkomen wettig, billijk en rechtvaardig was.

Eindelijk volgde nog eene derde proklamatie, waarin onze slimme Commissaris het volk van de oorlogsbelasting vrijstelt.

Waar wij vooral op moeten letten, is, dat hier en daar in deze stukken gesproken wordt van den wensch naar annexatie van d e g r o o t s t e h e l f t v a n h e t d e n k e n d e (d. i. h e t o n t w i k k e l d e) d e e l d e r b u r g e r ij. Hieruit vooral betoogt Shepstone de billijkheid der aanhechting. Het ware te wenschen, dat hij duidelijk omschreven had, wat men onder dat denkend deel der burgerij verstaan moet. Met het oog op de feiten geloof ik, dat hij er de Engelsche partij onder verstond.

Met drie juichkreten voor de koningin en een paar dito's voor „Old England" werd deze voorlezing door het publiek, op het voorbeeld van den staf, toegejuicht, doch

zooals ik reeds zeide, bestond dit uitsluitend uit Engelsch-gezinden, al beweren de Engelsche couranten ook, dat het boeren waren. Er was dan ook volstrekt geen reden voor, dat Osborne, bij het lezen der stukken dermate beefde, dat een der andere leden van den staf het stuk voor hem vasthouden moest.

Na Osborne, trad Juta, de Secretaris van Staat voor Oorlog en Publieke Werken voor, en las, eerst het aan Shepstone reeds toegezonden besluit van den Uitvoerenden Raad, en daarna de Proclamatie en het Protest van den Staatspresident, waarvan copieën reeds in handen van den Britschen Commissaris waren gesteld. Deze drie stukken luiden:

Het besluit:

„Dat nademaal H. B. Majesteits Regeering bij de Conventie van Zand Rivier in 1852 plechtig de onafhankelijkheid van het volk ten Noorden van de Vaalrivier heeft gewaarborgd, en dat nademaal de Regering van de Zuid-Afrikaansche Republiek zich niet bewust is, ooit eenige reden tot eene vijandige handeling te hebben gegeven aan H. Majesteits Regeering, noch ooit eenigen grond voor zulk een daad van onverwijld geweld; dat, nademaal deze Regeering zich steeds bereid heeft getoond en nog bereid is, alles te doen, wat van haar met recht en billijkheid kan gevorderd worden, en tevens alle oorzaken van ontevredenheid die er mogen betaan uit den weg te ruimen; aangezien tevens zij bij herhaling zich volkomen bereid heeft verklaard, om met H. M. Regeering zoodanige tractaten te sluiten of verbindtenissen aan te gaan, als noodig moge geoordeeld worden voor de algemeene beveiliging van de blanke bevolking van Zuid-Afrika, en gewillig is, zoodanige verbintenissen stiptelijk na te komen; aangezien

dat volgens publieke verklaringen van H. M. Minister van Koloniën, Lord Carnarvon, er geene begeerte bestaat bij de Britsche Regeering om het volk der Zuid-Afrikaansche Republiek tegen zijn zin onder haar gezag te dwingen, en nademaal het volk, hetzij door memoriën of anderszins bij groote meerderheid duidelijk te kennen heeft gegeven, er niet toe genegen te zijn; en nademaal de Regeering overtuigd is, niet in staat te zijn, tegenover de overmacht van Groot Britannie de rechten en onafhankelijkheid des volks met het zwaard te handhaven, en bovendien in geenen deele een stap wenscht te nemen, waardoor de blanke inwoners van Zuid-Afrika in het aangezicht van den gemeenschappelijken vijand tegenover elkander zouden worden verdeeld of in vijandelijke aanraking met elkander komen, tot groot onheil van de gansche christelijke bevolking van Zuid-Afrika, voordat allereerst tot het laatste middel toe is beproefd om langs vreedzamen weg en vriendschappelijke bemiddeling de rechten des volks te verzekeren, zoo protesteert de Regeering ten sterkste tegen deze handelwijze van H. M. Specialen Commissaris, en besluit tevens, eene Commissie van Afgevaardigden onverwijld naar Europa en Amerika te zenden, met volmacht en instructie om des vereischt een derden persoon bij zich te voegen, ten einde te beproeven, aldaar in de eerste plaats de belangen en wenschen des volks voor H. M. Regeering te leggen, en zoo dit geen gewenscht gevolg moge hebben, hetgeen de Regeering diep zou betreuren en alsnog niet kan gelooven, dan te trachten, de vriendschappelijke hulp en bemiddeling van andere mogendheden in te roepen, en allereerst van die, welke de onafhankelijkheid van dezen Staat hebben erkend. Tot leden van die Commissie worden benoemd de WelEd. Gestr. heeren Dr. E. J. P. Jorissen, Staatsprocu-

reeur, en S. J. P. Krüger, Vice-President van de Zuid-Afrikaansche Republiek."

PROTEST.

„Pretoria, 11 April 1877.

„Nademaal ik, Thomas François Burgers, Staatspresident der Zuid-Afrikaansche Republiek, een brief heb ontvangen, dd. 9 dezer, van Harer Britsche Majesteits Specialen Commissaris, Sir Theophilus Shepstone, mij kennis gevende, dat Zijne Excellentie besloten heeft, de Zuid-Afrikaansche Republiek uit naam van Harer Majesteits Regeering, door annexatie te brengen onder het gezag van de Britsche Kroon; en nademaal ik niet de macht heb om met goed gevolg ter verdediging der onafhankelijkheid van dezen Staat het zwaard te trekken tegen eene overmacht, als die van Engeland, en bovendien met het oog op het welzijn van geheel Zuid-Afrika, gansch ongenegen ben, deszelfs bewoners door eenige vijandige handeling van mijnen kant in eene rampspoedige oorlogsverwikkeling te brengen, zonder allereerst alle middelen te hebben beproefd om langs vreedzamen weg de rechten des volks te verzekeren, zoo is het, dat ik uit naam en op gezag van de Regeering en het volk der Zuid-Afrikaansche Republiek bij deze mijn plechtig protest leg tegen de voorgenomene annexatie.

„Gedaan onder mijne hand en onder het zegel van den Staat, ten Gouvernementskantore te Pretoria, op heden den 11den April des jaars 1877.

„THOS. BURGERS,
„Staatspresident der Z. A. Republiek."

PROCLAMATIE.

„Nademaal Harer Britsche Majesteits Speciale Commissaris, Sir Theophilus Shepstone, in weerwil van mijn plechtig protest op gisteren gelegd tegen Zijner Excellenties voornemen, mij per missieve, dd. 9 April, medegedeeld, goed heeft gedacht, dat voornemen uittevoeren en heden het gezag van Harer Britsche Majesteits Regeering heeft geproklameerd over de Zuid-Afrikaansche Republiek;

„En nademaal de Regeering besloten heeft, voorloopig onder protest te berusten, ten einde intusschen een gezantschap naar Europa en Amerika te zenden in de personen van de Wel-Ed. Heeren S. J. P. Krüger en E. P. Jorissen, ten einde daar de rechten des volks te verdedigen en te trachten langs vreedzamen weg de zaak op te lossen:

„Zoo is het, dat ik, Thomas François Burgers, Staatspresident der Zuid-Afrikaansche Republiek, bij dezen uit naam en op advies van den Uitvoerenden Raad alle ambtenaren, burgers en ingezetenen gelast, om zich te onthouden van eenig woord of eenige daad van geweld, waardoor de zending vruchteloos zou kunnen gemaakt worden. En ik vermaan alle burgers en ingezetenen, het besluit der Regeering te helpen handhaven en bij te staan tot de bewaring van orde en het voorkomen van bloedvergieten.

„Gouvernementskantoor, Pretoria, 12 April 1877.
„THOS. BURGERS, Staatspresident."

Na afloop der Engelsche proklamatiën was Shepstone's staf naar zijn kamp teruggekeerd, en toen ook de stukken der Regeering waren voorgelezen, maakte de President zich gereed, het kantoor te ontruimen en naar huis te gaan. Vooraf echter riep hij alle ambtenaren te zamen in

den Volksraadszaal en toen zij allen vergaderd waren, verscheen hij zelf in het vertrek, de Presidentssjerp [1]) om den schouder, ten einde zijn laatste toespraak tot hen te houden.

Diepe en slecht verholen aandoening teekende zich op het mannelijk gelaat van den President, en indrukwekkend was de rede, die hij in dat pijnlijk oogenblik tot ons hield.

Krachtig protesteerde hij tegen het onrecht, den Staat aangedaan; hij smeekte de ambtenaren in hunne betrekkingen te blijven, daar zij als vrienden van den Staat als zoodanig beter voor deze zouden kunnen waken; hij wees hen er op, hoe elke openvallende plaats door een vreemdeling zou worden ingenomen, en dat, al wapperden er duizend Britsche vlaggen boven het hoofd van elk onzer, wij toch onafhankelijk zouden zijn, zoolang onze harten klopten voor het Hollandsch-Afrikaansch element. Verder betoogde hij, dat het ons niet paste, wraak te roepen tegen de handelwijze van Engeland, want dat God het lot der volkeren houdt in Zijnen Hand, dat Engeland de uitspraak van zijn gericht niet ontkomen zou, ja, dat de teekenen des tijds reeds wezen op Engelands ondergang. Eindelijk vroeg hij ons vergiffenis voor mogelijke onrechtvaardigheden, die hij ons zou kunnen hebben aangedaan, en dankte hij ons voor de trouw, waarmede wij den Staat en hem hadden gediend. De tranen, die zijn stem verstikten, beletten hem voorttegaan. De staatssecretaris vroeg nu het woord, om uit naam van al zijn ambtgenooten den President een woord toe te spreken. „Eenmaal," zeide hij, „hopen wij u nog weder

[1]) Deze sjerp is groen van kleur, met de Nederlandsche kleuren in smalle strookjes langst de randen, en een groot goudgestikt wapen van de Republiek op den borst.

aan het hoofd te zien van het vereenigd, onafhankelijk Zuid-Afrika." Ten slotte gaf hij den President de sleutels van zijn kantoor over, zeggende: „Uit uwe handen ontving ik ze, alleen in uwe handen leg ik ze weder neder."

Toen nam de President nogmaals het woord en zeide:

„Ambtenaren der Zuid-Afrikaansche Republiek! Ik sta dezen sleutel af aan de overmacht; dat doende, Heeren, leg ik hem in de handen van den Almachtigen God. Mijn laatste order is: geeft uwe sleutels af aan het nieuwe Staatshoofd."

En nu volgde een afscheid, dat ik niet licht vergeten zal. Onder het gesmoord snikken van al de aanwezigen drukte de President een ieder de hand, en nam hij van allen afscheid. Daar ik in mijne betrekking minder den Staat, dan wel meer bepaaldelijk den Staatspresident diende, en Burgers, zoolang de uitslag van het protest nog onbekend was, in naam President bleef, ging ik weder met den President mede, die bij het instappen in zijn rijtuig nog met een krachtig, welgemeend, driewerf: „leve Burgers!" van de buitenstaanden begroet werd. T' huis gekomen, bevond hij zich in een zoodanig overspannen toestand, dat men in den aanvang zeer voor zijn gezondheid vreesde. En geen wonder! Het werk van jaren, waaraan hij zijn tijd, zijn vermogen, zijn geluk heeft opgeofferd, was door één slag vernietigd. En dat niet door eigen fouten, maar door het hemeltergend onrecht van een nationaal egoïsme en door hatelijk geweld zag hij een gebouw instorten, welks fondamenten, helaas! nog niet vast genoeg bleken te zijn om een dergelijken storm te kunnen trotseeren. En is iets verschrikkelijker, dan machteloosheid tegenover onrecht?

Maar leed Burgers, vele anderen leden met hem, en

niet het minst enkelen zijner Hollandsche ambtenaren. Zonder morren hadden zij gebrek weten te lijden, uit eerbied voor den grooten man, die hen voorging in het verloochenen van eigen belangen ten bate van die van het volk, waarover hij gesteld was. Want niemand, die met Burgers in aanraking kwam, ontsnapte aan het betooverende van zijn persoonlijkheid. In Burgers bovendien, dit wist men, diende men beginselen, en het dienen van beginselen is grooter dan het dienen van rijkdom; de strijd tegen beginselloosheid is edeler, dan de strijd tegen armoede. Vandaar dan ook, dat verscheidene der bij den aanspraak aanwezigen ambtenaren, die om een of andere reden Burgers persoonlijk niet waren toegedaan, in het scheidingsoogenblik medegevoeld hadden met de anderen, en even als dezen den traan niet konden weerhouden, die onwillekeurig bewondering, achting en liefde hun oog ontlokten; vandaar dan ook, dat zij, hoewel zich verheugende in het feit der annexatie, evenals hunne ambtgenooten zich terugbegaven naar hunne woningen, met het hoofd zoo gebogen, en het hart zoo vol.

Overigens ging de dag kalm voorbij. De Engelschen dorsten hunne vreugde over het gebeurde niet luide te kennen te geven, en daar de hotels en kantiens dien avond alleen door hen werden bezocht, konden zij onder elkander met champagne en brandewijn, zonder aanstoot voor anderen, den dag, voor hen een feestdag, feestelijk besluiten. Hier en daar zag men een Engelsche vlag, en alle winkels en kantoren waren gesloten. Geen enkele publieke demonstratie evenwel vond dien dag plaats.

XXXII.

Beschouwing over de annexatie. Eenige harer onmiddellijke gevolgen.

Nu de annexatie heeft plaatsgevonden, en de dagen der onafhankelijkheid voorbij zijn, gaan wij eens in hoofdzaak na, wat tot het treurig feit aanleiding gaf, en aan wien het moet geweten worden. Beide zaken zijn reeds optemaken uit het voorgaande, waarin ik, zooveel als mij mogelijk was, de feiten liet spreken, en waaruit elke lezer vrijelijk een eigen oordeel vormen kan.

Zeker is het, dat de toestand der Republiek gedurende hare laatste dagen zoo eigenaardig was, als men nergens elders in de wereldgeschiedenis zal aantreffen. De verwarring in de aangelegenheden van den Staat; de domme onwil der boeren, hem te hulpe te komen; de pressie van de in richting meest uiteenloopende partijen; de buitenlandsche invloeden, die nadeelig werkten op den gang van zaken; de zoo geheel verschillende elementen, die te zamen den Staat vormden; de verhouding der blanken tot de naturelllen, — dat alles, en nog vele andere redenen maakten de levensvatbaarheid van de jonge Republiek al zeer gering. Samenwerking der burgerij en de vereischte macht voor de Regeering, hadden zekerlijk aan dien toestand een einde kunnen maken, indien niet Engelsche kuiperij (ik spreek niet alleen van Shepstone's handelingen, maar ook van Engelsche Transvaal-ingezetenen) dit voortdurend belet hadden. Terwijl de belangen der Hollanders, Duitschers enz. overeenkwamen met die der boeren, stonden die der Engelschen er lijnrecht tegenover. Beiden voldoen, was onmogelijk, en voldeed men slechts eerstgenoemden, dan

was men verzekerd van de tegenwerking der laatsten. Deze tegenwerking nu, die met den dag in kracht toenam, fnuikte aanvankelijk de teedere levenskrachten van den Staat, belette daarna de verbetering van den toestand, en, door de omstandigheden gesteund, gelukte het haar ten slotte zelfs, de overhand te krijgen, en met het recht van den sterkste die overmacht te doen gelden.

Wat Britsche invloed voorbereidde, heeft Britsch geweld ten uitvoer gebracht.

Velen zijn de opinie toegedaan, dat men het zwaard had behooren te trekken, maar stel, President Burgers had het volk te wapen geroepen, en Shepstone gedwongen, het land binnen zekeren toegestanen tijd te verlaten, dan waren, vóór nog Shepstone te Heidelberg was, de troepen van New-Castle te Wakkerstroom, zonder een enkel geregeld corps tot tegenweer aantetreffen. Een commando toch opteroepen vóór de annexatie, ging in het geheel niet, daar dit niet anders, dan als eene openlijke oorlogsverklaring door Engeland zou zijn beschouwd geworden. Transvaal zou dan door militaire overmacht genomen zijn (hieraan, geloof ik, behoeft men, zelfs bij behoorlijke verdediging van het land, niet te twijfelen). Van overgaafsconditiën kon alsdan geen sprake wezen, en niets meer of minder zou dan voor de deur hebben gestaan, dan een militair d. i. onvoorwaardelijk despotisch bestuur.

Maar vóór wij dit alles nog nagaan, bleef ons nog de vraag: „Was het der Regeering mogelijk, Shepstone te dwingen tot het verlaten van Transvaals bodem?" Ontegenzeggelijk: Neen! Terwijl de Engelschen zich aansloten en krachtig waren in die eenheid, bleven de boeren — wat zij altijd waren en altijd zullen zijn — verdeeld. Tegen twee of drie voorstanders der Republiek trof men bovendien

minstens een Engelschgezinde aan, en door de gelijkmatige vermenging met deze laatsten werd de kracht der eersten te zeer gebroken om als militaire macht iets te kunnen beteekenen. Immers hielden zij steeds den vijand om zich en in den rug, en zouden zij niet dan met groote opoffering aan strijdkrachten tegelijk met de aanrukkende troepen, ook genen den spits kunnen bieden. In het geheim onderzocht President Burgers wel degelijk, in hoeverre een zoodanige maatregel vruchten zou kunnen dragen, doch de uitslag van dit onderzoek was, zooals men verwachten kon, verre van bevredigend. In Pretoria zou men den Commissaris geen geweld kunnen hebben aandoen; het genoemde Defence-Committee leverde hiervan het stilzwijgend bewijs. Tersluiks had de President dus Pretoria moeten verlaten, om daar buiten zoovele strijdbare mannen om zich te verzamelen, als hij noodig had tot het aannemen eener offensieve houding. En hoevele boeren zouden dan aan zijne oproeping hebben gehoor gegeven? G e e n h o n d e r d! Dit klinkt stout, doch ter verdediging dezer schatting wijs ik op hetgeen ik reeds vroeger van de boeren gezegd en bewezen heb, en haal ik nog een paar staaltjes aan, die voor zich zelven spreken.

In Wakkerstroom, toen de Engelsche troepen de grenzen zouden overschrijden, (dit was een paar weken na de annexatie) liepen de boeren gewapend te zamen, om de bergpassen te verdedigen, en te schieten op de indringers. Op die samenkomst vernemen ze, dat de Engelsche troepen wagens noodig hebben en die met goeden huurprijs betalen. Een paar dagen later m e l d d e n d e z e l f d e b o e r e n z i c h m e t h u n n e w a g e n s b ij d e t r o e p e n a a n, t e r a a n b i e d i n g v a n d e g o e d b e t a a l d e d i e n s t e n. In Pretoria staan den morgen van de annexatie eenige

boeren op de markt en geven hun grofste vloeken ten beste aan al, wat maar Engelsch is. Denzelfden avond, ten aanhooren van talrijke Engelschen, vertellen ze te hebben uitgevonden, dat „die Engelse bestuur tog mar 'n al te goeie ding is," omdat ze dien dag 1 of 2 shilling meer voor hun haver hadden gemaakt dan gewoonlijk. Ook vertelde ik reeds, hoe de boeren voor annexatie teekenden terwille van een zoopje. Dezen nu verkochten hunne vrijheid feitelijk voor een sixpence. Zoo kan ik meer feiten noemen. De meesten der groote schreeuwers voor onafhankelijkheid waren na de aanhechting niet alleen zoo stil als muisjes, maar verklaarden zich zelfs met gelijken ijver voor het nieuwe régime.

Een dergelijk gedemoraliseerd en beginselloos volk te wapen te roepen tegen een macht, als die van Engeland, zou belachelijk geweest zijn. Het is dan ook laster, om deze niet te wapenroeping eenigen smet te werpen op de Regeering en de aantijgingen van verraad tegen President Burgers, die in den aanvang hier en daar in Afrika (en door valsche echo's ook hier te lande) werden gehoord, zijn dan ook slechts de uitvindingen van persoonlijke veete, van een zeker esprit de nuire, van onwetendheid, grenzende aan onnoozelheid, of van dat kwaadwillig leedvermaak, dat men in Afrika zoo sterk met partijzucht ziet dooreengemengd.

De schuld van Transvaals val is te wijten aan de demoralisatie der bevolking en hare onderlinge verdeeldheid, die de poorten van den Staat openden voor Britsche belangzucht; de Regeering der Republiek echter had er geen schuld aan. Wel bewezen enkele hoofdambtenaren, hoewel schrikkelijk vaderlandslievend en trouw in hun spreken,

na afloop der zaak volstrekt niet tegen annexatie te zijn geweest, en beschuldigt men op goeden grond zeker hooggeplaatst persoon, van, getrouw aan zijne eigenschap van politieken weerhaan bij uitnemendheid, ditmaal nog erger dan ooit te voren gedraaid te hebben met den sterksten wind, maar de eersten zijn niet tot feitelijkheden overgegaan en de tweede kon, bij gebrek aan bekwaamheid en moreelen invloed, niet meer doen, dan een beetje voor spion en hoveling spelen. Noch der Regeering, noch haar Hoofd kan echter met eenige billijkheid den ondergang van Transvaal geweten worden, en zoo een oppervlakkig beschouwer gedeeltelijk Burgers er voor aansprakelijk meent te mogen stellen, dan is dit slechts te verklaren uit de eigenaardigheid der Transvaalsche Constitutie, die, zooals ik reeds vroeger zeide, den Staatspresident maakte tot bliksemafleider van Wetgeving en Executief, door bij weinig macht alle verantwoordelijkheid te werpen op zijn schouders.

Indien de vier jaren, die Burgers als President aan het hoofd der Republiek stond, en de voorbeeldelooze belangeloosheid, waarmede hij gedurende dien tijd, ten koste van rust, gezondheid en genoegen, zijn volk diende, geen genoegzame waarborgen zijn voor zijne eerlijkheid en zuiverheid van beginselen, dan geloof ik, dat het beter is, toewijding en trouw, vaderlandsliefde en opoffering te schrappen uit de lijst der menschelijke deugden.

Doch zoo dit alles nog niet sterk genoeg spreekt, dan verzoek ik een ieder, die aan de beschuldiging vast blijft houden, te willen verklaren en aanwijzen, in hoeverre en op welke wijze President Burgers op een der gronden, waarop Shepstone zijn taak volbrengen kon, of op een der omstandigheden, die de aanleiding tot die gronden waren, eenigen bevorderlijken invloed heeft uitgeoefend.

Maar al bracht ik zware beschuldigingen tegen Transvaals burgerij uit, de Engelsche politiek, of meer bepaald het feit der annexatie, verdedig ik toch daarom niet! Dit toch is en blijft een misdaad, gepleegd op de onafhankelijkheid van een vrij volk. In strijd met vroegere beloften, en op gronden, die valsch zijn en ongeldig, trots de internationale rechten der volkeren had die aanhechting plaats. Het is een nieuw nummer op de lijst der ongerechtigheden, die Engeland eenmaal zal te verantwoorden hebben!

Het up and down, dat in natuur en geschiedenis ten allen tijde was waartenemen, geldt ook voor Brittannië.

Van verschillende zijde hoorde ik het oordeel verkondigen, dat de annexatie, hoewel oogenblikkelijk van direkt voordeel voor Engeland, indirekt zeer nadeelig daarvoor zijn zou. Ten eerste toch was de verbittering tegen de Britsche overheersching allerwege toegenomen, en ten tweede had er door de annexatie aansluiting plaats gevonden van al diegenen, welke ontevreden met hunne koloniale afhankelijkheid, strijden en werken voor een onafhankelijk en vereenigd Zuid-Afrika. En deze partij is zeer talrijk, ja, heeft, wanneer er meer eenheid gebracht is in haar bestanddeelen, verreweg de numerieke meerderheid. En wanneer velen zich niet zeer vergissen, is voor Burgers in dien Statenbond der toekomst een eerste plaats bestemd. Burgers, de verpersoonlijking van het denkbeeld: vrijheid en onafhankelijkheid; Burgers, in wiens eigen geschiedenis de miniatuurschets ligt van de geschiedenis van Zuid-Afrika; die Burgers heeft zijn laatste woord nog niet gesproken voor de belangen van zijn Vaderland, en gevallen met Transvaal, zal hij misschien nog eenmaal, als een phoenix uit den asch verrijzen met geheel Zuid-Afrika.

Vooraf echter moet Engeland zijn Afrikaansch ideaal,

den grond te bezitten tusschen Tafelberg en Zambesi, geheel verwezentlijkt zien. De aanhechting van Oranje Vrijstaat, het koopen van de Portugeesche koloniestrook aan Delagoabaai en de inbezitneming van de nog overblijvende Kafferlanden moeten de uitvoering van dit plan voltooien. En moeielijk is deze nog restende arbeid niet.

De annexatie van den Vrijstaat is eveneens reeds jaren voorbereid; eene aanleiding (men kent het spreekwoord: die een hond wil slaan, kan allicht een stok vinden) is gemakkelijk gevonden, en bovendien, heeft men ook daar het nadeel veel denkende menschen („zie bladz. 271") onder de burgers te tellen. De Portugeesche kolonie, waarvan ik sprak, is eveneens niet moeielijk onder de uit zijn kracht groeiende Union-Jack te brengen, want Engelands invloed is in Portugal oppermachtig.

En de Kafferlanden eindelijk leveren in het overnemen in het geheel geen bezwaren op. Wie toch zou pleiten voor het recht van den arme wilde? Engeland zelf deed dit vroeger, (bijv: tegenover de beide Republieken) maar nu zou de verdediger aanklager geworden zijn. En uitdrukkingen als: „hun vrijheid niet bestaanbaar met hun onbeschaafde geaardheid," en „Harer Majesteits Regeering mag geen kanibalisme dulden," of „in het algemeen belang van Harer Majesteits koloniën in Zuid-Afrika," en diergelijke, werden reeds dikwijls en met goeden uitslag aangevoerd tegen den armen inboorling.

Intusschen verwachtte men algemeen van de annexatie, dat zij materiëele welvaart zou met zich brengen, en voor het eerste oogenblik was dit ook zoo. Er kwam geld in het land en de geldcrisis werd daardoor gedeeltelijk geneutraliseerd. De Staatsschulden toch werden betaald, en al verdronk en verat men in het Engelsche kamp minder

dan vóór den 12den April, nog altijd waren de gasten talrijk en verteerde men er veel geld. Het land steeg ontzettend in waarde. en vooral met het oog op het aanrukken der troepen, die te Pretoria hun hoofdkwartier zouden hebben, bouwde men daar ter plaatse tal van huizen. Menigeen sloeg dan ook met grond- en bouwspeculaties een goeden slag. De aandeelen van de spoorwegleening waren tot 90% gerezen, en het vooruitzicht van de spoedige totstandkoming der zoo vurig gewenschte spoorweglijn, verhoogde alle eigendommen aanmerkelijk in waarde.

Met dit laatste echter vergiste men zich deerlijk. Shepstone, hoewel zelf erkennende, dat de Delagoa-baai Transvaals geographische haven is, durfde het Parlement niet een zoo hooge som vragen, als het leggen van den spoorweg eischen zou. Niet lang na de annexatie werd dan ook het geheele personeel, dat aan de lijn verbonden was, aan den dijk gezet, en het geheele plan opgegeven. De directeur van de Maatschappij. de Heer Moodie, begaf zich daarop naar Engeland, waar hij tracht de benoodigde gelden tot den aanleg van den spoorweg bijeen te krijgen, en in verband waarmede, hij ook reeds aanzoek bij de Regeering deed, 5% rente op de schuldbrieven te willen garandeeren. Later hoorde ik bijna eenstemmig verklaren, dat men zich ook in het voor zeker gehouden uitzicht op volslagen verbetering van den materiëelen toestand van het land, bitter bedrogen zag, en dat dit dan ook een van de vele redenen was, die de ontevredenheid met den dag deden vermeerderen.

De trekken, die in het laatste jaar der Republiek reeds waren aangevangen, werden talrijker en grooter, en weldra vernam men, dat zich in Damaraland een geheel nieuwe Boerenrepubliek had gevormd. Of deze gelukkig zal zijn

en voorspoedig, weet ik niet. Men zegt, dat er groot gebrek is aan water, en dat de besproeiïng van den zandigen bodem dus moeielijk is. Misschien is dit in zoover een voorrecht, dat John Bull's begeerlijkheid nu minder wordt opgewekt. Toen Transvaals bodem nog niet bekend was als een der vruchtbaarste en rijkste plekken der aarde, dacht men er in Kaapstad niet aan, de hand er naar uittesteken. Wel waren de verwikkelingen met omwonende wilde stammen erger, dan ooit in latere tijden, maar „it would not pay" dacht de Engelschman, en hij bemoeide zich niet met den jongen Staat. Later werd het anders, en begon hij lust te krijgen in het plukken der vruchten, die de trekziekte der boeren begon aftewerpen. Maar toen zong de eenige, reeds vroeger vermelde Transvaaldichter, Brodrick, ook reeds:

We have land that shines in plenty,
We have streams that silver flow;
We have nature's wealth around us,
And our mines of wealth below.
So the child, whose growth we've tended,
Now shall rise erect, elate:
Then three cheers for our Republic,
For our noble little state!

Ik geloof dan ook, dat een der leden van den Volksraad ontegenzeggelijk gelijk had, toen hij Engelands lust tot de annexatie der Transvaal verklaarde met het spreekwoord: „Het is niet om het hondje, maar om het halsbandje."

Met de Hollanders was het na de annexatie akelig gesteld. Zij hadden zich veel te flink gehouden om op de sympathie der Engelschen te kunnen rekenen, en hoewel

men de ambtenaren in hunne betrekkingen handhaafde, werden degenen, die anti-Engelsch gezind waren, dus in de eerste plaats de arme Hollanders, toch zoodanig met chicanes en plagerijen achtervolgd, dat verscheidenen gedwongen werden, hun ontslag te nemen. Hun merkbare afkeer van den Engelschen spinnekop [1]), en de vrijmoedigheid, waarmede die werd te kennen gegeven, bevielen den overwinnaars maar volstrekt niet. Een oud-officier onzer marine had de brutaliteit gehad, Shepstone te durven zeggen, dat, wanneer er een paar honderd Hollanders meer in Pretoria waren geweest, hij het wel zou gelaten hebben, de annexatie te proklameeren; een andere Hollander, die vroeger officier bij onze Rijdende-Artillerie was, verklaarde op Shepstone's vraag, waarom er geen enkele Hollander in het Defence-Committee geweest was, dat een Hollander niet wilde staan onder lieden, als een paar officieren van genoemd Commité, die een zeer verdachte reputatie hadden, en waarvan er een zelfs onder beschuldiging van bedrog en hoogverraad stond.

Wilde men zich te Pretoria verdienstelijk maken in Shepstone's oogen, dan weerde men die Hollanders uit zijn kring, en schold met den grooten hoop maar wat op hen mede. De spanning, die daardoor ontstond was zeer groot, en nu en dan vreesde men waarlijk, dat de partijen handgemeen zouden worden. Verscheidene ambtenaren hadden hun ontslag genomen, en andere zouden eveneens hebben gehandeld, indien de plichten tegenover hunne huisgezinnen hen dit niet onmogelijk gemaakt hadden. De Heer van Gorkom, bijv: die zich voor en na de annexatie,

---

[1]) De Engelsche vlag, de Union-Jack, heeft uit de verte veel van een grooten, veelkleurigen spinnekop.

moedig en consequent tegen Shepstone's politiek verklaard had, zou dit zeker gebeurd zijn.

XXXIII.

Burgers. Het binnentrekken der Engelsche troepen in Pretoria.

Drie dagen na de annexatie, dus den 15den April, verjaarde President Burgers. Den vorigen dag waren de ambtenaren daarom ten derde male vergaderd. De twee eerste malen gold het de vraag, welke houding men moest aannemen, en of Shepstone de aftredende ambtenaren compensatie of pensioen verleenen zou: de derde maal, op welke wijze men den verjaardag van het geliefd gewezen staatshoofd vieren zou, en hoe men hem op de welsprekendste wijze de sympathie zou te kennen geven, die men in zoo hooge mate voor hem gevoelde. Er werd besloten, een lijst ter inschrijving voor een gezamenlijk geschenk onder de ambtenaren te laten circuleeren, en ook den President den volgenden dag en corps te gaan gelukwenschen. Deze, die dit voorzien had, en den ambtenaren geene gelegenheid wilde geven, zich misschien te compromiteeren, had zich den dag na de annexatie met zijne eigene familie en die van een zijner trouwste vrienden naar een plaats begeven, die op anderhalf uur rijden van de hoofdstad gelegen was. Onder de boomen uitgespannen zijnde, brachten de families den dag onder het lommer en den nacht in de tenten en wagens door. En waarlijk,

ook voor de gezondheid van den President waren eenige dagen uitspanning en rust zeer noodig.

Den 15den des morgens verzamelden wij ons op het marktplein en eenige oogenblikken later trokken wij in optocht, te paard of per karretje, en in gezelschap van nog vele Pretorianen, die zich bij den tocht kwamen aansluiten, naar de plaats, waar de President gekampeerd was. Na onze gelukwenschen te hebben uitgesproken, werden de medegebrachte champagne-kisten geopend, en werd door den gewezen Staatssecretaris (die nu Secretaris van Staat voor Financiën was, zooals ik reeds zeide) eene rede gehouden, die, uit naam van ons allen uitgesproken, met daverend applaus besloten werd. In antwoord daarop hield de president, diep getroffen door onze sterk uitgesproken sympathie, eene redevoering, die met evenveel vuur beantwoord werd, als waarmede zij was geuit. Tegen het vallen van den avond vingen wij onze paarden weder op, en ondernamen wij den terugtocht, zeer voldaan over het uitstapje. Daar het de gewoonte was in den tijd der Republiek, dat de verjaardag van den President als feestdag werd beschouwd, en de Zondag dat van zelfs reeds is, was het door de kiesche toestemming van Shepstone den volgenden dag holyday. Overal wapperde de Presidentsvlag en ook nu ontbrak het niet aan uitingen van sympathie en genegenheid voor den President. Een week later had de verkooping plaats van zijn inboedel, en weder een week later vertrok hij met zijn familie vroeg in den morgen (ter vermijding van demonstraties) uit Pretoria, ten einde zich eerst naar Hanover en daarna naar Kaapstad te begeven. Vooraf werd hem door de ingezetenen van Pretoria een afscheidspartij gegeven, waar men, toen het dansen aanving, plotseling ook Engelsche officieren zag verschijnen en het

muziekcorps van de Engelsche troepen de dansmuziek hoorde spelen. Dat deze handelwijze van de gevers van het bal verre van kiesch is, behoef ik wel niet te zeggen. Zonder er eenige zoodanige bedoeling bij te koesteren, werd de President echter feitelijk Pretoria uitgedanst. Daar met des Presidenten vertrek van Pretoria, ik hem ook van den lezer moet laten afscheid nemen, wil ik nog met een enkel woord de schets van zijn persoon eenigszins volledig maken, al moet deze na de annexatie ook zeer verschillend zijn van die, welke ik vroeger van hem geven kon.

De diepe smart, waarmede de val der Republiek hem vervuld had, en de overprikkeling, die het boven zijn hoofd en dat van den Staat hangend gevaar bij hem had teweeg gebracht, hadden van den energieken, moedigen man plotseling een lijdend en krachteloos wezen gemaakt. Wanneer er moeielijkheden te overwinnen waren of gevaren dreigden, kon zijn geestkracht slechts aanwakkeren, en zijn hoofd zich slechts fierder verheffen in den hardnekkigen wederstand tegen de verschrikkelijkste stormen. Nu echter was de groote slag geslagen, en daarmede alle hoop zoo goed als uitgesloten. En nu had zijn kracht plaats gemaakt voor moedeloosheid, zijn energie voor apathie.

O, hoe gaarne wilde ik, dat allen, die te velde trokken tegen Burgers' gedrag in de annexatiequestie, en hem overlaadden met ongegronde verwijten en onbewezen beschuldigingen, hem gezien hadden in die bange tijden, waarin hij het werk, dat hem liever geworden was dan zijn leven, met de kracht der wanhoop trachtte te ontworstelen aan vijandelijke handen. Ik, die het treurig voorrecht had, Burgers te hebben waargenomen in zeker wel de moeielijkste oogenblikken van zijn leven; ik, die

volstrekt toch niet blind ben voor zijne gebreken; ik, kan met overtuiging tegenspreken al, wat men hem daaromtrent ten laste legt. Ook met mij gebeurde wat aan een ieder geschiedde, die hem meer van nabij leerde kennen; hoe langer ik hem kende, hoe liever ik hem had, en hoe meer eerbied en bewondering ik gevoelde voor zijn groote persoonlijkheid.

Voor degenen, die haar niet kennen, wil ik die persoonlijkheid, zooals zij algemeen beoordeeld wordt, gaarne schetsen. Burgers was opgeruimd, deelnemend, geestig en hartelijk in de hoogste mate. Als Afrikaan vrijgevig in beloften, volbracht hij echter gaarne, wat hij beloofde, want vreugde aan een ander doen, was vreugde voor hemzelven. De meesten zijner gebreken als staatsman doen hem als mensch eer aan. Iemand wantrouwen bijv: was hem moeielijk, daar hij zelf nog nimmer te wantrouwen was. Lediggang stond zijn werkzame geest hem niet toe, en een ieder, die hem arbeiden zag, kon niet anders, dan de geestkracht en den ijver bewonderen, die hij bij dien arbeid aan den dag legde. Uit Europa wedergekeerd, begon hij zich nog op zijn leeftijd toeteleggen op de Fransche taal, daar hij maar al te zeer gemerkt had, hoe deze taal den diplomaat niet ontbreken mag. En wanneer hij tot middernacht had gewerkt voor de belangen van zijn volk, zag men hem de studieboeken opnemen, en met ijver en moed de droogе themataak van den schooljongen afmaken. Bij eene zeldzame welsprekendheid bezat hij de gave, zich krachtig en in duidelijke, praktische beelden uittedrukken. Zijne vrijgevigheid bracht hem even dikwijls als zijne openhartigheid in moeielijkheden, en de laatste bezorgde hem dan ook talrijke vijanden. De reden, dat zoo vele Hollanders tegen hem partij trokken, was dezelfde, die ik

reeds vroeger opgaf voor hunne klachten tegen het land, waar zij zich heengelokt oordeelden. Het gehalte van de meesten dezer of wel de gewaand onbillijke achterafzetting, die zij van de vroegere Regeering meenden te hebben ondervonden, liggen aan deze beschuldigingen nagenoeg algemeen ten grondslag.

De troepen, waarvan ik daareven sprak, waren 4 dagen geleden, (den 4den Mei) de stad binnen gerukt, en reeds verscheidene dagen vóór hun aankomst waren zij het praatje van den dag. Elk oogenblik waren er geruchten over hen in omloop, en hoorde men berichten van hunne nadering. Ik geloof niet, dat de laatste intocht der Duitschers in Parijs daar ter plaatse met zoo groote spanning werd tegemoet gezien, als die van dit handjevol Engelsche roodrokken in Pretoria. Natuurlijk heette het een „crackregiment" te zijn, al kon ik later volstrekt niet uitmaken waarom.

Eindelijk kwam Donderdagavond de tijding, dat zij den volgenden middag te Pretoria zouden aankomen. Reeds vroeg in den morgen was een ieder op de been; velen hadden maar zelden, enkelen nog nimmer geregelde troepen gezien, en de roep ging, dat er muziek bij was. De Pretoriaansche jeugd zou verheugd worden door de kennismaking met groote trommels, koperen instrumenten, en tal van andere fraaie zaken, en ik moet zeggen, dat zij het komend genot op hoogen prijs stelde. Tegen 1 ure was reeds de geheele kronkelweg in de bergen, die straks met troepen (wel 900 man) bedekt zou zijn, vol nieuwsgierigen. Men zag menschen heen en weer loopen, karren en wagentjes af en aan rijden, levendige gesprekken, allen doelende op het naderend schouwspel, aanknoopen, twisten ontstaan over geschilpunten, als: of de troepen

op rijtjes of zoo maar gewoon zouden aanrukken; in één woord men nam een drukte en vreugdevolle opgewondenheid waar, zoo groot als er nog nimmer te voren had plaats gevonden. Eindelijk ziet men een ruiter in vollen galop den bergpas uitkomen, waar de troepen het eerst uit de stad zullen zichtbaar zijn, en weinige oogenblikken later rijst allerwege de kreet: „zij komen, zij komen!"

En werkelijk zag men reeds de voorste rijen der naderende troepenmacht. Hoofdofficieren te paard, luitenants, gewapend met lange sabels, te voet, en allen zonder onderscheid met den witten helmhoed bedekt en in den traditioneelen rooden rok, naderden zij, statig en fier, als Caesars, die het beroemde, ik kwam, ik zag, ik overwon! mochten uitspreken, en bewogen zij zich als een roode, reusachtige slang, al kronkelend langs den grooten weg. Merkwaardig was het schouwspel, dat de opgewondheid van de Pretorianen nu opleverde. Voor hen was het 't schoonste, en heerlijkste, wat zij nog ooit gezien hadden, en toen de artillerie met een paar veldstukjes voorbijreed en Shepstone en zijn staf, die te paard en in volle uniform de troepen revue lieten passeeren, de hoofddeksels afnamen en het muziekcorps (dat buitengewoon middelmatig was) den deun „God save the Queen" blies en trommelde, toen begon de opgewondenheid veel op razernij te gelijken, en werd de verrukte menigte half dol van pleizier.

De muziek vooral bracht een zeer sterken indruk teweeg. Overal had men deze aan de troepen laten voorafgaan, ten einde in gevalle de boeren eenige vijandige bedoelingen koesterden, die zoo mogelijk door bewondering en geestdrift weg te musiceeren. Een der boeren hoorde ik de comischen uitroep doen: „Hoor ver die ouwe vel brul!" hetgeen op den Turkschen trom doelde, die dan ook werkelijk

een zeer groot deel van het gezamenlijk lawaai veroorzaakte. Vlak bij de stad gekomen, hielden de roodrokken halt, en een oogenblik later zag men alle tenten tegelijkertijd opgezet, natuurlijk weder tot groote verbazing van de grootste helft der aanwezigen.

Behalve de muziek, die nu nog eenige stukjes speelde, was zeker de orde en discipline, die men waarnam, wel datgene, wat het meeste de aandacht der boeren trok, en waarlijk, men behoeft er zich niet over te verwonderen, wanneer men nagaat, hoe volstrekt onbekend die tot nu toe voor hen geweest waren. Van nu af aan was de stad overstroomd met ten deele dronken soldaten, die dikwijls ongeregeldheden begingen en zich zeer zelden militair aanstelden. Een paar keeren in de week werd Pretoria onthaald op het afspelen van een programma door de stafmuziek, alsmede door het vermakelijk en kluchtig schouwspel, dat eene exercitie van Engelsche troepen oplevert.

XXXIV.

De indrukken binnen en buiten Transvaal door de annexatie teweeg gebracht. Inzwering van Shepstone. Volksfeesten op Pinkstermaandag.

Besluiten wij onze mededeelingen over Transvaals annexatie, met in 't kort na te gaan, welken indruk zij in het land zelf en in de buitenwereld teweeg bracht, en in welken toestand wij de gewezen Republiek bij ons vertrek uit Zuid-Afrika achterlaten.

Wat het eerste punt aangaat, behoeft wel niet gezegd te worden, dat de gewaarwordingen, die door het treurig feit waren teweeg gebracht, van velerlei aard waren.

In het midden van Julimaand kwam een Blauwboek te Pretoria aan, waarin vele documenten voorkwamen, die, de toestanden in Zuid-Afrika betreffende, het Engelsch Parlement waren voorgelegd. Daaruit bleek o. a. dat Carnarvon de Transvaalsche Republiek wilde beletten, zich verder. uittebreiden, en Sir Henry Barkly, de Gouverneur der Kaapkolonie, van Carnarvon's voornemen gebruik makende, de Republiek om die reden steeds van begunstiging der slavernij beschuldigd had. Bij het verdrag van Zandrivier namelijk werd zij in de behandeling der Kafferstammen binnen en aan hare grenzen vrij gelaten, onder voorbehoud dat slavenhandel en slavernij door de Regeering zoo veel mogelijk zouden worden uitgeroeid. Ten duidelijkste bleek ook uit genoemd Blauwboek, dat de Engelsche Regeering, tot leiddraad van de kennis der toestanden en aangelegenheden van Zuid-Afrika de berichten had geraadpleegd, die de Engelsche couranten in de Kaapkolonie (van wier waarheidslievendheid ik reeds melding maakte) daarvan gaven. Dat onjuiste gegevens leiden tot onjuiste gevolgtrekkingen, mag men in dit geval eenigermate als verontschuldiging aanvoeren voor de Regeering in Engeland zelf, maar op denzelfden grond mag men ook een te strenger oordeel vellen over het koloniaal bestuur te Kaapstad, dat tegen beter weten in, dergelijke gegevens naar Londen zond.

In Transvaal zelve waren de gewaarwordingen, waarvan ik daareven sprak, ook al zeer verschillend. De groote massa, d. i. de boeren en de onafhankelijkheidsgezinden, zoo onder de Afrikanen, Duitschers als Hollanders; waren ten zeerste ontevreden, en gaven van deze gezindheid dan

ook op velerlei wijzen blijk. De velen, die eigentlijk geen vast oordeel over de zaak gehad hadden, benevens de weerhanen schikten zich natuurlijk gemakkelijk in den nieuwen toestand, terwijl de Engelschgezinden zich luide ten voordeele van het gebeurde verklaarden. In de dorpen hadden deze laatsten de overhand, en talrijke petities leverden hiervan het bewijs. In Pretoria o. a. werd de volgende petitie door tal van personen, waaronder ook verscheidenen der vroeger zoo patriotistische ambtenaren, geteekend.

„Wij ondergeteekenden, ingezetenen van de stad en het distrikt Pretoria, wenschen Uwe Excellentie te verwelkomen bij gelegenheid van het verklaren door u, namens Harer allergenadigste Majesteit, van het Britsch oppergezag over dezen Staat.

„Met dankbaarheid begroeten wij de politiek, welke geleid heeft tot het uitbreiden der beschermende macht van Engeland over een zoo groot gedeelte van Zuid-Afrika en hoopvol zien wij den tijd te gemoet, wanneer wij, door confederatie met de onderscheidene belangrijke Staten, welke het omvat, tot die krachtige en verlichte vrijheid en zelfstandigheid mogen geraken, welke eenheid en kracht alleen verzekeren kunnen.

„Terwijl wij sympathiseeren met diegenen onzer landgenooten en mede-ingezetenen, door wie de aanhechting der Transvaal beschouwd wordt als eene teleurstelling of een onheil, kunnen wij niet nalaten, onze oprechte overtuiging te uiten, dat dit sentimenteel, zij het dan ook natuurlijk, gevoel meer dan opgewogen zal worden door dankbaarheid voor de rust en veiligheid, die zij voortaan genieten zullen en door de omzichtige behandeling, die zij van hunne nieuwe bewindslieden ervaren zullen.

„Aan Uwe Excellentie persoonlijk wenschen wij onzen warmsten dank te betuigen voor het bewonderenswaardig beleid, waarmede gij den gewichtigen plicht, u toevertrouwd, hebt volbracht.

„Het bereiken der oogmerken van eene zending, die zulke kolossale belangen in zich sluit, waar nationaal en partijgevoel tot hiertoe sterk is geweest, en dit te volbrengen zonder vooroordeelen te krenken of tegenstand op te wekken, is boven onzen lof verheven. (!)

„Terwijl wij u geluk wenschen met deze welslaging, hebben wij ten slotte Uwe Excellentie alle gezondheid en geluk toe te wenschen en de hoop te uiten, dat gij lang genoeg leven mogt om de Transvaal en deszelfs volk voorspoedig, gelukkig en tevreden te zien."

Doch sterker nog dan in Transvaal zelf verklaarde men zich in de Kaapkolonie, in Holland en in het Engelsch Lagerhuis tegen de annexatie. Niet zoodra werd in eerstgenoemde de aanhechting bekend, of allerwege werden er meetings gehouden en pogingen in het werk gesteld, om krachtig en algemeen daartegen te protesteeren. Zelfs een gedeelte der anders Engelschgezinde pers werkte in dien geest mede, en weldra waren druk geteekende petities in omloop, om bij Hare Majesteit de Koningin van Engeland zelve de ontevredenheid en het leedwezen te betuigen, waarmede men over geheel Zuid-Afrika Transvaals overname door Engeland vernomen had. Vooral de vergaderingen te Malmesbury en later te Phisantekraal, op welke beiden men zich veel vrijmoediger had uitgelaten dan de Koloniale Gouvernementen wel aangenaam hadden gevonden, droegen veel tot deze demonstraties bij. Zelfs de Afrikaansche jongelui, die aan verschillende hoogescholen in Europa studeerden, moeiden zich er mede, en voegden in afzonder-

lijke petitiën ook hunne stemmen bij die der andere ontevredenen. Het beweren van sommigen, dat men de liefde voor Transvaal niet in het land zelf, maar in het buitenland zoeken moest, is dan ook volstrekt niet onjuist. In Holland bijvoorbeeld was, de omstandigheden in aanmerking genomen, de symphatie voor de Republiek groot en welsprekend. Bijna geen enkele courant, die niet in meer of mindere mate van de zaak notitie nam en te velde trok tegen Engelands snoodheid, en onder menig ander flink en krachtig stuk, dat over Transvaals annexatie handelde, noemen wij bijv: een fragment uit een zeer sarcastisch artikel, dat in de Groninger courant van 13 Mei 1877 aan Engelands houding in de Oostersche kwestie, gewijd was.

„De Czaar moge alles, wat heilig is, aanroepen en vrome manifesten schrijven — zoo laat Engeland zich niet bedriegen. Engeland doorziet de listen en lagen van den geweldenaar. En, om te toonen, dat hij in deze wereld vol verdorvenheid en laagheid een onbedorven, groot volk vertegenwoordigt, brult de Britsche leeuw. En hij brult niet alleen; hij toont ook zijn klauwen en strekt die uit! . . . . En hij slaat ze — in de Transvaal!

„Inderdaad, deze leeuw is een koninklijk dier en dit volk is een koninklijk volk. Old England for ever! Daar is nog een fijn gevoel van rechtvaardigheid, daar is moed, daar is kracht, en „Britten zullen nooit slaven worden."

„Het is eene toepassing van eene stichtelijke leer, die Engeland te aanschouwen geeft. Na beurtelings met zalving en met kracht betoogd te hebben, dat de kolossus Rusland de onschendbaarheid, de onafhankelijkheid van Turkije behoort te eerbiedigen, geeft Engeland het voorbeeld van goede zeden en annexeert een vrije boerenrepubliek in Zuid-Afrika."

En wat verder;

„De Transvaal zal intusschen wel Engelsch blijven. Wat de Britsche leeuw in zijne klauwen heeft, laat hij niet gemakkelijk los. Die eer moet men hem geven.

„Nadat Polen op de bekende wijze door Katharina, Frederik en Maria Theresia was verdeeld, verhaalde eens Frederik, die, zoo hij niet altijd een deugdzame staatkunde volgde, er zich ten minste ook niet op liet voorstaan, aan Karel van Hessen: „Maria Theresia was zeer nauw van geweten. Ik zond Edelheim naar Weenen om den biechtvader te winnen, die Maria Theresia overtuigde, dat zij tot heil van hare ziel genoodzaakt was, het aandeel te nemen, dat haar toegewezen was. Toen begon zij te weenen. De troepen der verbondenen rukten Polen binnen en zij namen hunne deelen — zij, altijd weenende, maar opeens vernamen wij tot onze verbazing, dat zij veel meer genomen had, dan 't haar toegewezen deel — want zij weende en nam altijd door .... Zoo is zij nu."

„Het is mogelijk, dat de Engelsche Regeering treurt, dat the most Gracious Queen in tranen smelt wegens de droeve noodzakelijkheid, die haar Gouvernement dwong, de Transvaal te annexeeren. Dat is met het oog op Engelands deugdzame staatkunde zeer waarschijnlijk.

„De tranen van Maria Theresia echter hebben niet belet, dat de daad, waartoe zij hare weenende medewerking verleende, door de geschiedenis als een schreeuwend onrecht is veroordeeld."

Op initiatief van professor G. W. Vreede, werden bovendien nog protesten opgesteld, die op krachtige wijze de gevoelens van het Nederlandsche volk met betrekking tot Transvaals aanhechting aan de Engelsche Regeering moesten kenbaar maken. Het protest van professor Vreede,

dat door velen van de aanzienlijkste personen van ons land onderteekend was, drukte die gevoelens in de sterkste bewoordingen uit.

„Un fait récent et odieux, révélé à l'Europe par la presse Anglaise, a ému vivement et affecté douloureusement l'opinion publique dans les États libres du Continent. L'annexion de la République Trans-Vaal, dont l'honorable Président avait été naguère en Angleterre comme en Belgique et à Lisbonne, mais en premier lieu en Hollande, qu'il se plaisait à nommer sa patrie adoptive, l'objet de la plus haute considération, soulève une réprobation universelle tout à la fois l'étonnement de tous ceux qui, simples et naïfs, allant droit en besogne, ne sauraient comprendre cet acte de brigandage, mis en parallèle avec l'attitude de la Grande-Bretagne dans la question d'Orient. Jusqu'ici l'annexion opérée par un fonctionnaire public, agent du gouvernement colonial, ne paraît pas avoir reçu encore une solution avouée et définitive à Londres.

„C'est pourquoi les soussignés citoyens Hollandais, croyant se dégrader en restant oisifs et les bras croisés, s'empressent de manifester leur indignation de cette violation des droits d'un État libre et indépendant, commise en pleine paix par un abus de la force et de l'hospitalité, indigne du nom britannique. En flétrissant ce lâche attentat à la face du monde, ils n'ont pas perdu tout espoir de voir le Cabinet Anglais forcé de respecter les principes du Droit de la Nature et des Gens, rappelé à ses devoirs par la conscience d'un Peuple religieux et magnanime, et qui en ce moment même défenseur et soutien des Turcs, ne voudra point se souiller à jamais par un pareil crime envers des Chrétiens et co-religionnaires."

En ook in Engeland zelf ontmoette de annexatie in den

aanvang sterken wederstand. In het Parlement hadden heftige discussies er over plaats, en keurden vooral de Iersche afgevaardigden Engelands politiek ten sterkste af. Goede gronden konden zij echter helaas niet aanvoeren, want de berichten en opgaven, die Transvaals toestand aan Regeering en volk moesten duidelijk maken, waren door de onvertrouwbaarheid der bronnen, waaruit men ze in Afrika zelf geput had, verre van juist en volledig. Ook Gladstone gevoelde, dat Engelands recht op het doen van den gedanen stap niet geheel zuiver was, en de woorden door een dergelijk Staatsman openlijk in de Volksvertegenwoordiging daaromtrent geuit, zijn op zich zelve reeds een aanklacht, die men niet geringschatten mag. Op meest satirische wijze toch, zeide hij:

„Aan de Kaap annexeert niemand dan wijzelven. Het blijkt, dat wij zoo beperkt zijn in ons gebied, dat het noodig is, groote landstreken bij ons gebied aldaar te voegen. En dan weet gij, Mijnheer de Speaker, dat alle bijvoegingen tot ons gebied geheel onschuldig zijn; somtijds kunnen zij niet geschieden zonder bloedvergieten, somtijds worden zij gemaakt zonder eene bedreiging of zonder bloedvergieten. Maar dit is niet onze schuld, maar de domheid van die menschen, die de wijsheid van het komen onder ons bestuur niet kunnen inzien. Wij zijn begiftigd met eene verhevenheid van karakter, eene edele belangeloosheid, eene onkreukbare eerlijkheid, die de andere volkeren der wereld niet willen erkennen, en wij zijn dom genoeg om te denken, dat wij, verhevene wezens als wij zijn, gebonden zijn door dezelfde gemeene regels, die met recht kunnen worden toegepast op de gewone zonen van Adam."

Ten slotte echter besloot het Parlement, wat trouwens

reeds lang te voorzien was geweest, namelijk: de aanhechting van Transvaal aan de kroon van Engeland goed te keuren. Meer dan woordenwisselingen te houden, zoo op papier als op vergaderingen en in gesprekken, deed men echter nergens, want, wat zou het kunnen baten? Was ons land niet zoo klein en waren onze krachten niet zoo gering, dan twijfel ik niet, of het volk zou van de Regeering geëischt hebben, Engeland opheldering te vragen over het aan een vrij land gepleegd geweld. De groote mogendheden, die niet gedreven werden door de zedelijke verplichtingen, die ten opzichte van Transvaal op ons rustten, mengden zich reeds van zelven niet in de kwestie. Wel las men nu en dan in den een of anderen Duitschen of Belgischen, of ook wel Franschen courant een stukje over de verloren Republiek, doch deze stukjes waren meestal opgenomen naar aanleiding van reisverhalen of brieven, die voornamelijk en somtijds uitsluitend wezen op de eigenaardigheden van den miniatuur-staat, en door het groote publiek dan ook slechts beschouwd werden op de wijze, waarop men met Gulliver's reisavonturen of Verne's wondertochten kennis maakte. De deputatie, door President Burgers naar de bevriende mogendheden gezonden, moest zonder eenig resultaat al spoedig weder huiswaarts keeren, want daar, waar de macht was, de gevraagde hulp en bescherming te verleenen, ontbrak de belangstelling.

Groote en goede veranderingen grepen in den aanvang in Transvaals bestuur plaats. De voetstappen van President Burgers drukkende, nam Shepstone maatregelen om het Hooggerechtshof zoo spoedig mogelijk in werking te doen treden. Voorts regelde hij den invoer van wapenen in den Staat, waardoor de bewapening der Kaffers krachtig werd tegengegaan. Ook kwam er een be-

hoorlijke postconventie tot stand tusschen Transvaal en Natal, en werd het misbruik maken van sterken drank door het beperken der verkoopuren in de kantiens tegengegaan. De verhouding tot de inboorlingen werd er evenwel niet beter op, en verergerde langzamerhand zelfs dermate, dat de Transvaal op het oogenblik, dat ik dit schrijf, in zeer gevaarlijken toestand begint te verkeeren.

Toen de President Pretoria verlaten had, begon ook ik langzamerhand mijn zaken te regelen, en mijn vertrek voortebereiden. Vooraf echter zou ik nog een paar gebeurtenissen bijwonen, waarvan de eerste, de inzwering van Sir Theophilus Shepstone het drama, en de laatste, de volksfeesten op Pinkstermaandag het blijspel zou kunnen genoemd worden. Het eerste had plaats op den 19den Mei. De ambtenaren waren uitgenoodigd in gala te verschijnen, vooral voor witte dassen te zorgen, en des morgens ten 10 ure voor het Gouvernementskantoor verzameld te zijn. Het publiek, dat volstrekt niet uitgenoodigd was, liet zich daardoor echter niet afschrikken, en vulde reeds vroeg in den morgen het marktplein en de kantiens. Hier en daar wapperde de Engelsche vlag, doch ook op verscheidene plaatsen zag men aan de een of andere boom, schoorsteen of vlaggestok den Hollandschen driekleur.

Toen de plechtigheid zou aanvangen, schaarden zich een 100 roodrokken voor de kerk, en toeterde en boemde het muziekcorps Gods zegen over de koningin. Ook zag men de dames, in alle kleuren van den regenboog en in al de graden van zenuwachtige afwachting, zich gereed houden, om zoodra de kerkdeuren geopend werden, den aanval op het heiligdom te doen en zich daar een goed plaatsje te veroveren. Eindelijk gingen de deuren open, en de gerokte ambtenaren, de ongeduldige dames en het onbeleefd

publiek trachtten allen te gelijk in de kerk te dringen. Een vreeselijke verwarring, die, op een afstand gezien, aan een volksoproer denken deed, ontstond; zelfs de rangen der anders onwrikbare krijgers werden een oogenblik verbroken door de golvingen der woelende menigte, en nauwelijks begon de drukte een weinig aftenemen, toen men aan de uitroepen der buitenste rijen hoorde, dat zijne Excellentie in aantocht was. Gezeten op een paard, dat zich maar niet met die waardigheid wilde gedragen, die de gelegenheid eischte, kwam Shepstone aangereden. Naast hem reden de Belgische Consul-Generaal en een kolonel uit zijn gevolg. Achter hen kwamen nog tal van andere officieren en ten slotte zag men vier, tot de tanden gewapende manschappen der Rijdende Politie, die na het schitterend gezelschap de kerk te hebben zien ingaan, eenige kinderen met paardesprongen ontzag inboezemden en daarop huiswaarts keerden. Wat er in de kerk voorviel, kan ik niet als ooggetuige mededeelen; van een der Afrikaansche Pretorianen vernam ik echter, dat het zeer indrukwekkend was geweest. Zijne Excellentie had den pas aangestelden Hoofdrechter, den Heer Kotzé, ingezworen, waarop deze weder zijne Excellentie ingezworen had. Ook waren er aanspraken gehouden en was er gebeden.

Na afloop der plechtigheden had weder hetzelfde plaats, als vóór den aanvang, maar natuurlijk in omgekeerde orde. Er werd weder „God save the Queen" gedeund, (waarbij een gedeelte van het publiek ditmaal meêgalmde); er werden geweren gepresenteerd; er werd gedrongen, gewoeld, en geschreeuwd, totdat eindelijk het marktplein weder verlaten was, en slechts de kantiens in volle werking bleven, troostende de bedroefden van harte, en aanmoedigende degenen, die vrolijk waren, in navolging

van de champagne-pret, die Shepstone nu ten zijnent hield.

Twee dagen later hadden de volksfeesten, waarvan ik zoo even sprak, plaats. Reeds verscheidene dagen te voren werden de bewoners der hoofdstad op dien heugelijken dag voorbereid. Men zag klubjes acrobaten springen en loopen, stramme leden loszwaaien en stijve spieren oefenen, ja, zelfs sommigen der defstigste lieden doen, alsof zij kunstenmakers waren. Buiten de stad werd een vlak terrein uitgezocht en afgebakend door paaltjes en touwen. Ook werden er tenten opgericht en liep er een blij gerucht, dat men er brandewijn zou verkoopen tegen verminderde prijzen.

Eindelijk brak de morgen van den feestdag aan. Geheel Pretoria was op de schouwplaats aanwezig. Er zouden wedrennen zijn. Een op 100 yard, een op het dubbele, ja, zelfs een van één mijl. Ook voor kinderen zouden er wedrennen wezen, en voor de soldaten nog afzonderlijke. En aan het springen, dat men als eene variatie op die wedrennen kan beschouwen, waren eveneens verscheidene nummers van het programma gewijd. Ver springen en hoog springen zouden beiden worden gezien. Het ver springen, ver genoeg om er eenig ongemak bij te beloopen, en het hoog springen, hoog genoeg om in horizontalen toestand zijn neus te breken op den wereldbol, die daar ter plaatse niet van de zachtste zelfstandigheid was. Reeds lang vóór men met de toeren begon, was het publiek, (dat, zooals de lezer wel reeds zal gemerkt hebben, in Pretoria, zelfs bij de minste kleinigheid, wanneer het slechts het karakter van pleiziermaken draagt, niet op zich wachten laat), zoo talrijk, dat men den eerbied vergat voor het afgezet terrein en de touwen doorbrak, die het omgaven. Na wat tijdverlies, begon het springen, toejuichen, wedden en dringen, waar-

mede deelnemers en toeschouwers een vrolijken dag wisten door te brengen. Ossenwagens, karretjes en tenten omgaven de kampplaats, een joelende, luidruchtige menigte bewoog zich daartusschen, en vooral de Kaffers en andere „darkees" [1]) vermaakten zich op zeer merkbare wijze. Het geheel leverde eene zeer geschikte gelegenheid op tot het maken van opmerkingen omtrent eigenaardige trekken der verschillende nationaliteiten. De Engelschen bemoeiden zich uitsluitend met de uitvoering der programma-nummers. De Afrikanen verdeelden hun aandacht tusschen de spelen en de kantiens. De Hollanders vermaakten zich met elkander, hunne paarden en, last not least, hunne dames en de Belgische consul en zijn knecht (dit nadert weder het Fransche hoofdzwak) hadden alleen oog en oor voor de lieve sexe. Terwijl de eerste complimentjes maakte aan de schoonen van Pretoria, deed zijn knecht met onverpoosden ijver aanvallen op de kinnetjes der schreeuwende en gillende Kaffermeisjes.

De nu volgende Donderdag was de verjaardag van Koningin Victoria, maar daar ook ik uit beleefdheid op de levée zou moeten verschijnen, die met een revue der troes pen, het afschieten van kanonnen, het dineeren en dansen den dag zoude verheerlijken, had ik mijn plaatskaartje voor den passagiers- en postwagen, die den dag te voren vertrok, genomen.

Woensdag, den 23sten Mei, vertrok ik dan uit Pretoria. Ik had afscheid genomen van de vele familiën, die mij hartelijkheid en sympathie hadden betoond, en zelfs Shepstone, wien ik, zooals ik reeds zeide, als privaat persoon hoogschatte, had ik mijn afscheidsbezoek gebracht.

---

[1]) Naam, dien de Engelsche handwerkslieden aan de Kleurlingen geven.

XXXV.

Van Pretoria naar Kimberley.

De in alle opzichten gebrekkige postwagen, die mij naar de Diamantvelden brengen zou, rijdt eenmaal 's weeks, en wel des Woensdagmorgens, van Pretoria af. Hij munt evenmin als zijn collega's uit door comfort, waterdichtheid of goede veeren, en ook om het oog te bekooren, zou hij er in- en uitwendig heel anders moeten uitzien. Als eenige medereiziger had ik den Heer Kotzé, Transvaals eersten Hoofdrechter, waarmede ik reeds vroeger eenige vriendschap had aangeknoopt. Ik trof het dus zeer goed, en beloofde mij dan ook reeds in den beginne een aangename en gemakkelijke reis. Bij mijn vertrek had ik het genoegen en de voldoening, alle Hollanders van Pretoria en nog menig anderen belangstellende tegenwoordig te zien, die mij met wenschen en champagne overlaadden en mij op die wijze het afscheid tegelijkertijd lichter en zwaarder maakten. Toen klonk de hoorn van den postillon, de paarden spanden de strengen en met een flinken ruk was het rijtuig in beweging en verlieten wij in vliegenden galop de stad, die weinige minuten later reeds aan onze blikken onttrokken was.

Onze reis tot aan Potchefstroom leverde weinig op, wat meldenswaard kan geacht worden. De winter begon langzamerhand de hoogvlakte wat kil te maken, en de medegenomen plaids bleken tegen het vallen van den avond onontbeerlijk.

Den volgenden middag, dus op Koningins verjaardag,

kwamen wij te Potchefstroom aan. Ook daar beschouwde men den dag als een grooten feestdag. Op de markt werden volksspelen gehouden. Zakloopen en diergelijke behoorden onder de meer onschuldige vermaken, maar minder onschuldig was het gewichtenwerpen, waar men, als om strijd, de grootste onhandigheid bij aan den dag legde, tot groot gevaar en ontevredenheid der aanwezigen. Daarbij regende het, dat het goot, en werd de grond, die te Potchefstroom toch al zeer zacht van aard is, al gaande weg zoo ontvankelijk voor indrukken, dat ik telkens vreesde, mijn wat ruime reisschoenen achter te zullen laten.

Zaterdagmorgen werd de reis voortgezet op het oneffen pad, dat, gaande langs Klerksdorp (blz. 107), ons weder naar de store aan Maquassispruit voerde, op welks toonbank ik ten tweede male een nacht zou doorbrengen.

Des middags waren wij reeds te Bloemhof en des avonds ten 10 ure te Christiana. Onderweg schoten wij nu en dan eens een korhoen of bespeurden wij een troepje groot wild. Te Christiana hielden wij een uur stil, dus juist genoeg om de oude vrienden er nog eens de hand te drukken. Tegen 1 ure in den nacht kwamen wij aan de Vaalrivier, die Griqualand West van Transvaal scheidt. Wij klommen den wagen uit, en liepen bibberend naar de armzalige store, die tevens diende als wisselplaats van de postlijn, en de laatste Transvaalsche woning was, die ik op mijn reizen door Zuid-Afrika zou te zien krijgen. Voor het huisje stond een Kafferhut, waar wij een aanlokkend vuurtje, drie magere honden en een huiverenden, ouden Kaffer in vonden. De vier laatsten werden er uitgejaagd, doch het eerste werd met de meest mogelijke zorgvuldigheid behandeld, en het duurde niet lang, of de uitroepen van mijn reiscompagnon, die als volbloed Afrikaan een hevige

antipathie gevoelde tegen den thermometersstand buiten de hut, deden mij mijn looppas om het huis afbreken, en met de geestdrift van een vuuraanbidder op de flikkerende vlammetjes toesnellen. Twee verloren geraakte ezels moesten nog door ons opgezocht en den waarschijnlijk dronken pontwachter aan de overzijde wakker geschreeuwd worden, vóór wij onzen nachtelijken tocht weder hervatten mochten, En voort ging het weder, in flinken draf over vlak land tot aan Kimberley, de wonderstad, die wij tegen 2 ure na den middag bereikten. Van verre de stad naderende, ziet men aanvankelijk niets dan een grijze lijn, langs den horizon, en eerst wanneer men er zeer dicht bij is, kan men haar eenigszins duidelijk bespeuren en als een stad herkennen. De uniforme kleur, de laagte der huisjes, en de vlakheid van het terrein zijn de oorzaken van dit zonderbaar gezichtsspel.

Het eerst, wat wij zagen, toen wij de stad inreden, was een soort kamp. Overal om ons bespeurden wij tenten, kleine blikken huisjes en hutten van klei en stroo, die op de ongeregeldste en grilligste wijze door elkaar gebouwd stonden. Later hoorde ik, dat de geheele stad als door een cordon door dergelijke kampachtige voorwijken omringd was, en dat men deze de „minerscamp" noemde.

In de eigenlijke stad gekomen, dacht ik een oogenblik, dat ik droomde. Na zoovele maanden te hebben doorgebracht in onbeschaafde en primitieve streken, maanden, die door al hetgeen ik er in had moeten beleven, mij toeschenen, jaren te zijn geweest, zag ik mij op eenmaal teruggebracht in een oord, waar men de beschaving, hoewel weder vermengd met de grootste oorspronkelijkheid, in hooge en verfijnde mate terugvond. En hoe kon het ook anders! Waar duizenden daags kunnen verdiend of

verloren worden, al naarmate de gril der fortuin den gelukzoeker gunstig is of niet, volgt als vanzelf, dat de waarde van het geld gering geschat wordt. De winkel- en hotelprijzen zijn er dan ook ongeloofelijk hoog, en afdingen kan men er niet. De kleinste munt, die men er aantreft, is de shilling. De sixpence komt bijna niet voor. Men ziet er niet tegen op, handen vol geld uittegeven, en veel te betalen, als men maar het beste krijgt. Daardoor ontstaat in Kimberley eene verbazende weelde en een overvloed van de nieuwste artikelen op industriëel en handelsgebied.

XXXVI.

Griqualand West. De mijnen. Het zoeken der diamanten. De huizen in Kimberley.

Kimberley is de hoofdstad van Griqualand West, dat gelegen is in het midden van Zuid-Afrika's binnenlanden. Deze kolonie heeft eene oppervlakte van ongeveer 10.500 vierkante mijlen. Ten zuiden wordt zij van de Kaapkolonie door de Oranjerivier gescheiden; ten noorden wordt zij begrensd door de Batlapinlanden en het Transvaalsche distrikt Bloemhof, ten oosten door den Oranje Vrijstaat en ten westen door Kafferlanden. Zij is dor en vlak, en boomen of bergen worden er niet in aangetroffen. Natuurlijk is het klimaat er gedurende het grootste gedeelte van het jaar ondragelijk, hetgeen voor de bewoners nog te erger is, daar zij er niet op zijn ingericht. In den winter kan het er vrij koud zijn, en de nachten zijn, (ook des zomers na een dier verschrikkelijke donderstormen, die men alleen in

de warme landen aantreft) in den regel frisch en aangenaam. Nu en dan breken er heftige koortsen onder de bevolking uit, een gevolg van het schadelijk heete klimaat.

Midden door Griqualand loopt de Vaalrivier, die nog voor weinige jaren het grondgebied van Oranje Vrijstaat, van den aan den rechteroever gelegen grond van Waterboer, een opperhoofd der Griqua's (Hottentotten met blanken gekruist) scheidde. In die tijden was Griqualand West bijna onbevolkt. Eenige boeren, een paar zendelingen, een paar duizend Griquas en eenige Engelsche kooplieden maakten de bevolking uit, tot het heugelijke nieuws zich over geheel Zuid-Afrika en in korten tijd ook over de geheele wereld verspreidde, dat de bedding der Vaalrivier diamanten verborg.

Wie de eerste vinder was, zou ik niet met zekerheid kunnen meedeelen, daar de eene lezing daaromtrent met de andere in strijd is. Sommigen beweren, dat een zekere boer, Nieuwkerk genaamd, onder de amuletten, in het zakje, dat een Kaffertoovenaar om den hals droeg, een grooten diamant vond, en dezen dadelijk voor een ossenwagen met een span ossen ruilde. Ook wordt er dan nog bijgevoegd, dat de nieuwe bezitter van den steen dezen oogenblikkelijk van de hand zette voor £ 11.000, hetgeen mij wel eenigermate apocrief voorkomt, daar men in Afrika aan gereed geld slechts hoogst zelden, en vooral te dien tijde in Griqualand, zulke groote sommen aantrof. Anderen verhalen weder, dat een transportrijder [1]) bij het aanmaken van zijn vuur een diamant tusschen het gras ontdekte. Bij de laatste woning, die wij voor onze aan-

---

[1]) Een transportrijder is iemand, die met zijn ossenwagen, tegen betaling der vracht, goederen overbrengt van de eene plaats naar de andere.

komst te Kimberley ontmoetten, vertelde een Engelschman, die daar evenens uitspande, dat hij de eigenlijke vinder was, eene bewering, die onze postillon bevestigde.

Maar hoe het ook zij, de eerste diamant werd gevonden, en korten tijd daarna hadden er nederzettingen plaats langs de Vaaloevers en stroomde van alle windstreken gelukzoekers in Griqualand saam. Weldra ontdekte men echter, dat niet alleen in den alluvialen grond van het rivierbed diamanten aanwezig waren, maar dat ook de vlakte tusschen Vaal- en Modderrivier hier en daar plaatsen bevatte, waar men den steen der koningen vinden kon. De kampementen van Klipdrift, Hebron, Pniel en Cawood's Hope, zagen spoedig het einde van hun korten bloeitijd, want in Juni 1871 vond men een mijn, zoo groot en rijk, dat alle anderen er door overtroffen werden.

Op de plek, waar nu de stad Kimberley gelegen is, vond men vóór genoemd tijdstip drie vrij groote boerenplaatsen, Du-Toitspan, Bultfontein en Old-de-Beers. Onder de wortel van een doornstruik, die op Bultfontein een heuvel van 10 morgen kroonde, vond men een grooten diamant, en weldra bleek het, dat de heuvelkop een geheel nest daarvan bevatte. Ook op de twee andere plaatsen werden diamanten ontdekt, en toen de fabelachtige vondsten bekend werden, waren in korten tijd duizenden toegestroomd, en zag men als met een tooverslag een groote, goedbevolkte stad uit den grond oprijzen, die welvaart bracht over geheel Zuid-Afrika, en dus wel de moeite waard was, om ..... door Engeland te worden ingerekend. Over de wijze, waarop dit geschiedde, eene wijze die zelfs tal van Britten het bloed naar het aangezicht joeg, zal ik hier een en ander inlasschen.

Ten noorden der Vaal woonde Waterboer, doch op

den grond, die, hoewel in den aanvang nimmer door den Oranje Vrijstaat opgeëischt, toch gekocht was van Adam Kok, Waterboers voorganger. De grenzen van deze gronden, die de Campbell-gronden genaamd werden, waren nog niet behoorlijk bepaald, waarom de Vrijstaatsche Regering met Waterboer overeenkwam, zich daaromtrent aan het oordeel van Sir P. Woodhouse, den toenmaligen Gouverneur der Kaapkolonie, als arbiter te onderwerpen. Doch Woodhouse vertrok naar Bombay, en de Vrijstaat moest nu zelf met Waterboer onderhandelen. Hiertoe werd in Augustus 1870 eene vergadering belegd te Nooitgedacht aan de Vaalrivier, doch zonder eenige reden te hebben opgegeven verdween Waterboer gedurende de onderhandelingen, en noodzaakte daardoor de gezanten van den Vrijstaat, de grenzen alleen te bepalen, en, uit kracht van hun kooprecht, dat gedeelte als Vrijstaats grondgebied te proclameeren. Waterboer, in alles geleid door de raadgevingen van een Engelsch agent, diende nu bij de Kaapsche Regeering een verzoekschrift in, waarin hij zijn verlangen uitdrukte, als Britsch onderdaan te worden erkend en door de Regeering geholpen te worden in zijne oneenigheid met den Vrijstaat, die, zooals hij beweerde, inbreuk had gemaakt op zijn rechten, en zich een groot stuk grond, aan hem toebehoorende, had toegeëigend. De Luitenant-Gouverneur, toenmaals Hooge Commissaris der Britsche Regeering, bleek een man te zijn, die niet van talmen hield. Zonder het antwoord aftewachten op zijn vraag aan de Vrijstaatsche Regeering, in hoeverre zij recht had op hetgeen Waterboer zijn grond noemde, benoemde Hay eenen Regeeringscommissaris over de delvers in de Campbell-gronden.

In 1871 werd Sir Henry Barkly Gouverneur der Kaap-

kolonie, en deze, die gedurende zijn zesjarig bestuur bewezen heeft, voor geen moeielijkheden terugtedeinzen, maakte aan de questie op de allereenvoudigste wijze een einde, namelijk door het loochenen van Vrijstaatsche rechten niet alleen op de Campbell-gronden maar ook op het grondgebied ten zuiden der Vaal, en het annexeeren van beiden. Natuurlijk protesteerde President Brand tegen deze wederrechtelijke handelwijze, doch protesteeren zonder wapenen heeft op Engeland geen invloed, en de wapenen op te nemen, daaraan kon natuurlijk door den kleinen Vrijstaat niet gedacht worden. President Brand werd nu door den Vrijstaatschen Volksraad naar Londen gezonden, werd daar zeer beleefd door Lord Carnarvon, en zelfs door de koningin ontvangen, maar werd ten slotte afgescheept met de belofte van £ 90000 compensatie (die nog niet is betaald) en eene tegemoetkoming van £ 15000, indien de Vrijstaat voor een aansluitingslijn aan een der ontworpen koloniale spoorwegen wilde zorgen. Op zijn terugreis naar Afrika had ik het genoegen, met den President aan boord van hetzelfde schip te wezen (bladz. 2).

Hoe onrechtvaardig de inbezitneming van Griqualand West, dat Engeland althans had kunnen koopen, ook was, viel zij toch zeer in den smaak der delvers. Dezen toch zijn meest Engelschen en hadden, toen zij nog onder het bestuur van den Vrijstaat stonden, reeds herhaaldelijk bewezen, dat hun dit niet aangenaam was. Wel had de Volksraad, evenals de Transvaalsche Republiek voor de binnen hare grenzen wonende gouddelvers afzonderlijke wetten gemaakt voor den diamantgraver, doch de betrekkelijke machteloosheid van de Vrijstaatsche Regeering tegenover eene bevolking, die uit het schuim der maatschappij was samengesteld, brachte haar dikwijls in de verzoeking, de

wetten en de ambtenaren te trotseeren. Zoo hadden de delvers ten noorden van de Vaalrivier reeds in 1870 eene Diamantrepubliek willen oprichten en een gewezen koffiehuishouder, Parker genaamd, tot President benoemd, een vlag aangenomen met een grooten diamant in het midden en den beambte van den Vrijstaat te Klipdrift in de rivier geworpen.

De overname dezer gronden door Engeland maakte aan dergelijke schandalen echter spoedig een einde.

Na de annexatie werden door Barkly drie Commissarissen over de delvers aangesteld, doch zij maakten zich zoodanig bij de bevolking gehaat, dat er een soort oproer ontstond en men de lynch-wet toepaste op eenige misdadigers, die door de gebrekkigheid der wetsbepalingen aan den straffenden arm van het gerecht waren onttrokken. Nu werd de gewezen Koloniale Secretaris der Kaapsche Regeering, de heer Southey, als Luitenant-Gouverneur over Griqualand West aangesteld. Hem werden toegevoegd een Uitvoerende en een Wetgevende Macht, de laatste bestaande uit den Secretaris der Regeering, den Thesaurier-Generaal, den Procureur-Generaal, en de vier afgevaardigden der vier distrikten, waarin de nieuwe, nu afzonderlijke, kolonie verdeeld was, namelijk: Kimberley, Barkly, Albania en Griquatown. Bovendien zou een sterke bereden policiemacht worden opgericht. Doch ook deze regeeringsvorm mocht den delvers maar niet bevallen, en er begonnen langzamerhand oproerige bewegingen te ontstaan, die, voedsel vindende in de brutale wijze, waarop men in groote meetings het regeeringsbeleid afkeurde, eindelijk tot eene uitbarsting kwamen. Southey ontbood nu troepen van Kaapstad, doch toen zij Kimberley binnentrokken, waren de onlusten reeds uitgebrand, en ontving men er de soldaten en officieren

zoo gastvrij en heusch, als waren ze op een pleizieruitstapje bij oude vrienden.

De uitgaven van de nieuwe kolonie bedroegen aanmerkelijk meer dan de inkomsten, waarop Lord Kimberley's opvolger, Lord Carnarvon, besloot de inrichting van het Griqualandsche Staatsbestuur goedkooper in te richten. In plaats van den wat al te royaal bezoldigden Southey en den Regeeringssecretaris, werd Major Lanyon als Administrateur met een zeer matig salaris aangesteld, en daar hij bijzonder schijnt te voldoen, zal de nieuwe vorm van bestuur wel gehandhaafd worden, totdat de annexatie van Griqualand West als integreerend deel van de Kaapkolonie heeft plaats gevonden. En daar dit door de Kaapsche Regeering reeds aan het Parlement is voorgesteld, zal het waarschijnlijk spoedig gebeuren.

Wanneer in den aanvang een diamantmijn ontdekt werd, spoedde men zich in grooten getale daarheen, en werd er oogenblikkelijk uit de aanwezige delvers een comité gekozen, dat zich ten taak moest stellen de orde en wetten te handhaven. Vond men er een stuk grond nog oningenomen, dan nam men het in bezit en ving den arbeid aan. Men noemde deze stukken „claims", en het was niet veroorloofd, ze grooter te nemen dan 30 voet in het vierkant. Deze comités oefenden de wetten met groote gestrengheid uit, strafften onverbiddelijk de overtreders, en voltrokken de zwaarste vonnissen met primitief-ruwe nauwkeurigheid en snelheid. Onder hunne vele bepalingen behoorde onder anderen, dat des Zondags niet mocht gewerkt en geen sterke drank verkocht worden. Het spreekt van zelf, dat zonder deze gestrenge handhaving van wetten, die grootendeels betrekking hadden op de eigendomsrechten der delvers, niemand zeker kon zijn van zijne

bezittingen. De verschrikkelijke toestand, die bij het ontdekken van goud in Californië heerschte, vond in den aanvang dan ook een waardigen tegenhanger op de Diamantvelden, en zelfs heden ten dage gebeuren feiten, die aan het ongeloofelijke grenzen, en dan ook volkomen de strengste maatregelen wettigen.

Aanvankelijk was het bewerken der claims eenvoudig en gemakkelijk. Men groef de aarde uit, reed die naar zijne woning en onderzocht ze daar zoo nauwkeurig mogelijk. Het groote succès, dat den arbeid toenmaals beloonde, maakte deze nauwkeurigheid in den beginne zeer gering, en waarschijnlijk ging toen voor een waarde van duizenden ponden verloren. Later toen de vondsten minder gelukkig werden, begon men ook met meer zorg de aarde te onderzoeken, en al het mogelijke in het werk te stellen, om de verhoogde kosten, ontstaan uit Kaffersloonen, te dekken en te overtreffen door zorgvuldiger onderzoek.

In alle drie genoemde hoofdmijnen werden tal van diamanten gevonden, doch de mijn op Bultfontein, meer algemeen Kimberley-mijn, of New-Rush genoemd, overtrof in rijkdom van inhoud alle andere. In korten tijd was de heuvel onderzocht en weggegraven, en opende men den schoot der aarde zelve, doch daar de grond te kostbaar was, om als weg voor de uitgegraven aarde te dienen, en de opening door het uitgraven van de duizenden delvers steeds toenam in omvang en diepte, begon men na te denken over een middel, om de uitgegraven aarde op een andere wijze buiten de mijn te brengen. Dit middel was spoedig gevonden. Uit elke claim liet men twee lijnen van gevlochten ijzerdraad naar den rand der kuil loopen, en over deze draden heesch men emmertjes op en neer, die, door de claimwerkers gevuld,

door een derde touw, dat aan den rand van den emmer vastgemaakt was, met wieltjes over de draden getrokken werd, en zich op dezelfde wijze, als wij dit bij een baggermolen kunnen waarnemen, over daartoe aangebrachte schijven en trommels uitstortten in de wagentjes, die de aarde naar de werkplaatsen der claimhouders heenvoerden.

New-Rush is ongeveer een mijl in omtrek en is reeds uitgegraven tot op eene gemiddelde diepte van 300 voet. Sommige der claims werden minder druk bewerkt of bleven eenigen tijd onbearbeid, terwijl anderen onverpoosd bewerkt en uitgediept werden. Hierdoor levert het geheel in vogelvlucht den aanblik op van een in een groot gat uitgestorte hoeveelheid reusachtige dobbelsteenen, waarover een even reusachtig spinneweb gespannen is.

Wanneer gij u kunt voorstellen een kuil van genoemde afmetingen, waarin een 10000 menschen, zoo blanken als Kaffers onophoudelijk met pik [1]) en spade arbeiden, en waarin talrijke stoomwerktuigen hun luidruchtige krachtsinspanningen doen zien en hooren, en wanneer gij u daarbij de duizenden draden, de ontelbare emmertjes, de onbeschrijfelijke drukte en beweging van menschen, voertuigen en werktoestellen om den kuilrand denkt, en gij gaat ten slotte bij u zelven na, dat vóór 7 jaren deze diep en breed uitgegraven plek nog een groote heuvel, en de uitgewerkte inhoud grootendeels van steenachtigen aard was, dan kunt gij eenigszins den indruk nagaan, dien de grootsche aanblik van New-Rush zelfs op den meest onverschillige moet teweeg brengen.

In het Queens-hotel te Kimberley, waar ik mijn intrek genomen had, logeerde sedert verscheidene weken een

---

[1]) Houweel.

Engelschman van aanzienlijke familie, die mij verhaalde, dat hij de geheele wereld had doorreist, en het leven moede was. Niets, zeide hij, had hem zoo kunnen treffen als hetgeen hij hier zag. Hier in Kimberley, zoo ging hij voort, waarheen hij zich op aanraden van verscheidene vrienden had begeven, had hij gezien, wat hij niet zou kunnen hebben droomen; had hij nog iets waargenomen, wat hem getroffen had in de hoogste mate. In New-Rush had hij den diamant van het leven, het bewustzijn van de levensvruchtbaarheid van wat nieuw is en grootsch, teruggevonden, en dagelijks begaf zich onze beklagenswaardige zonderling naar den kuil der fortuin om zich te verpoozen in den koortsachtigen ijver van die velen, die hun geluk of armoede opdelfden uit den schoot der aarde.

Zooals ik zeide, is het grootste gedeelte der uitgegraven aarde van rotsachtigen aard; aan de kanten der kuil echter is dit niet het geval, en is de grond meer zandig en los. Dikwijls gebeurt het dan ook, dat het zand aan den rand bij groote hoeveelheden wordt weggedrongen door de daarop rustende zware lasten, en dat de zand-lawine groote verliezen aan menschenlevens en grondwaarde veroorzaakt. Doch dit schrikt de delvers niet af, en trots het onophoudelijk dreigend gevaar werken zij vrolijk en met opgewonden ijver door. Heeft er een zandval plaats, dan steken alle delvers de handen uit de mouw om de begraven makkers en de bedolven claims weder optedelven, en voor de rest bekommert men er zich niet meer over.

Tegenwoordig zijn de claims meer in handen van maatschappijen, en deze zijn natuurlijk beter dan de vroeger geheel op zich zelf staande bezitters in staat, door stoomkracht de kostbare handenarbeid te vervangen. Zelfs de „cradles" zijn grooter geworden in omvang en worden in

beweging gebracht door stoomwerktuigen. Deze cradles dienen om de uitgegraven aarde te sorteeren, en zijn daartoe samengesteld uit een houten bak, die, evenals een wieg, in schommelende beweging kan worden gebracht, en waarin twee zeven, de bovenste met grove, de onderste met fijnere mazen, zijn aangebracht. Men stort de fijngeslagen aardkluiten, die moeten onderzocht worden, in de bovenste zeef, en giet er, onder het schommelen van de cradle, water over heen. Na eenigen tijd vindt men de groote steenen op de bovenste zeef, en de kleinere op de onderste. Natuurlijk zijn dit dan niet allen diamanten, en gebeurt het zelfs meestentijds, dat men op de bovenste zeef er geen enkelen aantreft. Met een weinig oefening onderscheidt men de diamanten reeds bij den eersten blik van de andere steenen. Het zand, dat ook door de onderste zeef gevallen is en dikwijls tal van kleine diamanten bevat, wordt door de „sorter" (sorteerder) nauwkeurig onderzocht. Daartoe doet hij telkens eenige scheppen van dit zand in een zeer fijne zeef, en beweegt haar in een grooten waterbak, al schuddende, heen en weer. De zandkorrels ontsnappen nu door de mazen, of worden door het water aan de oppervlakte weggespoeld; de bak wordt dan omgekeerd uitgestort op de sorteertafel, en uit de menigte steentjes, die men heeft overgehouden en die voornamelijk bestaan uit stukjes kool en robijnen, zoekt men de kleine diamantjes uit. Door de duurte van het slijpen bekommert men zich niet om de robijnen, die als waardelooze steenen worden weggeworpen.

Dit is het eenig gedeelte van den diamantgraversarbeid, dat nog door de maatschappijen of personen, die met stoom werken, met de handen moet worden gedaan. Want ook het graven en omwoelen van den bodem, verneem ik, wordt nu door stoomspaden verricht. Men ziet dan ook

aan den kuilrand de verschillendste soorten stoomwerktuigen. Met stoom wordt het water opgepompt, dat door het te diep uitgraven van sommige claims daar ter plaatse aan de oppervlakte komt; met stoom worden de windassen, kaapstanders, lederen emmers, en de andere benoodigde werktuigen gedreven, en de aarde van eenige kantclaims wordt zelfs door een locomobiel in wagens tegen de steile helling opgetrokken.

Aanvankelijk waren de claims alle van dezelfde grootte (30 voet in het vierkant). Later werden zij aanmerkelijk versplinterd, hetgeen voornamelijk is toeteschrijven aan hare groote waarde. Voor menigeen werd het houden van een geheele claim, na vele doorgestane verliezen, te veel, en zag hij zich genoodzaakt, een stuk er van te verkoopen, om op die wijze weder geld tot het voortzetten van de uitgraving te verkrijgen. De claims, gelegen in de rijkste gedeelten van de mijn, deden in den goeden tijd somtijds £ 10000 en meer, en zelfs stukken van claims, die reeds tot op een 100 voet waren uitgegraven, werden betaald met ongeloovelijke sommen. Om te voorkomen, dat de een het eigendom van den ander uitgroef, stelde men beambten aan, die, gewapend met schietlood en meetkoord, den arbeid moesten controleeren en de telkens ontstaande geschillen uitmaken. Ook zorgde men, door het uitzetten van wachten, dat er des nachts geen aarde uit de claims gestolen werd.

Zooals men weet, zijn de Afrikaansche diamanten voor het meerendeel geelachtig gekleurd. Hoe minder gekleurd, hoe zuiverder van water men ze noemt, en hoe grooter waarde zij vertegenwoordigen. Hun vorm is bovendien voor het meerendeel zeer onregelmatig, hetgeen, evenals de aanwezigheid van een of meer vlekken, de waarde van den

steen zeer vermindert. Het vinden dezer vlekken is, evenals het herkennen van den ruwen diamant zelf, voor den oningewijde dikwijls zeer moeielijk. De vlekken, die den diamantkooper oogenblikkelijk in het oog vallen, kan men door het bewasemen van den steen het best zichtbaar maken, doch het dadelijk herkennen van den diamant, die door zijn dikwijls donkere kleur en onregelmatige gedaante, zeer veel op een ruwen, waardeloozen steen gelijkt, kan men alleen door de praktijk zich eigen maken. Ook vindt men onder de Afrikaansche diamanten enkele malen groenachtige, doch deze zijn uiterst zeldzaam en weinig waard. Opmerkelijk zijn de verschijnselen, die bij het vinden van diamanten ten opzichte van hunne ligging zijn waar te nemen. Meestal treft men ze bij hoopjes aan, d. i., gerekend naar de hoeveelheid, in kleine ruimten. Op sommige plaatsen vindt men slechts groote, op andere weder niets dan kleine, ofschoon groote en kleine meestal door elkaar gevonden worden. Ook is het water der diamanten op enkele plekken zuiverder, dan op andere. De diepte, waarop men den grond uitgraaft, heeft tot nu toe weinig invloed op de grootte der vondsten uitgeoefend. Sommige claims leveren bij diepere uitgraving meer op, andere daarentegen weder omgekeerd. Over het algemeen kan men omtrent de plaats en ligging der diamanten weinig zekers zeggen, en schijnen beiden dan ook volstrekt niet aan vaste regelen onderworpen. De waarde aan diamanten, die men tot aan 1877 uit New-Rush verkreeg, bedraagt volgens een ruwe schatting 13 millioen ponden st.

Voor Zuid-Afrika zijn de Diamantvelden van het grootste belang. Duizenden stroomden er henen, en brachten hun geld in het land. De landbouw had een markt gevonden voor zijn producten, de handel een débouché voor zijn

goederen, en wekelijks voerden de zeesteden voor duizenden ponden aan edelsteenen uit. De rijkdom van Zuid-Afrika nam bij den dag toe.

En Griqualand West, dat bijna onbevolkt was, en nog niets had toegebracht tot Zuid-Afrika's welvaart, werd een betrekkelijk dichtbevolkte en rijke kolonie. Reeds in 1873 bedroeg de blanke bevolking 60.000 zielen, waarvan ruim 40.000 in Kimberley. En de gekleurde bewoners van de nieuwe kolonie, die, wanneer de oogst mislukt was of de voorraad in overdaad was opgeteerd, leefden van sprinkhanen en melk, leerden eene weelde kennen en genieten, die hun vroeger vreemd en onbereikbaar was. Kimberley zelf, het brandpunt van die beweging en bedrijvigheid, is misschien wel de eigenaardigste en belangwekkendste plaats van den geheelen aardbodem. Een stad toch, zoo uniform in al zijn deelen, en bewoond door eene maatschappij, uit zoo heterogene en eigenaardige bestanddeelen samengesteld, weet ik niet, dat ergens in de wereld te vinden is.

De woningen, allen zonder verdiepingen en van geringe afmetingen, zijn vervaardigd van in elkaar gezette ijzerplaten. Enkele zijn van hout, en nog andere van baksteenen, doch die der beide laatste soorten zijn zoo gering in aantal, dat men ze als kenmerk van de stad niet noemen mag. Zelfs de publieke gebouwen zijn van die ijzeren platen gemaakt. Natuurlijk dat men de op deze wijze opgetrokken woningen gemakkelijk uit elkander kan nemen, en in geval men verhuizen wil, ergens anders weder neerzetten. Met het oog hierop en ook wegens het gering gewicht en de weinige ruimte, die zij bij het vervoer innemen, zijn deze platen als bouwstof voor een als het ware geimproviseerde en afgelegen stad bijzonder prak-

tisch. Zeer onpraktisch echter zijn zij, beschouwd uit een sanitair oogpunt, daar de hitte in deze plaatwoningen dikwijls onhoudbaar is. — Om de stad is een bijna onafgebroken cordon van tenten getrokken.

XXXVII.

Kimberley. De claims van mr. Ferguson. De diamanten van Mosenthal & Cie.

De stad is vrij geregeld gebouwd, de straten zijn tamelijk breed en ongeveer in het midden treft men zelfs een marktplein aan. Bijna alle huizen zijn er van een warande voorzien, en daar deze bij de talrijke winkels van onder tot boven volhangt met advertentieborden en papieren, maken vooral de hoofdstraten een zeer eigenaardigen indruk.

Kantiens ontbreken er natuurlijk niet, en het is er volstrekt niet vreemd, dat net gekleede lieden zich dronken drinken aan brandewijn of dat eenvoudig en ruw gekleede delvers elkander op champagne onthalen, en den waiter een goudstuk als fooi geven. Over het algemeen ontbreekt het in eene dergelijke samenleving aan tegenstrijdigheden niet. Het eenige, wat allen gemeen hebben, is dat gejaagde, onnatuurlijk opgewondene, dat zichtbaar is op aller gelaat en uit alle handelingen blijkt. Men voelt, dat men in Kimberley sneller leeft, en dat in den algemeenen, wilden en grilligen wedloop naar rijkdom indrukken worden gegeven en opgenomen, die dieper ingrijpen en menigvuldiger worden afgewisseld dan ergens elders. Men ziet er den forschen, ruwen „digger,” met hooge laarzen,

lossen, open boezeroen, breeden hoed en het mes in den gordel, naast den zorgvuldig gekleeden fat, met schoonen, witten helmhoed en met edelsteenen overladen vingers; den zwarten, naakten Kaffer naast den kleurig opgeschikten Hottentot. Men hoort er alle talen spreken, en als Hollander verbaast men zich al weldra niet meer, het onwelluidend Amsterdamsch van de Zwanenburgerstraat allerwege te vernemen.

Het rad der fortuin draait hier, zooals ik reeds zeide, geweldig snel. Wie van daag boven zit, ligt morgen onder. Men kan het geheel beschouwen als een groot roulet-spel, waarbij de inzet slechts het geheele vermogen wezen mag, en de kansen zijn als van pair et impair of van rouge et noir. Men zet zijn gansche fortuin op, en wanneer de omstandigheden ongunstig worden, richt de déveine den ongelukkigen speler in een oogenblik ten gronde. De storekeepers, ambtenaren en rechtsgeleerden worden natuurlijk niet beheerscht door deze hasardkansen, doch voor de eerst- en laatstgenoemden is de groote concurrentie een gevaarlijke vijand.

Overdag is er in de straten, de mijnen en kampen de grootste drukte, waartoe de groote cabs en andere voertuigen niet weinig bijdragen. Des avonds neemt dit merkbaar af, en tegen 8 ure heerscht overal reeds de grootste stilte, hetgeen met het oog op de vroege werkuren wel verklaarbaar is. Vóór weinige jaren was de beweging te Kimberley echter nog grooter. De hooge werkloonen, de diepte waarop New-Rush alreeds is uitgegraven, en die het uitpompen van vele claims noodzakelijk maakt, en niet het minst de daling der diamantprijzen, zijn van deze verminderde belangrijkheid der Diamantvelden oorzaak. Echter worden dagelijks nog voor groote sommen aan

diamanten gevonden en zijn de drukte en het gewoel in Kimberley, dat zelfs een Londenaar verbazen zou, nog groot genoeg om op iemand, die zooals ik, 8 maanden in zulke stille streken had doorgebracht, een zeer sterken indruk teweegtebrengen. Het aantal diamantkoopers is eveneens afgenomen, en het opkoopen der steenen is bijna uitsluitend in handen van Amsterdamsche Israëlieten.

Om diamantkooper te mogen wezen, is men verplicht, eerst een patent te nemen. Aangezien het bezit van diamanten altijd min of meer onveilig is, en de eenvoudige delvers er niet op zijn ingericht, die veilig te bewaren, begeven zij zich gewoonlijk elken dag met hun vondst naar den een of anderen kooper. Deze weegt de steenen, biedt een som en daar die in den regel te laag is, worden de onderhandelingen meestal afgebroken, en gaat de verkooper achtereenvolgens bij verschillende andere handelaars om een beteren prijs te bedingen. De diamanten worden gewoonlijk per aangeteekenden brief of pakje verzonden, en wat mij dikwijls verbaasde, is, dat men zeer zelden van het verloren raken dezer pakjes hoort. Een paar keeren slechts werd de postkar door roovers aangevallen en beroofd, doch beide malen werden de daders ontdekt en zoo streng gestraft, dat het andere liefhebbers afschrikte.

Van den Belgischen Consul te Pretoria had ik een brief van aanbeveling aan den consul van België op de Diamantvelden, den heer Bovie, terwijl mijn reismakker mij in kennis bracht met vele der voornaamste lieden daar ter plaatse. Van een en ander had ik veel dienst. De Heer Bovie was in compagnieschap met zekeren Mr. Ferguson, die, naar ik vernam, de grootste claimhouder uit Kimberley was. Den dag na mijn aankomst, werd ik door Mr. Ferguson uitgenoodigd, een plaats intenemen in den spi-

der, waarmede hij des middags zijne verschillende claims bezocht. Natuurlijk nam ik dit aanbod met vreugde aan, te meer daar ik nu tevens de gelegenheid zou hebben, op gemakkelijke wijze een bezoek te brengen aan de twee andere groote mijnen, namelijk die van Old-de-Beer en Du-Toitspan, waarin de Heer Ferguson zijne grootste bezittingen had. In elk der mijnen had mijn vriendelijke gastheer eenige partijen claims, en over de troepen Kaffers, die in elke partij werkten, had hij een blanken opzichter aangesteld, die het stelen moest beletten, de negers aan het werk houden en de diamanten, die bij het pikken of sorteeren gevonden waren, verzamelen. Tot dit laatste doel droegen deze opzichters een koperen kokertje bij zich, dat zij na afloop van den arbeid in de handen van den eigenaar moesten uitschudden.

Old-de-Beer ziet er geheel anders uit dan New-Rush, en maakt den indruk van een miniatuur-bergmassa, waarbij de bergen verward door elkaar gelegen zijn, en hoogte en diepte elkander op de onregelmatigste wijze afwisselen. Ook is de grond hier zandiger en treft men slechts op enkele plekken rotsachtigen bodem aan.

De vondst in de eerste claims, die wij opzochten, was dien dag zeer schraal geweest. In een andere partij claims meldde een der opzichters, dat de „crack" dien dag weder eenige duimen grooter was geworden. Deze crack of scheur bedreigde namelijk de werklieden in zijn claim met het gevaar, onder de zich boven hun hoofd uitstekende rotsmassa bedolven te worden. Men moest den volgenden dag den arbeid in deze anders vrij goede bezitting staken; als het blok eenmaal gevallen was, dan moest het worden weggegraven, voordat men de exploitatie dezer claims kon hervatten. Eenige vergoeding voor al dezen tegenspoed

bereidde den heer Ferguson een ander opzichter, een oude Schot, met een gezicht als van staal en zwartsel. Hij reikte, zonder dat zich een spier op het onbewegelijk gelaat vertrok, Mr. Ferguson een kokertje over, dat bij het schudden geen geluid gaf, doch bij het openen de teleurstelling van den eigenaar in blijde verrassing deed verkeeren, en boordevol bleek te zijn. Toen we ons allen behoorlijk verbaasd en verheugd hadden getoond over zooveel geluk, haalde de Schot nog een vies papiertje uit den zak, dat bij onderzoek eenige groote, zuivere diamanten bevatte. Nu rees de blijdschap ten top, en, in vluggen draf naar de stad teruggereden, rustte Mr Ferguson niet, of de heugelijke gebeurtenis moest behoorlijk met port en champagne gevierd worden. De laatste tijden waren zeer ongelukkig geweest, en, zooals te begrijpen is, kosten de werktuigen veel aan onderhoud en rente en de opzichters en werklieden veel aan dagloonen. Om de onkosten van een dag te dekken is reeds een niet onaanzienlijke vondst noodig, en vooral na de laatste daling der diamanten was het dikwijls voorgevallen, dat de vondsten daartoe niet toereikend waren geweest. Bovendien kan men, zooals mr Ferguson mij mededeelde, niet altijd zeker zijn van de personen, die men het toezicht over de werkzaamheden toevertrouwt, en gebeurt het vooral bij slechte vondsten niet zelden, dat de opzichters, niet meer tevreden met hun aandeel in het gevondene, zich wat van het deel hunner meesters toeëigenen.

De eerste „diamond-dealer", aan wien ik was aanbevolen, was zekere de Beer, die als agent van de groote firma de Mosenthal & C° in Parijs, naar men mij zeide, somtijds tot voor een millioen francs aan diamanten onder zijne berusting had. Maar of het een millioen of minder was,

vele en mooie steenen had hij. Eerst werden eenige papieren met diamanten ontvouwd, en eindelijk besloot een meer dan half gevuld sigarenkistje van gewoon formaat de uitstalling, die opgeluisterd werd door de verklaringen en toelichtingen van mijnheer de Beer. In den anderen diamantkooper, die ook tevens goudsmid was, en Litky heette, herkende ik een reisgenoot van de Edinburgh Castle. Hij toonde mij een groote hoeveelheid ringen, knoopjes en ruwe diamanten, en liet mij den grootsten diamant zien, dien ik nog op de Diamantvelden aangetroffen had. Litky zeide mij, dat deze steen, hoewel lang niet zoo zuiver, de tegenhanger was van de beroemde Etoile-du-Nord, in het Keizerlijk Paleis te Petersburg, doch deze, die ik op een Oostzee-reis eens gezien had, meende ik mij te herinneren, dat toch veel grooter en schooner was, misschien wel omdat men er niet voor mocht blijven staan, hij onder een kolossale stolp lag en door twee grenadiers der garde bewaakt werd.

XXXVIII.

Een comedie en een speelhuis in Kimberley. Van Kimberley naar Bloemfontein.

Vier dagen vertoefde ik in Kimberley, daar de gebrekkige aansluiting der postlijnen mij belette, de stad eerder te verlaten. Was mijn verblijf er zeer kostbaar geweest, nergens in Zuid-Afrika had ik in zoo korten tijd zooveel gezien. Over dag wandelde ik langs de mijnen en door de

straten en kampen; des avonds bezocht ik de théaters of waagde ik mij eenige oogenblikken in de speelhuizen, waar ik uit een hoekje den loop van het spel en de verschillende aandoeningen van het wonderlijk gezelschap gadesloeg en volgde.

Aangaande de théaters kan ik niet veel bijzonders vermelden. De prijzen waren ontzettend hoog, de rangen bestonden uit parterre en een kring van hokjes, die men „boxes" noemde. De voorstelling was zeer kort, het publiek zeer luidruchtig, de atmosfeer onaangenaam bezwangerd met allerlei geuren, en het brutale gedrag van de sterk vertegenwoordigde demi-monde uiterst lastig. Comedies of tragedies werden niet opgevoerd. Eenige zwartgemaakte acteurs met hooge, slappe boorden, gekleurde pakken, lange rokken en dikke, roode lippen, zaten, vermengd met een paar ongeverfde collega's en een paar afzichtelijke actrices, gemoedelijk op een rijtje, en onthaalden het publiek op een schreeuwend en gillend voorgedragen, dikwijls zeer indecent liedje, of deden toeren met hoofd, armen, handen en voeten. Ook gaven zij elkander raadsels op, die de ander dan nimmer raden mocht, en die toch elken avond herhaald werden, en maakten zij het grootst mogelijk geraas op een tamboerijn, die zij ook nog op de neus konden laten balanceeren.

In de speelhuizen, die eigenlijk niet door de policie mogen worden toegelaten, worden groote sommen in een oogenblik gewonnen of verloren. Menig habitué ziet men er met een kalm gelaat de winst van den dag verspelen. Menige twist ontstaat en enkele malen ziet men zelfs de messen glinsteren, en terwijl de aanwezige vrouwen aanzetten tot hooger spel en de brandewijn de hoofden meer en meer verhit, kan men de opwelling van diepe walging

niet onderdrukken, die het vreeselijk tooneel tegen wil en dank bij den aanschouwer opwekt. Gewoonlijk zien deze vertrekken er uit als ware holen, en leveren de kale wanden, het flauwe licht, de ruwe banken en tafels, de armoedige kleeding van de meeste mannen, en de door tabakswalm en brandewijn verontreinigde dampkring, een zonderling contrast op met de hoopen goud, die overgaan van den een op den ander, en met de overdaad in de kleeding der vrouwen, die, met loerende blikken de winnende of dronken spelers volgende, gretig elk muntstuk naar zich toe halen, dat hen wordt toegeworpen.

Des Woensdagsmorgens reed de passagierswagen naar Bloemfontein af. Twee dagen zouden wij in het vreeselijk voertuig doorbrengen. Deze passagierswagen is iets grooter dan de vroeger beschrevene reiswagens. Evenals in de Natalsche en Transvaalsche voertuigen heeft men echter weder veel te weinig plaats, en verbaast men zich vóór het instijgen van de laatste helft der pasagiers, hoe de eerste helft er in gekomen is. Zijn alle passagiers ingestapt, dan past het gezelschap zich in elkander, als een kinderlegkaart of een vaatje alen; daarna bemerkt men aan het schokken en stooten van den wagen en het gejuich der omstanders, dat men in beweging zal komen, zoodra het vurig en rustelooze zesspan het maar over de richting is eens geworden, en eindelijk ontdekt men aan een eigenaardige schok van het voertuig en aan het plotseling naar achteren springen van al, wat aan weerszijden van den wagen stond, dat deze zelf vooruitgaat en men eindelijk onder weg is. De hoorn van den postillon verkondigt dit feit in schorre luidruchtigheid; de voorbijgangers schreeuwen en de wielen en veeren van het rijtuig, met alles, wat daarin, om of aan is, vermeerderen het geraas en vergrooten

daardoor nog den spoed der paarden tot aanvankelijk duizelingwekkende vaart.

Weinige oogenblikken na het vertrek uit Kimberley waren wij op het grondgebied van de tweede, (thans) eenige, vrije Republiek in Zuid-Afrika, namelijk op dat van den Oranje Vrijstaat en tegen den middag waren wij reeds in de gelegenheid, kennis te maken met een paar der bewoners, daar wij in een boerderij, niet verre van de grens, ons luncheon nuttigden. Deze plaats was werkelijk zeer fraai en goed bearbeid en bewees, evenals de andere plaatsen, die ik later nog in den Vrijstaat aantrof, dat het algemeen beweren, als waren de Vrijstaatsche boeren in beschaving en ontwikkeling verre boven hun Transvaalsche broeders verheven, niet van grond is ontbloot.

De natuur om ons was eenigermate bar en eentonig, zooals trouwens de Vrijstaatsche bodem over het algemeen is, namelijk, op enkele fraaie plekken na, dor, onbegroeid, zeer onvoldoende besproeid, en voor 't grootste gedeelte vlak of golvend. Natuurlijk dragen de drie eerstgenoemde eigenschappen weinig tot de vruchtbaarheid van den grond bij, en met het oog hierop heeft de Regeering dan ook ter bevordering van de bosch-cultuur en de vermeerdering van regen, hooge prijzen uitgeloofd voor degenen, die gedurende den loop van het jaar het grootste aantal boomen heeft geplant.

Des avonds kwamen wij te Boshof, de hoofdstad van het distrikt van dien naam, aan. Weinig bijzonders valt er te zeggen van het dorpje, waarin alleen de kerktoren op het kerkgebouw en het eenigszins oogelijker voorkomen van straten en huizen mij verschil deden opmerken met de Transvaalsche dorpen. Den volgenden morgen vroeg werd de reis weder voortgezet. Ten 8 ure ongeveer des

avonds zagen wij Bloemfontein van den top eens heuvels voor ons liggen, en een oogenblik later hielden wij stil voor het Orange-Freestatehotel, waar een troepje nieuwsgierigen en een hartig avondmaal ons wachtten.

XXXIX.

De Oranje Vrijstaat.

Ten westen en noordwesten begrensd door Griqualand West en Betsjoeanaland, grenst de Oranje Vrijstaat ten noorden en noordwesten aan Transvaal, ten oosten aan Natal en ten zuiden aan Britsch Basoetoeland en de Kaapkolonie. De oppervlakte van de Republiek wordt geschat op ongeveer 70000 □ Engelsche mijlen, doch de onnauwkeurige opmeting doet vermoeden, dat de genoemde opgave wel niet veel meer dan eene benadering mag genoemd worden. Deze oppervlakte nu is verdeeld in de volgende 14 distrikten:

Bloemfontein	hoofdstad	Bloemfontein.
Fauresmith	„	Fauresmith.
Winburg	„	Winburg.
Harrissmith	„	Harrissmith.
Boshof	„	Boshof.
Caledonriver	„	Smithfield.
Kroonstad	„	Kroonstad.
Philippolis	„	Philippolis.
Jacobsdal	„	Jacobsdal.
Bethulië	„	Bethulië.

Bethlehem	hoofdstad	Bethlehem.
Pniel	„	Pniel.
Rouxville	„	Rouxville.
Ladybrand	„	Ladybrand.

De eenige noemenswaardige plaatsjes zijn, behalve de opgegevene hoofdplaatsen: Brandfort, Reddersburg, Bethany, Edenburg, Heilbron, Frankfort, Ventersburg, Wepener en Ficksburg.

De bodem van de Vrijstaat is, zooals ik reeds zeide, meerendeels vlak, onbegroeid en min of meer golvend. Behalve door eenige onbeduidende spruitjes, word hij besproeid door de Oranje- en Vaalrivieren, (beiden de natuurlijke grenzen van den Staat). De eerste neemt de Caledonrivier, de laatste de Wilgerivier, Rhenosterrivier, Valschrivier, Vetrivier en Rietrivier op. Behalve deze nevenrivieren hebben de twee groote stroomen nog tal van zijtakken, die even als die nevenrivieren hier en daar nog weder overgaan in vertakkingen. De grond is over het algemeen het best voor de veeteelt geschikt. Het gras, dat de groote, onafzienbare vlakten bedekt, en vooral in het regensaisoen welig groeit, doet den Vrijstaatschen boer allicht den zwaren bouwarbeid verwisselen met het gemakkelijk veeboeren.

Het getal „beesten", paarden, schapen (vooral merinoschapen) en geiten is er dan ook werkelijk verbazend groot. Daar, waar men dezen rijkdom aan gras niet aantreft, en waar, in de westelijke distrikten bijv., meer het struikgewas en langs de bergruggen de karreeboom, de wilde olijf, de quarrie-boom en de kipersol te vinden zijn, wordt maïs en graan verbouwd in groote hoeveelheden.

Doch al is de grond van den Vrijstaat bij verre niet zoo vruchtbaar en rijk als die in Transvaal, toch levert

hij zeer veel meer op dan de laatste. Want niet alleen staat de Vrijstaatsche boer op een veel hooger standpunt van ontwikkeling en beschaving dan de Transvaler, maar het gemis aan arbeiders dwingt hem, zelf te arbeiden. De verhouding in getalsterkte toch van blanken en gekleurden verschilt in de beide boerenstaten aanzienlijk. Terwijl het aantal inboorlingen in Transvaal verscheidene malen meer bedraagt, dan het getal blanken, is dat in den Vrijstaat nog niet de helft van het laatste. Naar schatting rekent men het zielental der blanken in dezen Staat op ± 50000 en dat der naturellen op ± 25000. Heeft nu menig Transvaalsche boer een dozijn Kaffers en Hottentotten of meer tot zijn beschikking, en veroorlooft dit hem, zijn dag doortebrengen achter een kop koffie en in de geurige wolken van zijn landstabak, zijn Oranje Vrijstaatsche broeder is verplicht, zoo hij eten wil, zelf de handen uit de mouw te steken en te arbeiden in het zweet zijns aanschijns voor zich en de zijnen. Voorts weten wij, dat „arbeid adelt" en dus komende van het een op het ander, weten wij nu ook, wat de voornaamste oorzaak is van het moreel verschil tusschen genoemde landslieden. Willen wij dit verschil nog verder beredeneeren, dan levert de geschiedenis daartoe den sleutel. Daarin zullen wij straks zien, hoe de Vrijstaters geruimen tijd stonden onder Engelsch gezag, en hoe zij daardoor in de gelegenheid waren, zich te verzoenen met het voor hen zoo vreeselijk denkbeeld van eerbiediging der wetten. In Transvaal toch zagen wij reeds, dat het gehoorzamen aan de Regeering en het naleven der wetsbepalingen in vele opzichten afhing van de stemming der burgers en van den individuëelen wil, en ook zagen wij, dat deze twee factoren dikwijls zeer veel te wenschen overlieten. En tot welke treurige gevolgen

en demoraliseerende toestanden eene dergelijke persoonsonafhankelijkheid aanleiding geven kon, leerden ons op welsprekende wijze de laatste levensdagen van de geannexeerde Republiek.

Wat voor geheel Zuid-Afrika, en wel meer in het bijzonder voor Transvaal, ten opzichte van den mineralen rijkdom van den bodem geldt, kan ook in niet geringe mate van den Vrijstaat gezegd worden. In het distrikt Fauresmith ontdekte men vóór eenige jaren een rijke diamantmijn, en in verscheidene andere distrikten vond men steenkoollagen van groote uitgestrektheid. Jammer slechts, dat de kosten, verbonden aan het exploiteeren van de anders gemakkelijk uittedelven kool, door het hooge transport en de niet minder hooge werkloonen, de ontginning dermate in den weg staan, dat de maatschappijen, in wier handen deze ontginning gekomen is, hare werkzaamheden niet met de vereischte inspanning kunnen voortzetten. Later zal misschien de steenkool voor den Vrijstaat een belangrijk artikel van export worden.

Het export der Republiek bestaat voornamelijk uit wol, huiden en, voor een geringer deel, uit edele steenen. De onmiddellijke nabijheid der Diamantvelden bracht èn door den daaruitvolgenden transitohandel èn door het openen van een groote en belangrijke markt voor landbouwprodukten, niet alleen een groote welvaart in het land, maar deed er, door een steeds aangroeiende immigratie, ook de bevolking in de laatste jaren aanmerkelijk toenemen.

Het klimaat is in den Vrijstaat over het algemeen zeer gunstig, en de groote hoogte van het land boven de oppervlakte der zee (gemiddeld 5000 voet) maakt er de avonden frisch en de nachten koel en aangenaam. Vooral de droge lucht te Bloemfontein is zeer gezond en doet menigen

borstlijder daar zijn woonplaats kiezen. Des winters echter kan de koude er somtijds zeer groot zijn, en tot mijn groote verbazing viel er niet alleen dikwijls „kapok" (hagel), maar ontdekte ik zelfs eens, dat het des nachts een paar duim dik gevroren had. De hoogte, die vooral daar ter plaatse zeer aanzienlijk is, verklaart evenwel voldoende dit verschijnsel, dat te meer buitengewoon schijnt, wanneer men nagaat, dat de veel zuidelijker gelegen Kaapstad nog nimmer werkelijk vriezend weder had.

De Vrijstaatsche Regeeringsvorm komt in hoofdzaak overeen met den Transvaalschen. Jaarlijks vergadert de Volksraad, bestaande uit niet minder dan 54 leden, te Bloemfontein, ten einde tegen £ 2 voor ieder lid per dag, goedtekeuren, wat de Regeering hem voordraagt. Het grootste gedeelte der leden is van ongeveer hetzelfde gehalte als de vroeger beschrevene landsvaderen in Transvaal. Veel praten, dikwijls verdagen, weinig doen, meedrijven met den sterksten stroom en zich zelven wijs maken, dat zij hun tijd en arbeid opofferen aan de belangen van het algemeen, is zoo ongeveer hetgeen de vreedzame boertjes in het denkbeeld „Volksraadszitting" samenvatten. Gelukkig echter voor het land, staat aan het hoofd der Regeering een man, die gaarne de geheele verantwoordelijkheid van het regeeren op de schouders neemt, en met ijver en moed den zwaren strijd wil strijden tegen lastige en onaangename opposities en nationale belangzucht. Zijn volk weet dit, en toont er zich op gulden wijze erkentelijk voor. Het vertrouwen in „Oom Jan" is bij hen nagenoeg onbeperkt, en wanneer er moeielijkheden ontstaan of gevaren dreigen, dan is des Presidenten vaak bewezen zegswijze: „alles zal recht komen," voldoende om den moedelooze optebeuren.

Eerlijk is hij werkzaam voor de belangen van het volk,

aan wier onafhankelijkheid hij trouw zwoer. Slechts zou ik het, ook voor hem zelven, veel geruststellender vinden, indien de EdelAchtbaren, die het volk moeten voorlichten met hun oordeel en opmerkingen, gedurende hun vele zittingsdagen wat meer gebruik maakten van hun oogen en wat minder van hun rhetorische talenten, ten einde het Staatshoofd krachtdadiger met hunne denkbeelden en opvattingen omtrent een en ander ter zijde te kunnen staan. Een Wetgevend Lichaam toch moet niet alleen een sprekend, maar ook een ziend lichaam zijn, en wanneer het als met Argusoogen buiten de dagen der vergaderingen zijn blikken heeft laten gaan over alles, wat betrekking heeft op de belangen van de natie, die het vertegenwoordigt, moet het in de dagen der zitting alle deze blikken concentreeren in dien eenen blik, die helderder en verder ziende dan dien van eenig individu in het bijzonder, alleen bij machte is het groot geheel van den Staatstoestand te overzien en te begrijpen.

De wetgeving van den Vrijstaat verschilt eenigszins van die in Transvaal.

Behalve de Staatssecretaris (in Oranje Vrijstaat Gouvernementssecretaris genoemd) heeft ook de Landdrost van Bloemfontein als officiëel lid zitting in den Uitvoerenden Raad, die met den President het Dagelijksch Bestuur vormt, en verder uit drie niet-officiëele leden bestaat. Verder zijn er in Oranje Vrijstaat geen Commissarissen voor Naturellenstammen, zooals in Transvaal. De werkzaamheden der Landdrosten als Districtshoofden en rechters, der Landdrostklerken als assistent-landdrosten, postmeesters, publieke aanklagers, griffiers bij het Landdrosthof enz. en der Veldkornetten als wijkhoofden komen weder volkomen met die hunner Transvaalsche ambtgenoten overeen. Ook heeft men

in den Vrijstaat even als in Transvaal zgn. schutmeesters, belast met de bewaring in schutten van verloren vee, en het teruggeven daarvan aan den eigenaar. Behalve het Hof van den Landdrost en dat van Landdrost en Heemraden heeft men, in navolging van de Kaapkolonie, in den Vrijstaat nog als hoogste ressort een Hooggerechtshof, dat tevens dienst doet als Rondgaand Hof, en samengesteld is uit een hoofdrechter en twee rechters.

De nationale Kerk in den Vrijstaat is de Nederlandsch Hervormde. Voorts treft men er nog tal van andere geloofsbelijdenissen aan, waaronder genoemd mogen worden de Anglikaansche, de Westleyaansche, de Luthersche, de Roomsch-Katholieke en de Israëlitische. Een klooster en een Katholieke School te Bloemfontein zijn de bewijzen, dat vooral het Katholicismus er veld wint.

Het onderwijs wordt in den Vrijstaat op krachtige wijze behartigd; en men moet het den Volksraad als geen kleine verdienste aanrekenen, de dierbare vooroordeelen der voorvaderen te hebben opgeofferd aan de voor hem zoo moderne waarheid, dat de toekomst van een volk ligt in de opvoeding van het opkomende geslacht. Ten einde te voorzien in de groote uitgaven, die vooral in den aanvang voor een goed en geregeld onderwijs noodig zijn, richtte men een fonds op, dat weldra £ 176.000 zal bedragen, en uitsluitend voor genoemd doel zal mogen worden aangewend. Ook komen er op de Begrootingen der laatste jaren aanzienlijke posten voor het onderwijs voor, en besteedt het Gouvernement veel zorg aan het zoogenaamd Greycollege. Dit college komt eenigermate overeen met de reeds vroeger genoemde Highschool in Pretoria, is de eenige inrichting van Hooger Onderwijs in den Staat en wordt uitstekend

bestuurd door Dr. Brill, den zoon van onzen welbekenden en geleerden landgenoot, professor Brill.

Over 't algemeen mag men zeggen, dat de Vrijstaatsche burgerij onder de pressie van eenige meer ontwikkelde leiders zich niet ongeneigd betoont, het eenmaal ingeslagen pad der beschaving naar den eisch der omstandigheden en des tijds te blijven volgen. Weldra zullen een of meer spoorweglijnen de hoofdstad met de naburige Staten en Koloniën verbinden, en spoedig zal ook de telegraaf, die van Kaapstad tot aan de noordelijke grens der Kaapkolonie loopt, tot Bloemfontein verlengd zijn. Een en ander kost veel geld, en de Kafferoorlogen, door de Republiek in de jaren 1858 en 1865 tot 1869 gevoerd, drukken nog steeds in hun gevolgen op de financiën van den Staat. Gelukkig echter houdt de toename der inkomsten gelijken tred met die der uitgaven, en behoeft men nog geen vrees te koesteren, dat de noodzakelijke uitvoering van de menigte ontworpen Openbare Werken voor den Vrijstaat plotseling dezelfde vreeselijke gevolgen hebben zal, die Transvaal met volkomen ondergang dreigden.

De inkomsten van den Staat komen bijna uitsluitend voort uit licensies, zegelrechten, huur der Gouvernementsgronden, de zoogenaamde hutbelasting, die ten laste der inboorlingen komt en hoofdelijken omslag. Dat het totaal niet veel kan bedragen, spreekt van zelf en het klinkt een Europeaan dan ook niet weinig vreemd in de ooren, wanneer hij voor dit totaal een som hoort noemen, die menig partikulier hier te lande als rente van zijn kapitaal trekt. Zoo bedroegen de uitgaven en inkomsten van den Staat in het jaar 1856—57 respektievelijk £ 15.300 en £ 16.100. In 1874—75 bedroegen deze sommen echter ruim het zesvoudige, en kwam het gelukkig verschijnsel voor, dat de

kas, na afloop van het begrootingsjaar, met een batig saldo sluiten mocht. Toen toch bedroegen de inkomsten £ 101.000 en de uitgaven £ 98.242. Ten einde den lezer eenig denkbeeld te geven van de voornaamste begrootingsposten in een dergelijken miniatuurstaat, laat ik de voornaamste daarvan voor het jaar 1875—76, hier volgen.

a.	Tractementen der ambtenaren	£ 21.200
b.	Eeredienst	„ 5.000
c.	Onderwijs	„ 10.000
d.	Gevangenissen.	„ 3.000
e.	Posterijen	„ 8.100
f.	Openbare werken.	„ 11.200
g.	Wegen	„ 830
h.	Volksraadsleden	„ 4.300
i.	Artillerie	„ 2.000
j.	Ammunitie	„ 500
k.	Amortisatie van Gouvernementspapier	„ 16.000

Van de onder *a* opgegeven som komt £ 3000 aan den Staatspresident, dus twee malen meer (uitgezonderd nog de emolumenten en tegemoetkomingen, die het Staatshoofd nog in den Vrijstaat heeft) dan in Transvaal het geval was.

De post onder *c* pleit voor hetgeen ik daareven daaromtrent zeide, en doet verder de geringe voor wegen uitgetrokken som al dadelijk als eene tegenstrijdigheid opvallen. Een enkele dag reizens in den Vrijstaat toch geeft wel een ieder de overtuiging, dat de wegen met het oog op handel, vervoer en tal van andere dadelijk in het oog loopende staatsbelangen waarlijk wel een weinig meer zorg van regeeringswege verdienen.

De ontzettende som, voorkomende in de daaropvolgende post, doet ons duidelijk zien, dat de hedendaagsche Zuid-

Afrikanen hunne redenaars waardig weten te beloonen.

De gelden, uitgetrokken voor artillerie en ammunitie, betreffen natuurlijk de landsverdediging en zou men dan ook als zoodanig kunnen rekenen het budget van oorlog te vormen. Even als in Transvaal voert men in den Vrijstaat oorlog met opgeroepen commando's, die worden aangevoerd door de veldkornetten en de weder door dezen gekozen commandanten. Maar behalve de personen, die aan de commandowet onderhevig zijn, heeft Oranje Vrijstaat nog een staand leger van ongeveer 20 artilleristen. Gestoken in een grijs met oranje overgoten uniform, doen zij beurtelings dienst als muzikanten, couriers van den President of als militaire macht, die bij demonstraties of het ontvangen van eenig hooggeplaatst persoon niet ontbreken mag. Hun barakken zijn boven op een „klipkop" ten zuiden van Bloemfontein gelegen. Eenige steenen muren en eenige meestal vrij ouderwetsche kanonnen deden dien klipkop de naam geven van fort. Vroeger heeft men pogingen aangewend tot het bouwen van bomvrije kazematten. Een gewezen sergeant van onze infanterie nam dit werk aan, groef een verschrikkelijk groot vierkant gat, juist onder de beschermende vuurmonden van de wat hooger gelegen batterij, en had zeker nog wel dieper doorgegraven, zoo hij niet bij tijds op den inval was gekomen, dat hij niet wist, wat verder te doen.

De generaal en chef van dat alles voert den titel van kaptein, en verkreeg de bevoegdheid voor die belangrijke betrekking door een wond in een Kafferoorlog.

De laatste door mij aangegeven begrootingspost is bestemd tot de amortisatie van Staatsbanknoten, die, vóór eenige jaren ten bedrage van £ 130.000 uitgegeven, nimmer meer dan de halve nominale waarde golden, en dan

ook door de Regeering zoo spoedig mogelijk worden ingekocht. Ten slotte moet ik omtrent de post van £ 8.100 voor de posterijen nog het volgende opmerken. Men weet, dat in ons land het beginsel wordt voorgestaan, dat de post het Rijk niets kosten moet, maar ook niets mag opbrengen. Dit beginsel is in een land als de Vrijstaat natuurlijk onmogelijk. De posten voor de hoofdlijnen worden geregeld volgens contracten met postcontractanten bezorgd, doch dezen, hoewel tevens het passagierrijden er bij nemende, moeten van den Staat een aanzienlijke vergoeding hebben. De slijtage aan voertuigen en paarden, de sterfte onder dezen, de vele wisselplaatsen, en vooral het groote aantal trekdieren, dat een postcontractant er voor zijn lijn op na moet houden, zijn oorzaak, dat er ook groote uitgaven aan verbonden zijn. Daardoor is het dan ook verklaarbaar, dat de Vrijstaat, niettegenstaande de hooge porten en de steeds toenemende handelscorrespondentiën naar binnen en buiten, toch ruim 8% van zijn begrooting moet afzonderen voor genoemd doeleinde.

XL.

De geschiedenis van den Oranje Vrijstaat. Bloemfontein en de Bloemfonteiners.

Omstreeks 1823 deed de droogte in de Kaapkolonie vele boeren den Oranjerivier overtrekken, en zich in den tegenwoordigen Vrijstaat vestigen. Toen deze trekken in grootte en talrijkheid toenamen, scheidde zich een gedeelte der voortrekkers van de anderen af, en had er eene ves-

tiging plaats in het tegenwoordig district Boshof en eene andere in het latere Vaalrivierdistrict. In 1839 verlieten, zooals wij reeds vroeger zagen, weder groote trekken de Kaapkolonie, en toen eenige jaren daarna bijna de geheele Vrijstaat door deze trekkers was bevolkt, vormde er zich eene boerenrepubliek, die geheel op de leest van het vroegere Hollandsch Gouvernement in de Kaapkolonie geschoeid was. Deze Republiek bestond echter niet lang. De naburige stam der Griquas geraakte met de boeren in oorlog; Engeland trok partij voor de eersten, en toen de Republikeinen in 1845 bij Zwartkopjes de nederlaag hadden geleden, werden zij tot onderwerping gedwongen, en het nieuwe vaderland in 1848 door het Gouvernement van Kaapstad geannexeerd. De onbillijke maatregelen van den over het land gestelden Britschen Resident leidden al spoedig tot ongenoegen. Er brak een opstand uit; de Engelsche ambtenaren werden over de Vaalrivier gezet, en Sir Harry Smith, de toenmalige Gouverneur der Kaapkolonie, was verplicht, troepen te ontbieden, ten einde gewapenderhand zijn vermeende rechten te doen gelden. Een treffen bij Boomplaats, waar de boeren een volkomen nederlaag leden, deed hen ten tweede male onder Britsch gezag komen.

Het bezit van den Oranje Vrijstaat bleek Engeland echter al spoedig te lastig te wezen. De voortdurende twisten met de naburige Basoetoe-hoofden Molietsani en Moshesh maakten het onderhouden van een groote troepenmacht noodzakelijk, en het duurde dan ook niet lang, of het land werd weder door Engeland prijsgegeven, en bij conventie aan de werkelijke eigenaars teruggegeven. De boeren kozen nu een President en een Volksraad. Er werden wetten gemaakt en grenzen bepaald, en was niet

reeds in 1855 de oorlog met de Basoetoes op nieuw uitgebroken, dan was de jonge Staat hoogstwaarschijnlijk al zeer spoedig krachtig en zeker gevestigd geweest. Drie jaren duurde deze oorlog, die van weerszijden met de grootste verbittering gevoerd werd, onafgebroken voort, en toen den 29sten September 1858 te Aliwal-Nord door Engelands bemiddeling de langgewenschte vrede tot stand kwam, gevoelde men nog maar al te goed, dat de haat der twee partijen nog lang niet was uitgevochten.

Een jaar daarna werd de eerste President vervangen door Martinus Pretorius, die later ook in Transvaal als Staatshoofd optrad. Toen ook deze het bestuur had nedergelegd (1863), werd Jan Brand tot president gekozen. Met krachtige hand voerde hij het bewind, en toen de door grenskwesties weder uitgebroken krijg met de Basoetoes het land in de grootste moeielijkheden en gevaren bracht, was het aan Brands tusschenkomst te danken, dat Sir Philip Woodhouse's [1]) arbitrage deze geschillen op zoo voordeelige wijze voor den Vrijstaat besliste.

Een jaar na deze schikking, in 1865, waren de boeren echter op nieuw verplicht, naar de wapenen te grijpen, en nadat door het vredesverdrag te Thaba Bosigo een einde aan dezen krijg was gemaakt, barstte hij in 1867 weder los, en eindigde hij ditmaal niet, voordat Engeland zich met de zaak bemoeide en Moshesh en zijn volk tot Britsche onderdanen proclameerde. Voor het overige valt van de nog zoo korte geschiedenis weinig te zeggen. Van een twist met de Transvalers, die met dreigementen, scheldwoorden en ten slotte een comiek gemoedelijke verzoening afliep, sprak ik reeds (zie blz. 73). Voor de rest

---

[1]) Sir Philip Woodhouse was toenmaals Gouverneur der Kaapkolonie.

had er, behalve het invoeren van eenige belangrijke wetten, en steeds opnieuw aanvangende grens- en Kaffergeschillen, niets meldingswaardigs plaats. De innerlijke toestand van het land echter veranderde met den dag. Terwijl het aantal boeren ongeveer hetzelfde bleef, vermeerderde dat der van alle zijden inkomende Europeanen en Kaapkolonisten in ongelijke verhouding. Naarmate dat de beschaving toenam en de handel zich uitbreidde, nam vooral het getal Engelschen in de Republiek toe, en de halve beschaving, die zij medebrachten, gaf het land het aanzien, dat het tegenwoordig heeft. De Diamantvelden vooral leverden een aanzienlijk contingent van het schuim aller natiën, en vermeerderde door hunne nabijheid in hooge mate de stoffelijke welvaart van het land, het zedelijk gehalte der bevolking kon er niet anders dan schade onder lijden. Vooral de sociale toestanden te Bloemfontein leveren hiervan het welsprekend bewijs.

Reeds te dikwijls trachtte ik die eenigszins naar eisch te beschrijven voor Transvaal, Natal en Griqualand-West, waar zij in hoofdzaak overeenkomen met die in den Vrijstaat, om er nogmaals op terugtekomen. Toch moet ik vermelden dat de Zuid-afrikaansche nationale ondeugden, nergens sterker uitkomen. Het misbruik maken van sterken drank, de verregaande onzedelijkheid, de eerlooze principes, waarop alle mogelijke transactiën zoo op handels als rechterlijk gebied dikwijls berusten, en niet het minst de algemeene trouweloosheid overtreffen, wat men daarvan in Transvaal en Natal bespeuren mocht. En als blijk, hoe de algemeenheid dier verschijnselen als verontschuldiging wordt beschouwd voor een iegelijk in het bijzonder, tracht men zeer zelden, die voor het oog der wereld te verbergen. Dat een eerlijk man, wiens beginselen niet toelaten, zich

te kneden naar een wereld als die, waarin hij zich daar gebracht ziet, zich in een dergelijke maatschappij misplaatst gevoelt en slechts walging kan ondervinden van al wat hem omringt, spreekt van zelf.

Ware het onderwerp er niet te treurig voor, dan zou men zich nu en dan geneigd gevoelen, te lachen om de wonderlijke verschijnselen in eene dergelijke samenleving. De neiging, scherp afgescheiden standen te vormen, en zich zelf tot den hoogst mogelijken te rekenen, is algemeen. Het „married in high life," gevoegd bij de meest gewone huwelijksaankondiging; het feit, dat het voeren van een voor het land grooten staat, al wordt deze ook bekostigd door algemeen bekende crediteuren, het meeste aanzien geeft; het belachelijk nabootsen van den uitwendigen vorm der beschaving, opzichtige kleeding en wantrouwende stijfheid, en het jagen naar titels, bij Vrijmetselaarsloges, in directies enz. zijn eenige van de vele staaltjes, die ik zou kunnen noemen. Natuurlijk behooren bij een en ander nog de meest kleinstädtische kwaadsprekendheid en de fijnste orthodoxie der verschillende geloofsbelijdenissen.

De Bloemfonteinsche burgerij bestaat voor het grootste gedeelte uit Engelschen, en slechts voor een zeer klein gedeelte uit Hollanders en Duitschers. De twee laatste nationaliteiten leven eenigszins afgezonderd, en genieten voor het meerendeel slechts zeer zelden de twijfelachtige eer in de „haute volée," te worden toegelaten. Vreemdelingen, die nog een paar pond op zak en een fatsoenlijk pak kleeren bezitten, worden echter gaarne toegelaten.

De stad zelf ziet er lief uit en ligt in een schoon en bijna aan alle kanten door bergen omgeven dal. In het midden vindt men het marktplein, dat omgeven wordt door stores, een paar hotels en enkele partikuliere woon-

huizen. Het aantal stores is er zeer talrijk en verscheidene maakten, naar ik vernam, veel geld. De goederen, die over Durban en Port-Elizabeth worden aangevoerd, zijn er over het algemeen, door het moeielijk, langdurig en kostbaar transport, zeer duur, en het kwam mij voor, dat de geïmporteerde artikelen te Bloemfontein even duur zijn als te Pretoria. Alleen vleesch is er veel goedkooper, zoodat een springbok of blesbok gemiddeld met 2 sh. zeer goed betaald is.

De oorzaak hiervan ligt in het roekeloos dooden van het wild door de boeren. Volgens eene ordonnantie van de Regeering is het niet geoorloofd meer wild te schieten, dan de behoeften van den reiziger vereischen, maar men stoort er zich niet veel aan en het is dan ook niet te verwonderen, dat het wild, hoewel nog in overvloed in den Vrijstaat voorkomende, reeds ontzettend gedund is. Terwijl nog vóór weinige jaren de springbokken in troepen van 20 à 30 duizend voorkwamen, en, dicht opeengedrongen, het veld als bewegelijk deden schijnen, treft men ze tegenwoordig slechts bij uitzondering in kudden van 5 à 500 aan.

Van het marktplein loopen eenige hoofdstraten in verschillende richtingen door de stad, en door het nette en zindelijke uiterlijk der huizen, die te Bloemfontein volstrekt niet meer de primitiviteit bezitten van de Pretoriaansche woningen, en de geregelde bouworde, hebben deze straten werkelijk een min of meer Europeesch voorkomen. In het westelijk gedeelte der stad vindt men het Gouvernementsgebouw, bestaande uit een lange reeks, onder één dak geplaatste kamers, die van voren door een warande en in het middengedeelte van boven door een naar proportie hunner hoogte, viermaal te kolossalen toren, met uurwerk en spits, versierd zijn. In deze wonderlijke bouwconstructie

vindt men veel ambtenaren, papieren, deuren en overcompleeten tijd, terwijl de werkelijk grootsche volksraadszaal, waar ik den lezer straks eens zal uitnoodigen, een kijkje te gaan nemen, op dezelfde royale wijze is ingericht. Een paar straten aan de zuidzijde der stad loopen een weinig tegen de aan dien kant gelegen heuvels op, en verschaffen aan haar uiteinde een fraaie panorama van de geheele gemeente.

XLI.

De Hollanders in den Vrijstaat. De Vrijstaatsche Volksraad.

Na afloop van het avondeten, dat in een voor Afrika zeer ruime en nette eetzaal van het Freestate-hotel gehouden werd, had ik het genoegen, kennis te maken met enkele Volksraadsleden. Dit achtbaar Lichaam toch was reeds sedert eenige dagen vergaderd, en in het hotel talrijk vertegenwoordigd. Met belangstelling vroeg men ons naar Transvaal, waarop wij in ruil voor onze mededeelingen onthaald werden op zeer sterke uitingen tegen al, wat Engelsch was, en de beleefde aanmerking, dat eigenlijk de ambtenaren (die zeer voorkomend „huurlingen" genoemd werden) het land hadden verraden en verkocht.

Hoe onderhoudend en geanimeerd het gesprek ook was, begon ik al spoedig met welgevallen aan een goed bed en een rustigen nacht te denken, en liet mij daartoe naar mijn slaapkamer brengen, die ik tot mijn leedwezen be-

speurde, dat nog door vier Volksraadsleden met mij zou worden gedeeld. Eenige oogenblikken later kwamen mijn kamergenooten binnen, met het voornemen, na zich half gekleed te bed te hebben gelegd, nog eene groote hoeveelheid tabaksrook en politieken onzin te ontwikkelen. En de wijze, waarop zij dit voornemen ten uitvoer brachten, was zoo radicaal, dat ik niet meer dan een half uur na hunne onwelkome verschijning noodig had, om, voor zooverre mijn suisend hoofd mij daartoe instaat stelde, met zekerheid te kunnen bepalen, dat rookende en politiseerende Vrijstaatsche Volksraadsleden het onhebbelijkste slag van menschen zijn, om een nacht mede door te brengen.

Door omstandigheden werd ik gedwongen, zes lange weken in Bloemfontein door te brengen. Van hetgeen ik in die zes weken ondervond en zag, wil ik slechts twee punten hier terloops aanstippen.

Met het eerste bedoel ik de verhouding, die in Bloemfontein tusschen de verschillende nationaliteiten en wel meer in het bijzonder tusschen Hollanders, Engelschen en Afrikanen bestaat. Dat eerstgenoemden over het algemeen met de beide laatsten op geen bijzonder vriendschappelijken voet staan, behoeft wel niet gezegd te worden. Terwijl de Afrikanen te oppervlakkig, te weinig vertrouwbaar en te inconsequent zijn om zich met den landaard van den waren Hollander te kunnen vereenigen, lopen de belangen der Engelschen in Afrika te veel met de onzen uiteen om ook hier eenige vriendschappelijke toenadering mogelijk te maken. De Hollander is in Bloemfontein dan ook, evenals hij dit in zekeren zin over geheel Zuid-Afrika is, in een zeer onaangename positie. Dat velen onzer landgenooten eene dergelijke achterafzetting ten volle verdienen,

behoeft wel geen betoog, maar ook hier geldt: „de goede moet met den kwade lijden".

In den Vrijstaat werd deze toestand in de laatste twee jaren aanmerkelijk ten onzen voordeele gewijzigd door het krachtig optreden van den Heer van Hogendorp, die zich sedert eenigen tijd als advocaat te Bloemfontein gevestigd had. De geldelijke voordeelen afwijzende, die het verloochenen zijner beginselen hem zouden hebben afgeworpen, bevond hij zich al spoedig aan het hoofd der Vrijstaatsche Hollanders. Zijn krachtige, welsprekende taal en kloeke houding hief het Hollandsch en indirect ook het beter gedeelte van het Afrikaansch element, uit hunne verguizing op, en deed hen optreden als eene oppositie, die met het weekblad „de Express" tot orgaan, eene gezonde en merkbare wijziging bracht in de politieke en maatschappelijke gedragslijn der andere fractiën. Het duidelijkst merkbaar was dit aan den toon der Engelsche pers, die van schelden overging tot argumenteeren, en zich verplicht zag, voortaan een weinig meer rekening te houden met waarheid en recht.

Onder Engelsche pers versta ik hier het andere Bloemfonteinsche orgaan, dat zich „Friend of the Freestate," noemt, op dezelfde wijze als een inbreker om twee uur 's nachts aan den heer des huizes vertelt, dat hij een beleefdsheidsbezoek bij hem komt afleggen.

Het tweede punt, dat ik nog even wilde behandelen, is de Volksraad. Deze naar waarheid te schetsen, is (en ruim hetzelfde kan men zeggen van den Transvaalschen) een werk, Dickens waardig. Het geheel is dermate comiek, dat men zich, niettegenstaande de beste voornemens, niet van een enkel spottend woord onthouden kan. Stel u voor een fraaie zaal, die zoo groot is en daarbij zoo resonneert, dat men den spreker niet dan zeer moeilijk in de vlucht

zijner rede volgen kan. Deze zaal nu is voor de eene helft opgevuld met grootendeels ongekamde en slechtgekleede Volksraadsleden, en zou voor de rest zijn ingenomen door het publiek, zoo dit er was. Onze boertjes hebben natuurlijk hun deftigste gezicht en het onbeperkste vertrouwen in hun bekwaamheden ter zitting medegebracht, en men kan zien, dat zij, gezeten achter de groene tafels en de daarop noodeloos prijkende papieren en schrijf behoeften, hunne waarde uitermate gevoelen.

Doch wachten wij een oogenblik, en zien wij eens toe hoe de discussies gevoerd worden. Bijv: het aan de orde gestelde onderwerp is de aanvraag van een der vroeger genoemde artilleristen om verhooging van traktement, aangezien hij zich een vrouw genomen heeft. Dit is een onderwerp, waarover een ieder kan meepraten, en (ik schrijf hier, wat ik met eigen oogen zag, en met mijn eigen ooren hoorde) dus is er een ruim veld voor redevoeringen open. Men vangt aan, de Regeering te interpelleeren over het zedelijk gedrag en den diensttijd van den trouwlustigen landsverdediger. De man bleek vele jaren te hebben gediend, en dat naar vermogen goed. Na veel geheimzinnige fluisteringen, en een kruisvuur van papieren balletjes, waarin de EdelAchtbaren hieroglyfen, (wat betreft letters en denkbeelden) hebben gekrabbeld, staat een der leiders op, verklaart, bij wijze van voorrede, dat hij daar ter plaatse aanwezig is uit kracht van de keuze der constituënten, en dat hij, met het oog op deze belangrijke en wetenswaardige omstandigheid, voorstelt, een ronde som aan den adressant te doen uitkeeren. Deze rede, die slechts een groot kwartier vereischte, doet weder een ander achtbaar lid, die zich geheel andere denkbeelden omtrent de zaak had gevormd, ontploffen van oppositie-

woede, en, ook weder op de meest royale wijze met den tijd omspringende, betoogen, dat dan al de artilleristen zich een vrouw zouden nemen. Eenige oogenblikken later verdaagt zich de Raad tot 's middags, en wanneer dan, na een vernieuwden en hevigen strijd besloten is, eene huwelijksgift van ik geloof £ 30 toetestaan, heeft de discussie zelf niet minder dan ruim het dubbele van die som aan het land gekost. Een andermaal zag ik met de grootste voorbarigheid eene gratificatie van £ 3000 aan den Staatspresident goedkeuren, als belooning voor zijn Engelsche reis (zie bladz. 315). Vroeger reeds had men den President toegestaan, op staatskosten zijn vrouw en twee zijner kinderen met zich te nemen, terwijl bovendien een zijner zonen, die te Londen aan de Universiteit zou gaan studeeren, op een salaris van £ 25 in de maand en vrijen overtocht als zijn Partikulier Secretaris dienst zou doen. De toegekende gratificatie was het vervolg op de erkentelijkheidsbetuigingen van het volk, dat het ten zeerste op prijs stelde, (zooals in den Volksraad gezegd werd) „dat de President in dienst van den lande, zijn leven op een zoo verre en groote reis had willen wagen."

Nog eene andere discussie woonde ik bij, en wel over het oprichten van een Gouvernementsbank. Nu moet men weten, dat er te Bloemfontein reeds verscheidene banken gevestigd waren, die, durf ik zeggen, behoorlijke winsten weten te maken. Een toch (de Bloemfonteinsche Bank) keerde vóór een paar jaren een dividend uit van 29%. [1])

---

[1]) Tot het bekomen van dergelijke buitensporige winsten hebben de Afrikaansche banken een zeer eenvoudig stelsel uitgevonden. Twaalf, vijftien en meer procenten vragende voor soliede uitgezette gelden, innen zij dikwijls nog procenten van het aan haar toevertrouwde geld, en taxeeren zij hare bemiddeling bij wisseltransactiën eveneens zeer hoog.

Over dit werkelijk gewichtig onderwerp werd zeer weinig gediscussiëerd, daar de meesten der leden er volstrekt geen verstand van hadden. Over een aan te leggen telegraafdraad sprak men ook niet veel, en over den spoorweg evenmin, daar zelfs een der leden zich niet kon voorstellen, hoe de trekbeesten daarvan zonder water de droge distrikten zouden kunnen doorkomen. Nu en dan, en dit zijn niet de minst belangwekkende oogenblikken der zittingen, gebeurt het, dat een der leden in een aanval van overmoed in wrijving komt met den President. Zeker Hollander, Peters genaamd, beging deze onbezonnenheid zeer dikwijls. Dit veroorzaakte altijd de grootste opschudding. De verontwaardigde verwijten der Presidentsgezinde boertjes overstelpen den misdadiger, en de klachten van het HoogEdel Staatshoofd zelven over eene „zoo onverdiende tegenwerking", zijn hartroerend om aantehooren. Blijft deze „tegenwerking" voortduren en weet de voorzitter of eenige motie van de rest van het Huis haar niet in den aanvang door een „tot de orde" te verstikken, dan gebruikt de President het vanouds als snelwerkend en radicaal bekend huismiddeltje: het dreigen met zijne aftreding.

XLII.

Van Bloemfontein naar Port-Elizabeth.

Den 11den Juli verliet ik Bloemfontein. De postwagen, behoorende tot de bekende Afrikaansche maatschappij van Cobb en C^0, was een groote, ruime wagen, met soliede veren; het uur van vertrek was het onaange-

naamste der vierentwintig, namelijk dat van middernacht.

Wanneer men zich kan voorstellen, hoe weinig vermakelijk het is, begraven onder bagage en zakken, met de beenen verward tusschen die van gelaarsde medereizigers, gezeten op een harde smalle bank, en in evenwicht gehouden door twee lastige buurlieden, de koude nachtlucht en den slaap, dien het late uur vrij algemeen met zich brengt, al hotsende, bonsende en wippende te moeten trotseeren, dan weet men nog niet de helft der ellende, welke ik dien nacht op weg van Bloemfontein naar Rouxville moest doorstaan. Want enkelen der reizigers bleken groote minnaars te zijn van spiritualiën of wel meer in het bijzonder van de reeds dikwijls genoemde Cape-smoke, en het duurde niet lang, of ik mocht de nuchtere aanschouwer zijn van een duchtig bacchanaal. En voor al dat genot, dat in meer of minder sterke mate volle vijf dagen zou aanhouden, had ik aan den agent der postlijn, bij het in ontvangst nemen van mijn ticket, de niet geringe som van £ 18.18, zegge twee-honderd-zes-en-twintig gulden en tachtig cents moeten betalen, en wanneer men nu hierbij nagaat, dat men gedurende die dagen nog in eigen onderhoud moet voorzien, en dit door de groote afzetterij, waaraan doortrekkende reizigers in Zuid-Afrika overal blootstaan, op niet minder dan een pond per dag kan berekend worden, dan kan men zich eenigszins een denkbeeld vormen van de groote kostbaarheid, aan het reizen in Afrika verbonden.

Gelukkig was ons reisgezelschap niet dameshoudend. Moge men bij ons over emancipatie schrijven, en moge ook menige schrijfster met wat ongeduld onder haar inkt, dat woordje „zwak", wat men wel eens hoort bij het noemen harer sexe, in beteekenis besnoeien — bij het reizen in

Afrika heeft men eene uitmuntende gelegenheid, waartenemen, hoe de vrouw in vele opzichten volkomen van den man afhangt. En omdat men, niettegenstaande zijn spreekwoordelijke ruwheid en zelfzucht, bij den kolonist ten opzichte der vrouw gewoonlijk eene hulpvaardigheid en zorg aantreft, die men bij velen in onze meer beschaafde samenleving te vergeefs zou zoeken, is het gemeenlijk zeer lastig, met vrouwen te reizen, en nog erger wanneer er ook kinderen bij zijn.

Ten 12 ure des middags kwamen wij te Rouxville aan, waar ons een kort oponthoud vergund werd.

Den volgenden nacht brachten wij te Smithfield door, en tegen twee ure na den daarop volgenden middag staken wij de Oranjerivier over, en reden wij Aliwal Nord binnen. Op nieuw bevond ik mij nu in de Kaapkolonie, en dus op Engelschen bodem.

Van Aliwal is evenmin als van Jamestown, dat wij dien avond laat bereikten, veel te zeggen, daar beide plaatsjes nog te zeer in primitiviteit met die in den Vrijstaat overeenkomen. Het eenige onderscheid met deze laatsten bestond dan ook in de kleine bezettingen, die de Regeering, met het oog op de Kaffers, in al de noordelijke dorpjes der kolonie legt, die, door de nabijheid van Britsch Kaffraria, dat wij, naar Queenstown gaande, ook nog doortrokken, nu en dan ook wel eens gevaar loopen. Wat mij zeer opviel, was, dat wij, de Oranjerivier eenmaal overgestoken zijnde, weinig wild en in het geheel geen farms meer zagen, hetgeen geen schitterende getuigenis voor de landbouwwelvaart dezer distrikten aflegt.

Zondags middags kwamen wij aan het dorpje Dortrecht, dat er even armzalig uitziet, als zijn omgeving van bergen grootsch en heerlijk is. Wij verwisselden er van wagen en

ook, wat minder aangenaam was, van weder, en toen wij eenige uren later de sombere en majestueuse Stormbergen overtrokken, was het zulk noodweer geworden, dat wij een oogenblik vreesden, de reis niet te kunnen vervolgen. De Stormbergen in den toestand, waaraan zij waarschijnlijk hun naam ontleenen, zijn ontzagwekkend, maar behalve voor een Engelschen tourist, toch beter zichtbaar, wanneer men niet in een doorluchtige reisgelegenheid op genade en ongenade aan een stortregen met bijgaanden stormwind en een span, door den bliksem schuw geworden paarden is overgeleverd. Ik was dan ook zeer dankbaar dat Queenstown, waar wij dien avond aankwamen, niet nog eenige mijlen verder verwijderd was.

Queenstown was 't eerste beschaafd en lief uitziend plaatsje, dat ik na mijn vertrek van Natal ontmoette. Evenals te Karlsruhe loopen op een plein een groot aantal rechte en fraaie straten uit. Bijna alle huizen zijn wit. Op eene wandeling door de stad bleek zij mij bewoond te zijn door dronken menschen en honden, en zag ik nergens een vrouw.

Ten zuiden van Queenstown begon de natuur er weder tropischer uit te zien, en nam de plantengroei sterk toe. Men treft tusschen die stad en Port-Elizabeth dan ook wel eenige der schoonste natuurtafereelen aan, die men zich denken kan. De Katbergen vooral kunnen hieronder gerekend worden, waarvan ik een zeer bereisd persoon de getuigenis hoorde afleggen, „dat de natuur er grootscher was, dan in de noordelijke bergen van Scandinavië, en schooner, dan in Italië's Alpen, terwijl het liefelijke van den Rijn en het woeste der Schotsche hooglanden er afwisselden in plotselingen overgang."

De bregpoort doorgaande, die toegang verleent tot deze

keten, ziet men reeds van verre den weg, die zigzagsgewijze, maar toch met groote steilheid opkronkelt tegen de bergen, zich als een blanke draad afteekenen tegen het grauw der bergkoppen. Al hooger en hooger stijgende, ziet men de panorama's van hoogten en dalen met elk oogenblik afwisselen en na een paar uren bevindt men zich op den bergtop, die een overzicht langs den van toppen golvenden horizon vergunt. Eer men tot dit punt gekomen is, heeft men reeds menig gevaarlijke bocht gepasseerd, en heeft men reeds menigmalen met een min of meer beklemd hart de smalte van den weg gemeten op de grondelooze diepte ter eene en de loodrechte steilte ter andere zijde. Nu en dan is de rand van den weg afgebrokkeld en de anders weinig spraakzame postillon vertelt, dat elk dezer inzakkingen het grafteeken is van eenige onvoorzichtigen, die met wagen en al in den afgrond verdwenen. Enkele Kafferhutjes, een troepje klipgeiten of een paar gieren is alles, wat nog leven doet bespeuren in deze dorre en sombere bergen, waar de lucht zoo ijl en koud en de wind zoo sterk en snerpend is. Eindelijk komt men aan de zoogenaamden Devil's bellows, een paar rotsachtige bergwanden, die hun naam ontleenen aan den sterken luchtstroom, die zich daartusschen vormt, en zich vervolgens met gevaarlijke kracht uitstort over de tegenoverliggende hellingen. Doch is men dezen pas ten slotte met moeite doorgekomen, dan wordt men zonderling verrast door geheel nieuwe, hoewel niet minder grootsche tooneelen. Hoewel nog even ontzagwekkend in afmetingen, en even onregelmatig door elkaar gelegen als die van daareven, zijn de nu voor ons liggende bergen inderdaad de tegenhangers der vorige. Hun vormen zijn minder afgerond, hun toppen en wanden dragen me-

nige plooi en verbergen menige kloof of hoek. Doch alles, wat men voor zich ziet, is begroeid met boomen en planten, terwijl de open ruimten tusschen de verschillende stammen met zorg zijn opgevuld door bloemen en varens, die in de grootste verscheidenheid en afwisseling den plantengroei der gematigde zonen met dien der tropen vereenigen. De weg, uitgehouwen in de berghelling, voert nu door liefelijke dreven, en zoo die heerlijke natuur van takken en stengels, van bladeren en bloemen nog geen genoegzamen indruk geeft van leven en bezieling, dan zijn de boomen nog bewoond door vogels en andere dieren, in grooten getale. En wanneer ook dit nog niet genoeg is, sla dan het oog op die talrijke beekjes en watervalletjes, die speelzieke stroompjes der bergen, die nu eens rechts en dan weder dikwijls zonder eenige zichtbare oorzaak, links ter zijde en weer voorwaarts dartelende, zich een weg weten te banen langs de ontoegankelijkste plaatsen, om, beurtelings verdwijnende onder het groen der bladeren en weder te voorschijn tredende daar, waar men het 't minste verwacht, zich vrolijk te storten in de dikke zilveren ader, die wij daar in de diepte door het dal zien kronkelen.

Ik zal niet licht den indruk vergeten, dien de overtocht der Katbergen op mij maakte.

Toen de grenzen der kolonie nog niet zoo waren uitgebreid, als nu het geval is, werden de oostelijke provinciën, met het oog op de gevaarlijke naburen, afzonderlijk door een Luitenant-Gouverneur bestuurd, en was Grahamstown zijn residentie. Ook waren er toen de hoofdkwartieren der koloniale troepenmachten gevestigd, welke kwartieren echter later naar Kaapstad werden overgebracht. Het Hooge Hof voor de Ooster-provinciën en de Bisschop der Anglikaan-

sche Kerk voor dat gedeelte der koloniën hebben er beiden nog hun standplaats, hetgeen de stad als officiëele plaats nog altijd van eenige beteekenis doet wezen. Zij telt ongeveer 7.000 inwoners, welke bijna allen van Engelsche afkomst zijn, en zij wordt als zoodanig dan ook wel eens de tegenhanger genoemd van Graaff-Reinet, dat in de middeldistrikten gelegen is en meer door Afrikanen bewoond wordt. Behalve een Afrikaansch museum, een cricket-veld (men ziet, dat het er echt Engelsch is), eenige publieke gebouwen en tuinen, drie nieuwsbladen en evenzoovele banken, boogt zij nog op eene regelmatige en sierlijke bouworde. De straten zijn er recht, breed en rein, de pleinen ruim en verscheidene huizen hebben er een bel-étage.

De Kaffers, die men er gekleed ziet, leven in een afzonderlijke wijk, en schijnen er als dienstboden minder onhandelbaar te zijn, dan elders. De stad ligt 1700 voet boven de zee, en terwijl zij reeds de voorrechten van een telegraaf geniet, zal de spoorweglijn, die nu Sandflats en Port-Elizabeth verbindt, het weldra bereiken.

Uit een en ander kan men opmaken, dat de beschaafde wereld hier op 86 mijlen van de kust weder een aanvang begint te nemen. Indien men niet langen tijd buiten de beschaving vertoefd heeft, kan men zich geen voorstelling maken van het aangename gevoel, dat men ondervindt, wanneer men er weder in komt. Alleen het gelukzalig denkbeeld, 's avonds eens weder uit te gaan, bracht mij dan ook op den inval een halve kroon te gaan storten in de Townhall, om het wonderkind „Baby Benson" te gaan zien. Spijt behoefde ik echter ook hier niet van mijn comédiegang te hebben, want wat er voor belangwekkends op de planken ontbreekt, wordt door het publiek ruimschoots vergoed.

Die gekleede dames (of eigentlijk ongekleede, want ze dragen uitgesneden japonnen) bijvoorbeeld, die zich daar op den eersten rang in gemakkelijke stoelen hebben neergelaten, en met waaier, zakdoekje en oogen het internationale spel der coquetterie spelen, doen hetzelfde als hare Europeesche zusters. Alleen de platharige, gelorgnetteerde, groot gedasde en zwart gerokte heeren zijn ietwat lomper en linkscher, en bewijzen weder duidelijk, dat het werkelijk „cachet du bon ton," een zegel is, dat in de wieg moet worden opgedrukt. Baby Benson is, wil men het programma gelooven, werkelijk een wonderkind of, juister gezegd, het wonderkind, blijft sedert onheugelijke tijden 10 jaren oud en is niet hooger dan een tafel, verschijnt in verschillende kleederdrachten en draagt dan met een pieperig stemmetje, maar met zeer goede begeleidende actie, eenige lieve Iersche melodiën voor.

Den volgenden morgen stegen wij in een paar tentwagentjes, die den grooten reiswagen vervangen moesten en reden wij weder verder. Het weder was fraai, de natuur heerlijk, de medegenomen vruchten uitstekend en de twee dames, die zich bij het reisgezelschap hadden gevoegd, jong genoeg om als reisgenooten op hoogen prijs te worden gesteld. Dit laatste ritje scheen dan ook bestemd te zijn, om de onaangename herinneringen van mijn wagenreizen in Afrika uit te wisschen, en toen wij tegen 1 ure des middags de zandvlakte bereikten, die ons nog van de kust scheidde en een uur later aan het station van den spoorweg te Sandflats aankwamen, waren wij allen zoo welgemoed en vroolijk gestemd, dat wij besloten, de dames incluis, te zamen aan het station te dineeren en in een en denzelfden wagen naar den Oceaan te stoomen. Sandflats bestaat uit een armzalig station en een soortgelijke schuur,

en is omgeven door zand, ter linker en ter rechter, van voren en van achteren. Doch wat mij te midden dezer woestenij heerlijk en aanlokkend voorkwam, was de spoorweg, waarmede ik er uit zou komen. Het traject kostte 17½ sh. en zou vijf uren duren „Haast u langzaam" was de leus. De wagens waren smerig en vies.

Toen wij Port-Elizabeth naderden, kwam ons de frissche zeelucht reeds van verre tegemoet. Met groote tevredenheid stapte ik eindelijk uit de trein en op de met menschen overdekte stationsplanken, en begaf mij door de drukke straten naar een hotel.

XLIII.

Van Port-Elizabeth naar Kaapstad. Kaapstad. De Kaapkolonie. Het Hollandsch eskader. Sluiting van het Parlement. Een bazar.

Na een paar aangename dagen, vol afwisseling te Port-Elisabeth, waar alles bedrijvigheid en nijverheid ademt, te hebben doorgebracht, begaf ik mij aan boord van een der grootste op Afrika varende steamers, namelijk de Nyanza. Deze steamer is een der vele booten van de Union-Company, die in concurrentie met de vroeger genoemde Currie-line een geregelde vaart op Kaapstad en Natal van London onderhoudt.

De zee stond zeer hol, en beloofde weinig goeds voor den overtocht, die, tusschen twee haakjes, £ 66 kostte, en gemiddeld in 40 uren kan worden volbracht. Het aantal passagiers was zeer groot, en vooral een troep comedianten leverde een groot contingent aan het getal dames,

Ten 4 ure lichtten wij het anker en ten half vijf waren $^3/_4$ der passagiers zeeziek. Een paar actrices, die in dit geval geen comedie speelden, gevoelden zich vooral uitermate onwel, en verzochten den kaptein, die Engelsch officier van de Reserve-marine en zeer barsch was, naïef genoeg, of er geen gelegenheid was weder van boord te komen. Des avonds laat nam de storm toe en begon des nachts tot een orkaan over te slaan.

Nu is een nacht aan boord, wanneer het schip goed stampt en slingert, een vrij ongelegen tijdstip om te slapen, daar men nu eens op zijn hoofd, en dan weder op zijn voeten staat. De bezieling van het komaliewant in de kasten, waarbij kopjes, glazen schoteltjes en consues een dansje maken, en ten slotte, om een plat-Geldersche uitdrukking te gebruiken, barsten van pleizier, is nog niet eens het merkwaardigste.

Des Zondagsmorgens kregen wij Kaapstad in zicht en ten 1 ure stapten wij behouden aan land.

De prachtige natuur, het heerlijk klimaat, de oud-Hollandsche hartelijkheid en gastvrijheid, er den vreemdeling, die ver is van vaderland en vrienden, bewezen, en daarbij de aangename, eenvoudige en vrije levenswijze, de zeldzame reinheid van zeden, die men er onder die Afrikanen vindt, welke trouw bleven aan hunne traditiën en Hollandschen of Duitschen oorsprong, — dat alles maakt Kaapstad boven beschrijving aantrekkelijk voor den bezoeker. Hoe jammer slechts, dat ook hier de verbastering, die het gehalte der meeste Engelsche immigranten door inmenging in deze maatschappij gebracht heeft, het verderf, dat aan geheel Zuid-Afrika als een kanker knaagt, met den dag doet toenemen.

Kaapstad, de hoofdstad der Kaapkolonie en de zetel van het koloniaal Gouvernement, telt ongeveer 35.000 in-

woners, ligt tusschen den Tafelberg en de Tafelbaai; zij is omgeven door voorstadjes, die ieder op zich zelf in een waar paradijs gelegen zijn. Rondebosch, Wijnberg, Claremont, Constantia en Seapoint zijn de voornaamste, en zijn wereldberoemd. Door spoorwegen en tramway-lijnen zijn alle deze plaatsjes aan de moederstad verbonden, en eerlang zal het koloniaal spoorwegnet, met Kaapstad tot uitgangspunt, zich tot nog meerdere, en verder afgelegen plaatsen uitstrekken. Natuurlijk dat men in een dergelijke stad, die trouwens nagenoeg geheel geschoeid is op Europeesche leest, bijna al de voordeelen aantreft, die de beschaving ons doet genieten, maar slechts op kleinere schaal.

Het onderwijs is er, hoe weinig men er betrekkelijk ook aan opvoeding en ontwikkeling, voorzoover zij niet rechtstreeks met het maken van geld in verband staan, doet, redelijk goed te noemen, en behoudens de vooroordeelen, die een natuurlijk gevolg zijn van den invloed van een overmachtig element, en van het isolement, waarin Kaapstad zich in zekeren zin bevindt, hebben de Kapenaars over het algemeen een ruimere opvatting van zaken en een wijderen gezichtskring dan de oppervlakkiger kolonisten der binnenlanden. Uit dien hoofde is de conversatie er dan ook dragelijker dan elders.

Het klimaat is er, zooals ik zeide, verrukkelijk en zeer gezond. Is de atmosfeer bezwangerd met al te veel onreine bestanddeelen, dan waait er een Zuid-Ooster, die de stof opdrijft en het buiten zijn voor een paar dagen wel is waar onmogelijk maakt, maar dan ook eene heilzame, zuiverende werking uitoefent en daarom bekend is onder den naam van de Kaapsche dokter. Deze benaming is te sprekender, daar men in dit geval evenals bij de noodzakelijk van een doktersbezoek, niet bepaald het bezoek en

de medicijnen, maar de goede gevolgen, die een en ander met zich brengen, op prijs stelt. Deze Kaapsche medicijnmeester kan somtijds zoo sterk zich laten gelden, dat hij eens op de daad betrapt werd, een der in Kaapstad zoo overvloedige „cabs" optenemen en een eindje verder weder neertezetten. Een ander eigenaardig verschijnsel is, dat het er somtijds regent, zonder dat men wolken ziet. De zaak is dan eenvoudig deze, dat de wind de ontlasting der tegen den Tafelberg opgepakte wolken opneemt en over de stad uitgiet. Liggen er wolken op den Tafelberg en is diens top daardoor onzichtbaar geworden, dan tapt men de twee eeuwen oude aardigheid, dat „de tafel gedekt is," of wel „dat de berg zijn slaapmuts op heeft." Maar ook in nog een ander opzicht oefent deze reusachtige steenmassa invloed uit op het Kaapsch klimaat, en wel in het heete saisoen. Dan, wanneer gedurende weken de felle zonnestralen den berg beschijnen, en geen enkel wolkje aan het blauwe hemelgewelf en geen koeltje in den drukkend heeten dampkring eenige frischheid aanbrengt, straalt de steen van den Tafel zulk eene ontzettende warmte uit, dat de hitte in de stad ondragelijk wordt. De straten zijn dan verlaten, de bladeren van boomen en planten zijn bestoven en dor, en de geheele natuur is als in flauwte gevallen. In de andere maanden daarentegen leeft men bijna geheel buitenshuis, en ziet men allerwege wandelaars en buitenpartijen gebruik maken van de fraaie omstreken der stad.

Midden in de stad vindt men een grooten, publieken tuin, waar nu en dan muziek wordt gemaakt en de dames pantoffelparade houden. Van alle publieke instellingen te Kaapstad wordt van dezen tuin nog het meeste gebruik gemaakt, en tot mijn leedwezen moet ik er bijvoegen, van

de daarnaast gelegen Leesbibliotheek wel het minste. Dit verschijnsel is te treuriger, daar de verzameling boeken er werkelijk zeer goed is, en men er kostbare werken aantreft.

Zooals ik reeds vroeger zeide, is wel het opmerkelijkste van Kaapstads omgeving, dat men er het natuurschoon aantreft in zoo groote verscheidenheid. Tusschen den Tafelberg en den meergenoemden Lionshead, kan men zich uitsluitend te goed doen aan liefelijke berggezichten; wat verder gaande, treft men daarentegen woestere bergtafereelen en zeegezichten aan, ieder afzonderlijk of te zamen, naarmate men zich al of niet 5 minuten verder wil plaatsen. Langs den Lionshead heeft men weder zee- en rotsgezichten, en wat verder op een heerlijk panorama over de havens Seapoint en Greenpoint. Den berg afdalende en voortgaande langs het strand, heeft men links weder rotsen en den liefelijk bewassen en hier en daar met een bevallig huisje getooiden bergvoet ter rechter. Wandelt men in eene andere richting de stad uit, dan ziet men vriendelijke boschjes aan den voet en tegen de helling van Tafelberg, (die beneden glooiend, hooger op zich bijna loodrecht verheft) en kan men alle mogelijke soorten laantjes van tropische planten bewonderen. Den kant naar Rondebosch en Wijnberg eindelijk uitgaande, passeert men, evenals op den Seapointschen weg, fraaie villa's, en voorts een prachtigen rijweg, heerlijke lanen en ook weder de meeste verschillende uitzichten.

Behalve blanken bevat Kaapstad nog een groot aantal kleurlingen van allerlei soort. Kaffers, Hottentotten, Bastaards en Koelies treft men in grooten getale aan. De laatsten vooral zijn zeer talrijk en vormen als 't ware eene afzonderlijke maatschappij. In de wandeling worden zij Slamps of Malais genoemd. Van Maleische afkomst, zijn zij

geel van kleur, en groote liefhebbers van gele, en roode hoofddoeken, omslagdoeken en andere kleedingsstukken. De vrouwen vooral geven sterk aan dit zwak toe, en daar zij zich zoo inpakken, dat zelfs van het gezicht zelden meer dan de helft te zien is, kan men zich voorstellen, dat zij, van welken kant ook bekeken, veel weg hebben van een dooreen gevloeiden regenboog. Bij voorkeur loopen zij op een op dwarshoutjes bevestigd plankje, dat naar den voet gesneden, van voren van een knop is voorzien, welke, vastgeknepen tusschen den grooten en den tweeden toon den „kaparang" (zoo noemt men dit eigenaardig schoeisel) vasthoudt. Hun godsdienst is de Mahomedaansche. Handig en werkzaam, arbeiden zij hun gansche leven, slechts den hoognoodigen tijd voor moskee-bezoeken en het houden van een recht genoegelijke black-monday, die gemeenlijk aan pic-nics gewijd wordt, afzonderend. De meesten leven dan ook in een soort betrekkelijken overvloed, en zijn in elk geval veel welgestelder dan hun blanke medewerklieden. Hun zeden en gewoonten, hoewel zeer verbasterd, komen nog overeen met hetgeen men daarvan omtrent hun Indische stamgenooten hoort; zij zijn even wraakzuchtig en bijgeloovig. Hun gelaatstrekken, vooral van de vrouwen, zijn schoon, doch hun lichaamsbouw is zelden krachtig of groot.

De Kaapkolonie heeft eene oppervlakte van 250.000 □ mijlen, dus meer dan het tegenwoordige Duitschland, en is gelegen tusschen 16 en 30° O L en 28 en 30° Z B. Deze groote uitgestrektheid wordt bewoond door niet meer dan 750.000 menschen, van welk echter een groot gedeelte, namelijk 335.000, blanken zijn. Van deze blanken weder zijn ongeveer 150.000 van Hollandsche of Fransche afkomst, terwijl de overige meestal van Engelsche origine zijn. On-

der de inboorlingen zijn 215.000 Kaffers, 100.000 Hottentotten (Namaqua's, Hell Damara's, Koranna's enz.) 80,000 Fingoes, 10.000 Maleiers en slechts 400 Bosjesmannen. Gemiddeld wonen er dus 3 menschen op de □ mijl, terwijl er, ware de kolonie even dicht als Holland bevolkt, minstens een 80 à 100 millioen menschen zouden kunnen wonen. Van de blanken wonen de Afrikaansch-Hollandschen grootendeels in de Westelijke distrikten, terwijl de Engelsch-Afrikanen meer in de Oosterdistrikten gevonden worden. De taal, die de eerstgenoemden spreken, is een minder afschuwelijke verbastering, dan die, waarmede ik den lezer in Transvaal deed kennis maken, doch is zoo mogelijk nog meer met Engelsche woorden en uitdrukkingen doorspekt.

Zooals de meerdere beschaving der Kaapkolonisten reeds doet vermoeden, zijn de inboorlingen in de kolonie, althans voor zoover zij meer aan de Zuidkust wonen, ook veel beschaafder dan hunne binnenlandsche broeders, hetgeen al dadelijk uit het dragen van kleederen en meerdere geschiktheid tot huisarbeid blijkt.

De Maleiers treft men bijna uitsluitend in de zeesteden, de Hottentotten in de Westerdistrikten, de Kaffers en Fingoes in de Oosterdistrikten en de Basoetoes in het Noordoosten der kolonie (Basoetoe-land) aan.

Het klimaat in de kolonie is bijzonder gezond, doch voor de verschillende streken weder verschillend. De gemiddelde warmtegraad komt overeen met dien der landen aan de Middellandsche Zee, en wanneer men in aanmerking neemt, dat de zomer- en de winterwarmte er slechts een gering verschil opleveren, dan kan men gemakkelijk nagaan, dat men er noch de koude van Noord- of Midden-Europa, noch de overgroote hitte der tropische gewesten behoeft

te vreezen. Op de hoogvlakten is natuurlijk de gemiddelde warmtegraad veel lager. Enkele punten in de kolonie liggen 8000 voet boven de oppervlakte der zee, terwijl andere plaatsen er mede gelijk liggen. Valt er in ons vaderland eenige malen meer regen, dan noodig of wenschelijk is, in de Kaapkolonie heeft eer het omgekeerde plaats. In de Wester-provinciën regent het 't meeste op het einde van den herfst, dus in Mei, en in de Oosterprovinciën op het einde der lente, dus in October. De rest van het jaar is de regen eene uitzondering, en wanneer hij valt, eerder aangenaam en gewenscht, dan zooals gewoonlijk bij ons, vervelend en lastig. In de regensaisoenen regent het echter bijzonder hard. Dagen achtereen plast het neder, de stroomen zwellen, en verwijden hunne bedding, de wegen worden tijdelijk onbruikbaar. Zeer onaangenaam is de geduchte Noordwester, die vooral in de Oostelijke provinciën vreeselijk woeden kan. Deze wind, bezwangerd met de verschroeiende hitte der Kalihari-woestijn, is, zoolang hij heerscht, de plaag van het land, evenals de Sirocco en Fön in Europa.

Op natuurschoon kan de kolonie weinig bogen. Het bepaalt zich tot de kust, de omgeving van Kaapstad, de Katbergen en de districten, die ik van Queenstown op weg naar Port Elizabeth doortrok. Voor het overige toch is de kolonie vlak, onbegroeid en gedeeltelijk vrij dor; allerwege mist men hout en water. De punten, die ik als uitzonderingen opnoemde, vergoeden echter veel, en het zou moeielijk vallen, daarvan een eenigszins waardig denkbeeld te geven. De kusten bijv. met hunne tallooze inhammen en kronkelingen vormen eene aaneengeschakelde reeks woeste rotsen en lieflijk groene strandgezichten, en overtreffen verre, wat ik van Noorwegens en Engelands zuidkusten gezien heb.

De dierenwereld in de kolonie komt veel met die van Transvaal overeen, en verschaft den jager een ruim en heerlijk jachtveld. Apen en bavianen komen nog talrijk in de dichte wouden der Oostelijke distrikten voor; men hoort er slechts zelden meer van leeuwen, tijgers, olifanten of wilde honden, maar de slangen zijn er nog overvloedig. Aan groot wild begint evenwel langzamerhand gebrek te komen en de goede tijden van een jacht van 50 stuks spring- en blesbokken per dag, behooren tot het verleden. De veestapel der kolonie klimt daarentegen tot een steeds aanzienlijker cijfer en werd in 1875 gerekend op een totaal van 10 millioen wolgevende schapen, 1 millioen harige, Kaapsche schapen, 900.000 Angora-geiten, 2 millioen gewone geiten, 22.000 struisvogels, 210.000 paarden, 30.000 muilezels en ezels en 500.000 trekossen. Verdeelt men dit over de zoo geringe bevolking, dan blijkt dit bedrag verre van onbeduidend. Wol is het voornaamste uitvoerartikel der kolonie. In 1875 voerde men uit de verschillende havens 28.000.000 lbs, dus voor bijna £ 3.000.000 daarvan uit.

Voorts levert de kolonie op: kafferkoren, gierst, wijn, brandewijn, struisvederen, vruchten, ivoor, koper, zijde, koffie, katoen, goud, visch en nog menig ander minder belangrijk artikel. Van al het laatstgenoemde is slechts van struisvederen, koren en gierst de uitvoer van eenig belang. Het overige voorziet overvloedig in de eigen consumptie. De heerlijke en goedkoope wijnen, die vooral rondom Kaapstad in groote hoeveelheid worden verbouwd, schijnen door de zeereis en den daartoe noodzakelijk ingemengden alcohol te veel te lijden, en door het transport te kostbaar te worden, om als exportartikel van eenige waarde voor de kolonie te kunnen wezen.

De ivoor, die wordt uitgevoerd, is bijna uitsluitend door de binnenlanden geleverd, doch de struisvederen, die in 1875 in gewicht van 7.143 lbs werden geëxporteerd, zijn grootendeels de opbrengst van het struisvogelboeren, waaraan in de kolonie op groote schaal wordt gedaan. In dat zelfde jaar bedroeg de opbrengst van kemelshaar 128.000 lbs. In het westen van Namaqualand, exploiteert men eenige kopermijnen, die, naar ik vernam, uitstekend goed metaal opleveren. Koffie, katoen, zijde en goud brengt de kolonie nog zoo weinig op, dat het niet de vermelding waard is. Aan visch is zij zeer rijk, en vooral in Kaapstad kan een liefhebber dier waterbewoners zich goedkoop of met een weinig moeite in het bezit stellen van exemplaren, die de tafel van Heliogabalus eer zouden hebben aangedaan.

Behave visch, heeft men in de kuststeden, voornamelijk in Kaapstad, nog een ander gemakkelijk te verkrijgen voedsel, en wel de zoogenaamde „klipkous". Deze klipkous is een schelpdier, dat, levende in een enkele schelp, ongeveer zoo groot als een hand, van binnen prachtig als paarlemoer gekleurd is, en zich met de opene zijde aan de rotswanden van zeekloven vastzuigt. Wanneer het zeewater bij lage eb deze spleten verlaten heeft, snijden de Maleiers de dieren van de steenen, en verkoopen ze voor zeer lage prijzen in de stad. Het vleesch smaakt zeer fijn, ongeveer als asperges, waardoor het een geliefd surrogaat is voor de in Kaapstad, evenals elders in Afrika, zoo slechte en dure groenten.

De Kaapkolonie wordt bestuurd door een Gouverneur. Hij vertegenwoordigt de Kroon, wordt benoemd door de Engelsche regeering, en is tevens High Commissioner of Her Majesty, welke laatste functie hem machtigt, zich intelaten met de zaken der andere Afrikaansche Staten,

zooals het lastig vallen der vrije Republieken, ter voorbereiding van latere annexatie. Zijn salaris is £ 5000, terwijl hij voorts een huis, het Gouvernementshuis genaamd, tot woning heeft en nog het gebruik heeft van een buitenplaats. Zijn macht is zeer groot, de Legislative Council of 1ste Kamer en de Legislative Assembly of 2de Kamer, staan hem terzijde. Behalve beide genoemde Huizen, die respectievelijk 21 en 68 leden tellen, heeft de kolonie nog een soort Ministerie, bestaande uit den Gouvernements-secretaris als Premier, den Procureur-Generaal, een Commissaris voor openbare Werken, een Thesaurier-Generaal en een Commissaris voor Naturellenzaken als Ministers.

Basoetoeland, dat in 1871 geannexeerd werd en bewoond is door 400 blanken en 130.000 inboorlingen, wordt evenals Transkei, Tambookieland, Idutywa en Griqualand-Oost door een Magistraat bestuurd, die echter onder de onmiddellijke bevelen staat van den Gouverneur.

Ten slotte heeft de kolonie nog een zoogenaamde Divisional Council, belast met de zorg der wegen, tollen, grensbakens en diergelijken, en hebben de meeste steden een Gemeentebestuur, wiens werkzaamheden overeenkomen met die bij ons te lande.

In de laatste jaren ontwikkelt de Kaapkolonie groote geestkracht in het bevorderen der noodzakelijkste landsbelangen, en wanneer de ongelukkige reactie, die gemeenlijk van eene zoo plotseling woede tot vooruitgang het gevolg is, nog wat uitblijft, zal het spoorweg- en telegraafnet er weldra aanmerkelijk zijn uitgebreid [1]). In 1876 reeds lagen

---

[1]) Zoo stond het Parlement in 1874 £ 5.000.000 toe voor het aanleggen van spoorwegen, welke som de reeds hooge koloniale schuld natuurlijk niet weinig vermeerdert.

er ruim 300 mijlen spoorweg en 2600 mijlen telegraafdraad, doch over eene zoo groote oppervlakte is dit nog zeer onvoldoende.

Het binnenlandsch transport geschiedt nog steeds per ossenwagen. Deze wagens laden tot 10.000 lbs en leggen gemiddeld 20 mijlen per dag af. Van ezels of paarden maakt men voor transport nagenoeg geheel geen gebruik, daar de snelheid van reizen er voor de kooplieden gewoonlijk minder van gewicht is dan de kostbaarheid, en het drijven met ossen eenvoudiger en veiliger is. Zelfs de boeren, die aan de grenzen wonen, brengen gewoonlijk hun wol en andere artikelen zelven ter markt, en leggen daartoe dikwijls eenige honderden mijlen op genoemde wijze af.

De rechtsbedeeling in de kolonie is zeer eenvoudig. Voor de Westelijke distrikten heeft men te Kaapstad een Hof, bestaande uit drie rechters, en voor de Oostelijke distrikten een Hof, bestaande uit twee rechters, dat te Grahamstown zitting houdt. Een dier vijf rechters is Hoofdrechter en te Kaapstad gevestigd. Beide hoven doen op gezette tijden de ronde door hun rechtsgebied en houden dan overal zitting, waar dit mocht noodig blijken. Behalve deze hoven heeft men in elk der 52 distrikten nog een Divisional Court, gehouden door een daartoe aangestelden en gesalariëerden magistraat.

Men volgt in de kolonie nog immer het Romeinsch-Hollandsch recht, doch, daar de meeste rechters en advokaten in Engeland hunne opleiding hebben genoten, denkt men er over het Engelsche recht in te voeren.

Behalve een vrij sterke troepenmacht, is er in de kolonie nog een 1000 man sterk corps rijdende grenspolitie. De Kaffers, die in den regel geen der tien geboden erkennen, ontstelen vooral den grensbewoners op de brutaalste wijze

hun vee, en dit maakte het oprichten van genoemd corps noodzakelijk. Daar men in Afrika, evenals in alle koloniën, de „courantenmanie" heeft, behoef ik wel niet te zeggen, dat er ook in de Kaapkolonie meer dan genoeg couranten gevonden worden. Wat ik er dienaangaande evenwel nog het curieusste vond, was, dat een en 't zelfde bureel er twee uitgaf, die ieder een geheel andere richting waren toegedaan. En met dit staaltje, dat de Afrikaansche journalistiek genoegzaam kenmerkt, stap ik over dit anders nog zeer vruchtbaar onderwerp heen.

Gedurende de twee maanden, die ik in Kaapstad doorbracht, had ik gelegenheid de stad in verschillende phasen te leeren kennen. Bij mijn aankomst waren de twee zaken, die in zekere mate de belangstelling der stedelingen bezig hield: 1° het pas vertrokken Hollandsch eskader en 2° de Parlementszitting.

Het eskader had gedurende geruimen tijd te Simonsbay, dus eenige weinige mijlen van de stad, gelegen en bij zijn komst de gemoederen geducht in beroering gebracht. Toen men te Simonsbay het naderen van drie oorlogsschepen bemerkte, was de eerste gedachte aan het te San Francisco gelegen hebbende Russisch eskader, dat, naar men vernomen had, plotseling met verzegelde orders van daar vertrokken was. En zoo er werkelijk vijandelijke oorlogsbodems in aantocht waren geweest, had men inderdaad reden gehad, ongerust te zijn, want in Simonstown kon men zelfs niet een saluut aan onze roemrijke driekleur geven en de kanonnen, die in Kaapstad op de nog door de Hollanders gebouwde vestingwerken bij het strand stonden, waren geen van allen bruikbaar. Bovendien is het een opmerkelijk verschijnsel, dat van Engelands vloot bij Kaapstad niets anders te vinden was dan een oude schuit, die als wacht-

schip dienst deed en, doezelende op het water, er over scheen te soezen, wanneer zij toch eindelijk haar reeds lang verdiend pensioen zou erlangen. Een gewapende kanonneerboot had de Kaapkolonie met gemak kunnen innemen, indien ten minste de bevolking, waarvan ik in dit geval eenigszins zeker ben, een handje had meêgeholpen. Gelukkig echter liep alles nog al kalm af, en de eenige vechtpartijen, die nu en dan voorkwamen, hadden plaats wanneer onze Janmaat, in herinnering van vervlogen eeuwen, zich nog eens vergreep aan den neus of rug van een Engelschen collega.

Het eskader kwam, naar ik later vernam, om na het gebeurde in Transvaal de vlag eens te toonen, en als van ouds bewees men het état-major, dat de Hollandsche zeeofficier nog hoog bij de Kapenaars staat aangeschreven. Den dag vóórdat ik weder te Kaapstad kwam, vertrok het eskader, de beste wenschen van Kaapstad met zich nemende. Dat ik van de komst van dit eskader melding maak, is alleenlijk omdat hetgeen daarbij in de kolonie viel optemerken niet onbelangrijk is. De geestdrift, waarmede men er nog immer onze vlag begroet, en de onderscheiding, die den Nederlanders er te beurt valt, doen ons duidelijk zien, dat het Hollandsch-Afrikaansch element nog altijd trouw blijft aan zijn traditiën en wars van het toch reeds meer dan 70 jaren oude bestuur der Engelschen. Ik geloof dan ook zeker, dat eene dergelijke sympathie nog dieper gronden heeft, dan men oppervlakkig denken zou, en dat zij de uiting is van een vrijheidszin, die door tijd noch dwang kan worden uitgedoofd.

Het tweede punt was, zooals ik zeide, de zitting van het Parlement. Jaarlijks vergadert het in Mei, en de zittingen duren gewoonlijk tot einde Juli. Zoo was het ook

ditmaal, en weinige dagen na mijn aankomst mocht ik tegenwoordig zijn bij zijn sluiting. Heel veel geestdrift verwachtte men er dezen keer niet bij, want de Gouverneur was eenigszins verbolgen op de leden, die waanwijs genoeg waren geweest, gedurende een gedeelte der zitting met hem van gevoelen te verschillen.

In een der zalen van het Gouvernementshuis had de plechtigheid plaats. Tal van dames, allen in groot toilet, waren tegenwoordig, en achter hare stoelen verdrongen zich in de helft van de ruimte driemaal meer personen van de niet nieuwsgierig genoemde sexe. Met de sluitingsrede en een zeer kort bedankje aan het Huis liep de zaak af, en de Gouverneur met zijn kruizen, de Hoofdrechter met zijn rooden mantel en schapenvacht, de officieren met hun bonte uniformen en de sergeant at arms met zijn prachtig costuum en grooten gouden stok en kroon gingen weder naar huis. De muziek speelde, de soldaten deden de handgrepen zoo ongeveer als de Amsterdamsche schutters op het Funen, en het Kaapsch Parlement, dat wel beschouwd niet meer dan een wassen neus, een vorm is, was voor ditmaal ook weder met een vorm afgeloopen.

Maar behalve dit woonde ik in Kaapstad nog meer merkwaardigheden bij, bijv.: een paar bazars. Een bazar is een der nuttigste Kaapsche instellingen. De Kaapsche meisjes, die meestal niet overveel te doen hebben, vinden er bezigheid in; de behoeftigen een gemakkelijk verkregen ondersteuning, waarvoor zij ten overvloede niemand in het bijzonder behoeven dankbaar te wezen, terwijl de jongelui haar hoofdzakelijk schijnen te beschouwen als eene geschikte gelegenheid om hun hof te maken.

XLIV.

Vertrek uit Kaapstad. Terugkomst in het Vaderland.

Om niet te uitvoerig te worden zal ik de beschrijving van mijn verblijf in Kaapstad maar besluiten, zonder nadere melding te maken van een Malais-picnic, of van een Kaapsche comedie, of van een dillettantenconcert, waarop zeer goed gespeeld en gezongen werd, maar waarop alweder dubbeld de koppigheid der Afrikanen uitkwam, geen Duitsche of andere continentale muziek te willen voordragen, of van een bezoek van den Kaapschen dokter, of van een warmen dag, of van de aankomst of het vertrek van een mailboot, of wat ook in een ruimer bestek dan dat van mijn verhaal, een plaats behoorde intenemen. Ik neem dus een stouten sprong en breng den lezer op eenmaal in Adeleystreet in het kantoor van de Stoomvaartmaatschappij Currie & Cie, waar ik tegelijk met een vriend een kaartje voor de terugreis naar Europa nam.

Den 9den October scheepten wij ons in, aan boord van denzelfden steamer, waarop ik de uitreis had gemaakt. Ten 4 ure des namiddags werden de trossen los gegooid en stak het schip onder het gejuich, gegroet en gewuif der talrijke omstanders van wal. Weinige oogenblikken later hadden wij een paar mijl tusschen ons en de haven, en konden wij ons, zoo het afscheid van een plaats, waar wij zooveel hadden moeten ondervinden, ons niet te zeer had aangedaan, verheugen in den heerlijken aanblik, dien de wijkende Tafelberg en baai opleverden.

Een week ongeveer na ons vertrek uit Kaapstad arri-

veerden wij te St. Helena, waar wij gebruik maakten van de enkele uren oponthoud, om een bezoek aan Napoleons graf en St. Helena's hoofdstad, Jamestown, afteleggen. Een ieder heeft wel eens eene beschrijving gelezen van dit somber eiland, dat zich, als een donkere, naakte rotsmassa dreigend uit den oceaan opheft. Ik spaar den lezer dus den weemoedigen indruk, dien ik van dit bezoek behield, en ga verder.

Weder eenige dagen later zette ik opnieuw te Madera voet aan wal, om een week daarna eerst de noordwestkust van Spanje en daarna den beroemden Eddystone-vuurtoren te begroeten, die slechts enkele mijlen van Plymouth verwijderd is. Van Plymouth ging de reis naar London, waar wij eenige dagen, waaronder een Zondag (een verschrikkelijke dag in Engeland!) vertoefden, om daarna over Harwich naar Rotterdam te vertrekken.

Den 6den November keerde ik terug in het vaderland, van harte dankbaar, dat mijn aan lotgevallen zoo rijke ballingschap ten einde was, en volkomen de spreuk beämende: „oost west, thuis best!"

INHOUD.